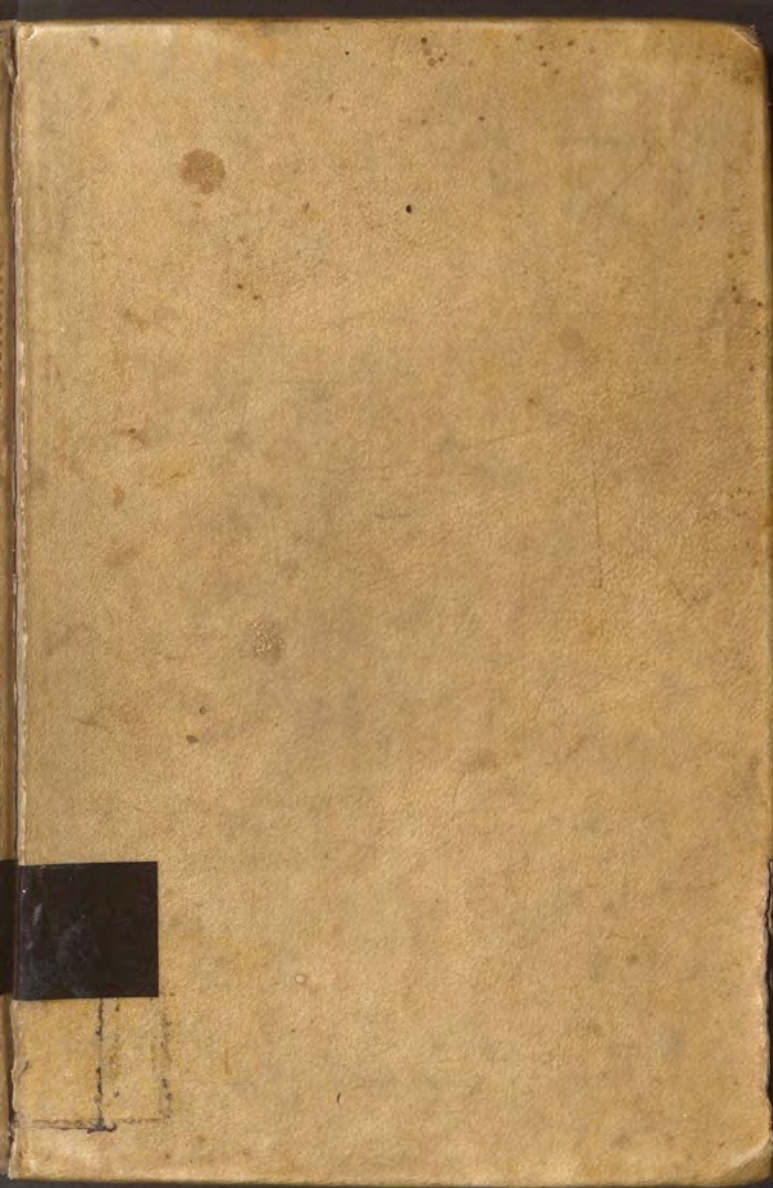

PHILAND
VITRUVIV

1557
VIT
De Ar

~~For *Vitruvius* - *Movario* & *libris*.~~
1924
~~*Principae Borghese*~~

45

XVI-3

72

FA-101

G. I.

R. 101

45

70

12258

Vitruvius. De architectura cum annotation. Giul. Philandri. Venetiis 1557, in 8 pic. leg. perg.

Con molte figure nel testo. Bella edizione rara.

29

1557 · VIT DE AR · B. 6

IN M. VITRVVIUM

De Architectura

ANNOTATIONES

GVILIELMI PHILANDRI

Compluribus, iisq̄ nouis, & non minus
utilibus quàm necessariis figuris
exornatæ.

Cum indicibus Græco & Latino locupletissimis.

VENETIIS, Ex Officina Stelle, 1557.

ARCHITECTI VIRTUTES
EX VITRUVIO.

ARCHITECTVS magno sit animo, non arrogans, sed facilis, & æquus & fidelis, sine auaritia. Ne sit cupidus, neq; in muneribus accipiendis habeat animum occupatum, sed cum grauitate suam teneatur dignitatem, bonam famam habendo. Rogatus non rogans suscipiat curam.

IORDANVS ZILETVS
STVDIOSIS S.

Ego, nihil hominis naturæ decentius, magis ue proprium existimandum puto, quàm unicuique pro uiribus officio ac pietate satisfacere. Hoc uerò beneficentiæ munus, tunc Deo, & hominibus gratius contingit, cum ad beneficia conferenda natura nostra propensè uideamur, non autem ut inde ad nos præmium uel merces ulla perueniat; bona enim ac pia opera, homines ipsi, nobis etiam renitentibus meritis laudibus & præmijs prosequuntur, Hæc igitur cum mihi sæpe in mentem uenissent, simulq; cum considerare, quàm elegans, q̄ iucundū, q̄ doctum, quantaq; scientiarum uarietate plenū opusculum esset, quod Guilielmus Philāder Gallus, in Vitruuij de Architectura libros multis laboribus & Vigilijs cōmentatus esset, nō dubitauī, his fœlicibus principijs (nullos.n. adhuc libros impensis meis excusos uobis proposui) me uobis gratificaturum. Et quāuis optime cognoscā, Vitruuiū ipsum a paucis legi, cū propter scientiam quā pertractauit, quā multi, nomine ipso uix audito, tanquā ad animi cultū sciētiarumq; cognitionē parum necessariā statim aufugiunt atq; auersantur; tum et propter styli obscuritatem, quo artem illā suā prosequutus est, tamen acutius inspiciēs, animaduerti hunc doctissimū uirum sexcentas in hisce Annotationibus res scitu dignissimas aspersisse. Præterea nescius non eram, quanquam Vitruuius Architecturæ pater proprio uocabulo appellandus esset, multis tamen undiq; scientiis opus illud scaturire. Cum enim

ipse in primo libro affirmet perfectū Architecturæ ma-
gistrum oēs scientias callere oportere, non ab re de ijs
scientiis & mentionē fecit, & præcepta nonnulla pro-
tulit. His igitur causis ominari uideor, uos tantā ex ijs
Annotationibus utilitatē accepturos, ut ad me quoque,
(quamuis ad hoc cū eas torcularibus submisisti, mens nō
inhiaffet mea) non mediocre lucrū ex laboribus meis
peruenturum existimem. Neminem .n. bonarum artium
studiosum inueniri posse arbitror, qui, ex huius doctis-
simi uiri hortulis fructus capere auidissime non deside-
ret. Laeto igitur animo Io. Andrea uestri primitias acci-
pite, ac benigno fauore, me qui eas uobis excusas legen-
das proposui, ac ipsum Philandrū, qui lucubrationibus
suis ut proponere posse effecit, prosequamini. Quod si
(ut spero) euenerit, uobis paucos post menses Vitruuii
opus uniuersum me impressurū polliceor, pristino can-
dori ab eodē Philandro restitutum, ac infinitis mendis
quibus nūc titubare uidetur, castigatū, uariis insuper
ac nouis figuris exornatū, quale nullæ adhuc officinæ
ediderunt, nec ea quidem, quæ opus illud hoc anno Basī-
leæ excusum proposuit, quæ impressio, non solū docto-
rum iudicio castigatior non uidetur, sed deterior certo
aliquanto, & corruptior. Ast ego id tantum curans ut
in hac re bene uobiscum agatur, uoluntatique ac utili-
tati uestre satisfiat, id non enitar ut quàm celerrime,
sed ut q̄ diligētiss. ac castigatiss. imprimatur. Quod mi-
hi ad uotum euenturum spero, opera & iudicio Gui-
lielmi huius Philandri fretus, qui totis nūc uiribus in
id incumbit, ut uobis ostendat se non parum studii &
diligentiæ in his libris primum declarandis, deinde cor-
rigendis, adhibuisse. Valete fœlices.

AVCTORES, QVOS IN

HOC OPERE PHILANDER,

& ii per quos ipse profecit

sequuti sunt, &

citant .

Apollonius Mathematicus.	Aphthonius.
Athenæus.	Aphthonij Scholiastes.
Aristocles.	Aufonius,
Alphenus Iurifcon.	Albugerig.
Aristoteles.	Alexander ab Alexand.
Alph granus.	Archestratus.
Aulus Gellius.	Alfonsus.
Aristarchus Samius.	Andreas Alciatus.
Aelianus.	Aristæas.
Aquila.	Aelius Spartianus.
Albertus Durerus.	Arcadius.
Apuleius.	Apsyrtus.
Alexis.	Actius.
Asconius Pedianus.	Antiphanes.
Adrastus.	Actuarius
Africanus Iurifcon.	Aben Mesuai.
Aristides Quintilianus.	Antonius Musa,
Aristoxenus.	Albinouanus.
Andreas Ornithoparchus.	Auerrois.
Ammianus.	Acron.
Aloysius Mundella.	Anaxandrides.

Ctesibius.	Francis. Massarius.
Chrystippus	Fulvius.) Florus.
Calpurnius.	Geminus.
Callimachi scholiastes.	Galenus.) Gorgias.
Dioscorides.	Guido Aretinus.
Dionysius Halicarnas.	Georg. Valla.
Diomedes.	Germanicus Cæsar.
Dion.) Diphilus.	Georg. Alexandrinus.
Diodorus Siculus.	Gregorius Giraldus.
Dionysius Apher.	Georgius Agricola.
Didymus.	Gregorius Tifernas.
Domitius Calderinus.	Heron.
Diocles.	Harpocraton.
Dionysiodorus.	Hermolaus Barbarus.
Diogenes Laertius.	Hippocrates.
Donatus.	Herodianus.
Eustratius.	Horatius.
Egesippus.	Hieronimus.
Ennius.) Eustathius.	Honorius Imperator.
Eusebius.) Eudoxus.	Homerus.) Hipparchus.
Euripides.) Euphorion.	Homeri Interpres.
Etymologus.	Hesiodus.
Euclides.) Egnatius.	Hesychius.
Eutropius.	Higinus.
Erasmus.	Herodotus.
Eratosthenes.	Hirtius.
Eutocius.) Ezechiel.	Horus Apollo.
Emmanuel Bryennius.	Iabolenus Iur. conf.
Franchinus Gassurus.	Ioannes Froschius.
Fulgentius.	Iustinus.

Auicenna.	Beroaldus.
Abix.	Boccatius.
Aemilius Probus.	Berosus.) Beda.
Arrianus.	Bessario.
Arnobius.	Budæus.
Auctor lib. de mir. aud.	Basilius.
Aelius Promotus.	Babtiſta Pius.
Aristophanes.	Blondus Flavius.
Aristophan. Interpres.	Cornelius nepos.
Architas.) Atabati.	Claudianus.
Apollodorus Arithmet.	Columella.
Aſper.	Campanus.
Aſclepiades Myrleanus.	Coſtant. Imperator.
Archimedes.	Cafſius Hemina.
Ammonius.	Cafellius Iuriſcon.
Apollonius.	Cleonides.
Angelus Politianus.	Callixenus.
Alcinous.	Cafſiodorus.
Andreas Panorm.	Catellianus Cotta.
Ambroſius.) Aratus.	Cicero.
Abohanifa.	Chriſto. Landinus.
Auguſtinus.	Cornel. Celfus.
Accurſius.	Cenſorinus.
Athanaſius.	Conrhadus Celtis.
Artemido. ſiue Daldianus.	Cornel. Tacitus.
Biton.	Catullus,
Bacchius.	Callimachus.
Berno Cluniacen. Abbas.	Cælius Apitius.
Bernardus Clareuallen.	Caius Iur. conf.
Boethius.) Bedigoras.	Campanus.) Clearchus.

Ioan. Cantuariensis.	Leonard. Portius.
Iustinian. Imperator.	Liuius.
Iulius Pollux.	Lynceus Samius.
Iulianus Iurifcon.	Marcellus Virgilius.
Ioan. Pontifex xxii.	Marc. Cato.
Ioan. Tinctoris.	Mutianus.
Isidorus.	Mofchus.
Isaac eben amram.	Marius Aquicola.
Iul. Capitolinus.	Martianus Capella.
Iul. Frontinus.	Mercurius Trifnegistus.
Ianus Parrhasius.	Martialis.
Ioan. Ruellius.	Messala.
Iuuenalis.	Martianus Tur. conf.
Io. a Sacro bosco.	Matthæus Siluaticus.
Io. Reuchlinus.	Menechmus.
Io. Grammaticus.	Menander.
Iamblicus.	Manilius.
Iul. Firmicus.	Mesuragie.
Iul. Cæsar.	Macrobius.
Io. Iucundus.	Mela Iurifcon.
Iosephus.	Nicomachus.
Leo Baptista.	Nicol. Perotus.
Lucas a Burgo. S. sepuler.	Neratius Iurifcon.
Lucilius.	Nicol. Leonicensus.
Lampridius.	Nicephorus.
Lactantius.	Nonius Marcellus.
Lutacius.	Nicol. Liranus.
Lucianus.	Nicander.
Libanius.	Nilus scholasticus.
Lucanus.	Orpheus.

Oppianus.	Paulus Iurifcon.
Ouidius.	Pindarus.
Oppiani Interp.	Philippus.
Oribasius.	Publius uictor.
Offilius Iurifcon.	Plato.
Parmenides.	Paulus Aegineta.
Plutarchus.	Philo.
Palladius.	Pappus.
Pomponius Gauricus.	Porus.
Porphyrus.	Ptolem. Interp.
Ptolemeus.	Prudentius.
Porphyrio.	Polybius.
Platina.	Posidonius.
Philolaus.	Pythagoras.
Phrynichus.	Phocylides.
Petrus Aaron.	Plin. historicus.
Petronius Arbiter.	Quintus Curtius.
Plin. nepos.	Quintus Serenus.
Plautus.	Quintilianus.
Pomponius poeta.	Raphael Volaterran.
Pompon. Iur. conf.	Rasis.
Priscianus.	Robert. Valturius.
Papinianus.	Ruffinus.
Propertius.	Rhemnius Fannius.
Pompon. Mela.	Ruffus.
Philostratus.	Rabanus.
Proclus.	Strabo.
Paulus Diaconus.	Sext. Pomp.
Procopius.	Seneca.
Phocion.	Scribonius Largus.

FRANCISCO VALESIO

REGI POSTENTIS. ET

Christianissimo,

Guilielmus Philander Castillionius, Victoriam.

VISSE TEMPVS, Cum in montibus ac syluis dispersi dissipatiq; homines bestiarum more uagarentur, & sibi uictu ferino uitam propagarent, Rex inuictiss. legimus, nondum ij prudentium consilijs, aut disertorum oratione deliniti, a fera agresti que uicta, ad humanum hunc ciuilemque, cultum deducti, se oppidis mœnibusque sepsierant. Et principio quidem, cum id tantum agerent, ut se sua que ab aduersis tempestatibus tuerentur, ut contra Solis ardores tuta diffugia haberent, cœperunt aliqui e frondibus tecta facere, speluncas alij fodere, qui ingenio præstabant, furci erectis, & intertextis uirgultis luto parietes inducere, ea fuerunt adificatoriæ rei incunabula. Proxime qui sequuti sunt, ijs initijs non contenti, non modo que ad salutem essent necessaria cœrauerunt, sed eorum que ad expeditas quasque pro innata tamen frugalitate commoditates assequendas conferrent, nihil usquam prætermisum uolebant. Itaque eam frugalitatem & parsimoniam in adificijs, posteritas publice & priuatim sequuta est, quoad per bonos mores licuit. Inde, rerum affluentia & ocio abundantes, opportunitate admoniti atque allekti, eò

Solinus.	Thylæsius.
Stesichorus.	Theodotus.
Seruius.	Theodoricus Ostrogot. rex.
Sebast. Serlius.	Theopompus
Suetonius.	Terentius.
Suidas.	Theodorus Gaza.
Symmachus.	Thomas Magistri.
Stattius Papinius.	Theodosius Imperator.
Septuagint. Interpret.	Varro.
Sext. Rufus.	Volustus Metianus.
Stephan. de urbibus.	Vegetius.
Simonides Poeta.	Vannocius Biringucius.
Sinesius.	Virgilius.
Strabus.	Varinus Fauorinus.
Sidonius Apollinaris.	Valerius max.
Serapion.	Valentinianus Impera.
Theophrastus.	Valens Imperator.
Thrasylus.	Vibius sequester.
Trebatius Iuriscō.	Valerius Flac.
Theon.	Vlpianus.
Timeus Locrensis.	Verrius.
Tertullianus.	Xenophon.
Tibullus.	Zenodotus.
Tebitius.	

deuenere, ut etiam que ad uoluptates explendas face-
ret, sectarentur, quicquid ad lautitiem uenustatemque
uspiam excogitari posset, adiungerent, necessitati fe-
cisse satis, leue quidem esse existimantes, commodita-
ti prospexisse ingratum, ubi offenderet operis inelegan-
tia. Hinc pyramidum miracula, amphiteatrorum mo-
les, insane palatiorum substructiones, templorum stu-
pendi fornices, hinc arcus, porticus, mausolea, & in
modum prouinciarum extructæ therme. Magna illi ad-
ficabant, ut posteris magni esse uiderentur, operis uero
pulchritudinem, facile adducebantur ut crederet ab in-
festis hostibus impetraturam ut iras temperarent, atque
inuiolatam se esse paterentur. Ergo præstantissimi uete-
res, ut esset edificandi aliqua certa & constans ratio,
que de huiusmodi rebus ab alijs tradita, & a se exco-
gitata erant, mandarunt literis, ex Græcis Agatarchus,
Democritus, Anaxagoras, Ctesiphon, Metagenes, Icti-
nus, Carpion, Philo, Hermogenes, Argelius, Satyrus, et
alii quidam ex nostris Fuffitius, Varro, P. Septimius,
Cor. Celsus. Horum præclarissima monumenta (pro do-
lor) temporum iniquitate, aut hominum negligentia in-
terierunt. Restabat unius ex tanto ueluti naufragio
M. Vitruuij Pollionis opus uix satis ex merito laudan-
dum, sed adeo affectum, maculosum & ulcerosum, ut ne-
que ab auctore si reuiuiscat, satis agnoscatur. Id effe-
cit ut Vitruuij præter nomen, iam multa retro secula
nihil auditum sit. Accedebat difficultas, nam ut omittam
uocabulorum ex artis propria necessitate conceptorum
insolentiam, que obscuritatem adferebat, & rerum ip-
sarum que tradebantur, inscitia, a legendo retardabat,

præstantissimarum enim structurarum, unde quasi uia
sternatur, tantum non cadauera cum admiratione &
lacrymis conspiciamus ac ueneramur. Itaq; rei difficul-
tate deterriti qui libros Vitruuii habebant, nolebant
legere, quorum se cognitionem assequi posse diffide-
bant. Ex illo fluere, & retro sublapsa referri archite-
ctonice, ut, qui ædificarunt, nouis ineptiarum deliramē-
tis appareat delectatos, nisi forte hoc ineptire non est,
posthabitis probatissimis laudatissimorum operū ratio-
nibus, inepta atq; ociosa ornamenta, ne dicam a rerum
natura abhorrentia, frustra & ambitiose comminisci,
& his officii ac præstigiis a probis abducere, & fu-
cū facere. Neq; n. audiendi sunt, qui pro cuiusq; libi-
dine uariam & mutabilem esse ædificiorum formā di-
cunt. Commune hoc (inquit ille) ignorantie uitium est,
quæ nescias, nequicquam esse profiteri. Hæc cū ita es-
sent, non poteram facere, quin de emendando Vitru-
uio, idq; Romæ, ubi antiquitatis uestigia adhuc nonnul-
la reliqua erant, & sæpe & diu cogitarē. Itaq; iā ter-
tius actus est annus, cum per æstatem succisuius operis
summopere contendi, ut ea restituerem, quæ mihi de-
prauata, luxata & mutila uidebantur. Paucis mensibus
tot mendis purgavi, ut ausi n. omni asseueratione adfir-
mare, præter unum atque alterum locum, quos neque
ipse Apollo sanauerit, parum abesse, quominus hic au-
ctor quàm emendatissimus in manus hominum ueniat.
Inter emendandum, multa sese offerebant difficilia &
obscura, quæ si scholio illustrarem, uidebar facturum
operæ precium. Id a nobis pro uiribus est factum. Il-
lud quodcunq; fuerat laboris, cum intelligerem Pont.

Max. probatū, & me aliquot huius sacrosancti purpu-
ratorum patrum collegij principes Viri, ceu à tota pe-
nè Italia duos annos incredibili cum desiderio expe-
ctatum, ut æderem hortarentur, si facerem, gratifica-
turum me in primis Romanis, qui literarum & uir-
tutis ergo, nihil minus sperantem aut expectantem, ciui-
tate donauissent, sub cuius nomine (si quam fortasse ea-
re utilitatē studiosis adferre possem) sinerē in uulgū
prodire, dubitabam. Tu unus omnium occurrebas Rex,
regum (quod de Alexandro scribit Arrianus) βασιλι-
κώτατε, καὶ στρατηγῶν ἀξιόστρατηγότητε, nisi ue-
rerer, ne quid tuæ Maiestati decederet. Scripsit libros
suos Vitruuius Augusto Italus, Regi scriberem Gallus.
scripsit Imperatori, qui urbem latericiam cum inuenis-
set, marmoream reliquit; Regi ego, cuius auspicijs &
liberalitate, nobilissima in toto orbe terrarum tem-
pla, palatia, & propugnacula extructa sunt, qui uia
præiuit, ut quæ fuerat pulcherrima in regno Galliæ
domus, centesimū non obtineat locum. Dum animi pen-
derem, uicit auctoritas Meccenatis mei Geor. Armenia
ci Ruthenorum Episcopi, tuæ Maiestatis apud Max.
Pont. Paulum, prudentissimi, uigilatissimi & integer-
rimi Legati. Obtendebat regiam illam toties iam mul-
tis cognitam, & ab omnibus prædicatam humanitatem
principem sicut fortunarum, ita & fructus suæ ditio-
nis ingeniorum partem sibi iure uendicare, officium-
que eius, et animum qui dat, magis spectare, quam quod
offeratur, quicquid a me ea parte peccatum esset, id
uni sibi assignari licere. Hæc sunt Res Max. quæ me
eò inclinarunt, à quo pudor reuocabat, impuleruntq;

ut Maieſtati, tue Caſtigations has atq; Annotationes
in auctorem longe difficiliſimum, & cuius latinorum
primi procelloſum & auium ſulcauimus mare, nuncu-
pataſ dicataſq; uellem. Quas ſi intellexero non uſque-
quaq; fuiſſe ingrataſ, cauſa erit quamobrem quos ſe-
rijs lucubrationibus libros inchoaui de ſeſtione & po-
lituris marmorum, de pictura & certa colorum com-
poſitione, de infectoria & fullonica, de ſigulina, de
ſutrina, de Vitruaria, de tetrina quæq; radio, quæq;
leis ideſt ponduſculis perficitur, tãdem aliquando ab-
ſoluam. Valeat tua Maieſtas. Roma Cal. Auguſti,
M. D. XLIIII.

VITRUVII VITA EX IPSO
opere per Philandrum collecta.

M. Vitruuij Pollionis quæ fuerit patria, uideo in du-
bium reuocari, quibusdam Romanum nullo argumẽto,
alijs Veronenſem exiſtimantibus, quod Veronæ in Ve-
teris ſtructure arcu ad hunc modum legatur:

L. VITRUVIUS. L. L. CERDO
ARCHITECTVS.

Ea inſcriptio fecit, ut uir doctiſſimus Andreas Alcia-
tus, decem librorum de Architectura auctorem L. Vi-
truuium Pellionem appellare ſe mihi dixerit, & po-
ſtea ædiderit, quod Pellio, aiebat, id quod credo ſigni-
ficaret. In cuius ſententiam ne tranſeam, multa me mo-
uent. Primum, quod in omnibus exemplaribus, M. non,
L. & Pollionem non Pellionem legerim. Deinde, quod
cerdonem, pace tanti uiri dixerim, non eſſe continuo

quod pellionem, facile intelligit, cui utriusq; uocabu-
 li originis uenit in mentem, alterum enim a lucro, idest
 ἀπὸ τοῦ Κέρδους, a pellibus alterum ductum est. Et
 si idem sit, quid Architecto cum pellibus? Cerdo enim
 in illa inscriptione, hominis non studij est index. Ut
 si idem credi par fuit, fuerit tamen Cerdonis non Pel-
 lionis appellatio restituenda. Quin & quod Vitruuius
 noster reprehendit, Architectus ille sub mutilis denti-
 culos collocauit. Itaque uulgatam codicum scriptio-
 nem retinentes, diuersos esse arbitramur. Et nostrum
 quidem apparet parentum cura liberalibus discipli-
 nis ab incunte etate fuisse institutum, encyclopædiâq;
 absoluisse, quod ipse fatetur in libris sexti proœmio.
 Statura uero se fuisse humili, indicat in præfatione li.
 2. Iulio Cæsari fuit non ignotus, post cuius obitum, in
 grauescente iam etate, aut affecta potius, ut ex memo-
 rato libri secundi loco conijcimus, ab Octauia fratri
 Augusto commendatus, apparationi balistarum, scor-
 pionum, ceterorumque tormentorum, cum M. Aurelio,
 P. Minidio, quem alij Numidicum uocant, & Cn. Cor-
 nelio præfectus est, annuo ei redditu quoad uiueret con-
 stituto. Qua munificentia excitatus, ut indicat in præ-
 fatione operis, omnem ædificandi rationem Augusto
 scripsit, quam decem libris complexum se esse, sub fi-
 nem operis testatur, ne quis figuras quas in suis singulis
 libris extremi uoluminis nomine deformabat, in priua-
 tum librum, hoc est undecimum aliquem reiectas fal-
 so existimet. Ingenui foelicisque fuisse ingenii, libri se-
 ptimus, nonus, & decimus argumento esse queant. Ha-
 ctenus quod astruere possumus.

G V L I E L M I

PHILANDRI CASTILIO-

NII GALLI CIVIS RO. IN PRI-

mum Lib. M. Vitruuii Pol-

lionis de Archite-

ctura, Anno-

tationes.

CAP. PRIMVM.

RAPHIDOS SCIEN-
TIAM HABERE. Graphis

est linearis deformatio, siue designa-
tio. Non desunt tñ qui eam quæ ad
Architectum pertinet, γραμμικὴν
quasi lineationem dicas, vocent.

Γραφικὴν vero, & ad Scriptorem, & ad Pictorem
Sculptorem ue referant, cum ad illum descriptionem, cum
ad hos designationē transferentes. & γραφεῖν quidem
ad utrosq; pertinere, Ægyptiorum ratio docet, quos erat
necesse pingere, aut sculpere, quod significare, vel moni-
mentis mandare volebant, quod genus pleraq; Romæ
visuntur, & extra Urbem via appia, haud procul
à sepulchro Cæcilie Metellæ vxoris Crassi, in Hippo-
dromo qui ab Antonino Bassiano extructus fuisse credi-

tur, obelisci partes cum notis Ægyptiis, Nam Vergi-
 lius lectione etiam ad picturam refert, Æneid. vi. his ver-
 bis, Quin protinus omnem perlegerent oculis. EV-
 THYGRAMMI ET CIRCINI TRA-
 DIT VSUM. Per Euthygrammum intelligo regulam,
 quasi directilineam dicas, Nam ad regulam expéduntur
 lineæ rectæ, vt circulus quæq; eius partem aliquam re-
 ferunt ad circinum. Quod significasse mihi visus est,
 cum inferius de Ichnographia loquens, circini & regulæ
 vsum continere dixit. Præclaræ eruditionis eximius
 iudicium homo, Franciscus Priscianensis, monuit fieri potuis-
 se, vt pro circini scriptum fuerit cyclicis, vt legatur, eu-
 thygrammis & cyclicis tradit vsum, idest rectæ circu-
 larisq; lineæ. Id vero existimauit, quod in cæteris di-
 sciplinis quæ à Vitruuio per censentur numerando, qui-
 bus ornatum vult Architectum, animaduertit non eò
 venisse, vt maxime necessaria, atq; adeo vulgaria com-
 plecteretur. Non debui amici & docti viri comectu-
 ram negligere. Vocem vero Turbigrammi quæ in an-
 tiquis aliquot exemplaribus inuenitur, ceu spuriam &
 degenerem, omnino legiimarum numero eximimus &
 reuicimus. Lineis autem omnem Graphidos scientiam
 perfici existimamus, iisq; ex Heronis sententia, rectis
 aut non rectis. Rectarum vna est ratio. Nam ex æquo
 intra sua concluduntur puncta. Non rectarum (vt in-
 quit ille) aliæ circulares, aliæ obliquæ, aliæ inflexæ.
 Mathematicus Apollonius diuisit simplicius, in rectas,
 circulares, & obliquas. Vt Parmenides dixerit figu-
 ram omnem esse aut rectam, aut circuncurrentem, aut
 mixtam. Geminus, lineas in planas et solidas, partitus est.

ET LIBRATIONVM. Id est libramenti, quod perficitur libella instrumenti genere, quo ad regulam vniuersa quæ in plano iacent coæquantur. **PER OPTICEN RECTE DVCVNTVR A QVAVIS REGIONE LVMINA.** Optice perspectiua transfertur, de qua Gellius noctium atticarum Lib. xvi. Cap. xiiii. Huc vero referri potest locus Libri sexti Cap. ix. in quo docet quo pacto cõmunium parietum altitudini, aut angustiae loci, immittendo lumine occurratur. Quod sicui credibile erit spectasse Vitruuius ad dispositionem, vt noxius aer vitetur, aut vt ad cœli regionem directiones fiant, vt vsui et salubritati ædificia idonea esse possint, quod tradit Lib. vi. Cap. vii. Id vero sciat Physicorum atque Astrologorum placitis scitis ue præscribi. **DIFFICILESQVE SYMMETRIARVM QVÆSTIONES GEOMETRICIS RATIONIBVSET METHODIS, INVENIANTVR.** Sunt (inquit) quædã Symmetriæ, quæ nisi per Arithmeticen facile probari non possint. Nam plurima quæ de magnitudinibus per rationem geometricam traduntur, arithmeticis supputationibus apertius explicatur, aut certe multo facilius. Sicut, sunt quæ nullis numeris efficere possis, sed gramicis rationibus, vt in quadrati parium laterû duplicatione fieri scribit Lib. ix. **QVÆ CARYATIDES DICVNTVR.** Caryatidum id est statuarum muliebrum in columnis, meminit Pli. Lib. xxxvi. Cap. v. **DESIGNAVERVNT EARVM IMAGINES ONERI FERVNDQ, COLLOCATAS.** Eiusmodi

Statuam fœmineam vidimus Romæ, in Macello Coru-
rum. Sed hoc loco nescio rideam magis, an desyderem
in eis iudicium, qui ex quibuscunq; antiquis fœmineis
statuis quas tulisse onus cognouerint, existimant Vi-
truuianarum, idesit Græcarum Caryatidum figuram pos-
se coniiici. Quasi vero vna et simplex fuerit mulie-
brium in columnis statuarum ratio, ac non potius, ad
Græcorum imitationem, licuerit Romanis, et cæteris
gentibus, repræsentare earum rerum imagines, quas
vellent posteris memoriæ tradi. Certe ei quam vidis-
se retulimus, capitulum erat Doricum, vt capite tan-
tùm sustineret. Athenæus autẽ lib. Dipnosophiston. vi.
ex Lynceo Samio refert Eucratem Corydon bibentem
apud quendam cuius domus esset marcida, dixisse, ibi
cœnantem oportere sinistram manum supponere instar
Caryatidum. Ceu Cariatides sinistra manu sustinere
tectum siue epistylum fingerentur, dextra autem aliud
quippiam referre. Eius verba sunt, Εὐκράτης ὁ κό-
ρυδ' ἔπεινῶν παρὰ πινυ σαπρὰς οὕσης τῆς οἰ-
κίας, ἡ τῶν ἰα φησὶ δεῖπν εἶν δεῖ τῶν στήθε-
τα τῶ ἀεστερὰν χεῖρα ὡς πῶρ αἰ κερυάπιδες.
Sed de Caryatidibus et illud non prætermittendum, Lu-
tacium apud Statium scribere à nuce dictas, quod ibi Vir-
ginum chorus, metu ruinæ conscendisset nucis arborem,
cum Athenæus, Pausanias, et cæteri à Carya Laconie
dictas velint. PAVSANIA ELEOM-
BRONTI FILIO DVCE. Thucydides
Cleombroti dicit filium, Suidas matrem addit Anchitheã,
Quidam codices hic pro Cleombroti habent Agæsioli-
dos nescio quo auctore. PORTICVM PER-
SICAM.

SICAM. De ea porticu legito Pausaniam in *Laconicis*, ubi de iis quæ Spartæ in foro spectatu digna visebantur. **CAPTIVORVM SIMVLACHRA BARBARICO VESTIS ORNATA TV.** Visuntur senes duo captiui istiusmodi Romæ in ædibus Columnensium. Sunt et Tyburti iuuenes duo, alti pedes duodecim, quos aliquando antepagmentorum fuisse loco sunt qui existimēt, ornatu capitis Ægyptio. Videas & Romæ Satyros duos, etiã nūc oneri ferūdo collocatos in ædibus Barptol. à Valle. Ita Romani, quod Lacones in Persarum ignominiam fecerant imitati, variarum rerum imagines in columnas transtulerunt.

CANONICAM RATIONEM ET MATHEMATICAM. Mentio est Lib. v. cap. iii. Sunt & quædam quæ huc pertinent apud Gellium Lib. xvi. Cap. xviii. & apud Boetium musices Lib. i. Cap. ii. et Lib. v. Cap. i. et. ii.

BALISTARVM, CATAPVLTARVM, SCORPIONVM, TEMPERATVRAS. De his lib. x. cap. xv. xvi. xvii. & xviii. Sed semel dictum velim, me secutum esse in citando Vitruuo, distributionem capitum ex codice Florentiæ impresso, non tam quod probarem (nam multis in locis ineptissima est, & Vitruuius perpetua oratione scripsit) quam ut quærentium & legentiū consulerem labori.

PER QVÆ TEN DVN TVR SVCVLIS ET VECTIBVS. In aliquibus codicibus ante vocabulum *suculis*, adduntur duæ hæc dictiones, *ergatis* aut, *neq; abs re*. Nam libro decimo, cap. xvi. *Balistarum* aliquas *suculis*, nonnullas *polyssastis*, alias *ergatis*, quasdam etiam *tympanis*

nis torqueri scribit. Sed de ergatis & fuculis nos alio loco dicemus. **QVÆ SI NON HOMOTONA FVERINT.** Idest non æqualiter tensa, vt manibus tacti funes, æqualem in vtroq; sonitus habeant responsum, quod ex cap. xviii. libri decimi didicimus. Nam capite eius libri decimoquinto, anatona dicit, si capitula altiora facta fuerint quam latitudo, sicut catatona si minus alta. **IN THEATRIS VASA ÆREA.** Cap. v. lib. v. vasorum rationem ad augendam in Theatris vocem ex Musicorum concentuum partitionibus sumptam tradit diligentissime. Quidam codices hic habent ehetica, idest, $\eta\chi\tau\iota\nu\alpha$ idest sonora, sed quod lib. v. cap. v. fieri ærea vasa scribat, nihil muto. **HYDRAVLICAS QVOQVE MACHINAS.** Hydraulicæ machinæ partim sūt ad aquarum expressiones, partim ad excitandas in organis musicis harmonias, imitandos auium cantus, mouenda sigilla, ad horologiorum versationem, & si quid huiusmodi. De quibus lib. ix. cap. ix. & multis lib. x. capitibus maxime. xiii. **INCLINATIONES COELI QVÆ GRÆCI CLIMATA.** Clima appellant plagam duobus interiectam paralellis, a verbo $\kappa\lambda\iota\nu\omega$ hoc est inclino, quod certo spatio inclinetur ad polum, siue declinet ab æquatore. **STILLICIDIORVM ET CLOACARVM ET LVMINVM.** Quis non videt fore controuersias locatori, si Architectus nesciat quantum liceat in vicini re, ius ne sit cloacæ immittendæ, an aperto pariete cõmuni liceat immittere fenestras, liceat ne vicinorum luminibus officere, parietem communem liceat alterutrâ demoliri

demoliri et reficere . Atqui ista omnia sunt ex iuris scientia petenda , vt nihil sit mirum si Vitruuius disciplinis omnibus tinctum velit Architectum . Porro de seruitutum omni genere , consulendus liber Pandectarum octauus . **LOCATORI ET CONDUCTORI .** Qui dat domum ædificandam , is dicitur locator , qui recipit conductor vocatur . Idem & redemptor ab Alpheno & Iaboleno Iurisconsultis dicitur Pandectarum . lib . xix . locati & conduct . Nam Architecti est ædificiū instituere & arbitrari . **AD SVMMVM TEMPLVM ARCHITECTVRÆ .** Templum pro culmine dixit et fastigio , quoniam templa in tectis supra canterios ponuntur , vt lib . iiii . cap . 2 . **RATIONIS PLASTICÆ NON IGNARVS .** Cœnationum enim lacunaria , & camerarum imum cœlum aliquando paulò ornatius erit distinguendum cœlandum ue . Sigilla etiam imagunculæq; relictis in parietibus ædiculis (Italia nichios appellat credo quod imbricatis conchis soleat earum superior pars ornari , conchas enim ethrures nichios nominant) collocandæ aut fastigiorum acroteriis . Id fiet non nisi plasticæ beneficio , cuius fuit fingere ex argilla similitudines , e gypso reddere hominum imaginem , rubrica item & creta , vt ex cap . xii . lib . xxxv . Plinii didicimus . Nosiræ ætatis artifices quod hmoi in antiquorū ruinis reperiunt , Stucchum appellant , illosq; imitati , marmoreas nonnulli assulas pilis ferreis contusas cribris excernunt , subtilissimaq; scobe , admixta purissima calce , in lacu macerata vtuntur , effinguntq; quodlibet . Longè politius fuerit illustriusq; , si pro marmore , silice fluuiatili candido &

pellucido, vt vna pars ad duas calcis respondeat, vtaris
 (eo saxo Venetæ Muranæ officinæ, è Ticino fluuio cõ-
 portato quanquam & ex aliis peti potest, vitrum cristal-
 linum perficiunt.) Quod si subtilissime pistum marmo-
 reæ illi scobi admiscueris, non parum splendoris & nito-
 ris accessisse experieris. **NON ANIATRO-
 LOGICVS.** Aliàs aniatrologetus, idest non vsque-
 quaq; medicinæ expers. **DE VENARVM
 RYTHMO.** Qui spectatur pulsuum sublatio-
 nis & depressionis celeritate, remissione, æqualitate, in-
 æqualitate. Rythmus auctore Ægineta, lib. xxiiii. cap.
 xii. aut est eurythmus, idest boni rythmi, aut arrythmus
 idest inconcinni rythmi, aut pararythmus non admodum
 à bono abhorrens, aut heterorythmus longius à bono ab-
 scedens. Errythmus autem omnem concinitatem corrumpit.
**IN QVADRATIS ET TRIGO-
 NIS DIATESSARON ET DIAPEN-
 TE.** Cum figuris vtantur tribus Astrologi, Trigono,
 Tetragono & Exagono, sintq; apud musicos diatema-
 ta, idest interualla simplicia symphoniarum maxima,
 diatessaron proportionis sesquiertiæ, diapente sesquial-
 teræ, diapason duplæ, has proportiones in figurarũ illa-
 rum angulis, signis, & gradibus reperiri, auctor est anti-
 quus Græcus Ptolemæi interpres lib. i. $\alpha\pi\tau\epsilon\lambda\epsilon\sigma\mu\acute{\alpha}-$
 $\tau\omega\nu$ quod Quadrupartitum appellant, Trigonus itaq;
 constat angulo vno recto & triente. Tetragonus vno re-
 cto solum, Exagonus vnus recti $\delta\iota\mu\acute{o}\rho\omega$ idest bessale-
 li angulo. Angulus Trigoni ad angulum Tetragoni ses-
 quiertiæ est proportionis cum eum superet triente, &
 fit diatessaron. Angulus Tetragoni ad bessalem exagoni,

ni, sesquialteræ: continet enim ipsum & semissem, & fit diapente. Trigoni angulus ad exagoni angulum duplæ est proportionis, habet enim unum & trientem, id est trientes quatuor, siue besse duos, hic bessealis est, id est duorum trientum. fit igitur diapason. In signis, eadem ratio. Trigonus quatuor habet signa. Tetragonus tria. Exagonus duo. 4. ad 3. proportio est sesquitercia. 3. ad 2. sesquialtera. 4. ad 2. dupla. Superest ut de gradibus dicamus. Trigonus, gradus habet. 120. Tetragonus, nonaginta. Exagonus sexaginta. 120. ad 90. proportio sesquitercia. 90. ad 60. sesquialtera. 120. ad 60. dupla. En Sympathia concentuū et figuratū ex multis verbis et difficillimis illius Interpretis, cuius mihi copiā fecit Illusterrimus Ruthenorū Episcopus, Georgius Armeniaeus tuus FRANCISCÆ Rex maxime & Christianissime Legatus ad summum Pōtificem Paulum textum, Mecænas meus. Sed & planetarum aspectus proportionibus harmonicis perficiuntur, quod & refert Ioannes Froschius cap. 7. Musicæ. Respectus enim sextilis fit secundo signo, quæ distantia ad reliquā Zodiaci partem est quintupla, ad ipsum vero totum sextupla. Sed reliqua illa pars in sesquiquinta est proportione. Aspectus quartus tertio fit signo, quæ distantia ad reliquā Zodiaci partem est tripla, ad ipsum totum Zodiacum quadrupla, sed illa reliqua pars sesquitercia. Trinus aspectus quarto fit signo. Distantia ad totum signiferum circuli est tripla, ad reliquam partem sesquialtera.

To GVL. PHIL. ANNOT.
CAP. SECVNDVM.

CHNOGRAPHIA. Vestigium operis, quam planam formam mei Galli, Itali Græcæ alludentes voci, plantam nominant.

Piano.
ORTHOGRAPHIA AVTEM EST ERECTA FRONTIS IMAGO. Siue ea sit operis frons exterior, siue interior. Nam non ante quale futurum sit opus intellexeris, quam singularum partium speciem deformaueris, ut videatur interna etiam operis descriptio. SCIOGRAPHIA. Quod de Orthographia dictum est, id etiam velim de Sciographia dictum, siue Scenographiam appellemus, ut Heremolus scribendum putat, quod (ut inquit) sit vniuersæ æcti quod Græci Scenam vocant, deformatio, non frontis ut Orthographia, non aræ ut Ichnographia. Sæpe vero dubitatum est num & architectus ligno formam futuri operis (modulum appellant) strueret, & nos, fecisse existimamus. Ita enim futura deprehenduntur errata, & minimo impendio, nulloq; incommodo priusquam fiant, castigantur. Sic sculptor cera protypum, sic plastes creta proplastice fingit. Inde Archesilai proplastice pluris venire solitam ab artificibus ipsis, quam aliorum opera tradit Plinius lib. xxxv. cap. xii. Quin & Vitruuius lib. x. ad finem, exemplar helepoleos machine, pro modello (ut vocant) nominauit. AVTEMBATE IN BALISTA FORAMINE QVOD GRÆCI ΠΕΡΙΤΡΗΤΟΝ VOCANT. Scribunt quidam Embatere, quasi ingressorem dicas, quod Embatem lib. iiii. vertat moduli. Sed nec

prior

prior illa nostra lectio displicet, si inducta vocula aut, ita distinguamus, & primum in ædibus sacris ut è columnarum crassitudinibus, aut è triglypho embate, ut interpretetur Triglyphum embatem idest modulū ex quo scilicet in genere Dorico partes omnes metiendæ, ut in aliis generibus ex columnarum crassitudine, deinde sequatur, in balista, foramine quod Græci πειλῆτον vocitāt. De eo foramine scribit lib. x. cap. xvii. HYPÆ-
THRAQVE CONSTITVNTVR. Idest subdualia siue subdualia, nam αἰθήρ aerem significat. Fieri vero & hypæthria ante templorum vestibula consueuisse, vel vnus Zenodotus in paroemiis auctor esse poterit, sed de hoc alibi. **ÆDES DORICÆ.** Ædes sacrae hoc loco triplici tantum differentiæ considerantur, Dorico genere, Ionico, & Corinthio. Nam de Tuscanicis lib. iiii. cap. vii. Doricarum est neglectior & incultior structura, vnde & seuerior. Corinthiæ quod plura habent ornamenta, deliciares sunt. Mediæ sunt Ionicæ inter harum teneritatem, & illarum seueritatem. **SI INTERIORA PERFECTVS HABVERINT ELEGANTES.** Aliqui codices habent perspectus, verbis si diuersis, eodem certe spectantibus. Nam quæ absoluta perfectaq; sunt opera, non possunt non oculis, arridere, et adblandiri. **ITEM SI DORICIS EPISTYLIIS IN CORONIS DENTICVLI SCALPENTVR.** Qui Theatrum architectatus est, quod Augustus sub nomine Marcellinepotis ex sorore Octauia extruxit, denticulos in Doricæ corona scalpsit, quod Ionicarū erat proprium, ad Do-

scoperte

ædificior
genera.

fregio
 ricas transferens. AVT IN PVLVINA-
 TIS COLUMNIS, ET IONICIS
 EPISTYLIIS EXPERIMENTVR
 TRIGLYPHI. Ionicarum columnarum capitula
 sunt puluinata, vnde & puluinatae columnae vocari po-
 tuerunt. At non in earum Zophoris (quae freggia vulgo
 vocantur voce vt existimo a phrygionibus qui acu fa-
 ciunt ducta, vt enim illorum opera acu picta figuris qui-
 buslibet insigniuntur, ita Zophororum fere ratio, scala-
 pturam desiderat) triglyphi scalpuntur, quorum guttae de-
 pendent in Epistylia vt lib. iiii. cap. iii. docet, sed sunt
 Doricarum. Illarum autem Zophori sunt puluinati, id est
 subtumentes in circulum, id est delumbata circinatione
 rotundi. In quibusdam exemplaribus pro puluinatis co-
 lumnis, scriptum est puluinatis capitulis, vt lib. iii. cap.
 vltimo. SIC VBI CVLIS ET BIBLIO-
 THECIS AB ORIENTE LUMINA
 CAPIENTVR. & c. De balneis lib. v. cap. x.
 De reliquis quas caeli regiones spectare debeant, idem
 scribit lib. vi. cap. vii. ET AD PECVNIAE
 COPIAM, ET AD ELEGANTIAE
 DIGNITATEM AEDIFICIA ALTE
 DISPONENTVR. Fœeratoribus & publica-
 nis aedificia commodiora & spaciosiora & ab insidiis tu-
 ta esse facienda scribit lib. vi. cap. viii. vt hoc loco scri-
 bendum sit, aliter, non alte.

CAP. TERTIVM.

DIFICATIO. Hæc libris octo primis
 absoluitur. GNOMONICE. Decla-
 ratur libro nono, ea autem est quæ ex gnomo-

nis, idest styli vmbra, horologiorum descriptiones & rationes docet. MACHINATIO. Eam liber decimus explicat. MOENIVM ET COMMVNIUM OPERVM IN PVBLICIS LOCIS COLLOCATIO. Quæ ad publica ædificia pertinent, totis quinque primis libris traduntur. PRIVATORVM ÆDFICIORVM EXPLICATIO. De his liber sextus tractat. DEFENSIONISEST MVRRORVM TVRRIVMQVE. Defensio ex lib. primo & secundo petenda. RELIGIONIS IMMORTALIVM DEORVM Liber tertius & quartus ad religionem spectant. OPPORTVNITATIS. Lib. quinto hæc docetur, Quæquam ad opportunitatem referri possunt quæ libro octavo de aqua & aquæ ductibus dicuntur. FIRMITATIS ERIT HABITA RATIO. De firmitate scribitur cap. xi. lib. v. VUTILITATIS AVTEM. Hanc docet libri sexti caput septimum, præter alia loca. VENVSTATIS VERO. Huc referri possunt quæ de politionibus & pictura traduntur libro septimo. Quæquam ad Symmetrias spectavit Vitruvius, quæ antecessoribus libris præscribuntur.

CAP. QVARTVM.

LECTIO LOCI SALVBER.

e RIMI. Magna profectò loci aerisq; est habenda ratio, quod is a nobis separari non possit, perpetuòq; vetuti connatus adhæreat, ambiatq; &

Aer

lædat vel quòd calidos immodice, vel quod frigidos, aut
 siccos, aut humidos nos efficiat, quod tradit Galenus
 lib. i. de sanitate tuenda. IN CELLIS ENIM
 VINARIIS TECTIS LUMINA NE-
 MO CAPIT A MERIDIE. Et Plin. lib.
 xiiii. cap. xxi. scribit latus cellæ vinariæ, aut certe fe-
 nestras obuerti in Aquilonem oportere, vel vsq; in exor-
 tum æquinoctialem. Neq; abs re videatur cellas vinarias
 tectas dixisse. Scribit enim Plinius dicto loco ali-
 quas gentes vinis cœlum præbere. Alibi vero imposi-
 tis tectis arcere. Et Campaniæ nobilissima vina expo-
 sita sub diuo in cadis verberari Sole, Luna, imbre ac
 ventis aptissimū videri. Sed et Constantinus lib. de agri-
 cultura. vii. cap. ii. fortius vinum sub dio, leuius vero
 sub tecto ad seruari præcipit. GRANARIA
 QVÆ AD SOLIS CVRSVM SPE-
 CTANT, BONITATEM CITO
 MUTANT. Granaria spectare oportere Septen-
 trionem docet lib. vi. cap. ix. & nos aliquid ibi dicemus.
 OBSONIAQVE ET POMA. De po-
 mis seruandis Plinius lib. xv. cap. xvi. hunc in modum
 præcipit. Pomaria in loco frigido ac sicco contabulari.
 Septentrionalibus fenestris sereno die patere, austros spe-
 cularibus arcere, Aquilonis quoq; afflatu poma detur-
 pante rugis. NAM SEMPER CALOR
 CVM EXCOQVIT, AERIBVS FIR-
 MITATEM ERIPIT. Forte à rebus, aut
 corporibus, vt paulo post, omnia corpora calore fiant im-
 becilla. NAM QVIA EX PRINCI-
 PIIS QVÆ GRÆCI ΣΤΟΙΧΕΙΑ
 APPELLANT

cellina

uino

granario

effetti del caldo

APPELLANT OMNIA CORPORA
 SVNT COMPOSITA. Elementa esse qua-
 tuor, omniáq; horum mixtione constare, præter alios Gal-
 lenus scribit Method. lib. i. aut potius totis libris de ele-
 mentis. Item Hippoc. eius arguménti lib. IN QVI-
 BVS CORPORIBVS CVM EXVPE-
 RATE PRINCIPIIS CALOR. Si
 calidi, frigidi, humidi & sicci temperies sanitas est, cer-
 te huius contrarium necesse est morbum esse, vel aucto-
 re Galeno lib. i. de morborum differentiis. PLVRI-
 MVMQVE EX AERIS ET TERRE-
 NI SVNT COMPOSITÆ. Aliqui codi-
 ces scribunt, ex aere & terrenis, ego, ex aere et terreno,
 ex Vitruuio paulo ante. Quod autem hic tradit piscium
 naturas temperatas esse a calido, id videtur ex Empe-
 doclis sententia dictum, quem reprehendit Aristoteles
 libro de respiratione, quod dicat animalia calidissima, &
 summam ignis vim habentia, aquatilis esse generis, quò
 caloris exuperantiam quam in se sentiunt, vitent. CA-
 STRA STATIVA CONSTITVE-
 BANTVR. Castra sunt aut temporaria, id est mo-
 mentis mutabilia. Aut stataria quibus hostem dum se in
 munito loco continuerit occupare instituas. Aut sustento-
 ria quibus vrgentem & laceffentem hostem sustineas.
 De quibus Leo Baptista libro quinto, cap. x. & xi.
 multa. INSPICIEBANT IOCINO-
 RA. Ex animalium iocinoribus illæsis, maiores,
 loci salubritatem ratiocinabantur. Sin autem vitio in-
 fecta apparuerant, vitandam loci insalubritatem argue-
 bant, vetere instituto, & vsque à Demetrio ducto.

*petri tom
 yuati.*

*castrorum
 vario
 genero.*

*regni d.
 Lucho sano*

SVNT SPLENETICA. In aliis codicibus legitur, splenem habent. Neque enim dicit esse lienosa, id est quorum Lienes intumescant, sed habere apparentes, verum non affectos. Lienosos autem fieri scribit Aristot. lib. iii. de partibus animalium, quoties plus excrementi, in lienem diuertit, quam excoquere possit. Coerceri Lienem aqua in qua candens ferrum subinde tinctum sit, Auctor est Celsus lib. iiii. cap. ix. argumento esse, quod animaduersum sit animalia apud fabros ferrarios educata exiguos lienes habere. Sed haec alterius sunt instituti.

ITA EAM HERBAM COLLIGENDO, CVRANT LIENOSOS HOC MEDICAMENTO, QVOD ETIAM CRETENSES ΑΣΠΛΗΝΟΝ VOCITANT. Herbam Asplenium, vulgus Cetrac vocat, estque Scolopendrae Vermi, id est Centipedi tam similis, ut qui alterum viderit, utrumque nosse iudicari possit. Namque quae Scolopendria credita est ea Dioscorides Phylitim appellat. Errorque ille multis rationibus explosus est. Ridicula est Marcelli Virgilii notatio, qui Asplenon dictum ait quod longitudine latitudinisque sua fasciolarum et emplastelli formam haberet. Quamquam inter splenium et emplastrum hoc tantum esse discriminis ex medicorum libris animaduerto, quod id demum emplastrum asplenium vocatur, quod in longitudinem magis quam latitudinem extensum est, quae figura est splenis.

EXEMPLAR HVIVS REI, GALLICAE PALVDES POSSVNT ESSE, QVAE CIRCVM ALTINVM, RAVENNAM. Altinum et Ravennam scribit Strabo Lib. v. in paludibus.

rimario
et la milra

In paludibus esse, sed hanc quavis odore tetra afficeretur, aere tamen fuisse non pestilenti, quod plurimo mari invidaretur. **AQVILEGIAM.** Alii Aquileiam vocant. **SALEPIA VETVS.** Salapia Plinius lib. 3. cap. ii. oppidum in Apulia ponit, Annibalis meretricio amore inclytum. Et Plutarchus in vita Marcelli Salapianorum meminit. **QVATVOR MILLIBVS PASSIBVS PROGRESSED I.** Pro passuum dixit passibus.

CAP. QVINTVM.

ALVBKITATIS IN MOENIVM COLLOCANDORVM. Scribendum, & mœnium, mutata præpositione in coniunctionem, aut potius vacare existimandum est utranque, quod & aliqui codices agnoscunt. **ITINERA NON SINT DIRECTA, SED ΣΚΑΙΑ.** Aliqui codices pro Græca dictione, eiusdem significationis habent latinam scæua, hoc est obliqua, sinistra, læua, vnde cognomen Scæuolæ Mutio inditum, & porta Troiana vocata scæua, quod in sinistra vrbis parte esset, quanquam nonnulli ad artificem referunt, alii quod Troianis parum fuerit fortunata. **COLLOCANDA AVTEM OPPIDA SVNT NON QVADRATA.** Muros non directos, sed sinuosos anfractibus fecisse antiquos, scribit Vegetius libro quarto. **TVM IN CRASSITVDINE PERPETVÆ TALEÆ OLEAGINEÆ VSTVLA.**

TÆ, QVAM CREBERRIME IN-
 STRVANTVR. Per muri crassitudinem gra-
 ciliores trabes, quatum satis erit exugendo humori vsq̃
 (ita enim siccescendo permanent ad diuurnitatem) in-
 ter se si reuinciantur pectinatim ferratim ue, aut cancel-
 latim, eam colligationem connexionemq̃, fibulatum qui-
 da putarunt esse. Nos verò interpretamur quas in stru-
 ctura vocant claues. & fibulas, traiecta veluti transil-
 la per trabium capita, nostri ferreis subscudibus armil-
 lata trabiũ capita traiciunt, itaq̃ retinent. ET ITI-
 NERA SINT INTERIORIBVS
 PARTIBVS. Melius alii codices, vt itinera.
 IN ROTVNDATIONIBVS AV-
 TEM. Cum rotundæ turres veluti multorum cuneo-
 rum cõpactione constent, alteriq̃ alterorã collaterarium
 ope confirmentur, non poterat vllus se de occupata protru-
 di. Itaq̃ omniũ videbatur esse firmissimæ. PECTI-
 NATIM DISPOSITA QVEMAD-
 MODVM SERRÆDENTES SO-
 LENT ESSE. Non absimile est quod lib. 6.
 cap. vltimo ait, de fundamentis loquens. Præterea in-
 trorsus contra terrenum, vti dentes coniuncti muro ser-
 ratim struantur. Sed hoc addit amplius, quod in extre-
 mis angulis cum recessum fuerit ab interiore angulo spa-
 tio altitudinis substructionis, in vtranq̃ partem signetur,
 & ab his signis diagonios structura collocetur, & ab ea
 media, altera coniuncta cum angulo muri. Libet & hoc
 loco admonere quod Ouidius lib. 9. Metamorph. dicit
 digitos inter se pectine iunctos, id Plinium de eadem re
 loquentem lib. 28. cap. 6. dicere digitos pectinatim in-

ter sese amplexos. Sed & Apuleius lib. 3. de Asino, dicit palmulas in alternas digitorum vicissitudines connexas, eundem gestum exprimens. NEQVE VNI-
 VERSA PONDERE PREMENS,
 POTERIT VLLA RATIONE EX-
 TRUDERE MVRI SVBSTRV-
 CTIONES. Scribendum priuatiue, non poterit.
 VBI SAXA SVNT QVADRATA.
 Hoc nomine non tam significantur saxa paribus lateribus caesa, quam, planis superficiebus, æqualibus angulis.
 SIVE CEMENTVM. Lapis rudis, non caesus, vulgaris, vnde cæmentitia structura, & cæmentitii parietes lib. secundo. cap. septimo & decimo.
 PRO CALCE ET ARENA, ET COCTO LATERE. Scribo, pro calce & arena, eo & cocto latere. Tradit enim lib. 8. cap. 3. bitumine & latere testaceo, structo muro, Semiramis cinxisse Babylonem.

CAP. SEXTVM.

D AVTEM VERVM ESSE
 i EX ÆOLIPILIS ÆREIS LICET
 ASPICERE. Æolipylæ (ita enim scribendum) dictæ quasi αἰόλου πύλας. id est æoli portæ, qua figura qua ue materia fiant, non in magno discrimine posuero, dum cauæ sint, exiguumque habeant foramen per quod infusa aqua dum ad ignem collocata feruere cœperint, tantisper flatum efficiant, quoad quicquid intus habent humoris, sit feruore exhaustum, &

in fumum resolutū, sit efflatum. SANGVINIS
 IECTIONIO. Αἱμὸν πῶς, idest sanguinis expui-
 tio. Palladius lib. 3. cap. 31. reiectionem sanguinis vo-
 cat. MAXIME QUIDEM ANDRO-
 NICVS CYRRHESTES. Varro lib. 3.
 de re rustica cap. 5. nomine Cyprestis hoc refert.
 VTI VENTO CIRCVMAGERE-
 TVR, ET SEMPER CONTRA FLA-
 TVM CONSISTERET. In summis tem-
 plorum pyr. amidibus (licet & metas appellare) in nobi-
 lium item & priuatarū aedium speculis, collocamus bra-
 cteas, siue petala, à vertendo gyroillos vocantes, pro ar-
 bitrio etiam variis ventorum iudiciis vtimur, sed quæ
 vento auersa, ipsum tamen quis sit, indicent. COL-
 LOCETVR AD LIBELLAM MAR-
 MOREVM AMVSIVM. Deformata ta-
 bula, cuius ad regulam, & libellā, summum libramentum
 sit leuigatū, & depolitū, ex ætis si libet ad normā angu-
 lis. COLLOCETVR ÆNEVS GNO-
 MON. Gnomon significat æneum stylum, siue veri-
 culum, quod stans in medio amussio collocatur, ad vmbra-
 indagandas. Vnde & à Græcis dicitur Σημῶν ἢ Ἰσημῶν,
 quòd Ἰσημῶν indaginem significet. Est & ipsa tota ma-
 chinula, qua vtimur in designandis, & metandis urbium
 viis, ad auertendam ab eis vim ventorum molestam, vt
 in fine huius cap. Apud Sext. Pomp. reperio gnomam
 dici à nostris. Huiusmodi (ni fallor) describitur machina à
 Plinio lib. 18. cap. 34. Alii aliter componunt. Apud
 Plutarchum in vita Marcelli, οὐκ ἔστι Ἰσημῶν sunt quædam
 mathematica instrumenta. HVIVS ANTE-
 MERIDIANAM

MERIDIANAM CIRCITER HO-
RAM QVINTAM. Non admodum refert, id
 si fiat alia antemeridiana hora, dum fiat propius meri-
 diæ (qui semper est idē inquit Plinius lib. 18. cap. 34.)
 Vtrunq; vero non nisi cōmoditatis gratia dictum velim,
 quod ante horam quintam, prolixior sit vmbra, quam vt
 circulo contineri satis cōmode possit. **DECVSSA-**
TIM DESCRIBENDVM. Decussare est
 in decussem formare, idest in speciem. X. græcæ lite-
 ræ, siue eius notæ, qua nos denarium numerum signamus,
 ut cū diagoniæ lineæ duæ, se in centro secant. **QVÆ**
TANGIT CIRCINATIONEM. Scri-
 bendum quā, aduerbium. **ET PLATEARVM**
ET ANGIPORTORVM VIDEN-
TVR DEBERE DIRIGI DESCI-
PTIONES. Plateæ, sunt viæ latiores. Angiporti,
 arctiores & angustiores. Vias autē quæ exitum non ha-
 bent, & peruiæ nō sunt, fundulas dici reperio apud Var-
 ronem de lingua Latina libro quarto. Dicuntur & angu-
 portus Terentio, & Horatio, si credimus Acroni. **AD**
ANGVLOS INSVLARVM. Insulæ di-
 cuntur domus ab aliis seunctæ, idest, Auct. Sext. Pōp.
 quæ non iunguntur communibus parietibus cum vicinis,
 sed circuitu publico, aut priuato cinguntur. In vrbibus me-
 tandis, insulas accipimus, quicquid quatuor plateis, aut
 Angiportis, aut alteris cum alteris mixtis, cinctum est.
QVI MVLT A VENTORVM NO-
MINA NOVERVNT. In ventorum parti-
 tione, non satis inter Auctores conuenit. hebetius aliis,
 aliis ratione nimis subtili & concisa, vtentibus. Veteres,

quatuor omnino seruaere per totidem mundi partes. So-
 lanum, Austrum, Fauonium, & Septentrionem. Alii octo
 esse dicunt. Solanum, Eurum, Austrum, Africum, Fauo-
 nium, Corum, Septentrionem, Aquilonem. Sunt & auct.
 Plin. lib. 2. cap. 47. quibus visum est esse duodecim.
 Subsolanum, Vulturum, Austrum, Africum, Fauoniū,
 Corum, Septentrionem, Aquilonem, Thrasciam, Cæciam,
 Phæniciam, & Libanotum, Alii addiderunt Mesen &
 Euronotum, vt essent quatuordecim. Necdum finis. Vi-
 truuus viginti quatuor refert. Solanum, Ornithias, Cæ-
 ciam, Eurum, Vulturum, Leuconotum, Austrum, Alta-
 num, Libanotum, Africum, Subuesperon, Argesten, Fauo-
 nium, Ethesias, Circium, Caurum, Corum, Thrasciam,
 Septentrionem, Gallicum, Supernalem, Aquilonem. Bo-
 ream & Carbā, vide si libet Aristot. lib. 2. Meteororū.
 & lib. de mundo. Gellium, Vegetium, Senecam lib. 5.
 Quæst. naturalium, quoniam inter auctores non satis in-
 ventorum appellationibus, aut flatibus conuenit. IN-
 VENTAM DVCENTORVM QVIN-
 QVAGINTA DVVM MILLIVM
 STADIORVM. Hoc sic Plinius lib. 2. cap.
 108. de mensura terræ loquens, Vniuersum autem hūc
 circuitum, Eratosthenes in omnium quidem literarū sub-
 tilitate, & in hac utiq; præter cæteros solers, quem cun-
 ctis probari video, ducentorum quinquaginta duorū mil-
 lium stadium prodidit. Quæ mensura, Romana compu-
 tatione efficit trecenties quindecies centena millia pass.
 Magna vero est inter auctores in terræ ambitu cōtrouer-
 sia, quibusdam singulis Cæli gradibus, terræ spatium
 quoddam statuentibus, aliis maius minus ue respondere
 existimantibus.

existimantibus. Nos quid cuique visum est, exponemus, sed ita ut quod illi stadiis dixerint, miliaribus interpretemur. Eratosthenes miliaria statuit supra triginta & unum millia, ducenta & quinquaginta, siquidem recte quis eum intelliget (nam Vitruvius, Plinius, Martianus, & Macrobius supputant triginta millia et quingenta) Hipparchus vult esse miliarum triginta quinque millium, sexcentorum & viginti quinque. Possidonius autem triginta tantum millium, Ptolemæus viginti duorum millium & quingentorum. Alpheraganus & Tebitius viginti millium & quadringentorum. Cætera quæ ad terræ magnitudinem attinent, peti possunt ab Aristarcho Samio lib. de magnitudine Solis & terræ. SVNT AVTEM NONNVLII, QVI NEGANT ERATOSTHENEM VERAM MENSURAM ORBIS TERRÆ, POTVISSE COLLIGERE. Ad Eratosthenis mensuram, Hipparchus adicit stadiorum paulo minus. 25. millia, auctore Plinio, dicto cap. 108. VISVM EST MIHI IN EXTREMO VOLUMINE FORMAM. Scribendum formas, nã et duæ sunt, et postea sequitur, siue uti Græci $\Sigma\chi\mu\alpha\tau\omega\varsigma$ dicunt. Annotavi aliquot aliis locis, ad finem librorum suas cuique (id enim significare extremum volumen indicat libri quinti caput nonum) promitti figuras, quæ omnes perierunt, magna iactura lectorum, Loca hæc sunt, lib. 3. cap. 2. de adiectione in medius columnis. De scamillis in Stylobata, & voluta capituli Ionici cap. tertio eius libri. De harmonia vasorum in Theatro lib. quinto, cap. quinto. De chorobate lib. 8. cap. 6. De duplicatione quadrati

cap. 1. & scalarum colloca^one cap. 2. lib. 9. De cochlea
 haustorio organo lib. 10. cap. 11. Poterat vero Pliniū
 Cæcili auctoritas, scrupulum iniicere, qui de auunculi
 libris scribēs, inquit, Qui tres libri sunt in sex volumi=
 na propter amplitudinem diuisi. Ceu sit liber, pars ope=
 ris, volumen autem, libro minus, pro commoditate descri=
 ptum, poterat, in qua, difficultatem adferre, nisi ipse Vi=
 truius lib. 3. perpetuo, librum extremum vocaret, quod
 hic extremum volumen. Non iuerim tamen inficias, vo=
 lumina dicta esse ab inuolutione, quæ etiam a pugno pu=
 gillares, Græci, quod manu gestarētur, ἐγχειροδία vo=
 cauerūt. IN ROTVNDATIONIS, ET
 SEPTENTRIONALI LINEA. Me=
 lius in aliis codicibus vacat particula et. RELI=
 QUÆ PARTES DEXTRA TRES
 DIVIDENDÆ. Desunt hæ tres dictiones, ac si=
 nistra tres, Nam subiungit, quæ sunt ad Orientē, in qui=
 bus. l. & m. & ab Occidēte in quibus sunt literæ. n. et. o.
 ET ITA DIRIGANTVR PLA=
 TEÆ, ET ANGIPORTORVM DI=
 VISIONES DVODECIM. Si inter an=
 gulos octogoni, platearum, & angiportorum distributio=
 nes sunt dirigendæ, necesse est non plures esse octo. In=
 genui (inquit ille) est pudoris fateri per quos profeceris.
 Hunc mehercule locum cum ante annos aliquot emendas=
 sem, erroris occasionem non satis videram, eam feliciter
 attigit. C. Ptolomæus noster (libenter enim eius mentio=
 nē facio, quod a viro multis nominibus claro profecta, nō
 possit non summopere ab omnibus commendari) qui do=
 cuerit scriptum fuisse. IIX. pro octo, quasi demptis duo=
 bus

liber ut
 uolamur
 qd dicitur
 uolamur

*bus ex decem, sicut. IX. idest nouem scribimus, ablatō
scilicet vno ex decem. Indicem marmoreum ostendebat
in regione Translyberina, haud procul a Ponte S. Ma-
riæ parieti adpactum, hac inscriptione.*

D M MELLVTIÆ
ROMANÆ VIXI
ANN. XXVI MES IIX
NVMITIA BENEDICTA
FEC SORORI BENEMERE.

*Eius sententiam eò libentius sequor, quod in antiquo alia
marmore, quod in Capitolina Cōseruatorū porticu, colūnæ
pro stylobata subest, eam scriptionem repperi. Quam
visum est addere, quò plus, amicissimi hominis animada-
uersio, haberet ponderis. Ea vero est huiusmodi.*

IMP. CÆSARI
VESPASIANO AVG.
PONT. MAX. TR. POT. III.
IMP. IIX. PP. COS. III. DES. IIII.
S C.

QVOD VIAS VRBIS
NEGLIGENTIA
SVPERIOR. TEMPOR.
CORRVPTAS IN
PENSA SVA RESTITVIT.

*Quin et in peruetusto Varronis codice lib. de re rust. I.
cap. 28. scribitur, XLIIIX, pro quadraginta
octo, sicut paulo ante, XXCIX, pro octoginta nouem,
demptis bis decem, ex. C. centenarii nota.*

*Veneris
Vulcani
et Martis
fana intra
mœnia
non exu-
ebant.*

**XTRA MVRVM, VENERIS,
VVLCANI, MARTIS, FA-
NA.** Venerem, Vulcanum & Martem, ve-
teres, Hetruscoum disciplina moniti, intra n.œnium se-
pta, collocandos non putauerunt, quòd libidini, volupta-
tibus, incendiis, iurgiis, litibus præessent. Eos in vrbe
coluerunt, qui frugi essent, idest, qui eis rebus præessent,
vnde ad adolescentiam & matronas, mali nihil
deriuari possset. **ET DE AREA.**

RVM SYMMETRIIS.

*Nil muto, sed tantum mo-
neo, melius esse si scri-
batur earum,
vt in fine*

Libri Secundi.

G V L I E L M I P H I L A N D R I C A S T I L I O

NII GALLI CIVIS RO. IN SE-

cū dum Lib. M. Vitru. Pol-

lionis de Archite-

ctura, Anno-

tationes.

EX PROOEMIO.

T ILLE DINOCRA-
TES. *Stasiratem Plutarchus in*
vita Alexandri, & lib. de virtute
& fortuna eiusdem, vocat Archi-
tectum eum, qui ex monte Atho,
Alexádrí facturum se effigiem pol-

*Stasiratem ma-
gnitudo*

licebatur, in cuius manu ciuitas assideret, capax decem
millium hominum. VT SI QVIS EDVXE-
RIT EO LOCO COLONIAM. Omni-
no scribendum, deduxerit eò loci Coloniam. vt huius lib.
cap. 8. Coloniam cõmunem eò loci deduxerunt. IVS-
SIT EVM SVO NOMINE CIVI-
TATEM ALEXANDRIAM CON-
STITVERE. *Strabo, & Ælianus, Alexandria*
Architectum, Chinocratem, siue vt aliqui scribunt apud

Strabonem Chiromocratem, alii Cherficratem, Plinius et Solinus Dinocratem cum Vitruuio scribunt. Iustinus autem lib. 13. Epitomæ Trogi Pomp. tradit Cleomenem, Alexandriam ædificasse.

CAP. PRIMVM.

ENSÆ CREBRITATIBVS

d ARBORES. Bononiensis manu scriptus codex habet densæ, crebritatis. PO-

STEA RE QUIETA. Alias, post ea requieta, vt huius libri cap. 9. HABENTES AB NATVRA PRIMVM. Aliqui codice: habêt, præmiû, MATERIA EOS IUGVMEN- TANTES. Iugumentare, est cum substratis singulis hinc atq; hinc trabibus directis, supra, transuersariæ aliæ hinc inde singulæ in angulis, rudius, idest vt interuallum sit, & non alta incisura, siue crena, committuntur, vt quasi binæ per diuersum contignationes, quatuor angulis fiant. Iugumenta aliter accepit. M. Cato de re rustica cap. 14. Villæ (inquit) fundamêta ex cæmentis & calce supra terram, pede, cæteros parietes ex latere, iugumenta & antepagmenta quæ opus erunt, ex lapide indito. Iugumenta, videtur intelligere super liminare, & supercilium portarum, & fenestrarum. Dicta autem hæc existimaucrim, a iugis, quæ arrectariis transuersa superponuntur, inde militare iugum, quod fiebat, duabus defixis hastis tertia superligata, & iuga in vitibus, quæ pedamentis, quibus recta stat vinea, transuersa iugantur, vnde & iugatæ vineæ dicuntur. SCANDVLIS

ROBVSTEIS.

iugumenta

*iuga & al.
apud Rom.*

iugata vinea

ROBUSTEIS. Idest, robore assulatim secto. *scandulae Romanorum tegulae*
 Sunt autem scandulae, tabellae vicem tegularum praestantes, quibus cõtectam fuisse Romam annis. 470. Auctor est Cornelius Nepos apud Plinium. lib. 16. cap. 10.
ISIDORUS putat nomẽ esse sortitas, à scindendo. *schidia*
SCHIDIIS ET LVTO OBSTRVNT. Schidiae hic et lib. 7. cap. 10 sunt ligni fragmenta, quae in marmore dicuntur assulae. lib. 7. cap. 6. *Meta*
METAS EFFICIUNT. Meta, graece pyramis, est ima parte lata, superiore angusta. Ita struem M. Cato appellat. cap. 55. de ligno condendo loquens. Et Columella libro. 2. cap. 19. de foeno. In metas (inquit) extrui conueniet, easque ipsas in angustissimos vertices exacui. Meta inuersa eidẽ lib. 9. cap. 15. est cuiusmodi Qualus quo vinum liquatur. *Grumini*
MAXIMOS GRVMOS E TERRA. Cõgestitios globos, tumulos. A'ioquin grumus collectio est terrae. Columella lib. 2. cap. 10. Grumosque quos ad versuram plerumque tractae faciunt crates, dissipabimus. Vnde exgruminare dicitur Varroni lib. 3. cap. 14. *Exgruminare*
NONNVLLE EX VLVA PALVSTRI. Quod alga est mari, id paludi esse vlna, visum est Seruio, Aeneid. 6. *ulua*
ROMVLI CASA IN ARCESACRORVM STRAMENTIS TECTA. De hac Virg. Aeneid. 8. Romulea quoque recens horrebat regia culmo. Et Ouidius Fast. 3. Quae fuerit nostri, si quaeris, regia nati, Aspice de canna, straminibusque domum. Requiret aliquis semel vniuersam fere tegendorum tectorum rationem, quae aut fuerit, aut nunc in usu est, explicari. Quare non ab re hic visum est, subiungere tecta tegi animad- *Romuli casa*

uertimus ex Vitruuio harundinibus & fronde, fronde et luto, harundinibus & stramentis, subacta cū paleis terra, stramentis. Scandulis vero, idest ligneis assulis vsos Romanos, auctor est Plinius lib. 16. cap. 10. Idem libri eius cap. 37. tradit, mauros mapalia sua scirpis tegere. Paulus Diaconus refert pantheona ærcis tegulis tectum, quarum nos in summo fornice prægrandes aliquot vidimus. Iabolenus iurisconsultus pandectarum lib. 50. de verb. signific. plumbo tegi indicat, quod receptum est nunc est. Mei vtuntur latastris lapideis, aut tegulis, iisq; vel planis, vel hamatis cum imbricibus, sed ita collocatis, vt in duabus hamatis singuli imbrices inuehantur. Vtuntur et cerulei lapidis scetilibus laminis, crustis ue. Is lapis ferra dentata, vt lignum secatur, assulatimq; frangitur, non vt cæteri in cæmenta, ardosiā vocamus, Eo etiam Musici & Algoristæ pro abacis vtuntur, idest tabulis in quibus illi notas vocum sonituumq; idest $\eta\chi\epsilon\alpha$, isti numeros subinde deletiles ducūt. TVNC VERO ET FABRICATIONIBVS. Muto & cōiunctionē, in e præpositionē. MATERIA QVE ET TEGVLA TECTA. Aliqui codices scribunt tectas, vt referatur ad domos. NEQVE RES SINE PRINCIPIORVM COE- TV NASCI. Cap. statim proximo sic ait.

Ex his ergo congruentibus cum res omnes coire nasciq; videantur, vt fortasse non abs re hoc loco coitu pro cœtu, legatur.

CAP. SECVNDVM.

HALES QVIDEM PRIMVM
 A QVAMPVTAVIT OMNI-
 VM RERVM ESSE PRINCI-
 PIVM. &c. Hæc repetit in Proœmio lib. 8. & nos
 ibi non nihil scribemus. QVOD EA CVM
 SINT DISIVNCTA NEC LEGVN-
 TVR. Hoc dicit. Quod infecabilia illa & individua
 corpuscula (quos atomos Democritus et eũ secutus, Epi-
 curus vocabant) antequam concurrant & coeant, inter-
 necionem non recipiunt, nec læduntur, simulatq; in cor-
 pus coierunt æuo obnoxia fiunt. CVM RES O-
 MNES COIRE NASCIQVE VI-
 DEANTVR. Non coeunt res, sed ex atomorum
 coitu fiunt.

CAP. TERTIVM.

ACIENDI AVTEM SVNT
 f EX TERRA ALBIDA CRE-
 TOSA. Plinius lib. 35. cap. 14. albi-
 eate. AVT ETIAM MASCVLO SA-
 BVLONE. Sabulum est album, rubrum, itemq; ni-
 grum, auct. Plinio lib. 17. cap. 4. PROPTER
 LEVITATEM HABENT FIRMI-
 TATEM. Prima syllaba producta intelligendum est,
 siue ut aliqui scribunt leuitatem, id est quod pinguis &
 tenacis materie sit naturæ. Qua in significatione Plin-
 vsurpauit leuorem lib. 35. cap. 6. de paretonio loquens,
 & candidis (inquit) coloribus pinguisimum & tectoris

tenacissimum, propter leuorem. Alioquin, leuitas con-
traria est asperitati & scabritiei, Plinio lib. 9. cap. 29.
Martiano lib. de Astrologia, Apuleio lib. de demonio So-
cratis. Plinius etiam leuorem vocat memorati libri cap.
35. Sed & Γαζα, quam Theophrastus λειότης τῶν λέγων
leuitatem transfert. DVCENDI AVTEM
SVNT PER VERNVM TEMPVS
ET AVTVMNALE. Palladius lib. 6. cap.
12. lateres vult fieri mense Maio. fieri autem terra cre-
ta diligenter & omni asperitate purgata, mixta cum pa-
leis, diu macerata, & intra formam lateri similem, de-
pressa longitudine pedum duorum, latitudine vnus, alti-
tudine quatuor vnciarum. Semel admonendum, lateres ad
Solem siccari, testas igni percoqui, vt infra cap. 8. Hæ
madefactæ & exsiccatae rursus, ad miraculum durescunt.
Nostri etiam testas vitro illinunt, vocantq̄ vitreatas.

FIVNT AVTEM LATERVM GE-
NERA TRIA. Animaduerti Romæ in veteri
monimentis, tribus his laterum generibus non fuisse cõ-
tentos, sed pro commoditate, aut gratia, maioribus, mino-
ribus ue esse vsos. LONGVM PEDE, LA-
TVM SEMIPEDE. Plin. lib. 35. cap. 14.
Dyodoron, longum sesquipedale latum pede, dicit, quasi à lon-
gitudine nomen acceperit, hoc est duorum maiorum pal-
morum, qui sesquipedem efficiunt. Quam scripturam in-
ueni in quodam Vitruuii codice, sed pro dyodoron, erat
scriptum, licbum, mendose. Licbus quidẽ, vt ex Polluce di-
dicimus, est, quantum spatii est inter pollicem & indicem
extensos, Georgius Valla dichada legit, sed quod duos
palmos ait habere, hoc verum esse non existimo. Sed quid

ad rem? Nostrum vero codicem, qui emendatum hac parte credet. Vitruuium fortasse ad longitudinem & latitudinem putabit respexisse. Vero tamen similis est, de palmo minore intellexisse, & latitudinem spectasse, nam duo palmi efficiunt semipedem. Sed de palmo lib. 3. cap. 1. EX HIS VNVM PENTADORON, ALTERVM TETRADORON DICITVR. DORON AVTEM GRÆCI APPELLANT PALMVM, QVOD MVNERVM DATIO GRÆCE ΔΩΡΟΝ APPELLATVR. ID AVTEM SEMPER GERITVR PER MANVS PALMVM, ID QVOD EST QVOQVOVERSVS, &c. Hunc locum ita legendum existimo. Ex his vnū Pentadoron, alterum Tetradoron dicitur. (Doron autē Græci appellant palmū, eoque munerum datio græce δῶρον appellatur, quod semper geritur per manus palmum.) Id quod est quoquo uersus, &c. Nam Plin. lib. 35. cap. 14. ita scribit de lateribus loquens. Genera eorū tria. Dyodoron quo utimur longum sesquipede, latum pede. Alterum Tetradoron. Tertium Pētadoron. Græci enim antiqui doron palmum vocabant. Et ideo dora munera, quia manu darentur. Ergo à quatuor & quinque palmis, prout sunt nominantur. Eadem est latitudo, minore in priuatis operibus, maiore in publicis utuntur in Græcia. ALTERNIS CORIIS PARIETES ALLIGANTVR. Id est cursibus & ordinibus. EST AVTEM IN HISPANIA VLTERIORE CALENTVM, ET IN GAL-

LIIS MASSILIA, ET IN ASIA
 PITANÆ, VBI LATERES CVM
 SVNT DVCTI ET AREFACTI,
 PROIECTI NATANT. Plin. lib. 35.
 cap. 14. addit Massiam Hispaniæ, siue vt in aliquibus
 codicibus scripti est, Massiliam. Vt fortasse apud Vi-
 truuum, Massilia, aut Massia, aut certe Maxilua, re-
 lictis duabus dictionibus (in Gallis) & pro verbo est,
 sunt appposito, scribe adun sit ad hunc modum. Sunt aut
 in Hispania vltiore Calentum & massia, aut massilia,
 siue maxilua. Sic enim inquit Plinius. Pitanae in Asia,
 & in vltioris Hispaniæ ciuitatibus, Massia & Calen-
 to sunt lateres, & c. Maxilua ideo nominavi, quod eam
 Ptolomæus in Hispania Bœtica nominat, Massiam vero
 Theopompus apud Stephanum in eadem ponit. Laterum
 autem Pitanae meminit Strabo lib. 13.

CAP. QVARTVM.

E ARENA QVÆRENDVM.

d Arenæ genera tria sunt. Fossitiæ e quarta
 pars calcis addi debet, fluuiatili, aut marinæ,
 tertia, auctore Plinio lib. 36. cap. 23. & Vitruuio cap.
 sequenti. Sed si vti necesse sit maris arena, erit commo-
 dum, vt scribit Palladius lib. 1. cap. 10. prius eam lacu-
 na humoris dulcis immergi, vt vitium salis, aquis suauis-
 bus lota deponat, vt mirum videri non debeat, quod Vi-
 truuus lib. 1. cap. 2. marinam lotâ dixerit. GENE-
 RA ARENÆ FOSSITIÆ SVNT
 HÆC. NIGRA, CANA, RVBRA,
 CARBVN.

CARBUNCVLVS. Omnium, rufa siue rubra optima, meriti sequentis est cana. Tertium locum nigra possidet, vt scribit Palladius lib. i. cap. 10. VTI SIGNINVM. Signinum opus fit ex testis tufis addita calce, auct. Plinio lib. 35. cap. 12. Aliiter etiam fieri ipse Vitruuius docet ad finē libri octaui. Nos Gallū cimentum vocamus, nam cæmentum quid esset diximus.

CAP. QVINTVM.

DE CALCE DILIGENTIA
 d EST ADHIBENDA, VTI
 DE ALBO SAXO, AVT SILICE
 COQVATVR. Cato Censorius cap.
 38. Lapidem quā durissimum, & quā minime va-
 rium in fornacem indendum scribit. Lege reliqua apud
 Plinium lib. 36. cap. 23. & Palladium lib. 1. cap. 10.
 Quāquā oīa pene hauserunt è Vitruuio, sed illud ex Pal-
 ladio addere visum est. Calcem quoquē (inquit) ex albo
 saxo duro, vel Tyburtino, aut columbino fluuiatili co-
 quemus, aut rubro, aut spongia, aut marmore, postremo
 quæ erit ex spisso & duro saxo structuris conuenit, ex
 fistuloso vero, aut molliori lapide, tectoris adhibetur vti-
 lius. Quod autem ad Silicem attinet, tria vidimus ge-
 nera. album, nigrum, & rubrum, Et ex eo quidem fieri
 calcem, sed eatenus, si statim quam ex lapidicina exem-
 ptus est coquatur. SI QVIS TESTAM
 TVSAM, ET SVCCRETAM. Id est
 cribratam, Nam succernere & incernere & excernere
 Vitruuio dicuntur pro cribrare, hic & lib. 7. cap. 1. &

cap. 6. unde incerniculum, pro cribro vsurpatur.

CAP. SEXTVM.

ST ETIAM GENVS PVL-
 e VERIS. Puluis hic, puteolanus dicitur
 quòd in puteolanis collibus nascitur, mersusq;
 protinus fit lapis vnus inexpugnabilis vndis, & fortior
 quotidie, vtq; si Cumano misceatur cæmento, auct. Pli-
 nio lib. 35. cap. 13. Puteolani mentio est apud Sene-
 cam lib. 3. quæstionũ naturalium. QVOD SVB
 HIS MONTIBVS, ET TERRÆ
 FERVENTES SVNT, ET FONTES
 CREBRI. Melius aliqui codices, quòd sub his mō-
 tibus & terra, feruentes sũnt fontes crebri. TO-
 PHVS EXVGENS EST. Tophus est lapis
 notus, friabilis, minimum ponderis in structuris habens.
 Est autem coloris differentia triplex. ruber, niger, & al-
 bus. vt cap. proximo. ERGO CVM TRES
 RES CONSIMILI RATIONE. Pul-
 uerem puteolanum, calcem, & tophum intelligit.
 SPONGIA SIVE PVMEX POMPE-
 IANVS. Plinio lib. 3. cap. 5. Pompeii oppidum
 est Campaniæ, vnde Pumicem Pompeianum vocatũ exi-
 stimamus. COLLIBVS MYSIÆ, QVIA
 GRÆCIS KATAKEKAYME'NOI NOMI-
 NATVR. Scribendum, qui a Græcis κατὰ κε-
 κειμένιοι nominantur, aut potius, quæ a Græcis κα-
 τὰ κεκεκείνη nominatur. Ita enim appellari Mysiam
 docemus lib. 8. cap. 3. cum de vino catacecaumenite lo-
 quimur.

loquimur. TRANS APENNINVM VE-
RO QVÆ PARS EST AD ADRIA-
TICVM NULLA INVENIVN-
TVR. Et Plin. lib. 36. cap. 23. ab Apennino ad
Padum non inueniri arenam fossitiam auctor est. Quod
falsam esse, vsu comprobatum est. PROCREA-
TVR ID GENVS ARENÆ, QVOD
DICITVR CARBUNCVLVS. Car-
bunculus etiam est terra, Plinio lib. 17. cap. 4. De gē-
ma Carbunculo, ignorat nemo. Hoc autem arenæ genus
fieri in Hetruria ex materia, quæ ignibus natura intra
montes inclusis perusta, ita reddita sit, vt Topho sit mol-
lior, & solidior quàm terra non cocta, ex Vitruuio tra-
dit Leo Baptista. At ille non id dicit, sed ex materia qua-
dam molliori topho, & terra solidiori, quæ ignibus natura
perurit, fieri Carbunculum.

CAP. SEPTIMVM.

EQVITVR ORDO DELAPI

S CIDINIS EXPLICARE. Quã-

do hoc capite de lapidibus sermo est, quibus in
structura vtendum, facere non possum, quin de eo refe-
ram, qui est à me Romæ multis locis visus, quod præstat
commoditatem, & antiquorum (quod sciam) nemo memi-
nit. Is grumofus est, vt credas multos coaluisse, colore
fuluo. Vtq; leuitate cædit Topho, ita duritie facile supe-
rat. Veluti spongia aquam bibit, & reddit guttatim.
Itaq; vtuntur huiusmodi pendentibus ad pactis Tyburti-
ni pumicis glebis ad imaginem specus & roscidi antri ar-

te reddendam. Occultis enim plumbeis tubulis erogata superne aqua, extructi eo lapidis genere fontium fornices, perinde atq; si Tophis laqueati essent, et Pumice uiuo, stillas exudant, magno spectantium stupore & oblectamento. Spronium vulgus nominat, fortasse quòd inde stillæ aquæ tanquam exprimantur, vel ab asperitate potius, quasi aspronium, siue asperonium. Est enim propter grumos, is lapis scaber. Mirum autem videri non debet, quod hoc loco & alibi lapidicinas dicat, nam & lapicædinas Iulianus pandect. lib. 50. de verbor. signific. dicit, Vterq; melius quam qui lapidicinas nulla ratione, aut nõ fœlici necessaria ue metathesi vocant, cû a lapidibus cædendis appellatæ sint, quas iam vsurpato Latinis vocabulo, Græci, latomias, & latomos, qui lapides ad ædificia eximût, nominant. IN VMBRIA, ET PICENO, ET VENETIA ALBUS QUI ETIAM SERRA DENTATA, VTI LIGNVM SECATUR. Plin. lib. 36. cap. 22. In Liguria quoq; Umbria, & Venetia albus lapis dentata serra secatur. Dentatam vero dixerunt qua molliores lapides exsecantur. Nam alia non dentata secantur marmora. Id quod expressit Plin. memorato. 22. cap. Serra (ait) in prætenui linea præmente arenas versando tractuq; ipso secante. Ad hoc, admodum refert qua arena vtaris, crassior enim laxioribus segmentis terit, & plus erodit marmoris, maiusq; opus, ipsa scabricia, polituræ relinquit, mollior autem leuius atterit, & veluti lingit, eòq; polituræ accommodatior proximiorq;. Illud quoq; animaduerti, intersecandum aspergi solere aqua arenam. De qua re fusius in libro de sectione

ne marmorum & polituris explicabimus, quem librum non inchoatum, sed absolutum fere, habemus, in quo de lapidum origine quantum ingenio, & varia multipliciq; auctorum vtriusq; linguæ lectione consequi potui, altius repetens explicui, ex aquæ ne ac terræ mixtione in liminum principia illa prius, ac deinde in lapidem duruerint, quod quibusdam visum est, frigoris ne an caloris vi, Solisq; densata radius concreuerint, quæ sententia non proletarios obscuros ue habet auctores, an potius, vt rerum aliarum, sic & lapidum sint a rerum natura indita semina, quod alii existimauerunt. Præterea de eorum coloribus, ex rata corpusculorum terrenorum cū liquenti aqua confusione insint, quæ sententia suos vindices inuenit, an ex innata seminis ipsius vi, vt alius placet, an potius ex concepta radii impressione adsint, non oscitanter & perfunctorie (nisi me & cæteros fallo) disputauit.

SIMVLQVE VT SVNT AB EO TACTA DISSILIVNT ET DISSIPANTVR. Hoc etiam Plinius dicto cap. Tyburini (inquit) ad reliqua fortes, vapore dissiliūt. CIRCA LACVM VVLSINIENSEM, ITEM PRÆFECTVRA STATONIENSI. Plinii lectio paulum ab hac diuersa. Legge dictum caput. 22. NEQVE AB IGNIS VEHEMENTIA NOCENTVR. Pro non eis nocetur, vt infra cap. 9. Larix ab carie, aut tineæ non nocetur. CVM ÆDIFICANDVM FVERIT, ANTE BIENNIVM EA SAXA, NON HYEME SED ÆSTATE EXIIMANTVR. Plinius lib. 36.

cap. 22. Remedium est in lapide dubio, æstate eum eximere, nec ante biennium eū inferere tecto domitum tempestatibus. Quæ ex eo læsa fuerint, in subterranea structura aptantur utilius. Quæ restiterint, tutum est, vel cælo committere.

CAP. OCTAVVM.

ETICVLATVM, QVO NVNC
 r OMNES VTVNTVR. Reticu-
 latum opus dicitur cum cæmenta non iacentia,
 sed in latus stantia ponuntur, ea enim structura rete
 videtur referre. Quanquam multò melius, si cæsis fiat
 lapidibus, ac non potius rudibus & vulgaribus. Aut co-
 ctilibus laterculis, quadratis, sed in angulum stantibus,
 cuiusmodi Romæ videtur in multis ruinis ex Topho, par-
 te tantum quæ extaret speciosa & quadrata, quæ autem
 in interiorem structuram inderetur, temere & vulgari-
 ter ducta. Reticulatum opus Græci dicto theton vocant,
 vt tradit Plin. lib. 36. cap. 22. Sed & illi Σικτυωτόν
 dicunt retis in modum structa & quasi cancellata, vt in
 Augusti Mausoleo, & vestigiis Palatii Pincii, quod est
 non ita procul à porta Pinciana, cui olim fuit nomen Col-
 latia, videre licet, & aliis locis. INTER SE
 QVE IMBRICATA. Id est vt vnum, duo-
 rum cæmentorum angulis, atq; adeo cæmentis ipsis inue-
 hatur, sedeatq; imbricum tegularum modo. Sunt autem
 Imbrices tegulæ aduolutæ, & canalis in modum ductæ,
 & veluti semitubuli, id est, quæ crurum tuendorum arma
 imitantur. MEDIO CAVO SERVATO
 SECVNDVM

SECUNDVM ORTHOSTATAS.

Orthostatæ arrectaria quacunq; sint materia. Ligneorum quamuis procumbentium mentio est lib. 10. cap. 19. Lapideorum autem, ratio intelligi potest, ex Tyburtinæ lapidis spondis pontium Adriani, Fabritii & Cestii. Quauis plus semidirutis. Inciduntur in his canales in quos veluti fœminas, aliud quidpiã ceu masculum ineat committaturq;, cuiusmodi sunt quas regnâtes nostrî, idest, perpetuas mortefias, quasi mordesias à mordendo vocât, commissuræ scilicet genus. Hoc autem loco interpretamur pro erectis coriis, secundum quæ excitandi bipedales parietes. Reuinciuntur vero in:er se eiusdem plani corii lapides, ansis ferreis, aut æreis potius. Quauquam & ligneis securiclis (nostrî hyrundinis caudas vocant) cæra & amurca perfusis veteres in alligationibus vsos, ipsa opera docent. Inferiores autem lapides cum superioribus configuntur clavis & connectuntur. QVOD CUBILIA FT COAGMENTA EORVM Cubilia sunt sedes lapidum, aut laterum. SEV DE LAPIDE DVRO ORDINARIAM. Ordinaria structura media est inter eam, quæ fit è quadrato lapide, & quæ ex informi cæmento, temere congesto, vbi lapides & si ad normam non respondent, à se inuicem non abhorrent, & ordine coagmentatur. EX HIS VNVM ISODOMVM, ALTE RVM PSEVDISODOMVM. Plinius lib. 36. cap. 22. ita expressit Græcorû structuram. Græci (inquit) è lapide duro, ac silice æquo, construunt veluti lateritios parietes. Cum ita fecerint, Isodomon vocât genus structuræ. At cum inæquali crassitudine structa

Et sunt, Pseudisodemon. Tertium est Emplecton, tantummodo frontibus politis, Reliqua fortuito collocat. Quod autem & ad rem attinet eodem loco scribit alternas coagmentationes fieri debere, ut commissuras antecedentium, medii lapides obtineant, in medio quoque pariete, si res patiatur, sin minus utique à lateribus mediis parietibus fractis cæmētis. CVM OMNIA CORIA ÆQVA CRASSITVDINE FVERINT STRVCTA. Coria, idest ordines, & cursus. SED CONSERVANT EA IN SVO HVMORE. Scribo eam, quia refertur ad materiam. SED E SVIS FRONTATIS PERPETVVM. Frontatum lapidem, qui per tendit ad vtranque frontem parietis, Græci Diatonon vocant, quasi extentum dicas. aliàs Diatoron, idest, penetrantem. Sunt enim & aliqui vna tantum parte frontati de quibus hic agitur, sicut de vtraque parte frontatis paulopost, quos in muris referunt talææ uti ex cap. quinto. lib. 1. liquet. Maior enim est crassitudo publicorum vrbis murorum, quam priuatorum parietum. IN VETVSTATE NON RVINOSÆ. Scribendum in vetustatem, ut supra hoc ipso cap. Sed in vetustatem parietes efficiunt ruinosos. Hoc etiam animaduertendum est, tres negationes vim duarum habere. DE LATERICIIS VERO DVMMODO AD PERPENDICVLVM SINT STANDES. Totos viginti sequentes versiculos mutuatus est Plin. cap. 14. lib. 35. IN ITALIA AREATIO VETVSTVM EGREGIE FACTVM MVRVM. Plinius Meuaniam addit.

ITEM

ITEM HALICARNASSI POTENTISSIMI REGIS MAVSOLI DOMVS CVM PROCONNESIO MARMORE OMNIA HABERET ORNATA. Præter locum superius citatum, Plinius hoc scribit lib. 36. cap. 6. CVM ESSET ENIM NATVS MYLASIS. Mylasa oppidum Cariae, Plinio lib. 5. cap. 29. IN QVA MEDIA MAVSOLEVM ITA EGREGIIS OPERIBVS EST FACTVM. De Mausolo Sepulchro ab Arthemisia vxore, Mausolo Cariae Regulo facto, et Artificibus, scribit Plin. lib. 36. cap. 5. Meminit & Strabo lib 14. MARTIS FANVM HABENS STATVAM COLOSSI. Colossos voc. ant moles statuarum turribus pares, auctore Plinio lib. 34. cap. 7. Annotatum est a Pöponio Gaurico libro de sculptura, statuas eas, quæ intra humani habitus staturam fierent, vocari signa, & sigilla, cubitales, palmares ue, & si quæ essent harû quotæ partes. Dicitur autem pariles, cum eius qui exprimitur staturam vndiq; præsentabimus, dariq; benemeritis, ac sapientibus viris. Magnas vero esse, cum infra sesquialteram staturæ continebuntur, dicariq; Regibus, & Imperatoribus, sicut maiores, idest, quæ ad alteram excreuerint, solis Heroibus. Maximæ autem hoc est quando ter humani corporis statura continebitur, utq; rursus ac rursus quæuis eas sibi Romani et Barbari reges vëdicauerint, propriæ tamen sunt Deorum, suntq; Colossi nominatæ, vel ab auctore ipso, vel ab noxia radiorum effusione, quæ fieri solet eiusmodi moles intuendo, vel (vt ille opinatur)

a specubus vastaq; intus inanitate, id enim esse $\kappa\rho\lambda\theta$ -
 $\nu\omicron\sigma\omicron\nu$. Sed quid prohibet, ne non omnia communi demus
 vtilitati, & illud adiungere, Statuas quæ diis fiunt, vocari
 $\epsilon\iota\delta\omega\lambda\theta$, quæ Heroibus $\xi\theta\alpha\nu\alpha$, quæ Regibus $\alpha\nu\omicron\sigma\iota$ -
 $\alpha\nu\tau\alpha\varsigma$, quæ sapientibus, $\epsilon\iota\kappa\epsilon\lambda\theta\iota$, quæ benemeritis vi-
 ris $\beta\rho\epsilon\tau\epsilon\alpha$. NOBILI MANV TELO-
 CHARIS FACTA. Aliàs Leocharis, vt in
 proœmio lib. 7. & apud Plinium lib. 3 6. cap. 5. IS
 AVTEM FALSA OPINIONE PV-
 TATVR VENEREO MORBO IM-
 Plicare eos, QVI EX EO BI-
 BERINT. Salmacidis fontis Cariæ, præter vul-
 gi sententiam fabulosam, naturam explicat Vitruuius.
 Strabo autem lib. 14. dum eos refutat qui hominum mol-
 litiem eam ab aere, aut aqua fieri existimant, non in ea
 quidem, sed in diuitias & victus incontinentiam, causam
 reicit. EPIBATIS COMPARATIS.
 Epibatæ Hircio libris de bello Africano & Alexãdri-
 no, dicuntur classiarii milites. Ne dicam Demosthenem,
 Herodotum, Xenophontem, Harpocratonem, Pollucem,
 Porphyrium in quæstionibus homeris, Appianum, Sui-
 dam, & alios. LEGES PVBLICÆ NON
 PATIVNTVR MAIORES CRAS-
 SITVDINES QVAM SESQVIPE-
 DALES CONSTITVI LOCO COM-
 MVNI. Plinius lib. 3 5. cap. 14. de lateritio muro
 loquens. Romæ non sunt talia ædificia. Quia sesquipe-
 dalis paries non plus quàm vnã contignationem tollerat.
 Cautumq; est ne communis crassior fiat, nec in tergerino

rum ratio patitur. **LATERITII VERO**
 (NISI DIPLINTHII, AVT TRI-
 PLINTHII FVERINT. Idest duorum,
 aut trium ordinum laterum, qui plinthe græce dicuntur.
ERGO CVM RECIPERE NON
POSSET AREA PLANA TAN-
TAM MVLTITVDINEM. Aduerte
 Romana ædificia principio fuisse vnus contignationis,
 post multarum. **ET COENACVLORVM**
AD SVMMAS VTILITATES PER-
FICIVNT, ET DESPECTIONES.
 Alterutra tollenda est vocula, præpositio ad, aut poste-
 rior coniunctio. **ERGO MENIANIS ET**
CONTIGNATIONIBVS VARIIS
 Meniana erant podia, pergulae ue, cuiusmodi sunt ea, quæ
 hodie ita proicere assueuimus, vt mutulis (Coruos di-
 cimus, Itali Modigliones) firmissimis quiescant & ni-
 tantur. Romani vocabulo eo etiam hodie vtuntur. Græci
 Orthas appellant, vt scribunt Theodosius & Honorius
 Impp. Cod. lib. 8. de ædificiis priuatis. **SVMMIS**
PARIETIBVS STRUCTVRA TE-
STACEA SVB TEGVLA SVBII-
CIATVR ALTITVDINE CIRCI-
TER SESQVIPEDALI. Hoc etiam mo-
 net Palladius lib. 1. cap. ii. **HABEATQVE**
PROIECTVRAS CORONARVM.
 Coronæ hic dicuntur protecta, siue proiecta, meis Gallis
 Larmerii vocantur, Bononiensibus Grundæ, idest, promi-
 nentiæ & veluti supercilia parietum arcendis stillicidiis
 iumenta. Quod etiam admonuit Budæus. Eam proiectu-

ram paulopost loricam testaceam vocat. NON PA-
 TIETVR LORICA TESTACEA
 LÆDI LATEREM. Id est, testacea structu-
 ra, aliàs lorica est tectorium, vt lib. 7. cap. 1. CRA-
 TICII VERO VELIM NE IN-
 VENTI QVIDEM ESSENT. Craticii
 parietes appellati sunt ab arrectariarum, trasuerfarumq;
 cannarum structura in cratis modum. Sed locus hic ad-
 monet, vt semel complectamur percenseamusq; parietum
 genera. Sunt autè marmorei, a'ii quadrato saxo constât,
 fiunt & remeticu ex informibus, sed imbricum modo hæ-
 rentibus lapidibus, sunt testacei ex latere igne percocto.
 Latericii vero crudis lateribus, id est, Sole tantum coctis,
 fiunt. Craticii ligneis cratibus, aut cannis in modum cra-
 tis insertis, constant. Formacei vero parietes fiunt ex ter-
 ra, dicti, auctore Plinio lib. 35. cap. 14. quoniam for-
 marum modo circumdati vtrinq; duabus tabulis, infarcitù-
 tur verius quàm instruuntur. Locum hunc Plinii emen-
 dauimus ex Isidoro lib. 13. etymol. cap. 9. qui forma-
 tum, siue formatium vocat, id genus parietis. Vtuntur &
 sepientis fundis, vel hortis, maceris, id est, ex puris cæ-
 mentis sine arenato parietibus, vt taceã quod scribit Pli-
 nius lib. 5. cap. 5. Hammanientes domos sale e montibus
 suis exciso, ceu lapide cõstruere. & quod idem refert lib.
 7. cap. 2. Pygmæos casas suas luto pennisq; & ouorum
 putaminibus cõstruere, & si quid huiusmodi a scriptori-
 bus memoratur. RIMAS IN HIS FA-
 CIUNT ARRECTARIORVM ET
 TRANSVERSARIORVM DISPO-
 SITIONE. De his lib. 7. cap. 3. Vitruuius.

CAP. NONVM.

ATERIES CÆDENDA EST
IN A PRIMO AUTVMNO AD
ID TEMPVS QVOD ERIT
ANTEQVAM FLARE INCIPIAT
FAVONIVS. Quo tempore materiem cædi
 oporteat, præter ea quæ a Catone scribuntur cap. 17.
 Plinius lib. 16. cap. 39. hunc in modum ait, Cædi tẽ-
 pestiuum quæ decorticentur, vt teretes, ad templa cæte-
 rap vsus rotundi, cum germinan aliàs cortice inextrica-
 bili, & carie subnascente ei, materiãq; nigrescente. Tie-
 gna & quibus aufert securis corticem, à bruma ad fauo-
 nium, aut si præuenire cogamur, Arcturi occasu & ante
 eum Fidiculæ. Nouissima ratione Solstitio. Certe Con-
 stantinus Imperator, qui ex vtriusq; linguæ auctõibus
 ἡ ῥω τὸν ἰνὰ ν, idest, de re rustica græce libros vigin-
 ti scripsit. & Heron qui ante illum totidem, vterq; lib. 3.
 tradit, cædendam materiam maxime mensibus Decem-
 bri & Ianuario, idq; Luna iam senescente, & sub terra
 abdita. Vegetius autem lib. de re militari. 4. cap. 35. à
 Solstitio æstiuale ad calendas Ianuarias. & à xv. Luna
 ad xxiii. cædi præcipit. Columella vero lib. ii. cap. 2. à
 xx. Luna ad xxx. cædi. Liber Theophrasti quintus de
 platarum historia, quicquid hoc cap. de materie traditur,
 absoluit exactissime. **ANTEQVAM FLA-**
RE INCIPIAT FAVONIVS. Fauo-
 nius incipit flare. 6. Idus Februarii, Plin. lib. 15. cap. 2
 lib. 16. cap. 25. lib. 18. cap. 26. Columellæ aut lib. ii
 cap. 2. dicit. 7. idus. **NEQVE IN VENA**

LIBVS EA CVM SVNT PRÆGNANTIA PRÆSTANTVR SANNA. Aliter Vlpianus Iurifcon. Pandect. lib. 21. de Edictio edicto. Si mulier (inquit) prægnas venierit, inter omnes conuenit sanam esse eam. Maximum enim ac præcipuum munus fœminarum, concipere, ac tueri conceptum. Subscribit Iustinianus codicis lib. 6. de indicta viduitate. Mulieres (ait) ad hoc natura progenuit, vt partus ederent, & maxima eis cupiditas, in hoc constituta est. Sed hoc volebat Vitruuius, imbecillum esse prægnantem, & ad munerera obeunda minus aptam, quod embryo detrabat in se alimentum. Vlpianus autem, intellexit non morbosam, idest non redhibendam. Nam cum esset edictum ædilium curulium, vt venditores certiores facerent emptores, si quid morbi, aut vitii inesset, coram qui fecisset, re improbata cogi posset habere id quod ante habuerat. Certe qui prægnantem vendidisset, nec emptori dixisset tamen, ædicto cogi non poterat mancipium recipere. Id redhibere dicebant, vnde redhibitio vocata. Sed quid bonæ valetudini cum conceptione? Vt enim in ad natæ sint fœminæ vt gignant, grauis non esse non potest in operis, non valida, ne dicam alendum esse quod nasci potest, multos annos antequam vsui esse possit, & nos si tantum partu capimur, quis metuere non possit abortum, aut in nixu mortem? Mea profecto sententia, nemo prægnantem pro sana acceperit, aut me auctore, comparauerit. CÆDI AVTEM ITA OPORTET, VT INCIDATVR ARBORIS CRASSITVDO AD MEDIAM MEDVLLAM. Plinius lib. 16. cap. 39. ea de

re in hunc modum tradit. Circuncisas quoque ad medullam alii non inutiliter relinquunt, ut omnis humor stantibus defluat. Idem Palladius vult lib. ii. cap. 15. PROFUNDUNT E MEDULLIS QVEM HABENT IN SE SVPERANTEM ET VITIOSVM PER FORAMINA LIQVOREM. Circunfosso stipite, et ab ima parte, usque ad medullam foratis arboribus, detrahitur inutilis succus, et succo emisso, fit veluti detractio sanguinis, et defluens quasi pituita abstrahitur. PROPTER NODATIONIS DVRTIEM DICITVR ESSE FVSTERNA. Plinius lib. 16. cap. 39. Abietis quæ pars à terra fuit, cno-dis est, hacque quam diximus ratione, fluuiata decortica-tur, atque ita Sapius vocatur, superior pars nodosa du-rriorque, fusterna. Ibi tamen fusterna scriptum est, mendose istud quidem. IMA AVTEM CVM CIRCVCN-CISA QVADRIFLVVIIS DISPA-RATUR. Id est quadripartito venarum cursu, (ut loquitur Plinius.) Qui et fluuiatam ob id Abietem vo-cat. Theophrastus lib. de plantarum historia. 5. tradit ar-borum τετραζώων, hoc est quadripartitas dici, qui-bus in utranque partem medullæ, bini venarum cursus na-turæ contrariæ, pertendunt, διζώων, id est, bipartitas, cursum venarum vnum tantum in utranque partem medul-læ gerere, eosdemque inuicem contrarios habere, μονοζώων, siue simplices appellari, quæ vnum duntaxat ve-narum habent cursum. Theodorus Gaza (si credimus Hermolao) vertit quadriuiuas, biniuiuas, et vniuiuas,

quod τε τῶ α λ ῶ ῶ ῶ, δι λ ῶ ῶ ῶ, & μονο λ ῶ ῶ ῶ, legis-
set. Manifesto errore. Plinius significantius transfert,
quæ habeant quadripartitos venarum cursus, bifidos, aut
omnino simplices. EIECTO TORVLO.

Intelligo partes medullæ proximiores, quas Architecti
(auctore Theophrasto lib. 5. de platarum historia,) au-
ferendas præcipiunt, vt quod spississimum molliissimumq;
materiei sit, tantū relinquatur. AD INTESTI-

NA OPERA COMPARTVR. Opus
intestinum, dicitur quicquid materia, idest ligno constat.

TORQVETVR ET EFFICIT IN
QVIBVS EST OPERIBVS, EA
RVINOSA. Et lib. 7. cap. 1. scribit asses quer-
nos simul humorem perceperint, se torquentes rimas fa-
cere in pauimentis. VITEX. Aliàs Latinis voca-

tur Amerina salix, Græcis ἄγνος, quasi castum dicas,
ab insita scilicet vi. Vulgo, nomenclatura græca adiecta
latina interpretatione, appellant Agnum castum.

IGNIS ET AERIS SATIATÆ, AT-
QVE HVMORIS TEMPERATÆ,
PARVM TERRENI HABENTES.

Enuncianda sunt aduerbialiter, satiati & temperati.

IN PALVSTRIBVS LOCIS IN-
FRA FVNDAMENTA ÆDIFICIO-
RVM CREBRE FIXA. Alnū palationi-
bus utilem indicat lib. 3. cap. 3. & lib. 5. cap. ultimo.
SED CELERITER PANDANT.

Pandare, contrariū est fornicari. Plin. lib. 16. cap. 42.

Populus contra omnia inferiora pandatur, Palma econ-
trario fornicatur. AVT IN AGRO PER-

PECTÆ.

FECTÆ. *facilis lapsus Typographi, pro perfectæ.*
 ITEM CARPINVS. *Carpinum Græci Zy-*
giam vocant, quòd ex eo Iuga fiunt, sunt qui putant Ace-
ris esse genus, rubens, fissili ligno, cortice linido & sca-
bro. Alii proprii esse generis malunt. auctor. Plin. lib.
16. cap. 15. SIC EX CEDRO OLEVUM
QVOD CEDREVMDICITVR, NA
SCITVR. *Plin. dicitur Cedraëleum. lib. 15. cap.*
17. *Cedria etiã alius, De eo liquore caput est. Dioscor.*
90. lib. i. QVORELIQVÆ RES VN
CTÆ (VTI ETIAM LIBRI) A TI-
NEIS ET A CARIE NON LÆ-
DVNTVR. *Cedri oleo peruncta materies, nec ti-*
neam, nec cariem sentit, inquit Plinius lib. 16. cap. 39.
Idem lib. 13. cap. 13. ex sententia Cassii Heminae,
scribit, libros Numæ tineas non tetigisse, quòd cedrati
fuiſſent. ARBORES AVTEM EIVS
SVNT SIMILES CVPRES SEÆ FO-
LIA TVRÆ. *Scribendum arboris. Folia (inquit)*
Cedri sunt cupressinis similia. EPHESI IN
ÆDE SIMVLACHRVMDIANÆ.
Templi Ephesiae Dianæ tectum fuisse ex cedrinis trabi-
bus, conuenire inter omnes auctores scribit Plin. lib. 16.
cap. 40. De simulachro ipsius Deæ ambigi, cæteris ex
ebeno tradentibus, vno Mutiano vitiligineum fuisse tra-
dente, Vitruuius Cedrinũ existimauit. NASCVN-
TVR AVTEM HÆ ARBORES MA-
XIMÆ CRETÆ, ET APHRICÆ,
ET NON NVLLIS SYRIÆ REGIO-
NIBVS. *Hoc etiam Plinius lib. 16. cap. 39. Cen-*

drus in Creta, Africa, Syria, laudatissima. NEC
 TAMEN TVNC FLAMMAM RE-
 CIPIT, NEC CARBONEM RE-
 MITTIT. Laricem nec ardere, nec carbonem fa-
 cere, nec alio modo ignis vi consumi, auctores sunt Pli-
 nius lib. 16. cap. 10. & Palladius lib. ii. cap. 15. Eius
 rei cum periculum facere vellem Venetiis, monitus Vi-
 truvii lectione, spectante Illustrissimo Mecænate meo,
 Legato tum ad Venetos Regio, nunc ad Paulum Ter-
 tium Pont. Max. incensa arsit, ita tamen, ut videretur
 flammam dedignari, & velle à se discutere. CVM
 AVTEM EA PER SE EXTINGTA
 ESSET ET REQUIETA. Sic huius lib.
 cap. i. vsus est. post ea requieta. IN SVBGRVN
 DIIS. Subgrundia sunt tecti partes prominentiores,
 Ita appellat Iabolenus pandest. lib. 50. de verb. signific.
 Varro subgrundas, Græci γῆσα & ὑπόγῆσα.
 HABETQVE RESINAN LIQVI-
 DAM MELLIS ATTICI COLORE.
 Plinius lib. 16. cap. 10. Plusculum huic erumpit liquo-
 ris, melleo colore, atque lentiore, nunquam durescentis.
 Resina autem (ut obiter dicam) e viventibus plantis de-
 fluit, tæda, picea, abiete, terebyntho, larice, pinu. Mate-
 ria vero ubi comburitur, fluit pix, principio liquida, po-
 stea, decocta fit sicca. ET SINON IN O-
 MNIBVS, CERTÆ TABVLÆ. Scri-
 bo certè citra diphthongum, pro saltem, quod etiam di-
 citur at certe, idest, ἀλλά ὅτι. QVÆ IN
 VRBE SVPERNAS DICITVR A-
 BIES, DETERIOR EST, QVAM
 QVÆ

QVÆ INFERNAS. Abies dicitur supernas
 & infernas, à superiori & infero mari, vt cap. sequen-
 ti traditur.

CAP. DECIMVM.

ONTIS APENNINI PRIMÆ
 m RADICES, AB TYRRHE-
 NO MARI. Tyrrhenum mare, inferum
 vocatur, Adriaticum vero superum. Quæ Abietes ex
 Apennini ea parte quæ ad Tyrrhenum mare protèditur,
 aduehuntur, dicuntur infernates. Quæ autem ab ea quæ
 vergit ad mare Adriaticum, eæ supernates nominantur.
 ARGENTVR AMPLISSIMIS MA-
 GNITVDINIBVS. Palladius lib. ii. cap. 15.
 scribit quæcunq; ex parte meridiana cæduntur, vtilio-
 res esse, quæ vero ex Septentrionali, proceriores, sed fa-
 cile vitiari. IDEO INFERNATES
 QVÆ EX APRICIS LOCIS AP-
 PORTANTVR MELIORES SVNT,
 QVAM QVÆ AB OPACIS DESV-
 PERNATIBVS ADVEHVNTVR.
 Auctoꝝ est Plinius lib. 16. cap. 39. In arboribus robu-
 stiores Aquilonias partes, in totum deteriores
 ex humidis opacisq; spissiores ex apricis,
 & diurnas, ideo Romæ inferna-
 tem Abietem supernati
 præferri.

G V L I E L M I
 PHILANDRICA STILIO
 NII GALLI CIVIS RO. INTER
 tium Lib. M. Vitru. Pol-
 lionis de Archite-
 ctura, Anno-
 tationes.

EX PROOEMIO.

PORTVISSE HOMI-
 NVM PECTORA FE-
 NESTRATA ET APER-
 TA ESSE. Eam sententiã Lu-
 cianus in Hermetimo, Momo repre-
 hendenti in hoc Vulcanum tribuit.

Nam cum suborta esset inter Neptunum, Mineruam, & Vulcanum, controuersia, quis artificii præstantia antecelleret, Neptunus taurum, Minerva domum, Vulcanus hominem componit. Qui statuatur vnus deligitur Momo. Is cum in reliquis operibus multa damnasset, hoc in Vulcani homine non probauit, quòd fenestellæ in pectore additæ non essent, vt videri posset quid cogitaret, verum an falsum diceret. SI NON PECVNIA SINT COPIOSI. Diuitiæ, & officinæ vetustas,

stas, adferunt artificibus auctoritatem. NAMQVE
 VTI CIVITATIBVS MAGNIS,
 AVT REGIBVS, AVT CIVIBVS
 NOBILIBVS OPERA FECERVNT.
 Vel hinc disce non parum referre ad cōmendationem, cui
 opus tuum dices, aut quo auctore faciendum recipias.
 NOBILIBVS ET HVMI LI FOR=
 TVNA CIVIBVS. Fortasse melius alii codi=
 ces, ignobilibus. VT HELLAS ATHE=
 NIENSIS, CHION CORINTIVS,
 MYAGRVS PHOCEVS, PHARAX
 EPHESIVS, BEDAS BIZANTIVS.
 Myagri & Bedæ statuariorum mentio est apud Plinium
 lib. 34. cap. 8. reliquorum quòd sciam non meminit.
 DEFORMATIONIBVS GRAMMI=
 CIS. Id est, descriptionibus, & designationibus quæ
 per lineas sunt. $\rho\epsilon\mu\eta$ enim linea dicitur.

CAP. PRIMVM.

DIVM COMPOSITIO CON=
 e STAT EX SYMMETRIA.

Symmetria, non habet nomen latinum, aucto=
 re Plin. lib. 34. cap. 8. Vitruvius hoc cap. videtur cō=
 mensum transtulisse. Eam primus vsurpavit Euphranor,
 vt scribit Plinius lib. 35. cap. ii. Est autem, partium ad
 partes, & partium ad vniuersum corpus responsus, con=
 statq; numero certo partium, vt in corpore, quas si minue=
 ris, aut auxeris, peribit concinnitas, Quantitate, id est
 proportione lōgitudinis, latitudinis & altitudinis, & col=
 D iiii

locatione, nam suo loco positæ partes, venustatem adferunt, alieno & non decenti, mirū quā offendunt. Adeo oportet omnia respondere, summa imis, dextra sinistris, ne quid sit informe. Ardua profectò res, tam varias, tam dispares partes, ita collocare tamen, vt in organo non sit grātor concentus discordia illa fidium concordia, quam oblectat in structura, grata partium, & vniuersæ molis commodulatio. VTI OS CAPITIS A MENTO AD FRONTEM SUMMAM, ET RADICES IMAS CAPILLI ESSET DECIMÆ PARTIS. Pomponius Gauricus lib. de sculptura, Hominis iustā ait altitudinem, nouem esse capitum, idest, nouies quantum sit à mento imo ad vnum capillum, Idq; in adultis duntaxat, putorum autem infantium longitudinem, nisi quatuor constare faciebus. Non defuerunt qui in nouem partes & vnius tertiam, hominis corpus partiētes (cuius rei laudant auctorem Varronem) constituent partem vnā à mento ad radices imas capillorum, duas à summo pectore ad vmbilicum, ab hoc ad genitalia vnā, ab istis per femora ad genu duas, infra genu per tibias ad malleolos duas. Rursus vnius tertiam, à radicibus capillorum ad verticem statuunt, tantundem à mento ad summū pectus, Epigonatidi siue mylæ, quæ iuncturam femoris & tibie operit, tantundem tribuunt, à malleolis ad plantam pedis tantundem, vt sit à mento ad verticem septima totius corporis, à summo pectore ad imas radices capillorū, tantundem, ad summum verticem paululum supra sextā. Quod autē apud eum scriptum legimus, quartæ esse partis à summo pectore ad verticem, id quidem si agnosci-

mus (quod fecerunt Lucas a Burgo Sacerdos lib. de diuina proportione, & Marius Aquicola de amoris natura lib. 2.) immemor Vitruuius tantum statuet ad verticem à radicibus, quantum à mento ad has ipsas, Cum tamen ostenderit non esse eius interualli, vel tertiam partem. Est itaq; non quarta, sed pusillum infra quintam, Sed & cubitum cum dicit esse quartæ partis, accipit non ut cæteri ferè auctores, à iunctura brachii ad carpū siue brachiale, sed ad summum longissimum digitum. Pectus autem quomodo quartæ esse possit, non video. Nam si ad ilia vsq; metimur, breuius erit quarta, si ad pudenda, longius erit quàm superior pars, quā diximus esse infra quintam. Quòd vero ad latitudinem corporis attinet, ita ferè statui video, vt sit pectus sextæ, Brachiorum vnumquodq; tantundem, cubi duo duarum septimarum, & eo amplius pusillum, ambæ manus duarum decimarum, siquidem corporis sit decima pars à mēto ad summā frontem. Animaduerti enim in nobilissimis statuis, Laocoonis, Apollinis, Veneris, & Cleopatæ, quæ in Vaticano Pontificum horto adseruantur, atq; adeo in omnibus quas pulcherrimas in vrbe vidimus, longiores esse manus à mento ad extremum longissimum digitum, quàm sit à mento ad summam frontem. Videbant præstantissimi artifices, gracilitate & accessione ea, adferri venustatem. Et mirum quàm, posteri, imo antiqui Sculptores, gracilioribus sint modulis delectati. Adeo, virginalis teneritatis, & subtilitatis membrorum imitatio, effectus recipit ornatu venustiores. Quomodocunq; id fiet, curādum est, vt ex passæ manus, ipsam corporis longitudinem æquent. Cæterum vniuersas penè partium omnium hominis sym-

metrias collationesq; ad inuicem copiosius docuit Alber-
 tus Durerus pictor insignis, scripto de symmetria corpo-
 ris humani volumine. Et nos fortasse reliqua aliquando
 trademus. **CIRCINI QVE COLLOCA-
 TVM CENTRVM.** Centrum, pro altero cir-
 cini crure dictum est, pedem in circino mobilem & immo-
 bilem appellamus. Quod expressit Ouidius Metamor-
 pho. lib. 8. his verbis, de Talo Dædali sororis filio loquēs.
 Et ex vno duo ferrea brachia nodo Iūxit, vt æquali spa-
 tio distatibus ipsis Altera pars flaret, pars altera duce-
 ret orbem. Hoc vero loco non omittendum duco, ex vete-
 ri marmore, quod Romæ in horto Angeli Colotii visitur,
 didicisse nos, duo etiã antiquis fuisse circinorum genera,
 vnum, eorum qui rectis & rigentibus cruribus constarent.
 Alterum, eorũ qui Valgi Vatii ue (vt ita dicam) essent,
 hoc est, qui cruribus essent extrorsum incuruis, siue in-
 trorsum flexis. Illorum vsus quis sit, nemo non nouit,
 horum autem, soli artifices. Utuntur itaq; in dimetienda
 stantiũ colũnarum crassitudine, in circinãdis spirarũ par-
 tibus quæ subfugiunt, vti sunt scotiæ et earũ quadræ, atq;
 adeo quicquid huiusmodi est. Vtrorumq; figuras subiūxi.

NAM SI A PEDIBVS IMIS AD SVMMVM CAPVT MENSVM ERIT. Et Plin. lib. 7. cap. 17. & Solinus cap. 5. Auctores sunt, quod sit hominũ spatium à vestigio ad verticem, id esse sparsis manibus inter longissimos digitos. Et nos aliquando experti sumus, quanquam non continuo id verum credi oportet, quandoquidem non omnium corporum syncerus & probus est membrorum ad vniuersam compositionem commensus & commodulatio.

QVÆ AD NORMAM SVNT QVADRATÆ. Idest quatuor æqualium laterum & angulorum, nã exiguntur ad normam anguli. PERFECTVM AVTEM ANTIQVI CONSTITVERVNT NUMERVM QVI DECEM DICITVR. Perfectionis numerorum varia est consideratio apud Martianum Capellã lib. 7. is est de Arithmetica, sunt etiam quædam apud Bapt. Alber. lib. 9. cap. 5. & Macrobiũ in somnium Scipionis. Quod autem ad denarium numerum attinet, lege Aristotelem problematum sectione decima quinta.

DVABVS PARTIBVS ADDITIS, ET DECVSSI FACTO, BESALTERVM. Bessẽm Varroni placet dictum à dempto triente, quod, vt assẽm efficiat triens desit. Sext. Pompeius mauult, quod, bis triens sit. Itaq; denarium numerum appellabant besalterum, quod ex senario, quem perfectum & veluti assẽm existimabant, & quaternario, qui bessis habebatur, componeretur. Nam & Pompeius alio loco lignum besalterum dici ait, pedem & bessẽm latitudinis habens. Credo, quod quemadmodum in se tertio se

mis erat tertius, ita in eiusmodi numero, bes esset alter,
 hoc est secundus. EX EO QVOD PERFICITVR
 PEDVM NUMERO. Scribendum quo. ET IN DENARIO, DENOS
 ÆREOS ASSES CONSTITV-
 RVNT. Ante Pyrrhum Regem deuictum, vt memi-
 ni legere apud Plinium lib. 33. cap. 3. libralis dipondius
 appendebatur assis. Postea placuit denarius pro decem
 libris æreis, quinarius pro quinque, sestertium pro dipon-
 dio & semisse (nam Varro et Sext. Pomp. sestertium di-
 ctum produunt, quòd semis tertius sit, hoc est quod valeat
 duos asses & semissem) Deinde asses unciales facti, &
 denarius sedecim assibus permutatus, sestertium autem
 quaternis. QVADRANTESQVE OBO-
 LORVM, QVÆ ALII DICHAL-
 CA, NONNVLII TRICHALCA
 DICVNT. Scribit Iulius Pollux lib. 9. drachmam
 obolos sex habere, dichalcon autem oboli esse quadrantē,
 idest partem quartam. Idem obolum octo habere chalcos
 vult, Plinius autem lib. 21. cap. ultimo, dicit decem.
 PALMVS AVTEM HABET QVA-
 TVOR DIGITOS. Palmus duplex esse tra-
 ditur, minor digitorum quatuor, qui græce τετραδάκτυλος
 dicitur, & maior duodecim digitorum, à Græcis δω-
 δεκάκτυλος vocatus. Plinius lib. 7. cap. 2. dodrantem trans-
 fert, idest quantum est spatii inter expansos summū pol-
 licem & minimum digitum. Sed & lib. 21. cap. 7. de
 Tripolio loquens, palmum alto caule ait, quod Dioscor.
 dicit τετραδάκτυλος, idest dodrantalem. Et
 de Anthyllide lib. 21. cap. 29. D. Hieronymus cap.

Ezechielis. 40. scribit $\omega\iota\delta\alpha\mu\grave{\eta}\nu$ dici palmam, $\pi\alpha\lambda\alpha\sigma\grave{\eta}\nu$ vero palmum. ET TOTIDEM ASSES ÆREVS DENARIVS. Quod denarius fuerit aureus, aut argenteus, vt ex Plinii libri tricesimi tertii cap. 3. didicimus, pro æreus scribo æreos, vt referatur ad asses. ÆDIVM AVTEM PRINCIPIA SVNT E QVIBVS CONSTAT FIGVRARVM ASPECTVS. Septuplex templorum ratio hic scribitur, in parastadibus, idest in antis, prostylos, amphiprostylos, peripteros, pseudodipteros, dipteros & hypæthros. Quæ nomina propter appendices acceperunt. Nam istæ, aut in antico solo, idest fronte, siue pronao cellæ, adiciuntur, aut in fronte pariter & postico, aut ipsa tota cella obseptitur. Id antis, aut columnis perficitur, has $\sigma\upsilon\lambda\theta\omega$ Græci, antas $\pi\alpha\rho\alpha\sigma\alpha\delta\alpha\varsigma$, murum, modo $\pi\pi\epsilon\rho\alpha$, modo $\pi\pi\epsilon\rho\omega\mu\alpha\tau\alpha$ vocât. Apud Strabonem lib. 17. cum loquitur de peruetusto templo quod erat Heliopoli, reperio, pteromata dici muros æque altos, ex vtraq; pronai parte ad templorum altitudinem surgentes. Sed illam quoq; quæ fit columnis ædium circunvallationem, et potissimâ in cellæ lateribus, pteromatos, nomine intellexit Vitruuius, quod alarum specie, quasi protegant. Vnde peripteron ædem vocat, cuius cella vno tantum columnarum ordine cingitur, Dipteron, quæ duplicibus, Pseudodipteron, in qua sublato dipteri generis interiore columnarum ordine, relinquitur ambulationis circa cellam laxamentum. Nam monopteron lib. 4. cap. 7. dicit rotundam, cella carentem, & columnis pro muro obseptam. Prostylon

autem, nominat in fronte solum columnatam. Amphipro-
 stylos vero, vtrinque, id est in fronte & postico columnas
 habentem. Genus ædium in antis fieri existimauit Her-
 molaus, antis per ambitum templi extra parietes adhibi-
 tis, Vitruuius certe, non nisi ex fronte ita appellauit.
 Hypæthri vocabulum, satis indicat cuiusmodi ædes esset,
 nempe sub diuo sine ullo tecto. CVM HABE-
 BIT IN FRONTE ANTAS PA-
 RIETVM. Antas hoc loco interpretor lapideas pi-
 las in parietu extremis partibus. HVIVS EXEM-
 PLAR ERIT AD TRES FORTV-
 NAS, EX TRIBVS QVOD EST
 PROXIME PORTAM COLLI-
 NAM. Istorum templorum, ne ruinae quidem su-
 persunt, & apud alium auctorem quod meminerim, non
 legi. Porta autem Collina, in hodiernum diem Salaria vo-
 catur, ab antiqua proxima via. IN VERSV-
 RIS. Versura hic significat flexum angulorum in pa-
 rietibus exteriorem, nam aliud scribimus lib. 5. cap. 6.
 HVIVS EXEMPLAR EST IN IN-
 SVLA TYBERINA IN ÆDE IO-
 VIS ET FAVNI. Iouis quidem templum Ro-
 mæ fuit iuxta ædem Æsculapii, Fauni autem, in initio
 insulae Tyberinae. Ouidius Fastorum lib. 1.
 Quod tamen ex illis licuit mihi dicere factis,
 Sacrauere patres hæc duo templa die.
 Accepit Phæbo Nymphaque Coronide natum,
 Insula diuidua quam premit amnis aqua
 Iuppiter in parte est, cœpit locus vnus vtrunq;
 Iunctaque sunt magno templa nepotis auo.

De templo Fauni, idem lib. 2.

Idibus, agrestis fumant altaria Fauni,

Hic ubi discretas insula rumpit aquas.

Neutrius eorum quorum meminit hoc loco Vitruvius, apparent vlla vestigia. Æsculapii autem esse quæ videntur in hortis. D. Barptolomei, omnium cōsensu receptum est.

ET AD MARIANA HONORIS, ET VIRTUTIS, SINE POSTICO AMVTIO FACTA. C. Mutium, ædem Honoris & Virtutis Marianæ cellæ, fecisse, Vitruvius repetit in proœmio lib. 7. & nos ibi de Mariana cella scribemus.

QVATERNAS COLUMNAS MEDIANAS. Architectonico vocabulo vsus, medianas colūnas dixit, ad differentiam angularium, quarū meminit cap. proximo. Eadem ratione vocat medianas acroteria, epistylia, capita leonina, & reliqua. ET MANGNESIÆ, DIANÆ HERMOGENIS ALABANDI. Et huius meminit in dicto proœmio. EPHESIÆ DIANÆ IONICA

A CTESIPHONTE CONSTITUTA. De hac etiam testatur memorato loco. HYPÆTHROS VERO ENDECASTYLOS EST IN PRONAO ET POSTICO. Idest subdiale templum undecim habet columnas in fronte, & totidem in porticu quæ à tergo est. Sed omnino scribendum decastylus, neque enim medianum intercolumnium patitur in his locis imparium columnarum numerum collocari, quod oporteat utrinque ad eundem modum columnas habere. AD CIRCIVITIONEM (VT PORTICVS) PERISTY-

LIORVM. Peristylia loca sunt columnis clausa & vndiq; septa. HVIVS AVTEM EXEMPLAR ROMÆ NON EST, SED ATHENIS OCTASTYLOS, ET IN TEMPLO IOVIS OLYMPII. Ioui templum constitui debere sub diuo, idest hypæthrum, monuit lib. i. cap. 2. Pantheona autem, & Fauni templum, quod est in Cælio monte hodie diuo Stephano dicatum, quauis solo foramine superne lumen admittant, Vitruuius hypæthra non dixerit. Non sunt illa quidē sub diuo, sed hemiphebris, idest circularis cameris tecta, quanquam summa tantum parte singulis foraminibus circulari figuræ, lucem recipiunt. SED ATHENIS OCTASTYLOS, ET IN TEMPLO IOVIS OLYMPII. Expungo partitulam et.

CAP. SECVNDVM.

PECIES AVTEM ÆDIVM
 SVNT QVINQVE, QVARVM EA SVNT VOCABVLA. A spatio intercolumnii, nactæ sunt ædes appellationes. Nam, cuius intercolumnium non amplius quam vnius & dimidiatæ columnæ erit, à frequentia, pycnostylos vocatur, cum duæ crassitudines dabuntur, systylos, si integræ tres, diastylos, si superabit interuallū tres crassitudines, aræostylos vocatur ædes. Quæ maxime in ædibus probatur species, nominatur eustylos, quasi dicas decenter & probe columnatam, habetq; spatia duarū columnarum & quartæ partis vnius crassitudinis. Leo Albertus

bertus lib. 7. cap. 5. quo à me ordine explicata sunt, vocavit latine, Confertam, Subconfertam, Subdispersam, Dispersam, & elegantem. QVEMADMODUM EST DIVI IVLII, ET IN CÆSARIS FORO VENERIS. Divus Cæsar propè forum suum templum habuit, in eodem foro fuisse templum Veneris Genitricis placet Appiano historico. ET SPIRARVM PLINTHIDES. Idest Plinthi basis. Est autè Plinthus ima pars basis, ita dicta, quòd forma sua referat laterem. Quamquam in columna Tuscanica, Plinthus non fit quadrata, sed ad circinum, ut scribit lib. 4. cap. 7. Negat autem se Baptista Albertus id genus basis usquam in operibus veterum inuenisse. Et nos, cum sit Romæ antiquorum operum nihil quod non viserimus, ut si quid possemus perdisceremus, nihil eiusmodi repperimus. Sed mirum videri non debet, cum quæ rerum exempla restabant, ex quibus, tanquam ex optimis magistris, multa discerentur, non sine lacrymis etià hodie videmus in calcem excoqui, aut in alia ædificia, mutata & diminuta trãfferri. Quin, & qui multis retro seculis extruxerunt, apparet novis ineptiarum deliramentis, potius quàm probatissimis laudatissimorum operum rationibus, delectatos. Sed quid (obsecro) hoc est, si non est insanire? si non est posteris invidere? Illud quoq; admonebo, in peructuò templo Tyburti, & in fornice Arimini, bases corinthias Plinths non habere. Idud vero quam rectè, viderint, quibus inuentis frugibus placet glande vesci, atq; adeo qui, si quid est in antiquorum monumentis absurdum, eo maxime capiuntur. QVEMADMODUM EST FOR

TVNÆ EQVÆSTRIS AD THEA-
TRVM LAPIDEVM. Theatrum (nisi ful-
lor) intelligit Pompeii, quod mansurum primus omnium
extruxit, auctore Cornelio Tacito lib. 14. Cum antea
temporaria struerent. Capiebat autem loca, vt scribit P.
Victor siue potius Sext. Ruffus, octoginta millia. Eius
vestigia feruntur esse quæ in câpo Floræ in Stabulo Vr-
finorum visuntur. Porphyrus certe Ode Horatii. 206
lib. 1. carminum tradit, non longe fuisse à monte Vatica-
no, in quo scimus .D. Petri basilicam esse sitam.

MATRES ENIM FAMILIARVM
CVM AD SVPPPLICATIONEM
GRADIBVS ASCENDVNT. Non pa-
rum ad maiestatem & dignitatem templi facit, si à cæ-
tero vrbs solo extet, vt gradibus ascendas. IPSA-
RVM ÆDIVM SPECIES SVNT
BARYCÆ, BARYCEPHALÆ, HV-
MILES, LATÆ. Cum in porticibus raræ, &
plusculum distantes statuuntur columnæ, ob interuallo-
rum laxitudinem, crassiores depressioresq; collocandæ
sunt, ob idq; & ipsas ædes minus attolli necesse. Eam
speciem vocat Barycam, Barycephalamq;. Verbis his
quid significari vellet, videtur mihi expressisse, cum in-
quit (humiles latæq;.) Nam quòd pleriq; omnes ad
columnarum formam retulerunt, quas Balustrias, quas
Balauſtias vocant (credo à similitudine floris mali pu-
nici) non satis vidisse existimo, vel ipso auctore Vitru-
qui ait, In Aræostylis, ædium species esse Barycas, Ba-
rycephalasq;. Vfos autem esse antiquos his quas hodie
vocant Balustrias in candelabrorum scapis, didicimus ex

his quæ marmorea longe pulcherrima vidimus in æde
 D. Agneti, secundo fere ab Vrbe lapide, in suburbano
 viæ Nomentanæ sinistra, cæterum, portenta illa verbo-
 rum quæ in aliquot exemplaribus sunt, Baricæ, Paricæ,
 Phalæ, bumiles, vrniles, lata, his septis arcemus.

POMPEIANI ITEM CAPITOLII.

De Pompeiano Capitolio non succurrit quicquam apud
 alium auctorem legisse. Erit fortasse qui ita distinguat,
 Herculis Pompeiani, item Capitolii. Sed cum nec memi-
 nerim legere extructam Hercul ædem à Pompeio, nihil
 statuo, atq; in eis pono de quibus non liquet. Iouis certè
 Põpeiani meminit Sextus Ruffus in nona regione vrbis.

PRÆTER CREPIDINES ET PRO-

IECTVRAS SPIRARVM. Sunt margi-

nès basium, idest Pliniorum, atq; adeo partium omnium
 quæ scapum columnæ superant, proiectiones. Sed hoc loco
 angulares tantum proiectiones intelligendæ, cæteræ enim,
 in intercolumniis annumerantur. SED IN ASIA

THEOCTASTYLON LIBERI PA-

TRIS. Theoctastylon hic quid sibi velit, non video.

Legendum autem, Teo octastylon, separatis dictionibus.

Nam Teos Insula est cum Oppido. auct. Plinio lib. 5.

cap. 3. ut infra cap. i. lib. 4. Eodem errore in Proæmio

lib. 7. scriptum est, Teomonopteron, pro Teo monopte-

ron. Octastylon autem nominatur à columnarum nume-

ro, cuius quidem medianum intercolumnium, sicut Te-

trastyli et Hexastyli, vult Vitruuius tribus quartis cras-

situdinis columnarum aliis esse maius. In qua re errasse

videtur octastyli pronæ Panthei, idest porticus. M.

Agrippæ præstantissimus alioqui architectus, aut potius

instaurator, qui intercolumnium medianum, nibilo penè
 cæteris fecerit patentius. Dissimulando tamen errore, sus
 enim fuit opere in tanto somnii obrepere. Eodem vitio la
 borant scalpæ in marmore ædium frontes tres, Tetrasty
 los, Hexastylos, & Octastylos, in horto Andreae Card.
 a Valle. Quanquam fortasse erit, qui eam symmetriam,
 ad eustyla tantum pertinere existimabit. Sed videndum
 erat ne vacuum, idest hostii apertura, latius esset media
 no intercolumnio. **EX DIPTERI ENIM
 ÆDIS SYMMETRIA, SVSTVLIT
 INTERIORES ORDINES CO
 LVMNARVM. XXXVIII.** Scribendum
 xxiiii. Sunt enim exteriores quadraginta duæ. **VT
 ASPECTVS PROPTER ASPERI
 TATEM INTERCOLVMNIORVM
 HABERET AVCTORITATEM.**

Simili dicendi genere vtitur lib. 7. cap. 5. Itaq; cum
 aspectus eius scenæ propter asperitatē eblandiretur oïum
 visus. **PRÆTEREA SI EXIMBRIVM
 AQVÆ VIS OCCVPAVERIT.** Scri
 bendum, si et imbrivum. Eandem autem ob causam dicit
 post scenam porticus esse constituendas lib. 5. cap. 9.

**ETIAMQVE ANGVLARES CO
 LVMNÆ CRASSIORES FACIEN
 DÆ EX SVA DIAMETRO QVIN
 QVAGESIMA PARTE.** Cuiusmodi ferè
 Symmetriæ animaduersum est Pantbei & Templi Ana
 tonini angulares colūnas esse. **CONTRACTV
 RÆ AVTEM IN SVMMIS CO
 LVMNARVM HYPOTRACHE**

EIUS ITA FACIENDÆ VIDEN-
 TVR. Hypotrachelii nomine, eam intelligo scapi par-
 tem, quæ sub astragalo est, Apobesis siue Apophygis
 conplexum (nam utroq; nomine appellantur cum limbis
 conplexus qui sunt in summis, & imis scapis) ubi con-
 tractura spectanda, & in dimensione columnarum, dia-
 metros intelligenda. Vitruuius lib. 4. cap. 1. Basim sca-
 pi appellat. Est autem diameter imi conplexus, breuior
 diametro plantæ, septima parte. Quod vero ad superio-
 ris contracturæ rationem attinet, hic designabo figuram, &
 qua pro sententia Vitruuii peti possit.

Columnæ altitudo pedum vsq; .	Scapus imus partium.	Contractura sca- pi summi partium.
.15.	.6.	5.
vsq; .20.	6. semis.	5. semis.
vsq; .30.	7.	6.
vsq; .40.	7. semis.	6. semis.
vsq; .50.	8.	7.

Eatenus Vitruuius contracturas præscripsit superioris
 scapi. Fuerunt & columnæ centum viginti septem, in tē-
 plo Dianæ Ephesiæ, à singulis Regibus factæ. 60. pe-
 dum altitudine, auctore Plinio lib. 36. cap. 14. (Nam

progressas ultra, non legi.) quarum scapus inferior de-
 bet fuisse partium octo et semis, contractura summa, par-
 tium septem & semis. **V TI SI COLUMNA
 SIT A MINIMO AD PEDES QVI-
 NOS DENOS.** Quod de pede hic statuitur, de
 palmo, pollice, digito, aliisque maioribus minoribus ue me-
 suris censendum. Nam pro scaporum magnitudine, variis
 utemur modulis, dum referantur omnia ad istam ratione.
**ET EARVM SEPTEM IN SVMMO
 SCAPI HYPOTRACHELIO CON-
 TRAHANTVR.** Aduerte in columnarum con-
 tractura, quo altiores sunt, minus contrahi. Nam quae
 plus ab oculo absunt, graciliora apparent. Et quemad-
 modum crescunt altitudines, proportione adaugendae sca-
 porum crassitudines. Quoque in aede densiores sunt posi-
 tae columnae, eò crassiores videtur, auctore Plin. lib. 3 6.
 cap. 2 3. ut plus minuendae veniant praescripta ratione.
 Idem de striatis, dicendum, quod visus fallatur, circuitio-
 ne crebra peruagando, ut infra lib. 4. cap. 4. Illud vero
 scitu dignum, pilas adpaetas & adfixas, contrahi etiam oportere.
 Earum autem nomine etiam atticurges, siue atticas
 columnas accipi volo, quod genus sunt in summo amphitheatro
 Romae. **DE ADIECTIONE
 QVAE ADIICITVR IN MEDIIS
 COLUMNIS.** Scapi columnae deformata altitu-
 dine & descriptis in ipsa quatuor diametris, duabus in
 summa, Astragal, aut si libet ipsius tantum limbi apo-
 phygis, & inflexae ad contracturae caput lineae, (ita enim
 apophygin accipimus praeter suum limbum, quae appel-
 latur & hoc loco à Vitruuio Hypotrachelium) duobus in

ima, calcis columnæ (qui est limbus altus ipsius diametri parte. 24.) & apophygis, idest conflexus qui proxime limbum succedit, cuius diameter est breuior diametro plantæ, septima parte, sicut Astragali diameter maior est contracturæ limbi diametro, parte ipsius nona & amplius dimidia. Ipsam autem contracturam quomodo fieri oporteret paulo ante ex Vitruuii sententia indicauimus. His itaq; descriptis, signa in media colūna, diametrum parem calci sine plantæ imi scapi, duarū lineas rectas à capitibus diametri apophygyum, ad capita ipsius mediæ columnæ diametri, videbis factam adiectionem, qui et venter dicitur, quòd ibi videatur columna subturgere. Rectas autem lineas illas, molliter in dorsum inflectes, vt sint columnæ teretes, ceu tornatiles. Romæ obseruauimus, diuiso scapo in parteis tres, imam ad perpendicularum tornatam, duabus reliquis sensim retractis & diminutis, Quod contracturæ genus multò gratissimum. Superioris autè generis exemplar est in Basilica. D. Petri. In fine huius libri Vitru. docet crassitudines striarum esse faciendas, quantum adiectione in media columna inuenitur. Atqui compertum est columnarum striges esse viginti quatuor, singularum autem strias, esse nihil plus quam ex tertia ipsarum parte, nihil minus quam ex quarta, vt iam facile sit conicere & ratiocinari, quantum ex Vitruuii sententia in media columna sit adiiendum, nihil contracto imo scapo. Eiusmodi columna nulla mihi visa est, & haud scio an sit oculo responsura, cuius rationem habendā maximam semper duximus. Sed & lib. 5. cap. 1. indicare videtur colūnas, arborum naturam imitari, abietis, cupressi, pinus, quæ sensim ab imo ad summa

mum fastigiantur, ut adiectio ea quam in medio fieri præcipit, contra naturam videri possit, nisi potius humanum corpus imitari velimus, quod in ventrem crescit.

CAP. TERTIVM.

VONIAM In rei ædificatoriæ ornamentis, primas partes columnis, & quæ superastruuntur, tribuerit vel mediocriter in ea versatus, & de earum ratione hoc capite agitur, facturum me præciû operæ putavi, si quæ post Vitruuium hac parte animaduersa sunt ab aliis, aut quantum ex veterum monumentis ipse iudicio consequi potui, breuiter exponerè. Substructionibus igitur firmissime, & quam solidissime iactis, & finitis columnarum interuallis, excitandi sunt muruli qui columnas sustineant. Id non ante rectè possis facere, quàm quo genere extruere velis, constitueris. Nos reliquos imitati, vniuersam columnationum, & trabationis, rationem, in genera quinque distribuemus. Vt sit primum maximèq; simplex genus Tuscanum. Secundum Doricum. Ionicum tertium. Quartum locum dabimus Corinthio. Nouissimum Italicum siue mixtum & compositum appellabimus. De quo quanquã apud Vitruuium præscribitur nihil conabimur quæ legerimus aut viderimus, paucis explicare. De Tuscano primum, de aliis deinde dicemus. AB IP SO Stati n solo, murulus ille, idest Stylobata, extruendus. Fiet autem hoc modo. Quam lata futura est spiræ plinthus, tam magnum quoquo versum, constituatur quadratum, additis postea summa & ima tenis, altis quarta ipsius parte,

& ali-

aliquantum proiectis, ut hæc sit vice basis, illa coronæ. Figuras singulis membris quia adiicere visum est, hinc incipiemus.

Stylobatam sequitur basis, quæ erit alta quantum crassus est medius imus columnæ scapus, ea altitudo in partibus diuidetur duas, inferior, erit plintha ad circinum factæ dicata. Alterius in partibus tres diuisæ, duæ tribuentur toro, tertiâ erit cum apophygi limbus, quæ licet uerius pars erant scapi, hoc in genere pro basis parte habita

sunt, in aliis non item.

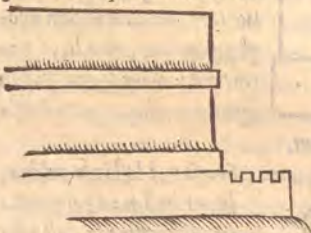

Scapus, idest ipsa colūna, super basim ad perpendicularum statuenda, alta sexies quatum est ima parte crassa, habetq; in summo astragalum et apophygm, sed ut sit astragalus duplo maior quam apophygm, utraq; non amplius quam media pars Hypotrachelii capituli. Columnæ imponendum capitulum, altum, quantum dimensa crassitudinis imi scapi pars media. Id diuidetur in partibus tres. Infima donabitur Hypotrachelio, mediæ diuisæ in partibus quatuor, tres partes erunt Echini, quarta Annuli, quod superest Capituli, erit Plinthus.

Trabs sequitur, Epistylum vocata.
Erit ea alta quantum capitulum, sed
pro tenia addetur sexta ipsius pars.
Epistylion imponitur pari crassitu-
dine Zophorus, & summam trabea-
tionem sibi vendicat Coronix, ea

omnino crassitudine qua trabs, sed cum secta erit in par-
teis quatuor, ima & summa erunt pro cimatiis, è mediis
duabus fiet corona, in cuius mento tres incidantur cana-
liculi. Corona & in hoc genere, & aliis, vt minimum
proicietur quantum alta est.

Non abs re erit, di-
mēsis partibus, nomi-
na & seriem singulis
in generibus percense-
re, & figuras, quan-
tum voluminis angu-
stia patietur, inte-
gras describere (quæ

vero decerunt partes, ex adiectis ipsis membris formis,
peti debent) vt ea vsura fruatur lectōr, dum mea ope-
ra in Vitruuium graphicoteræ & emendatiores edantur
deformationes. Sunt igitur partium ordinis Tuscanici
nomina et series (ita in cæteris facturi sumus) TRABEATIONIS,
Cimatium, Corona, Cymatium,
Zophorus, Tenia, Epistylum, CAPITVLI,
Plinthus, Echinus, Annulus, Hypotrachelium, CO-
LVMNÆ siue Scapi, Astragalus, Apophygis su-
perior, nam inferiorē Apophygin in Basi nominauimus.
SPIRÆ siue Basis. Limbus siue Apophygis, To-

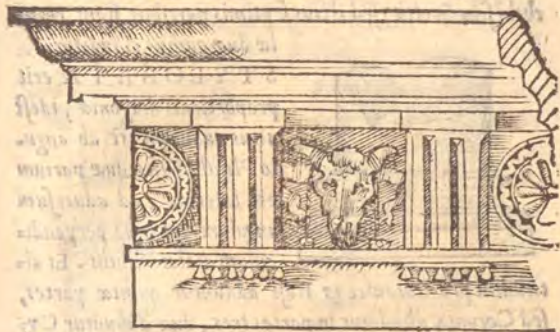
rus, Plinthus. STYLOBATÆ, Tenia pro
Coronice. Quadratum perfectum. Tenia pro Basi.

HACTENVS in scriben-
do sum eum ordinem sequutus, qui
in extruendo seruari solet, vt indi-
carè quo pacto à solo surgeret opus
& per partes cresceret. Nunc mu-
tata serie, quad sursum versus in
Tuscanico dixi, in reliquis qua-
tuor ostendum deorsum versus,
exorsus à summa trabeatione, idest
Coronice (ita enim vocabimus di-
stinguendi gratiã, quandoquidem
Corona, quo nomine vititur Vitru-
uius, Coronice pars est.) Coronix
itaq; Dorica constat Corona & Si-
ma, alta media crassitudine Scapi
(de imo semper intelligi volo) adie-
ta & octaua parte, quæ sit Simæ
regula. Ipsa Sima mediam altitu-
dinem habet, reliquum cū diuisum
erit in parteis quinq;, dabuntur tres
Coronæ, duarum quæ restant, vna
Cymatio superiori, altera inferio-
ri cedit. Triglyphi qui Zophori lo-
cum obtinent, alti erunt quantum
media crassitudo Scapi & totius
quarta, lati mediam crassitudinem.

Latitudo ea in parteis duodecim diuidetur, quarum extre-
mæ duæ erunt semicanalici, reliquarum decem, sex da-

buntur stri s, idest planis (cogimur hic, vt apertius dicamus, Striæ abuti nomine) Vitruuius femora vocat. Quatuor quæ super sunt duabus mediis strigibus, idest canaliculis ad normæ angulum cauatis, tribuentur. Ab his canaliculis, Triglyphi dicti sunt. Constant enim veluti tribus sulcis & sculpturis, duobus mediis integris, & semicanaliculis hinc atq; hinc cæsis. Fiunt autem hoc modo. In medio deformatur femur latum partes duas, dextra atq; sinistra excauatur ad normæ angulum canaliculi pari cum femore crassitudine, deinde, hinc atq; hinc alia femora nibilo angustiora primo, post, semicanaliculi duos extremas duas partes occupant. Inter Triglyphos relinquendum interuallum tam latum, quam sunt alti ipsi, ita enim fiet quadratū perfectum, id vocant Metopam, quod sit inter opas duas, ita enim dicunt tignorū, siue asserum cubilia, idest vbi quiescunt & sedent. Metopæ aut sunt puræ, aut scalpuntur lancibus, & Taurorum capitibus, reuinctis vittis cornibus, pendulis etiam floribus frondibus & fructibus, aut baccais. Aliqui aliter ornauerunt. Supra Triglyphos est Tenia, quæ quauis eis ad perpendicularum respondeat, aliquantum exeritur, & ipsis capitulorum vicem præstat. Inter Triglyphos & Epistylium, est Tenia alta septima parte mediæ crassitudinis Scapi. Ipsum autem Epistylium totam mediam crassitudinem altum est. Eius partem sextam occupant respondentes singulis Triglyphis uttæ sex turbinis inuersi figura, quarum regula vnde pendent, ipsarum pars est quarta. De Coronice proiectura dictum sit semel quod in Tuscanico diximus, ne toties eadem res repetenda sit.

PAR erit a'itudo Dorici capituli quæ & Tuscani, parq; distributio, in Plinthum, Echinum, & Hypotrachelium, Sed subtilior, suprema enim in tres secanda, quarum duæ Plintho relinquuntur, Tertie in tres diuisæ duæ partes efficiunt Cymatium, quæ restat, regula erit Cymatii, media pars Echino ascribitur. Eum ubi in tres partes diuiseris, ipse duas retinet, relictam tres partes annuli capiunt. Hypotrachelium diximus totius esse partem tertiam.

COLVMNA Habet Astragalum & Apophygem superiorem vt in Tuscanâ & inferiorem, alta septies quantum crassus est imus Scapus. Basis alta quantum media crassitudo, diuidetur in partes tres æquas, Amam Plinthus

habebit, duæ reliquæ in quatuor partiendæ, Earum vna fiet superior Torus, quæ restant, in æquas duas partes vt diuisæ erunt, vna dabitur Toro inferiori, altera Tro

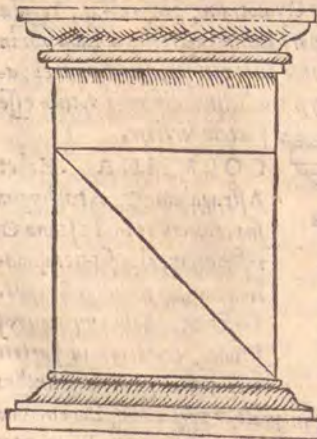
ebilo siue Scotiæ, sed istius septimis partibus fiant regula
læ duæ quibus clauditur.

STYLOBATA erit
proportionis diagoniæ, idest
altus quantum est ab angu-
lo Plinthi basis, quæ parium
est laterum, ad aduersum
angulum, latus ad perpendi-
culum dictæ Plinthi. Ei al-

titudini pro Coronice & Basi adduntur quintæ partes,
sed Coronix diuidetur in partes tres, duæ dabuntur Cy-
matio cū regula quæ ipsius est pars tertia, altera Astra-
galo & regulæ, quæ etiam ipsius tertia parte constat.
Basi in duas diuisa partes, vna Plintho tribuetur, alte-
ra in duas diuidetur, Torus vnã accipiet, partito quod

superest in tria, Astra-
galius duas habe-
bit partes, Regu-
la tertiam.

PARTIVM
Dorici generis nomi-
na et series huiusmo-
di sunt, TRA-
BEATIO-
NIS, Regula. Si-
ma, Cymatiũ su-
perius, Corona, Cy-
matiũ inferius, Te-
nia vbi capitula tri-

glyphorum, Triglyphi cum Metopis, Tenia, Regula in

Epistylion unde pendent guttae sex, CAPITULI,
Regula, Cimatum, Plinthus, Echinus, Annuli tres, Hy-

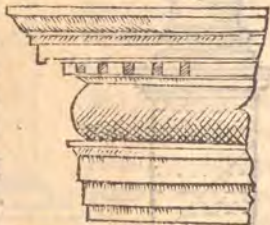

potrachelium. COLUMNAE. Astragalus, Apophygis superior, & Apophygis inferior. BASIS. Torus superior, Regula, Scotia. Regula, Torus inferior, Plinthus. STYLOBATÆ. Coronice. Regula, Cymatium. Astragalus, Regula. Quadratum diagonium. Basis. Regula, Astragalus, Torus, Plinthus.

SEQVITVR genus tertium. Ionicum, in quo explicando, non licet quod in superioribus, incipere a summa trabeatione, id est Coronice, sed quod ima trabs, id est Epistylion, est veluti modulus quo i dimetiendis aliis partibus vsuri sumus, inde initium capere necesse est. Epistylion Ionicum non est simplex ra-

tio, sed ex magnitudine Columnæ, petenda illius altitudo. Id quo modo fiat, scribit hoc cap. Vitruuius, vt minus mihi sit laborandum. Constituta quam oportet ex auctoris præscripto Epistylu altitudine, diuidenda erit ea in parteis septem, quarum vna fiet Cymatium, quæ superabunt sex partes, in tres fascias ita distribuentur, vt ima (cuius crassitudinem respondere oportet summo columnæ scapo) tres habeat partes, media quatuor, summa, tam crassa quam crassus est imus Scapus, quinque. Ita fiât Epistyli præter Cymatium, partes duodecim. Media trabs Zophorus dicta, si pura statuetur, minor Epistylis quarta parte erit facienda, Sin scalpetur, illo erit parte quarta maior, addetur Cymatium altum ipsius parte septima. Supra Cymatium collocandus denticulus, ita enim appellatur fascia secta ad dentiû imaginem. Dentium aut (ita vocemus) altitudo duplo maior latitudine. Quod spaciû inter duos relinquitur cauum, altius erit quam latû tertia parte, adiungetur Cymatium altû ipsius sexta parte. Coronis (quæ summa est trabs) corona, quanta media Epistyli fascia, habebit Cymatium, altitudinis ipsius quarta parte, Sima altior erit corona parte octaua, cui addita regula, eius erit sexta pars.

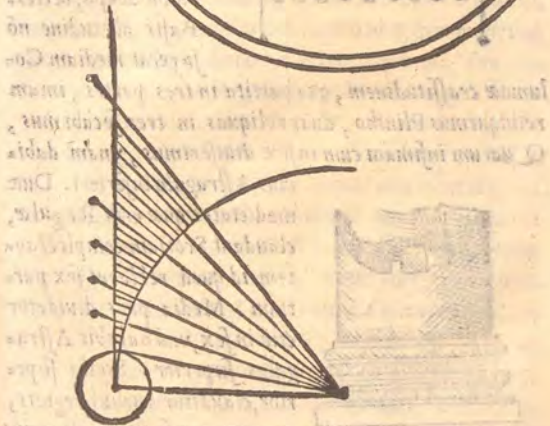
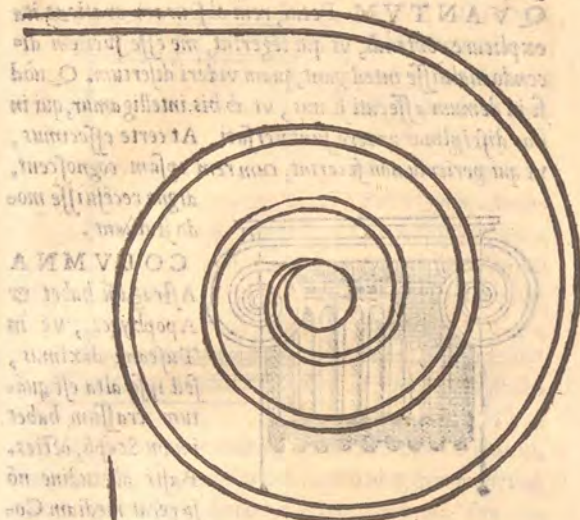
IONICVM Capitu um altum erit, quam crassa est pars tertia diametri imæ colimæ. Abaci frons præter Cymatium latitudine respondet toti diametro, sed

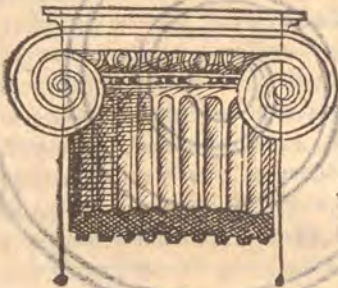
ei latitudini in decem & octo partes diuisæ, vtrinq; addetur

detur vnus pars media pro Cymatii proiectura, vt sint
 in vniuersum partes decem & nouem. Ibi cum recesseris
 in interio rem partem, partis vnus & dimidiæ latitudi-
 ne, demittenda ad perpendicularum linea (Vitruuius Cū-
 theton vocat) alta partes nouem & dimidiam, harum su-
 prema erit Abaci, dimidia vero illa fiet ei Cymatiū. Su-
 perest voluta in qua circinanda & rotundanda, postquam
 Vitruuii perit deformatio, multi laborauerunt. Bapti-
 sta Albertus (quod sciam) primus cum bestia conflictā-
 tus est lib. rei edificatoriae. 7. Quauquam locus men-
 dis non caret. Albertus Durerus secundus certamen inuit,
 egregius uterq; pugnator. Nouissimus omnium commis-
 sus Sebastianus Serlius (quo ego sum primis initiis huius
 artis vsus præceptore) videbatur feram confecturus, ven-
 rium post multa vulnera, respirantem adhuc, & mem-
 bra, licet ægre tollentem reliquit, vt si ita dimittatur spes
 salutis superesse videri queat. Nos dum languet, peri-
 clitabimur equid possimus, vt si conficiamus, vel hinc
 aliquid gratiæ à spectatoribus expectemus, si non succe-
 det, hoc certe me nomine solabor, quod fortes illi & egre-
 gii citra controuersiam pugnatores, etiam re infecta è cō-
 flictu redierunt. Et in magnis abunde est, voluisse. Vo-
 luta itaq; recte (nisi fallor) ad circinum inuoluetur hoc
 modo. Diuiso quod restabat lineæ perpendicularis post
 deformatum abacum, in parteis octo, in quinta quam ma-
 gnā est, describetur Ciclus qui oculus dicitur, vt sint su-
 pra oculum partes quatuor, infra tres. Ille ipse diuide-
 tur in partes æquas octo, ductis totidem lineis. Descri-
 betur idē in alia charta sectus lineæ perpendiculari quin-
 que partium, & plana lineæ partium trium, ducta ter-

tia linea à summi perpendiculari ad extremam plana-
 nam. Collocato Circini pede stabili in puncto extremo
 planæ, ducito ad aliud ipsius punctum quod in centro oculo
 est, pedem mobilem, & circûagito dum lineam attingas
 quæ ducta est à summa perpendiculari ad extremam plana-
 nam. Id circinationis diuidito in partes sex æquas, & à
 puncto planæ, ad perpendicularem ducito lineas rectas
 per sex illas partes. Quod interuallum erit inter singu-
 las, partieris in quatuor, ducens item lineas à plana ad
 perpendicularem, vt in sex aliis feceras. Ductis his lineis,
 nota puncta vbi attigerint perpendicularem, & iisdem di-
 stingue angustam chartam. Hanc vbi ad veram illâ per-
 perpendicularem transtuleris, & in oculi centro acicula affi-
 xeris, vt circûagi possit, vbiunq; ea puncta in circûactio-
 ne responderint ad extremum vsq; ii erunt termini Vo-
 lutz, & crassitudo corrigiæ, seu Baltheum dicere maui,
 sensim in finem imminutz quantû oportet. Reliquum erit
 in octantibus Cicli, idest lineis quibus primum admonui-
 mus octo secandum oculum, reperire, vnde ductus Circi-
 ni mobilis pes ab octante in octantem, rectas circinatio-
 nes efficiet. Nam locum præscribere, non ita licet, cum
 in multis eiusdem lineæ locis, plerunq; id fieri possit.
 Hoc possam monere, initium capi ab intrinseco octante
 plano, deinde sursum versus per reliquos octantes fieri
 circinationem. Inter pendentes vtrinq; Volutas, scalpi-
 tur Echinus ouiculis vsq; ad libramentum summi oculi,
 cum scalpto Baccis Astragalo ipsius tertia parte.

QVANTVM Potui, rem obseuram oratione ita explicare contendi, vt qui legerint, me esse facilem dicendo maluisse intelligant, quam videri disertum. Quòd si id demum affecti simus, vt ab his intelligamur, qui in hoc disciplinae genere sunt versati, At certe effecimus, vt qui periculũ non fecerint, cum rem ipsam cognoscent, digno recẽsuisse modo statuunt.

COLUMNNA
Astragalũ habet & Apophyges, vt in Tuscana diximus, sed ipsa alta est quantum crassum habet inum Scapũ, octies. Basis altitudine nõ superat mediam Con-

columnæ crassitudinem, qua partita in tres partes, imam relinquemus Plinibo, duas reliquas in tres secabimus, Quarum infimam cum in sex diuiserimus, vnã dabi-

mus Astragalo inferiori. Duæ medietates quæ erũt Regulæ, claudant Scotiam completantem id quod restabat sex partium. Media pars diuidetur etiã in sex, vnã habebit Astragalus superior. Scotia superior, clauditur duabus regulis, quarum quæ superior est, vnus est partis, inferior dimidiæ, sũma tertia parte fit Torus Stylobata

STYLOBATA
 TA Proportionis
 erit sesquialtera,
 idest quadrati pa-
 rium laterū & eius
 dimidiatæ partis,
 sed vtrinque adiu-
 gentur sextæ par-
 tes pro Coronæ et
 Basi (ipsum qua-
 dratum in hoc ge-
 nere et aliis petitur
 ex perpendicularo plin-
 thi Basi.) Coro-

nix diuidetur in partes decem, duæ dabuntur Cymatio,
 vna eius Regulæ, tres Coronæ, duæ Simæ, & vna vtrinque
 pro Regulis. Basis diuidetur in partes quinq; . Vna da-
 bitur Astragalo, & Regulæ quæ eius medietatem habe-
 bit, secunda dabitur Simæ inuersæ, addetur & quantum
 eius tertia pars, pro ipsius regula. Tertiam accipiet To-
 rulus. Quartam & quintam Plintus amplectetur.

NOMINA Et seriem partium generis Ionici ita
 enumerauimus. **TRABEATIONIS**, Regu-
 la, Sima, Cymatium, Corona, Denticulus, Cymatium,
 Zophorus, Cymatium, Fascia prima, Fascia secunda, Fa-
 scia tertia. **CAPITVLI**, Cymatium, Abacus,
 Voluta, Echinus, Astragalus, **COLUMNÆ**,
 Astragalus, Apophyges, summa & ima, **BASIS**,
 Toru, Regula, Scotia superior. Regula, Astragalus pri-
 mus, Astragalus secundus. Regula, Scotia inferior. Plin-

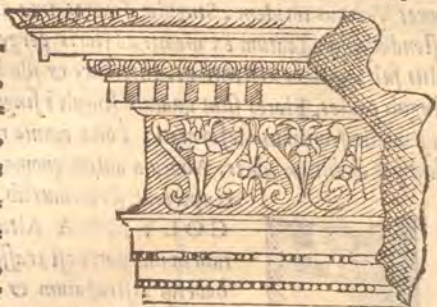
thus, *STYLOBATÆ*, *Coronice*, *Cymatiūm*, *Corona*, *Sima*, *Quadratum* proportionis *sesquialteræ*. *Basis*, *Regula*, *Astragalus*, *Sima inuersa*, *Torulus*, *Plinthus*.

Q V A R T V M *Nostræ* partitionis membrū quod *Corinthium* vocauimus, explicandum est. *Eius* *trabeatio* tam est *Ionicæ* similis, ut qui viderit, *excultam* potius, quam *diuersam* sit iudicaturus. *Eædem* *partes*, *idem* *commensus*, hoc habet *discrimen*, quod in *istâ*, inter *Coronam* & *denticulum*, collocatur tam *altus* quam est *primæ* *Epistylīi* *fascia* *Echinus*, *sculptus* *ouiculis* aliquando *integris*, aliquando *superne* *decaeminatis*, cum *interfertis* *utrinq;* *hamatis* *spiculis*. *Præterea* *sub* *Epistylīi* *fascia* *summa* & *media*, *adduntur* *Astragalī* *singuli*, *crassi* *sux* *fasciæ* *parte* *octaua*, *sed* *qui* *sub* *summa* *est*, *refert* *Baccas* *filo* *cū* *Verticillis* *insutas*, *qui* *autem* *est* *sub* *media*, *est* *veluti* *resticula*.

C A P I T V L V M *Corinthium* est *veluti* *vas* *ab* *angustia* *in* *latitudinem* *paulatim* *se* *laxans*, *effigie* *Gulathi*, *cui* *Abacus* *sit* *pro* *operculo*.

lo. Ipsi vasis labrū æquat amplitudine crassitudinem
colūncæ infimā, fundi autem latitudo est quanta in summo
columna est præter proiecturas, idest quantum est sum-

mm sca-
pi Hypo-
trachelii,
sive con-
tractura.
Vestitum
ipsum A-
cantici fo-
liis Vas,
altitudine

cum Abaco æquabit imæ Columnæ amplitudinem (hæc
parte sequimur Vitruuium, quid ipsi censeamus, indica-
bimus lib. 4.) Abaci crassitudo erit septima totius altitu-
dinis parte, sed eius diuisi in partes tres due dabuntur

Abaco, tertia relinquetur Cy-
matio cum Regula. Quod al-
titudinis factō Abaco restat, id
dimensum in partes tres, tripli-
ci etiam foliorum differētia ve-
stitur. Nam sunt ima octo, sunt
quæ ad duas vsq; partes surgant
octo. Nascuntur & tertia ex
caulibus qui octo sunt, mino-

ra sedecim, quæ ad Abacum pertinent. Ex his natæ cla-
uiculæ bipartito disparantur, vt earum partes crassiores
in Abaci angulos singulos protēdatur, efficiātq; Volutas,
idest maiores Helices in vniuersum octo, sed enim binæ in

angulis conueniant. Alteræ partes sub flores procurrant (qui in frontium Abaci medio sculpti, totam eius crassitudinem occupant) reddantq; minores Helices, idest minores Volutas totidem. Singulæ frontes ima duo folia ostendit, vnum tantum ex mediis ad floris perpendiculis, aliis sub angulis existentibus. Inter hæc & illud surgunt singuli caules. Flores sunt quatuor singuli in singulis Abaci sinuatis frontibus deformati. Folia omnia resupinis sunt per ambitum labris. Abacum autem quomodo sinuari oporteat, scribemus lib. 4.

COLVMNA Alta est quantum in ima parte est crassa nouies, habetq; Astragalum & apophyges, vt in aliis diximus. Basis fiet alta media parte crassitudinis columnæ, quæ diuidetur in partes quatuor, inde vnus Plintus erit. Re-

liquæ tres diuidendæ sunt in quinque, & vna pars fiat Torus superior. Inferior erit vna quarta maior. Quod restat, diuidatur æqualiter, vna pars fiet cum Astragalo et Regulis duabus, Trochilus inferior, sed ita distribuatur, vt sit Astragalus sexta pars Trochili. Quæ autem regula illum tangit, sit eius medietas, Nam quæ est super Torum Astragali habebit tantum duas tertias. Altera pars diuidetur pari dimensione in Trochilum, regulas duas, & Astragalum.

STYLOBATA Erit proportionis superbipartientis tertias, idest quadrati perfecti & duarum tertiarum, sed eius proportionis addetur septima pars, pro Coronice, & tantundem pro Basi. Huius Coronix differt ab Ioni-

ea quod pro Sima habet Zopho-
 rik et Astragalum medietatis Zo-
 phori. Basis sunt eadem partes
 et omnium eadem mensura.

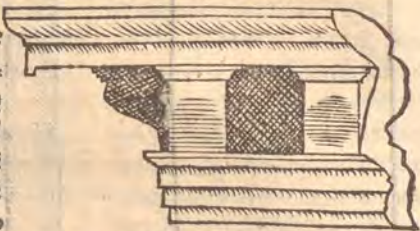

CORINTHII Generis
 Partiu nomina et series. TRA-
 BEATIONIS, Regula,
 Sima, Cymatium, Corona, Echi-
 nus, Denticulus, Cymatium, Zo-
 phorus. Cymatium, Fascia prima,
 Astragalus, Fascia secunda. A-
 stragalus, Fascia tertia. CA-
 PITVLI, Cymatium, Aba-
 cus, Flos in Abaco sculptus, Cims

gulum, Volutæ maiores, Volutæ minores, Folia minora,
 Caulis, Folia media, Folia ima. **COLVMNÆ**
 Astragalus, Apophyges quæ in Tuscana. **BASIS**, To-
 rus superior, Regula, Scotia superior, Regula, Astraga-
 lus primus, Astragalus secundus, Regula, Scotia inferior,
 Regula, Torus inferior, Plinthus. **STYLOBA-**
TÆ, Coronice, Cymatium, Corona, Zophorus, Astra-
 galus, quadratum proportionis superbipartientis tertias.
 Basis, Astragalus, Sima inuersa, Torulus, Plinthus.

QVIN

TVM ge-
 nus sine fa-
 ciet meæ p-
 titiõis quod
 Italicũ qui-
 dã, mixtũ
 siue compo-

situm alii vocauerunt. Id post Vitruui scripta excitatiõ
 est, adicis ex genere Ionico ornamenti, et Corinthio ad-
 iunctis. Trabeationis summa pars non superabit crassi-
 tudinem supremæ columnæ. Ea altitudo cum diuisa fue-
 rit in partes sex, duæ dabuntur Coronæ, vna Cymatio
 inferiori, quod super Zophorum distenditur facturũ mu-
 tulus capitulum, cum illis ad perpendicularum responderit
 aliquantum proiectus. Supra Coronam non Sima collo-
 catur vt in aliis generibus sed Cymatium altum partes
 illas tres reliquas. Zophorus in quo mutuli scalpuntur, ni-
 hil erit altior Coronice, tantundem ipsi mutuli, sed altio-
 tiores quarta parte quàm latiores, inter mutulos relinque-
 tur interuallum quantum duobus satis sit. Mutilos nostrã

Coruos,

Coruos, Itali Modiliones appellant, repræsentant autem
sinuatam Canteriorum proiecturam. Epistylum eadem
altitudine est, qua altera trabeationum, sectum in fascias
tres haud aliter quàm Ionicum.

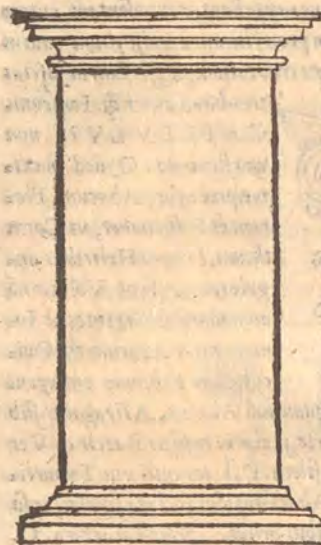

CAPITVLVM non
vno sit modo. Quod maxi-
me probatur, Abacum, Flo-
rem et Folia habet, vt Corin-
thium, sed pro Helicibus an-
gulorum, ei sunt Volutæ nõ
admodum abhorrentes ab Io-
nicis, inter Abacum & Ovi-
culatum Echinum emergen-

tes. Echinus altus est quantum Abacus. Astragalus sub
Echino ipsius tertia parte, sculptus in fuis Baccis cū Ver-
ticillis, Vidimus in Basilica. D. Laurentii via Tyburti-
na, ab imo capitulo ad Abaci angulos sculpta sigilla, ipsa
fronte trophæis militaribus ornata, & post trophæa. C.
Marii iuxta ædem. D. Eusebii, adactum parieti capitu-
lum à fronte ad angulos protensa habens copiae cornua.
Alia habent sculptam pro Voluta partem equi anteriorem
alatam. Sed quid moror? Non totus liber suffecerit ad-
notanda capitulorum varietate quã
Romæ conspeximus.

IPSA Colūna alta est quãtum
est crassus imus scapus decies cū
Astragalo & Apophygibus, vt in
aliis. Basis petitur à Corinthia
iisdem partibus & commensa.

STYLOBA
TA Proportionis sit
duplæ, additur utrin-
que pars octava pro
Coronice & Basi, sed
illa sumitur ab Ionica
aut Corinthia, hæc à
Corinthia. Compositè
sive Italici generis
partium nomina &
series.

TRABEA-
TIONIS, Re-
gula, Cymatium, Co-
rona, Mutili in Zo-
phoro, Fascia Episty-
lii prima, Fascia se-
cunda. Fascia tertia.

CAPITVLI, Cymatium, Abacus, Flos in Aba-
co sculptus. Volutæ inter Abacum & Echinum emergē-
tes, Echinus, Caulis, Folia summa idest minora, Folia
media, Folia ima. COLUMNÆ, Astragalus,
Apophyges superior & inferior. BASIS, Torus
superior, Regula, Scotia superior, Regula, Astragalus
primus, Astragalus secundus, Regula, Scotia inferior.
Regula, Torus inferior, Plinthus, STYLOBA-
TÆ, Coronice, Cymatium, Corona, Sima, aut Cy-
matium, Corona, Zophorus, Astragalus, Quadra-
tum proportionis duplæ, Basis, Astragalus, Sima in-
uersa, Torus, Plinthus. PERFECI quanta po-

tui diligentia, vt que ab alijs de his quinque generibus tradita essent, ipse excolerem, aut prætermissa, ex Romanis ritibus petita adiiicerem. Nec velim quæ à me scripta sunt, sancta esse, vt non liceat vel latum unguem discedere. Nolim e contrario mihi obiiciat quisquam, ab antiquis Architectis non semper habitam esse harum omnium partem, aut dimensionis rationem. Hæc ita tradita sunt a me, cæterisque vt qui imitetur, perbelle genus à genere secernat. Eum autem Architectum oportet vsu esse peritum & solertem, qui demere aut adicere præscriptis velit, Idque demum, si nõ improbe fiet, vt admonet Vitruuius lib. 5. cap. 7. & lib. 6. cap. 6. (SI QVEANT INVENIRI) AB SOLIDO ET IN SOLIDVM. Scribendum (si queat inueniri) ad solidum, & in solido, sic lib. 1. cap. 5. (Quauquam eo loco

vitiöse queant scriptum est) Tunc Turrium murorumque

fundamenta sic sunt faciēda, vt fodiatur si queat inueniri ad solidum & in solido. &c. SUPRA QVE TERRAM PARIETES EXTRVAN TVR SVB COLUMNIS, DIMIDIO CRASSIORES QVAM COLUMNÆ SVNT FVTVRÆ. Hi parietes, modo stereobatae, postea stylobatae vocantur, (Vulgus Pedestala dicit) supra quos, Bases collocantur. Quod autem ait dimidio crassiores faciendas quam sint ipsae columnae futurae, ita accipiendum est. Spira maxima latitudine non superat columnam nisi dimidia crassitudine, id est hinc atq; hinc quarta parte, idq; in Dorica, nam proiectura Basis Ionicae fit octava & decima sexta parte crassitudinis columnae, id est in vniuersum vna quarta & octava, sicut Corinthiae si supra alias collocatur, ab Ionica mutuanda, si in plano à Dorica. Ad Spirae Plinthi perpendiculum (vbi summa latitudo spectatur,) fit Stylobatae truncus siue quadratum, (adiiciuntur enim & quotae partes vt scripsimus pro Coronice & Basi) Atq; id, est quod Vitruuius ait spirarum proiecturas non procedere oportere extra solidum, id est non oportere Plinthidē Basis procedere & latiore esse quam sit Stylobatae quadratum. Solidum enim non erit, vt id semel moneamus, si perpendiculum à pede superimpositi lapidis cadens, sub se aërem atq; vacuum inuenerit. Alias non negauerim stereobatam posse vocari aedificii veluti Basim, quod Bassamentum vulgo dicunt, sicut Stylobatam proprie Columnarum fulcimentum. Basis aedificii figuram subiunxi.

AUT SOLIDANDA FISTVCA
TIONIBVS. Id est palationibus, palis e robore,
alno,

alno, olea,
 vstulatis,
 & fistucæ
 machina
 adactis, vt
 hoc loco,
 & lib. 5.
 cap. vlti-
 mo. Sed et
 li. 2. cap.

alnum in palustribus locis infra fundamenta ædificiorum
 palationibus crebre fixam, permanere immortalē ad æter-
 nitatem.

**SVBLICÆQVE MACHI-
 NIS ADIGANTVR.** Idest pali. Sublica,
 lingua Volsca trabes longas significat, vnde & pons
 Sublicius vocatus. Fistucæ eius qua ferè vtuntur in pala-

tionibus, ap-
 posui figu-
 ram.

**STRV-
 CTVRIS
 SOLIDIS-
 SIMIS
 FVNDAMEN-
 TA
 IMPLE-
 ANTVR.**

Fundamenta vocat Vitruuius ipsas fossas vbi substruitur (ait) lib. 5 .cap. vltimo. Inter septiones fundamēta fo-
diantur, ipsam autem structuram & fabricam, appellat
substruccionē vt lib. 5 .cap. 3 . **ITEM IN SVM
MO TEMPO PRIMVS ERIT PO-
NENDVS.** In codice nomine Sulpitii impresso,
deest dictio summo, & merito, nam non in summitate tē-
pli, sed in pavimento id fieri certum est. **VT NE-
QVE CRASSIORES DEXTAN-
TE, NEQVE TENUIORES DO-
DRANTE SINT COLLOCATÆ.**

Aliqui codices pro dextante, habent sextante, sensu pla-
ne absurdo, idest vt crassitudines graduū ita sint finiedæ,
vt neq̄ superent uncias duas, idest duos pollices, neq̄ sint
tenuiores uncias nouē, idest nouē pollicibu. Quis non vi-
det si ita legatur, crassiores tenuitate præscribere, quam
ipsam altam crassitudinem finiat? Nos pro sextante de-
xtantem scribimus, idest vt neq̄ sint crassiores decē pol-
licibus, neq̄ tenuiores nouem. Miror eundem errorem esse
in Baptista Alberto lib. 1 .cap. 13 . Quod autem ad
graduum crassitudinem attinet, ex veterum ædificiis an-
notauimus, satis commodam eos putasse, quæ ita esset ducta,
quæ admodum à Vitruuio definitur. Nostri verò, quoad
eius fieri potuit, castigatioribus & pressioribus, idest in-
tra semipedem, vti consuere, interiectis etiam areis &
refractionibus, quibus matronæ & grandæui sese lento
ferant gradu, atq̄ inter conscendendū quiescant. Id quod
Paulus III. Pont. Max. solet dicere, Princeps, cui præ-
ter dignitatis ornamentum accedit antiquitatis & lingua-
rum, atq̄ ad eò rerum penè omnium cognitio non vulgaris,

memoria

memoria maxima, & in bonos atq; doctos propensissima voluntas. & vt ad faelicitatis cumulum nihil deesset, vix videntiq; est Nepos Alexander Farnesius Cardinalis, quantum aetas patitur, doctissimus, idē liberalissimus, ne dicam modestissimum & in iis, quæ ad Remp. pertinent, vigilantissimum. Felix auus felice nepote. Sed locus hic admonet (quando iam primum vtimur eo ratiocinio) vt semel dicamus, quare in interpretatione dodrantis, dextantis, sextantis, beffis, & huiusmodi mensurarum, vbi finis vnciæ vocabulo, & pollicis, superstitiosis hominibus ablaturi calumniandi occasionem. Sciendum itaq; pedem principio in palmos quatuor, idest digitos sedecim, diuisum fuisse (quod fatentur præter Vitruuiū Columella, Frontinus, Isidorus, & alii.) Quæ ratio quum paulò difficilius aut minus expedita videretur, qui secuti sunt, pedem pro asse habentes, eum quemadmodum & omne aliud integrum (quod assem nominauerunt) in duodecim æquas partes diuisere. Vnam portionem vnciam dixerūt, Duas sextantem, Tres quadrantem, Quatuor trientē, Quinq; quineuncem, Sex semissem, Septem septuncem, Octo beffem, Nouem dadrantem, Decem dextantem, Vndecim deuncem, Duodecim assem siue pedem. Eas vncias nostri cum viderent pollicibus quadrare, non amplius vncias, sed pollices nominarunt. Et certe si componas, tres pollices quatuor digitos efficiant. (Hic non ago de obseruatione illa, qua apud Frontinum lib. de aquæ ductibus digitus alius vocatur rotundus, alius quadratus, & rotundus tribus vndecimis suis, quadrato minor traditur, Quadratus autem tribus quartisdecimis suis rotundo maior) Veruntamen quoniam non statim ex cuiuscunq; pollicibus

aut digitis, quis fuerit apud antiquos Romanos pes, sciri potest, facturum me studiosis rem gratam putavi, si ad marginem libri (quod integrum non caperet) semipedem apponerem, petitum ex antiquo marmore quod est in Hor-
tis Angeli Colotii Romæ, cuius etiam, nisi me fallit me-
moriam, meminit Leonardus Porcius libro de seſtertio.
Eum autem nos cæteris, qui circumferuntur prætulimus,
quod conueniret cum eo, quæ sculptum inuenimus in mar-

moreo Epitaphio. T. Statilii. Vol. Apri-
menſori ædificiorum, quod opera Iacobi Me-
leghini, Summi Pont. Architecti ex Ianicu-
lo non ita pridem reſoſſum, in Vaticanum
hortum translatum eſt. Quauquam iacen-
tem in Baſilica Apoſtolorum columnam ex
Porphyrice cum his græcis in calce literis.

Π Ο Δ'. Θ. Ideſt pedum nouem, nos
cum dimenſi eſſemus, deprehendimus nõ re-
ſpondere noſtro, cum quo uſus fuerat eius
columnæ artiſex, ſed noſtro eſſe maiorem
duobus ſcrupulis & beſſe, ideſt uncie parte
nona. Semipedis autem palmum unum digi-
tis diſtinxiſimus, alterum uncie.

**RE-
TRACTIONES AVTEM
GRADVVM NEC MINVS
QVAM SESQVIPEDALES,
NEC PLVS QVAM BIPE-
DALES FACIENDÆ VI-
DENTVR.** Retractiones vocat ubi
gradus calcantur, quos impares in Templis

probauerunt, fieri aiunt oportere, vt dextro pede ascen-

ſus

fus in Templum inchoetur, & eodem oportere ut designat. Collocari animaduerti non plures continuos quam septem aut nouem, quod si pluribus conscendendum erat, post eum numerum, fiebat retractio amplior & veluti areola, ubi fessi respirare & quiescere possent. VTI QVADRÆ, SPIRÆ, TRVNCI, CORONÆ, LYSIS, &c. Quadras pro Plinthis interpretor, spiras pro reliquo Basis, ut paulo mox, truncos pro exæquatis mediis, Corona quid sit intelligitur, idest Coronix, habet lysim idest gulam inuersam, ut vulgo dicunt. Ait itaque oportere podium basim, medium, & coronicem, respondere iisdem Stylobatæ resilientis partibus. De Lysi quid censem, scribam lib. 5. cap. 7.

VTI HABEAT PER MEDIVM ADIECTIONEM PER SCAMILLOS IMPARES. Scamilli hic & lib. 5. cap. 9. videntur, dicti quasi gradilli, Quid autem significant in Stylobatarum adiectione, non liquet, & descriptione pollicebatur Vitruuius designaturum se extremo hoc tertio libro, sed perit, ut illa de adiectione in mediis columnis, proximo cap. promissa, & aliæ multæ quas recensimus lib. 1. cap. 6. Si quid postea iudicium aut anni afferent, non inuidebimus studiosis eam vtilitatem, Me profectone quicquam poenitebit mei, si huic Auctori instructissimo, sed lacero & obscuro, aliquid opis attulero, nam locis omnibus lucem adferre, prorsus est facultatis & eruditionis maioris, quam in me profitear, exorietur spero aliquis qui meo exemplo excitatus, id præstabit, aut fiet ut ætas ventura demat eis tenebras. **VTI CRAS SITVDO CVM PLINTHO SIT**

COLUMNÆ EX DIMIDIA CRASSITVDINE. Crassitudo intelligitur in spira, quæ & altitudo dicitur, contra, crassitudo in columna, pro latitudine scapi accipienda est. **ALTITVDO EIVS SI ATTICVRGES ERIT.**

Existimo esse columnarum earum quas Plinius lib. 36. cap. 23. Atticas appellat, quaternis angulis, pari laterum interuallo. Atticurges esse censetur, quæ sunt summo in Titi Vespasiani Amphitheatro, quod vulgo Colosseum appellant, quanuis non sint parius laterum, sed ad partem, & quota tantum parte extantes. Alioquin atticurges eas habet partes quas quæ hodie dorica vocatur. Neq; Basis vlla Dorica describitur a Vitruuio, sicut nec Corinthia, sed Architecti, Vitruuianæ Ionicæ addiderunt inferiorem Torum, vt hanc efficerent, **Q**ui & ista, pro Ionica vsi sunt, immo vero Ionicis & Corinthiis Columnis Basim, quam diximus Doricam, supposuerunt. **FIAT QVE SUPERIOR TORVS**

QVARTÆ. Cum sint Basis partes, Tori duo, superior & inferior, obtulit se nobis Romæ videndam, sicut contra præscriptum, at certe non ineleganti neq; in venusta forma Basis, quæ præter sculpturas quas habebat singulis partibus varias, pro superiore Toro habebat aduersas duas Simas, idest vt nunc loquuntur gulas rectas duas oppositas, sed discretas vna regula, huiusmodi licentiam malo semel admonere fugias, quam permittere imiteris. Bases antiquorum marmorum si vniuersas complecti cuperem (Idem de Capitulis & Coronis intellectum volo) graphide vtendum esset potius, q̄ scriptis. **Q**uanquam mihi persuasum est posse certare cum Pictore aut

Scaltore,

Scalptore, quis possit repræsentare magis rem, illi ne, an
 quispiam verbis, Id nos aliquando tentauimus, neq; non
 cessit. **DIVIDATUR IN PARTES
 SEPTEM, INDE TRIVM PAR-
 TIVM TORVS QVI EST IN SVM-
 MO.** Ommino Torus hic descriptus maior est quàm
 decet, cum sint Astragali (si conferas) ad modum exiguæ
 crassitudinis. Aliam Basis Ionicæ partitionem, & ve-
 nustiore, paulò ante indicauimus, vt liberum sit sequi
 Vitruuii auctoritatem, aut quam diximus. Nusquam ta-
 men in ruinis Romanis mihi contigit videre Ionicam Spi-
 ram, idest sine Toro sub inferiori Scotia. **VNA
 PARS FIAT CVM SVIS ASTRA-
 GALIS ET SVPERCILIO SVPE-
 RIOR TROCHILVS.** Supercilium pro su-
 periore Scotiæ siue Trochili **Quadra** siue **Regula** hic
 dictum est. Nam lib. 4. cap. 6. Supercilium appellatur
 quod statim super hostiorum antepagmenta ponitur, non
 ipsum quidem Hyperthyrum, idest superliminare, sed
 quod sub ipso est, vtrûq; verò, $\mu\epsilon\tau\alpha\phi\theta\epsilon\iota\kappa\omega\varsigma$ dictu-
**SPIRIS PERFECTIS ET COLLO-
 CATIONIS.** Subit hoc loco mirari, Iulium Pollucē lib.
 7. cap. 27. scribere, Stylobatâ esse Doricarum colūna-
 rum Basim, Spiram autem Ionicarum, cum sint res di-
 uersæ, & Stylobata Basim excipiat. **EXTERIO-
 RES AVTEM PARTES, VTI DI-
 CANT SE EARVM CONTRA-
 CTURA.** Scribo, vti dictum de earum contractura,
 ita (inquit) sunt tornandæ columnæ angulares, & quæ
 sunt è regione, vt partibus quæ ad cellam spectant, nihil

imminuantur, sed perpetua sint crassitudine, exteriores autem partes contrahantur vti præscriptum est proximo cap. Id, & si in speciem absurdum videri possit, experienti proculdubio nihil minus, nam & nos vsu ita esse comprobauimus, & nostræ castigationis vindices vtriusq; Sangallum nobiles nostræ ætatis Architectos, inuenimus.

CAPITVLORVM RATIO SI PVLVINATA ERVNT. Pulvinata, Ionica intelligit, à Pulvino, quem partem interpretamur quæ inter Abacum & Echinum est, vnde Volutæ propendent.

HIS SYMMETRIIS CONFIRMABVNTVR. Scribendum conformabuntur, vocabulo Vitruuio familiari, vnde conformatio Theatri lib. 5.

LINEÆ DEMITTENDÆ QVÆ CATHETI DICVNTVR. Lineæ sunt ad perpendicularum demissæ. Nam quæ alia linea in anteriorem partem recedens demittitur, eam non aliam ob causam addi iudicavi, quam vt esset æquidistans, & prior vere Cathetos haberetur.

IN SINGVLIS TETRANTORVM ACTIONIBVS.

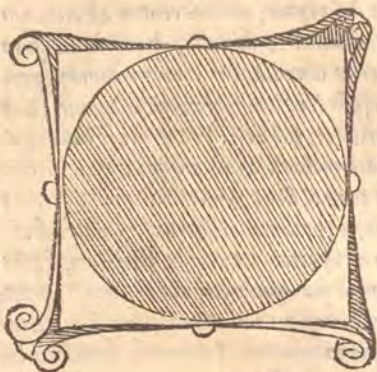
Tetrantorum pro Tetrantum flexum est. Sunt autem Tetrantes rei diuisæ in partes quatuor singulæ lineæ, siue potius iterualla ipsa, sed de his li. 10. cap. 11.

Visa est hæctenus res ardua, Veruntamen si quis exactius animaduertit, non ita difficilem comperiet. Eam nos hoc modo acceptam volumus. Constituta Abaci latitudine, diuisa q; in partes decem & nouem, cum in anteriorem partem recesseris partis vnius & dimidiæ latitudinæ, demittenda perpendicularis linea ex Abaci mediâ latitudine. Ea crassitudo in partes nouem & dimidiam di-

uidetur,

videtur, quarum vna pars & semis, Abaco relinquatur, ex reliquis octo, volutæ constituantur, sed ita vt in quinta, quam magna est, ducatur circulus, qui oculus dicitur, eo modo cum erit descriptus, ab eius centro ad Abacum imum, erūt partes quatuor & dimidia, ab eodem deorsum versus, partes tres & dimidia, Per centrum deinde, perpendiculari lineæ respondens linea transversa agatur. Eas lineas vocat Tetrantes, quòd efficiant quatuor lineas paribus interuallis distinctas. Collocato igitur pede circini immobili in oculi centro, duc pedem mobilem à Tetrante qui sub Abaco est, in proximum Tetrantem extrinsecū, prior linea longa erit partes quatuor & dimidiam, sequēs erit longa quatuor, à qua agetur linea in tertium Tetrantem cuius linea non amplius demittitur, quàm sunt partes tres & semis, à qua in quartum Tetrantem circūacta linea non longior erit quàm sunt partes tres. Rursus agitur linea in primum Tetrantem, vbi ab Abaco imo distat partes duas. Deinde in secundum Tetrantem, vbi à centro oculi distat, partes duas, post in tertium Tetrantem, vbi interuallum est partium vnus & semis, inde in quartum Tetrantem, vbi distat à cetro partem vnā, postremo in primum Tetrantem, vbi conuenit eū oculi circūcurrente linea. Vides de Tetrante in Tetrantem minū quantum est mediū oculi spacium, idest quanta est media pars vnus earū in quas diuisa est perpendicularis linea. Illud autem scitu dignum esse duximus, in peristylis, aut locis eis qui per ambitum parietibus adpactas habent columnas, non esse eandem angularium, quæ cæterorum medianorum capitulorum rationem, Alioquin, nonnullæ in æuum ædium latus haberent obuersum, cum omnes, fron-

tibus ad interiorem partem & exteriorem spectare oporteat. Huius rei exemplar etiam nunc est Romæ in æde Fortunæ Virilis, id est, D. Mariæ Ægyptiacæ, et Tybur-

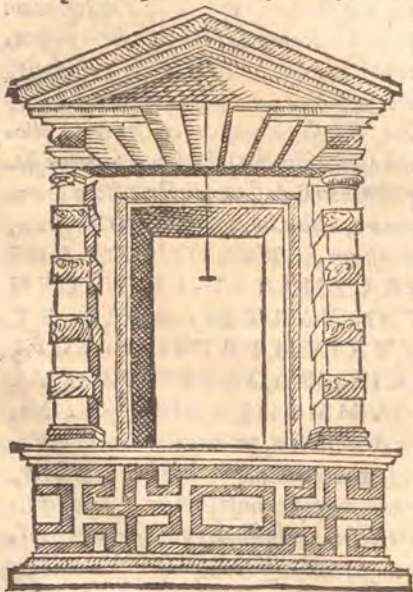
ti in æde. D. Petri. Nos istius Ichnographiâ subieci-
mus, (quia in illo templo colūnæ non sunt expeditæ, sed adhaerent & parte tantum quota prominent,) ut intelligatur quo-

modo in expeditis operibus utendum sit.

DONICVM IN EVNDEM TETRANTEM. Aduerbum antiquum pro donec, ut lib. 5. cap. ultimo. & lib. 9. cap. 4. Cato de re rust. cap. 149. Viri boni arbitrato resoluetur, donicum pecuniâ satisfecerit. **CYMATIO ADEMPTO, ABACO ET CANALI RELIQUA SIT PARS.** Immo Cymatii est dimidia illa pars supra nouem, ut sit tollenda dictio adempto, aut fortasse eius loco, surroganda, addito. **VTI CIRCINI CENTRVM VNVM CVM SIT POSITVM IN TETRANTE.** Centrū Circini crus alterum siue pedem vocat, ut huius lib. cap. 1. diximus. **QVÆ SVPRA ERVNT RELIQUA**

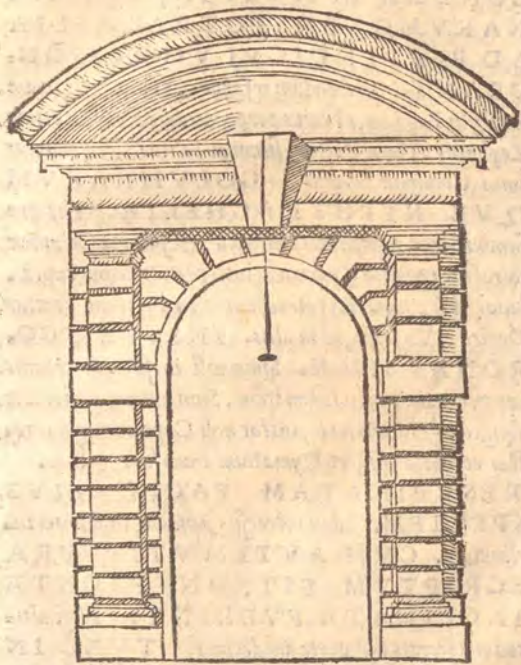
LIQVA HABEBVNT AD EVNDEM
 MODVM SYMMETRIAS. Velim pro
 reliqua scriptum reliquæ, vt sit sensus. Columnæ quæ su-
 perabunt pedes quindecim, habebunt capitulorum Sym-
 metrias dempto Abaco, ea proportione. AVT E-
 TIAM IPSA COLOSSI CÆTERA
 HABEBVNT MAGNITVDINVM
 RATIONEM. Scribendum ipsa colossicoterā ha-
 bebunt, &c. Sunt autem onera siue opera, quæ excedunt
 iustam magnitudinem, amplitudinem ue, id est magni pon-
 deris, excelsa, de quibus lib. 10. cap. 4. Cæterum Her-
 molaus, pro ipsa colossicoterā, hypocolossicoterā legendum
 arbitratur, sed non video equid induci priorem scriptu-
 ram oporteat. Hoc in admonendū est, eū qui exscripsit,
 eū colossicoterā, & postea, certam, vocabulū repperisset,
 pro colossicoterā, Colossi cætera, imperite, & certā, alio-
 quin necessariā dictionē, veluti subsultantē summoisse.
 Potest & hoc admoneri Colossium adiectiue dici à Lam-
 pridio in Alexandro, à Plin. lib. 34. & 35. Colosseum,
 à Vitruuio colossicum. RELIQUA PARS
 PRÆTER CYMATIUM DIVIDEN-
 DA EST IN PARTES. XXII. ET
 EARVM TRIUM, PRIMA FASCIA
 EST FACIENDA, SECUNDA QVA
 TVOR, SVMMA Q VINQVE. No-
 lim imiteris eū Architectum, qui extruxit Fornicem Ve-
 ronæ qui est ad eam portam quæ à Leonibus appellatur,
 In Epistyllo enim, præposterum fasciarum vidimus ordi-
 nem, ima scilicet fascia crassissima, media, secundæ cras-
 situdinis, summa, tertiæ crassitudinis. Id ipsum vitii ob-

seruauit in Fornice qui Spoletii Drusi & Germanici nomine extructus est. Hoc dixi, ne esses nescius etiam in veteribus monumentis esse, quæ nisi cum vitio imitari nõ possis. VT FRONS CORONÆ AB EXTREMIS CYMATIIS, TOTA DIMETIATUR IN PARTES NO- VEM, ET EX EIS VNA PARS IN MEDIO CACVMINIS TYMPANI CONSTITVATUR. Si cui præssior videbitur hæc Tympani altitudo (vt certè est) ita emẽdare poterit, Se- Et in partes æquas duas Cymatio, in medio demittatur vni par

Cathetus, idest perpendicularis linea, in qua ima collocatur pars circini immobilis, In Cymatio verò extremo ps mobilis cõstituitur, ducaturq; ad aliud extremum circinationis, ad cuius medium à Cymatiã

utroq; latere rectæ ducantur lineæ. Ea erit venusta tym-
pani triangula species. Sunt etiam qui ea circina-
tione ad fastigia vtantur, vt efficiant non trium angu-
lorum, sed circulata, vocantq; vulgo remenata, rationem
potes videre in subiecta figura.

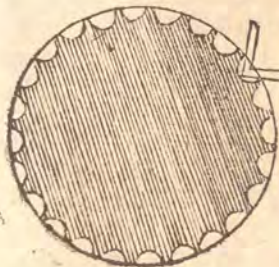

IMPONVNTVR Fastigio veluti arule tres,
quas Acroteria appellat, mediam oportet angulares sui

parte octaua excedere, tantumq̄ altam esse, quantum est
medium tympanum. Scribit Plinius lib. 35. cap. 12.
Dibutadem primum personas, tegularum imbricibus ex-
tremis imposuisse. Id Buccidem fecisse prodit Baptista
Albertus. lib. de re ædificatoria. 7. cap. ii. **DVM**
CONTRA EPISTYLIA, COLVM-
NARVM QVE HYPOTRACHELIA
AD PERPENDICVLVM RESPON-
DEANT. Scribendum respõdeat, vt intelligas imam
Epistylia Fasciam, ad cuius perpendiculũ respondet etiam
Zophorus. Nam Fasciæ summæ latitudo est, quantus
imus Columnæ Scapus. **COLVMNARVM**
QVE HYPOTRACHELIA. Hic pro
summi Scapi Apophygis confluxu, & summa Columnæ
cõtractura ponitur (quo modo interpretati sumus cap. 2.
huius libri, nam Hypotrachelium in capitulis ponitur
Dorico et Tuscano, nõ in aliis. **INSUPER CO-**
RONAS SIMÆ. Simæ nisi in summis coronis
non ponuntur, in imis non item. Sunt autem, partes illæ
obtusiores & hebetiores, instar nasi Caprarum, gulas res-
ctas vocant Itali, vt Cymatium inuersam gulam.
RESVPINATAM FACIT EIVS
SPECIEM. Idest retrorsus pandam, in murum in-
clinatam. **CVM AVTEM VTISVPRAS-**
SCRIPTVM EST, IN FRONTE
INCLINATA FVERINT. Idest alti-
tudinis frontis suæ parte duodecima **TVNC IN**
ASPECTV VIDEVNTVR ESSE
AD PERPENDICVLVM. Cum in fron-
tem inclinantur, oculo fiunt propiora, lineæq̄ visus bre-
uiiores,

uiores, ita enim aliquid perit, ut in speciem summa & ima æqua videantur. **COLVMNARVM STRIGES FACIENDÆ SVNT.**

Striatarum Columnarum ipsum cauum strix dicitur, pars autem eminula siue protuberans vocatur *stria*, unde striatam frontem dixit Apuleius lib. 10. *Asini aurei, pro rugosa*. Fieri autem *strias*, in veterum operibus conperias, nihil plus quàm ex tertia parte, nihil minus quàm ex quarta apertionis canaliculi. **VTI NORMA IN CAVO STRIGIS CVM FVERIT CONIECTA, CIRCVCNACTA, ITA ANCONIEVS, &c.** Ancones appellantur conflexus illi qui rectos angulos faciunt uti videmus in norma, hic autem pro singulis normæ regulis, sed ea potissimum parte ubi iunctæ rectum angulum efficiunt. Quòd autem excavandas ita striges præscribit, uti coniecta norma angulo tangat canaliculi imum, lateribus verò, striarum angulos, vult hemicicli excavandi lineamento. Nam qui non est geometriæ plane imperitus & rudis, nouit ex quo velis in semicirculi ambitu

constituito puncto, ductis lineis ad capita diametri, idest mediæ lineæ, effici orthogonion triangulum, idest emendatam normam.

NEQVE TRANSEVNTES PER FVNDANT.

Aut legendum perfun-

dat, ut referatur ad illud vis aquæ, aut scribendum per-
fundantur. Extant ad hanc diem sculpta in sima, capita
leonina in reliquiis templi. (Nam quidam quod archite-
cturam nescirent, pontis eius esse quem Caligula per fo-
rum Romanum à colle Palatino ad Capitolinū duxerat,
existimantes, fœdelapsi sunt) extant inquam in reliquiis
templi, cuius in foro Romano cum tribus ex lateralibus
columnis, est Epistylī, Zophori, & Coronæ portio, vnīs
ex capitibus Leoninis respondentibus subiectis mutilis et
columnis, alteris autem, ipsis intercolumniis. Sunt
& in Templo Fortunæ Virilis, (quod Pu-
dicitie esse Raphael Volaterranus
& Fuluius existimauerunt,)
hodie. S. Mariæ Ægy-
ptiacæ dicato,
haud pro
cul à
ponte olim
Palatino qui nūc à di-
cto Templo, Sanctæ Mariæ vocatur.

III

G V L I E L M I

PHILANDRI CASTILIO

NIIGALLI CIVIS RO. IN QVARTO

tum Lib. M. Vitruvii Pol-

lionis de Archite-

ctura, Anno-

tationes.

CAP. PRIMVM.

VOD IONICI CAPI-
TVLI ALTITVDO TER-
TIA PARS EST CRAS-
SITVDINIS COLVM-
NÆ, CORINTHII TO-
TA CRASSITVDO

SCAPI. Hoc expressit Plinius. lib. 36. cap. 23.
in hunc modum. Et differentia, quoniam capitulis Co-
rinthiarum eadem est altitudo, quæ colligitur crassitudi-
ne ima, ideoq; graciliores videntur, Ionici enim altitu-
do tertia pars est crassitudinis. SED AVT E-
TRIGLYPHORVM RATIONI-
BVS MVTILI IN CORONIS, ET
IN EPISTYLIIS GVTTÆ DORI-
CO MORE DISPONVNTVR. Quo

almodum (inquit) in Dorico genere solent Triglyphi in
 Zophoris Scalpi, ita ad eorum imitationem deformati
 sunt in Corinthio genere in Coronis mutili, et quod Tri-
 glyphis supponerentur guttæ, quia non ita viderentur ab
 illis abhorrere mutili, subiecerunt & his guttas. Nos ve-
 rò in antiquorum quæ extant monumentis, nusquam vi-
 dimus suppositas mutilis guttas, quod certe, si rem spe-
 ctamus, magis rationi consentaneum videbatur, cum refe-
 rant canteriorum capita unde stillicidium fieri certum
 est, Triglyphi autem tignorum. Id ex recentioribus Bal-
 thasarem Senensem fecisse animaduerto, sed eatenus se
 Triglyphorum essent loco. Prætereundum & illud non
 est, Bramantem in ambulatione Vaticana, idest producta
 illa Pontificum Maximorum porticu, super Triglyphos
 collocasse mutilos.

**DORVS HELLENIS
 ET OPTICOS NYMPHÆ FILIVS.**
 Dorum ex Isidoro & Rabano scribit Boccatius lib. Ge-
 nealogiæ Deorum. 10. cap. 2. fuisse Neptuni & Elopis
 filium, a quo Dorez nomen & originem duxerint. IO-
 NI XVTHI ET CREVSÆ FILIO.
 Et Strabo lib. 8. Xuthum Ionis tradit fuisse patrē, Ste-
 phanus autem lib. de Urbibus, Apollinis & Creusæ Eri-
 ethei filium scribit.

**ET QVA CRASSI-
 TVDINE FECERVNT BASIM SCA-
 PI.** Basim hic & paulopost non tam pro planta & infi-
 ena Scapi parte, quam pro conflexu siue Apophygi, unde
 crassitudo columnæ iudicanda est, accipit. Alioquin si-
 gmficat ipsam Spiram quæ Scapo supponitur.

**ITA
 DORICA COLUMNA VIRILIS
 CORPORIS PROPORTIONEM.**

Columnarum

Columnarum hic referuntur genera tria. Doricarum quæ sex crassitudines sunt altæ, accepta dimensione à pede viri qui sexta est pars altitudinis corporis. Secundæ à muliebri specie ductæ sunt, quibus nomen est Ionicis, quæ sunt altæ crassitudines, imæ partis nouem. Tertium genus est Corinthiarum, quibus eadem altitudo quæ Ionicis, Auctore Plinio dicto cap. 23. ET ENCARPIS PRO CRINIBVS DISPOSITIS FRONTE ORNAVANT. Encarpus Græcis fructuosum significat, hoc loco ornamentum est, hoc est florum frondiumque pomorum implexus atque contextus, coronario luxu foliis flores et fructus intercurfantibus, cuiusmodi sunt quæserta et corollas triumphales nostri vocant, Itali ghirlandas, et festones à festiuitate, appellant. FORTVITO SVpra ACANTHI RADICEM FVERAT COLLOCATVS. Quæ Acantio Scriptorum tribuunt, tam quadrant herbæ vulgo, quod referat pedes vrsi anteriores, brancha vrsina appellatæ, vt nihil amplius dubitandum sit eam ipsam esse. Dioscorides etiã Herpacantham ait vocari lib. 3. cap. 17. Folia habet multò quàm Lactucæ latiora, longioraque, erucæ modo incisuris diuisa. Eatenus Architecti et reliqui artifices in Corinthiis capitulis sunt naturam imitati. Nam cum caule sit duorum cubitorum altitudine, crassitudine digiti, per interualla sub ipsum vsque verticem foliolis quibusdam oblongis veluti nucamentis vestito, ex quibus candidus prodit Flos, semine oblongo et luteo, capitulo thyrsi figura, illi quod magis ad rem suam faceret, bipartiuntur, vt inde procurrant in Abaci

angulum maiores helices, in eiusdem medium minores, vt scripsi lib. 3. in digressionē. TVNC CALLIMACHVS QVI PROPTER ELEGANTIAM ET SVBTILITATEM ARTIS MARMOREÆ AB ATHENIENSIBVS CATA TECHNOS FVERAT NOMINATVS. Scribit Plin. lib. 34. cap. 8. Callimachum appellatū Cacizotechnon quòd semper esset calumniator sui, nec finem haberet diligentiae. Reperio & dictum esse τικίτεχνον, quòd artem subtilius expoliiisset, siue vt Pausanias lib. 1. ait. ὁς πρώτος ἐτέτυχε τοὺς λύδω, Quauquam in impresso formis codice scriptū est, κακὸ τεχνον. ANIMADVERTIT EVM CALATHVM, ET CIRCA FOLIORVM NASCENTEM TENERITATEM. Vidi non semel Romæ capitula quauquam negligenter facta, non ita abhorrentia ab hac inuentione. In mōte Quirinali est Calathus vario veluti viminum implexu contextus, Abacum pro tegula habens, & ii Satyri quos Romæ in ædibus Barptol. a Valle esse oneri ferundo etiam nunc collocatos retulimus pro capitulis habent Calathos pendentibus racemis fructibusq; plenos, sed nullo Abaco opertos. VTI QVANTA FVERIT CRASSITVDO IMÆ COLUMNÆ, TANTA SIT ALTITVDO CAPITVLCVM ABACO. Venustior & gratior futura est capituli altitudo, si tanta sit dempto Abaco, cuiusmodi fere sunt, quæ Romæ & aliis vrbibus anti-

qua

qua visuntur. ABACI LATITUDO ITA
 HABEAT RATIONEM. Si imā colūnae
 crassitudinem quadrato clausam, circulo cinxeris, eumq̄
 ipsum alio quadrato includas, quæ ad angulos ducentur
 lineæ, duplo maiores erunt, imi Scapi diametro, eaq̄ erit
 iusta Abaci latitudo, qui sinuatur nonnullis hoc modo.
 Collocant eum ad Regulam ex politum latum quatum di-
 ximus & quàm magna est frontis eius linea, describunt
 parium laterum triangulum. Quo autem spacio superatur
 ea latitudine crassitudo Scapi imi, id diuidentes in
 parteis quatuor, tum circini crure in angulo infimo con-
 stituto, alterum mobile ad tertiam vsq̄ earum quæ supe-
 rant crassitudinem Scapi deductam, per frontis angulos
 ita circūagunt, vt ablati tribus, retenta vna, sinuetur de-
 lumbeturq̄ & fornicetur nona ferè suæ latitudinis parte,
 atq̄ vbi linea circinationis latera trianguli tanget, eum
 putant esse cornuum Abaci terminum. Quidam factō
 triangulo quē diximus, ab angulis extremis Abaci in in-
 teriorem partem recedentes hinc atq̄ hinc parte decima
 octaua, collocato circini centro vno in angulo trigoni imo,
 altero per eas recessiones ducto, circinant, eumq̄ esse cor-
 nuum terminū aiunt. Nonnulli frontem Abaci ab extre-
 mis angulis totam dimetiētes in partes nouem, ex eis par-
 tem vnā in medio collocant, reliquis octo propendenti-
 bus, in quarum ima circinum constituūt, diducuntq̄ ad no-
 nam illam, hinc atq̄ hinc agentes ad lineam frontis, termi-
 nantq̄ cornua vbi circinus tangit lineā frontis. Omnium
 sinuandi ratio non displicet, sed videntur mihi in cornuū
 finitione errare, & qui extra quadratum petunt, & qui in
 quadrato secant, neutro enim modo Abaci latitudo habi-

tura est eam rationem quam præscribit Vitruuius, id est vt quanta fuerit altitudo, bis tanta sit diagonios linea, illo enim additur aliquid, isto demitur. Ego vero nihil præter sinuationem fieri oportere existimo, cornuaq; in angulum desinere, quanuis in veterum monumentis nullū posse ostendi eiusmodi puiē, a deo quæ supersunt, diuersa sunt a præceptis, quæ tamen ad hanc diem extant capitula, cornua habent ex priorū sentētia terminata. Nos quomō Vitruuiū fecisse intelligamus, subiecta figura ostēdemus.

PRÆTER APO
THESIM. Aliàs
dicitur Apophygis, re-
fertq; Trochili siue Sco-
tiæ partē dimidiatæ su-
periolem in summo Sca-
po, in imo inferiolem &
Hoc autem loco pro lim-
bo Apophygis intelligē-
dum, cuius origo & pri-
mordiū fuit huiusmodi.
Veteres Architec̄ti cum
scirent columnas initio
lignas & rotundas, vt
natura tulerat, hoc est
ex arboribus perpetuis
& non dolatis, sustinen-
di fastigii tectorum gra-

tia inuentas (quod et Vitruuius innuit huius lib. cap. 2.)
vidissentq; capitibus ferreos additos annulos, ne ad pon-
dus funderentur. Postea marmorearum in calce, latū an-

nulum

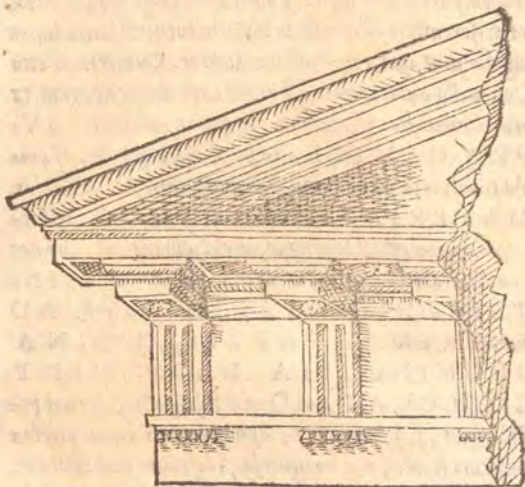
nulum fixerunt, quem hoc loco Apophygin nominat, in capite vero, Astragalum, idest, Torulum veluti torquem annulo addiderunt, quibus adiumentis ligneam columnam viderant communitam, adeo in hoc vt in cæteris naturam imitati prudentes artifices, quæ edificabant, æterna esse elaborarunt. **E QVIBVS FOLIA NASCVNTVR PROIECTA, VTI ABACVM EXCIPIANT, QVÆ EX CAULICVLORVM FOLIIS NATÆ PROCVRRVNT AD EXTREMOS ANGVLOS VOLVTÆ, MINORESQVE HELICES INTRA SVVM MEDIVM, QVI SVNT IN ABACO FLORIBVS, SVBIECTI SCALPANTVR.** Luxatum & deprauatum locum curo hoc pacto. E quibus folia nascuntur proiecta vti Abacum excipiant. Ex cauliculorum foliis natæ procurrant ad extremos angulos Volutæ, minoresq; helices floribus (qui intra medium frontium Abaci sunt) subiecti scalpantur. Cur ita scribam facile intelliget qui nostram capituli descriptionem legerit. Volo enim, veterum monumentorum auctoritate, esse Volutas, idest maiores helices, sub angulis, volo minores helices scalpi subiectos floribus, qui in frontium Abaci medio sunt collocati. **MINORESQVE HELICES.** Volutæ, dictæ à similitudine cauliculorum annulorum vitis, idest capreolorum qui helices nominantur $\alpha\chi\tau\epsilon$ $\epsilon\mu\iota\omega\epsilon\delta\omega\upsilon$, idest à circūagendo & inuoluendo. Claviculæ Plinio dicuntur lib. 23. in Proœmio.

CAP. SECVNDVM.

VPR A COLVMNAS ET PARASTATAS. De Parastatis dicam lib. 5. cap. 1. TIGNA ET AXES. Axes siue Asses, vnde coaxatio & coassatio, sunt scētiles tabulæ ligneæ, asses autem sunt trientales fere, idest lati fere quatuor pollices, sed crassiores, dicti ab assidendo parietibus atq; tignis, Auctore Sexto Pompeio. Hermolaus Barbarus ait esse crassiores, & angustâ in modû parvæ trabis, materiem. TRANSTRA ET CAPREOLI. Trabes sustinentes Capreolos dicuntur Transtra, vsurpat & transtilla pro tigillis, lib. 5. cap. 12. Capreoli autem qui sint paulo mox dicam. VNDE ET COLVMNÆ DICVNTVR. Nam proprie columnæ sunt arretaria, quæ columen, idest summum fastigii percurrens tignum sustinent, innituntur vero transstris, idest transfuersis trabibus, habent & capreolos, hoc est proclinata hinc atq; hinc ligna quæ canterios sustinent. Culmen autem dicit Seruius Ægloga prima esse tectum, quod veteres ædificia culmis tegerent, idest paleis è messibus.

CANTERII PROMINENTES AD EXTREMAM SVBGRVNDATIONEM. Canterii dicuntur ligna tecti oblonga à columine ad extremum tectum ducta, quæ vbi longius prominent, efficiunt suggrundam, idest tecti partem prorektionem vbi fit stillicidium. Aliæ sunt Canterii vocabuli significationes, nam ita appellat equum Portius Cato, cum exsecti sunt testes, & apud Plin. & Columellam

pro simplici vineæ iugo. Vnde canteriatas vocant vites, ad differentiam earū quæ in longitudinem & latitudinem iugatæ sunt, quæ compluuiatæ dicuntur. Canteriolos etiã Columella ait oportere adhibere capitibus cæparum & arundinibus, hoc est, adminicula quibus fulciatur. SV-
 PRA CANTERIOS TEMPLA. Tem-
 pla transuersa ponuntur vt scribemus cap. 7. ET A
 MATERIATVRA FABRILI. Mate-
 riatura à materia, idest ligno, ea est fabrilis ars, quã nos
 minutiariam dicimus. CVM ITA AB IN-
 TERIORIBVS PARIETIBVS, AD
 EXTREMAS PARTES, TIGNA
 PROMINENTIA HABVISSENT
 COLLOCATA. Quòd fastigia in frôte aut po-
 stico fiant, suspicari licet, apud veteres tigna directã
 collocari solere, non transuersa, idest non per latitudi-
 nẽ traiecta. VTI NVNC FIVNT TRI-
 GLLYPHI. Triglyphorum mentio est apud Ari-
 stot. lib. Ethicorū. 10. Eius Interpres Græcus Eustra-
 tius dicit à nonnullis vocari $\mu\omicron\upsilon\tau\lambda\alpha$, volētibus vt exi-
 stimo significare mutilos, res figura & loco diuersas, cum
 mutilorum locus sit in coronis, Triglyphorum sedes in
 Zophoris, vt in subiecta figura videri licet. Neque
 enim tantum velim tribui Architecto Amphitheatri Do-
 mitiani, vt quod in summo Zophoro mutilos collocarit, idẽ
 omnibus licere arbitremur, poterat enim is citra repre-
 hensionem, inopiã, quam loci altitudo adferebat occurre-
 re, idest, quod in extrema ædificii parte positus Zopho-
 rus, humilior videretur, si cõsuetam & vsitatam Zopho-
 rorum seruasset altitudinem, quoniam a visu nostrò lon-

ge esset positus, poterat inquam ei inopiæ, & vt ita dicam humilitati, occurrere, crassitudinis interuallo scandentis oculi fallens speciem. Qui latine verterunt Aristotelem, præter vnum antiquum Interpretem qui trisculptos vertis, laquearia transtulerunt. Hunc vt verbis verbo reddidisse inficias ire non possumus, ita rem ipsam intellexisse, non audemus asserere, certè illos contendimus lòge aliter quàm res haberet, expressisse. ET EAS CERA CÆRVLEA DEPINXERVNT. Ceras coloribus pingi ad eas picturas quæ inuruntur, Auct̃or est Plinius lib. 35. cap. 7. vt mirum videri non debeat, si Iulius Pollux lib. 7. cap. 28. & Martianus Iuriscō. Pandect. lib. 23. de fundo instr.

cas.

*eas in pictoris instrumento ponant. Ceris pingere, ac
 picturam inurere, quis primus excogitauerit, non con-
 stare prodit Plinius lib. 35. cap. ii. Eius præterea duo
 fuisse antiquitus genera, cera, & in ebore cestro, idest vi-
 riculo, donec classes pingi cœpere, tum accessisse tertium,
 resolutis igni ceris, penicillo vtendi. Id genus picturæ
 Callixenus Rhodius apud Athenæum lib. quinto, vocat
 κροχολω, alii encausticen dicunt. Sunt enim &
 sua pictoribus cauteria, quorum præter cæteros memi-
 nit Martianus Iurisconsultus Pandect. lib. 33. de fun-
 do instructo. quo etiam in loco, conchas appellat vascula
 siue testas vbi pictores suos colores reponunt, quod ma-
 rinis conchis ad eam rem pictores vti fere soleant.*

ITA DIVISIONES TIGNORVM.
*idest præcisiones. MUTILORVM SVB
 CORONIS RATIO. Nô in Zophoro quod
 tamen in Amphitheatro. T. Vespasiani factum videtur
 MUTILI INCLINATI SCALPTV
 RIS DEFORMANTVR. Nusquam tamẽ
 vidi in fronte inclinatos, sed rectos & æquilibres.*

**CONTRAQVE TETRANTES
 COLUMNARVM.** Cap. proximo explicabo.
**DISSOLVNTVR ENIM ANGV-
 LORVM IN ÆDIFICIIS IUN-
 CTVRÆ.** Fenestras in ædificiorum angulis nô pu-
 tat tollerãdas, quo vitio Venetiis pulcherrimæ ædes labo-
 rant. **VTI NOSTRI EA CAVA CO-
 LUMBARIA.** Alioquin Columbaria lib. 10.
 cap. 9. sunt foramina, siue canales secundũ singulos axis
 Octantes, per quæ aqua in Tympano haustorio organa

concepta, effluit. Priscianus lib. 5. ex Plauti rudente, Columbar interpretatur vinculi genus. Isidorus lib. 19. cap. 2. putat esse colúbaria in summis nauium lateribus loca concaua, per quæ eminent remi, dicta quod sint similia latibulis columbarum in quibus nidificant. Varroni enim & Columellæ sunt loculamenta in quibus singula paria foeticant, cum Palladius ipsum $\omega\upsilon\lambda\iota\sigma\epsilon\beta\omicron\upsilon\phi\epsilon\iota\omicron\upsilon$, id est locum alendis Columbibus destinatum, ita appellat. ITAQUE IN GRÆCIS OPERIBVS NEMO SVB MUTILO DENTICVLOS CONSTITVIT. Id vitii antiquorum, vti cætera omnia vsq; adeo pleriq; oēs Architecti aut per manus traditum acceperunt, & imbibunt, aut non docti visum amplexi sunt, vt qui Vitruuium sunt secuti, nullius in operibus vitii fuga tam deletatos appareat, quam hoc quæsiuisse. Nimum cōtra naturam videas sub mutulis denticulos Romæ in Titi Vespasiani & Constantini, atq; Neruæ fornicibus, inq; eiusdem Neruæ porticu, & Thermis Diocletiani. Veronæ in Theatro & duobus veteris structuræ Fornicibus, Arimini vno, tota deniq; Italia, & vbi non? Verecundius qui extruxit Pantheon Templum Romæ, & Fornicem Beneuenti, vbi si Tenia sub mutilis est, at certe non secta in denticulos, vt colligere hinc possis, non continuo cū plausu excipienda esse quæcumq;, quam vultis magno ante tempore constructa. Iudicium sanè adhibendum, & ea demum in operibus imitanda, quæ à natura rerum non vsquequaq; sint abhorrentia, id quod & optat, & queritur non fieri Vitruuius lib. 7. cap. 5. NEQVE INSTITVERVNT IN FASTIGIIS DEN-

TICVLOS FIERI. Luxatus est locus hic, mihi autem videtur posse in artus redire hoc modo. Neque instituerunt in fastigiis mutilos aut denticulos fieri, subiungit enim. Ideo quod nec canterii nec afferes, &c. Mutilos vero in fastigiorum frontibus videre est Romæ, in Pronao Panthei & Turri semesa montis Quirinalis, quam Blondus falso Mecænatis credidit, cæteri ferè Templi Solis partem fuisse existimant, Veronæ etiam in Fornicibus duobus, Arimini item in vetusto vno.

CAP. TERTIVM.

X EADEM COPIA EAM IONICAM LIBERO PATRI FECIT. Eius ædis meminit lib. 3. cap. 2. et in Proœmio lib. 7. Cæterum cur Ionicam Libero patri fecerit Hermogenes, dubiū videri poterat, nisi lib. 1. cap. 2. tradidisset Iunoni, Dianæ, Libero patri ita constitui oportere. Nam cū Deorum triplex ratio habitata esset, fortium, delicatorū, & mediorum. Fortibus vt Marti, Herculi, Mineruæ, ædes Doricæ seuerioris structuræ constitutæ sunt. Delicatio ribus, vt Veneri, Proserpinæ, Floræ, Corinthio genere propter teneritatē opis factæ sunt. Medius, vt Iunoni, Dianæ, Baccho constructæ sunt Ionice, quod id genus ædes temperatæ sint, idest nec vsquequaq; gracili floridaq; sint structura, nec rursus seuera. ET LACVNARIORVM DISTRIBUTIONE. Lacunaria quæ & laquearia & lacus dicuntur auctore Seruio, sunt contignationum cælum, vnde laqueatæ cœnationes appellantur. Lucillus apud

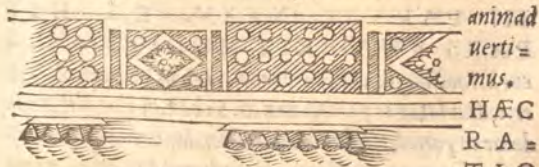
Isido. lib. 19. Resultant æ desq; lacusq;. Quod autem ad lacunarium distributionem attinet, sciendum lacunaria dici & tigna ipsa & intertignia. Itaq; cum Triglyphi referant exteriorum tignorum partem, & quæ inter duo sunt interualla, ipsæ metopæ, si illorum erat impedita distributio, & interiorum lacunariorū necesse est fuisse impeditam. Illud addam auctarii loco, antiquorū luxuriam versatilia cœnationum laquearia fecisse, & ita coagmentasse vt subinde alia facies atq; alia succederet, & toties tecta, quoties fercula mutarentur. Auctor eius rei Seneca Epistol. lib. 14. SED OBLONGIORES TRIGLYPHIS DIMIDIA ALTITVDINE. Scribendū, oblongiores Triglyphi dimidia latitudine, vt sit sensus, sunt longiores quàm deceret semimodulo siue vno Tetrante. Nam oportebat esse paribus lateribus quadratas, & occupare solum primum colunarum Tetrantem, medios duos seruari extremo hinc atq; hinc Triglypho. Si verò Triglyphi super duos extremos Tetrantes collocentur, necesse est metopas produci in duos priores. Quod autem dimidia latitudine hic et paulopost restituendum sit, facile iudicabit, qui sciuerit Triglyphorum mediam altitudinem esse semimoduli & quartæ partis vnus moduli, cum ipsæ metopæ, quadratū solo semimodulo superēt. FRONS ÆDIS DORICÆ IN LOCO QVO COLVMNÆ CONSTITV VNTVR, DIVIDATVR SI TETRASTYLOS ERIT IN PARTEIS. XXVIII. SI HEXASTYLOS, XLIIII. EX HIS VNA PARS ERIT MODVLVS.

Scribendum,

Scribendum, si Tetraſtylos erit in partes. xxvii. ſi He-
 xaſtylos. xlii. Nam ſi ſupra ſingularum colūnarum Te-
 trantes collocantur ſinguli Triglyphi, et in ſingulis inter-
 columniis angularibus tri glyphi duo, & metopæ tres, in
 mediano metopæ quatuor & triglyphi tres, metopæ autē
 craſſæ ſint modulum vnum & ſemiſſem, ipſi vero trigly-
 phi craſſi modulū vnum, adiectis ſingulis in extremis an-
 gulis ſemimetopis (vt vocat) ſi recte ſupputabis, repē-
 rietur modulos omnino non eſſe plures viginti ſeptem ſi Te-
 traſtylos erit. Quòd ſi fuerit Hexaſtylos, ſient moduli
 quadraginta duo, adduntur enim vtrinſq; triglyphi tres, &
 metopæ tres, ideſt moduli quindecim. **EX HIS**
VNA PARS ERIT MODVLVS. Mo-
 dulum accipit pro meſſura qua partes omnes dimetien-
 dæ ſunt, ea, in aliis à craſſitudine im ſcapī colūnæ, in do-
 rico genere à triglypho, petitur. **ALTERA E-**
CHINVS CVM ANNVLIS. Subaudi
 tribus, nam tot animaduerti addi veluti regulas ſub Echi-
 no in antiquorum operibus Doricis, in Tuſcanicis autem,
 vnicum annulum. **TERTIA HYPOTRA-**
CHELION CONTRAHATVR CO-
LVMNÆ. Qui ita emendauit, deceptus eſt, quòd
 paulopoſt hypotrachelion ſummæ colūnæ nominet, &
 cap. 2. lib. 3. de contractura hypotracheliorū, ideſt ſum-
 marum colūnarum tradiderit. Sanè aduertendum eſt,
 Doricorum & Tuſcanicorū capitulorum partem imam,
 etiam hypotrachelio dici, vt liquet ex cap. 7. huius libri.
 Leo Albertus collum vocat. Vt hoc loco ſcribendum fue-
 rit, tertia hypotrachelion, deinde. Cōtrahatur colūna, etc.
 Illud tamen tacendum non eſt, animaduerſum minus con-

trahi doricas columnas quam Ionicas. Ad hæc, hypotrachelia Dorica, alios pura reliquisse, alios rosas, aut achæti folia scalpisse. ALTI VNIVS ET DIMIDIATI MODVLI, LATI IN FRONTE VNIVS. Syncerior scribendi ratio nõ patitur ita dici, sed, alti dimidiatum modulum, & lati vnum modulum, ipse vero Vitruuius securus istiusmodi rerum, simili dicendi genere vtitur lib. 10. cap. 14. 15. & 19. Quin et Columel. lib. de arbor. cap. 5. si modo vitio nõ caret locus eo dicendi genere vsus est hunc vero in modum scribit. Sulcum autem terrenum pedum duorum altum & longum septuaginta, vna opera effodit. Sed & Varronem annotauit apud Pliniũ lib. 36. cap. 13. non abhorruisse, cum Porfennæ sepulchrum describeret. CONTRA TETRANTES MEDIOS SINT COLLOCATI. Idest diuisa scapi crassitudine in partes quatuor, ita triglyphi supra colunas collocentur, vt partes medias duas occupent, relictis vtrinque singulis, in extremis tantum deest, quantum superatur summus scapus ab imo, hic autem crassus est duos modulos, triglyphi vnum solũ modo, contrahitur verò summus scapus vt scriptũ est lib. 3. cap. 2. Locatus itaque triglyphus super duos medios tetrantes, necesse est occupet paucillum plus quam dextra atque sinistra relinquatur. Bramantes vt id obiter dicam in ambulatione Vaticana non triglyphos, sed metopas ad perpendiculũ colunarum collocat, non imitanda licentia, quanquã & suos inuenit imitatores. IN INTERCOLUMNIIS RELIQUIS BINI. Intercolumniũ hoc loco accipiendum, quantum Epistylis est à triglypho qui super columnam est, ad alium qui super

super proximam est collocatus. IN EXTRE-
 MIS ANGVLIS SEMIMETOPIA
 SINT IMPRESSA. Semimetopia dicuntur,
 quod dimidiarum metoparum sint loco, quanquam non ea-
 rum dimidiatarum sed semimoduli ferè habent crassitudi-
 nem, idq; propter scapi summi contracturam ad cuius re-
 spondent perpendicularum. CORONA EST
 COLLOCANDA IN PROIECTV-
 RA DIMIDIA. Idest coronæ proiectura faciè-
 da est ex dimidia parte moduli, quantum scilicet alta est,
 vt subiungit. In quo non possum non valde mirari, quid
 venerit in mentem Architecto Theatri. M. Marcelli, qui
 coronam proiecerit duplo ferè magis quàm par erat. Id ta-
 men video non displicuisse Sangallo, qui in extruèda Far-
 nesiorum domo, eadem sit vsus corona. ITA VTI
 GUTTÆ SEX IN LONGITVDI-
 NEM, TRES IN LATITVDINEM
 PATEANT. Sūt omnino guttæ quæ in corona ima
 scalpuntur ad perpendicularum singulorum triglyphorum,
 decem & octo, figura diuersæ ab eis quæ sub triglyphis
 propendent. Nam hæc coni siue metæ figura deforman-
 tur, illæ verò ad circinum fiunt, vt in Theatro Marcelli

animad
 uerti-
 mus.
 HÆC
 RA-
 TIO

IN OPERIBVS DIASTYLIS ERIT
 CONSTITVTA. Idest, in his operibus quorum

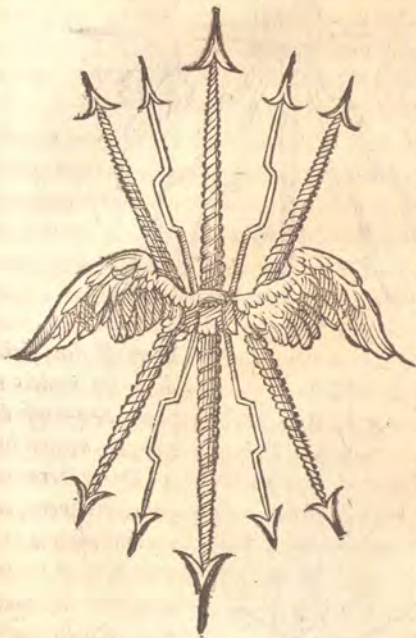
intercolumnia trium columnarum crassitudinem habebūt
interpositam. Ita lib. 3. Vitruuius exposuit, sed in tri-
glyphorum & metoparum distributione, alia ratio habenda
est, nam præter trium columnarum interuallum, addi-
tur intercolumniorum Epistylis (vt diximus) semimo-
dulus. SI VERO SYSTYLON ET
MONOTRIGLYPHON OPVS
ERIT FACIENDVM. Id est, cuius inter-
columnium tantum patet quantum crassæ sunt columnæ
duæ, nec habet plures triglyphos quam vnum, quem circū-
fient duæ metopæ. Systylon verò, hoc loco non proprie
dicitur, quia à colūna ad columnam solum est trium mo-
dulorum interuallum, cum Systylon sit quatuor, si quidem
habet spacium duarum columnarum. Sed quemadmodum
nō ita multū ante, intercolumniū interpretati sumus quā-
tum à triglypho ad triglyphum est spacii, non quantum à
columna ad colūnam, ita si hoc loco accipimus, non dubiū
est, quin sint futuri moduli quatuor, id est, duæ metopæ &
triglyphus vnus. FRONS ÆDIS SI TE-
TRASTYLOS ERIT, DIVIDA-
TVR IN PARTES. XXIII. SI HE-
XASTYLOS ERIT, DIVIDATVR
IN PARTES. XXXV. EX HIS
PARS VNA ERIT MODVLVS. Lo-
cus hic mendosus est. Scribendū autem. Si tetraстыlos
erit, diuidatur in partes. xix. S. Si hexastylos erit, diui-
datur in partes. xxix. S. id ita ostendo, hoc differt opus
Systylon monotriglyphon à diastylo, quòd in huius angu-
laribus intercolumniis sient metopæ tres et triglyphi duo,
quæ efficiunt modulos sex cum dimidio, in mediano verò
metopæ

metopæ quatuor, triglyphi tres, idest moduli nouem, in il-
 lius autem intercolumniis angularibus sunt metopæ duæ
 cum triglypho vno, idest moduli quatuor, in mediano verò
 metopæ tres, triglyphi duo, idest moduli sex et semis. (Nō
 enim est necesse admonere supra tetrantes colūnarum me-
 dios, singulos esse triglyphos, idest totidem modulus) su-
 peratur, igitur Systylō opus vtrinque singulis modulis duo-
 bus & semisse, & in medio totidem (de tetrastylō enim
 nūc mihi est res) idest in vniuersū septē modulis & semis-
 se. Atqui ostēdimus tetrastylī dyastylī, modulus esse. 27.
 à quibus si auferes septē eos modulus & semissem quibus
 superat Systylon, videbis superesse. 19. S. Quod si
 erit hexastylon, superabitur duodecim modulis & se-
 misse, quibus ablati, restabunt. 29. S. ITA SV-
 PRA SINGVLA EPISTYLIA. Supra
 singulas Epistylī partes, non solū quæ intercolumniis re-
 spondent, sed quæ sunt à triglypho ad triglyphum. ET
 METOPÆ DVÆ ET TRIGLYPHI
 BINI ERVNT COLLOCANDI. Im-
 mo singuli triglyphi, non bini, vnde & monotriglyphi no-
 men nactum est id operis genus, quare pro bini, singuli
 scribendum. Nec enim possunt esse in intercolumnio tri-
 glyphi duo, vbi sunt metopæ solū duæ. IN ANGV-
 LARIBVS HOC AMPLIVS DIMI-
 DIATVM QVANTVM EST SPA-
 CIVM HEMITRIGLYPHI. Expungē-
 da dictio dimidiatum, nam quantum hemitriglyphus am-
 plus est, tantū in angulis (quantum scapi contractura pa-
 titur, ea enim prudenti Architecto moderabitur) relin-
 quendum, idest semimodulus vtrinque, quæ diximus semi-

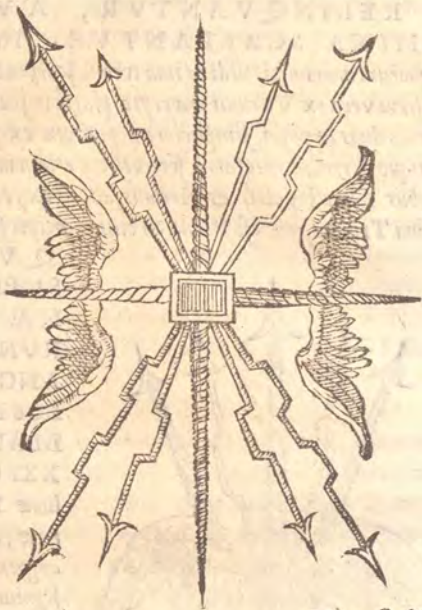
metopiorum nomine accipi. Quod si animadvertere seuerius, & castigare mihi permittatur, vel reclamantibus omnibus exemplaribus, isti scripturæ notam inuram, & in deportatæ locum hanc sufficiam. In angularibus non amplius quam quantum est spatium hemitriglyphi. Triplicem enim habendam esse in triglyphis distribuendis Epistylorum rationem censet, angularium mediani, & eorum quæ vtrinque inter hoc & illa sunt, ista ait in Systylo & monotriglypho genere, habere metopas duas & triglyphum unum, Angularia autem semitriglyphi fere spatium, neque amplius quicquam. Medianum verò, triglyphos tres & metopas quatuor, ita enim nos emendamus. IN MEDIANO CONTRA FASTIGIUM TRIUM TRIGLYPHORUM ET TRIUM METOPARUM SPACIUM. Fieri non potest ut collocatis supra columnas triglyphis, in mediano intercolumnio triglyphi tres constituantur, & non plures quam tres metopæ. Quare si eam scriptionem recipimus, exigenda loco, dictio trium, & pro ea scribendum quatuor, ut sit, trium triglyphorum & quatuor metoparum. Statim enim post collocatos supra columnas triglyphos, sequitur metopa, deinde triglyphus, post, metopa, inde triglyphus, post metopa tertia, deinde tertius triglyphus, sequitur quarta metopa, inde, supra columnam triglyphus. Vides in intercolumnio esse metopas quatuor, cum sint triglyphi tres, sed quod vel nostra emendatione senserimus diastyli & systyli diuersa esse mediana intercolumnia, scribendum existimamus, duorum triglyphorum & trium metoparum. VIARUM DIREPTIONES. Aliàs hic & paulo ante legitur directiones,

Cuiusmodi

Cuiusmodi autem sculptura fuerit non conuenit. PV-
 RA RELINQVANTVR, AVT
 FVLMINA SCALPANTVR. Nusq̄
 in antiquorum monumētis vidi in ima corona scalpta Ful-
 mina, sicui vero ex Vitruuii præcepto placebit scalpe-
 re, formas duas apposui, simpliciore[m] petita[m] ex for-
 nice antiquo Arimini, cuiusmodi ferè visitur etiam in nu-
 mismatibus Augusti patris & Neronis, altera[m] ex cochli-
 lide colūna Traiani, quæ est Romæ in eius principis foro.

QVÆ
 SI PLA
 NÆ E-
 RVNT,
 ANGV-
 LOSHA
 BEANT
 XX. Co-
 lūnæ Do-
 ricæ, aut
 angulis in-
 signiuntur
 viginti aut
 totidē ex-
 cauantur
 strigibus,
 sed suo quo-
 dā & pro-
 prio modo,
 vt hic præ-
 scribitur.

Nam est aliud striā
 di genus Ionicis an
 ptum, de quo ipse dix
 xit cap. ultimo lib.
 3. Quæ striantur
 aut rectis lineis, aut
 in clauicularum mo-
 dum sursum versus
 obuolutis striantur,
 ut in cocleis torcūm

labium videre licet. Corinthiæ ab Ionicis strias mutuatur, sed aut totæ à summo ad imum excavauntur, aut partium triū infima, veluti baculo inserto oppletur. Sunt Romæ in Basilica. D. Petri striis alterno ordine, claviculatim spiratimq; obuolutis striatæ, & frondibus, sigillis, auziculis, palmitibus, racemis, asperæ. **VTI IN TERTIO VOLUMINE DE IONICIS EST PERSCRIPTA. Cap. 2. perscripsit.**

CAP. QVARTVM.

**LVTEIS MARMOREIS SI-
P VE EX INTESTINO OPE-
RE FACTIS.** Plutei, hoc loco dicuntur septa marmorea, aut ex lateribus alia ue materia, quibus intercolumnia obsepiri, intercludiue solent. Opus autem intestinū est quod ligno constat. **CIRCA STRIGIVM CAVA.** Nam Strix est canaliculus lib. 10. cap. 15. Strigæ autem, auctore Sexto Pompeio sunt ordines rerum inter se continuatarum, qua in significatione vsus est Columella lib. 2. cap. 19. de fœno loquens. Vtrumq; (inquit) siccatum coartabimus in strigam, atque ita manipulos vinciemus. Quauquam in Aldino exemplari est scriptum striam. Striges etiam, Pompeio sunt inaspicatæ aues, vnde et maleficiis mulieribus inditum nomen. **SIN AVTEM QVADRATO SAXO.** Lapide cæso paribus angulis, licet non paribus lateribus. **EMINENTES EXPRESSIONES.** In asperitatem excisæ, prominentes, & quod vulgo dicimus, releuatæ. Quod genus visantur in

superbissimi pontis reliquiis qui ad Narniam extructus erat. O tempus edax, inuidiosamq; vetustatem, aut potius o immanem feramq; Barbariem. Quenquam fuisse præcordiis adeo adamantinis, adeoq; hostem Romani nominis, vt pulcherrimæ in toto orbe structuræ manus adferret violentas? Sed quid hoc tantum queror? ac non potius vrbis calamitatem deploro? cuius refodi ossa, idest vastissimas Columnas, Capitula, Coronices (lo. upestissimos inexhaustæ voluntatis testes) sed in calcem, aut nana, sicut cum antiquis conferas, opera, nos quotidie cernimus. Parum erat externum hostem sæuisse, nisi et intestino veluti odio Ciues, atq; adeo Principes viri in reliquias maiorum flagrarent. O ter crudelissimos egregiorum excellentiorumq; animorum nepotes. GRAPHICOTERAM EFFICIENT IN ASPECTU DELECTATIONEM. Vehementius oblectabunt, metaphoricis dictum, magis expressam, maioris energię efficient.

CAP. QVINTVM.

TI ÆDIS SIGNVM QVOD
 V ERIT IN CELLA COLLOCATVM SPECTET AD VERSPERTINAM COELI REGIONEM.

Templa ita sunt constituenda, vt eorum frontes in occidentem vergant, ita enim futurum est, vt altaria, & simulachra, ea sint parte qua primum terra illuminatur, vt inde veluti surgentia cum Sole hæc, conspiciamus. Vetus enim fuit apud gentes omnes in adorandis Diis religio,

vt ad

vt ad Orientem conuerterentur, & nos recepimus. Mercurius autem Trismegistus in fine Asclepii, tradit, Sole Occidente, cum quis Deum orare voluerit in Austrum intendere debere, Sole autem oriente, in eum qui subsolanus dicitur. Sed illud præter-re non debui, quod Sextus Pompeius refert antiquos Diis superis in ædificiis à terra exaltatis sacra fecisse, Diis terrestribus in terra, Diis infernalibus in effossa terra. Et conferre quidem arbitramur, si statuæ in Templis ponantur, vt imperitorum animi retineantur, dum se diuos ipsos adire credunt, simul, vt dū videmus eos qui bene de hominum genere meriti sunt, aut vitæ integritate cæteris præstiterint, in diuos referri, ad virtutis imitationem incēdamur. Id verò tum maxime fieri poterit, si & habitu & gēsiu, quoad per artificē possit, vita & mores exprimantur, si gratiam & maiestatem Diuis dignam præ se ferant, si supplicantiibus gratificari, vltro velle videantur. Ita autem extructa esse templa oportet, vt externos ad se visenda alliciant, præsentem retineant, locum vbi sint futura, maximæ venerationis, procul ab omni re, quæ accedētes supplicatū offendere possit.

CAP. SEXTVM.

TEORVM ANTEPAGMEN-

• TORVM. Antepagmenta sunt lapides

vtrunq; hostii latus munientes, qui et Antæ dic-

untur, πᾶρα τοὺς δῆς à Græcis siue σοῦδ μοῖ nominan-

tur, nam parastatas aliud esse dicemus lib. 5. cap. 1. sed

& παραστάς ex nonnullorū sententia pars est Græcorum

ædificiorum vt scribit Vitruuius lib. 6. cap. decimo.

GENERA ENIM THYROMATON
 HÆC. Id est hostiorū, portarum. ATTICVR=
 GES. Pro Corinthio hoc loco intelligendum, ex fine hu=
 ius capitis. Quauquam Atticurgen Basim lib. 3. dixi=
 se videtur pro ea quæ est hodie Dorica. AEQVE
 LIBRATA SIT CAPITVLIS SVM=
 MIS COLVMNARVM QVÆ IN
 PRONAO FVERIT. Istiusmodi corona sua
 altitudine erit deformis. LVMEN AVTEM
 HYPOTHYRI CONSTITVATVR.
 Hypothyrum αὐτὸ τὸ χῶμα τῆς θυρᾶς, id est
 hi autem inanitatē & vacuum ipsius hostii dixit. Iulius
 Pollux lib. 10. cap. 4. τὰς θυρᾶς, nisi mendosus est
 codex, vocat, Hermolaus enim τὴν θυρᾶν legit, &
 τὰς θυρᾶς pro ipsis foribus & valuis, aliàs hypo=
 thyri nomine limen inferius significatur. Illud fortasse
 non fuerit negligendū, valuas dici quæ intus aperirentur,
 fores autem foris, atq; istud à Grammaticis, quos tamen
 negligere in his quæ Architecturæ sunt, fuerit aliquando
 necesse. VTI QVÆ ALTITVDO Æ=
 DIS A PAVIMENTO AD LACV=
 NARIA FVERIT. Lacunaria (nisi valde
 fallor) respondent libramento coronæ pronai, aliis magis
 placebit Epistylio, quod mihi nō probatur. AD PER=
 PENDICVLVM VIDENTVR O=
 PORTERE COLLOCARI. Id est sine
 contractione. COLLOCANDVM EST
 HYPERTHYRVM. Superliminare dicitur à
 Plinio lib. 29. cap. 4. Græci θυρῶν ianuam vocant,
 quod

quod vocabulum Germani retinuerunt, thur appellantes,
sicut ὄπις θύρον vberthur. ASTRAGALVM
LESBIVM SIMA SCALPTVRA.

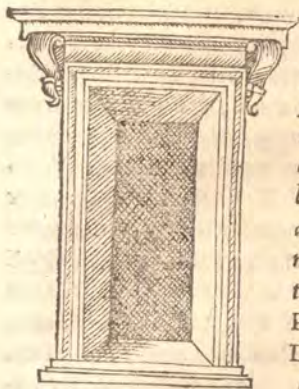
Monui aliquando Sebastianum Seruum, locum hunc cor-
ruptum non esse, pro sine sculptura, dicebam enim simæ
sculpturæ esse Astragalum qui fieret parum eminentibus
expressionibus (id vulgus vocat humiliter releuatum) si-
ue qui resimas Caprarû nares sua sculptura, idest linea-
mento imitaretur, & non torulum vt cæteri, sed Echinu-
lum, nâ Cymatium Lesbium cuius hoc loco meminit Vi-
truius ab alio non abhorrere obseruauit (si modo Lesbium
est quod hodie videmus) nisi & quis sculpturæ orna-
mentum descriminis loco additum velit existimari.

Noluit mutati iudicii defraudare studiosos, & hoc, ne po-
steri errarent, & alia quædam à se male tradita dū Bal-
thasarem Senensem audit, post veteres facile principem
(semper vnum Bramantem excipio) correxit annotata
à nobis cum eius quartum commentarium simul legimus,
Restabat tertius qui est de antiquorum monumentis, cui-
tum nostram operam præstare non potuimus, non dum vi-
sa vrbe peragrataq; Italia, Venit in manus hominû non
satis emendatus, ne dicam mendacem, Atq; vtinam non
fuiisset coactus auctor æditionem præcipitare, aut ea tan-
tum scripisset, quæ viderat, ac non potius quæ ab aliis di-

*mensa acceperat, non arripuissent occasionem acerbius
 in eum inuehendi, graphydos atq; adeo architecturæ ois
 ignari prorsus homines. Laudandi erant eius conatus,
 quod prodesse voluerit, & si dissimulandi errores nõ fue-
 runt, at certè a peritis indicari oportuit, & moderatius
 cum viro bono agendum. VTI CREPIDI-
 NES EXCVRRANT. Idest margines.
 LVMEN ALTVM AD EVNDEM
 MODVM QVEMADMODVM IN
 DORICIS FIERI VIDEMVS. Cum
 graciliores sint & altiores Colūnæ Ionicæ Doricis, de-
 buerat certè Ionicorum hostiorum lumen, non idem, sed
 altius esse, id quod si non fiet, crescet in immensum coro-
 na, fietq; ex deformati, amplius non toleranda. LATI-
 TVDO CONSTITVATVR, VT
 ALTITVDO DIVIDATVR IN
 PARTES DVAS ET DIMIDIAM,
 EIVSQUE PARTIS VNIVS SE-
 MIS IMA LVMINIS FIAT. Hoc si
 verum sit, rationemq; habeas symmetriæ intercolumnio-
 rum quam antea præscripsit, fiet vt lumen in ima parte
 latius sit ipso medio intercolumnio, quod certè & vitio-
 sum & deforme est. HARVM TRIVM
 PRIMA CORSA FIAT CVM A-
 STRAGALO. Idest prima fascia antepagmento-
 rum. QVEMADMODVM IN DORI-
 CIS HYPOTHYRIDIBVS. Scribenduna
 hyperthyridibus. ANCONESSIVE PRO-
 THYRIDES VOCENTVR. Sunt men-
 sura quæ capitibus suis in volutarum anfractus implicā-*

tur ad S maiusculi formam et propendent ab una corona secundum antepagmenta ad libramentum imi supercilii, ut in subiecta figura vides, quanq̄ tantum valuit error, ut præstantes fere nostri sæculi architecti, vnum exemplum, quod prænesti in Fortunæ templo visitur, in quo infra supercilium pendet, imitari maluerint, Supercilium

quid significaret diximus supra, probè scalptas vidimus, sed semel in vetusto templo quod nunc. D. Concordio dicatū est, ad Spoletinū Vmbriæ urbem, vbi præter alia antiquitatis monumenta, hostia tria visuntur. VTI SCAPICARDINALES SINT EX ALTITVDINE

LVMINIS TOTIVS DVODECIMA PARTE. Cardinales pro cardinatis dixit. Oportet inquit scapos eos quorum cardinibus, id est cuspidibus inuertuntur fores, esse aduersis ex duodecima parte luminis longiores. Ea verò lōgītudo additur, quod cardines in cæsa caua inferioris & superioris liminis veluti in fœminas immittantur. IMPAGIBVS DISTRIBUTIONES ITA FIANȒ. Impages sunt regulæ quæ circundant tympanū valuarū. Tympanum autem nostri fabri materiarii pannellum vocant. ITEM REPLVM DE IMPAGE

DIMIDIA ET SEXTA PARTE.
 Replum dici coronicem impagis arbitramur, quæ orna-
 menti causa impagi adpingeretur, præter Cymatiis, quod
 partem esse impagis animaduertimus. Vsurpatur & ea
 vox lib. 10. cap. 17. sed alia significatione, Cheloni (in-
 quit) Replum, quod est operimentum securiculæ, includi-
 tur. Valuas quidem antiquas æreas vidimus multas Ro-
 mæ, Panthei, ad limina, idest in pronao Basilicæ. D. Pe-
 tri, in ædibus Sanctorum Hadriani, atq; Cosmæ & Da-
 miani (quarum illa olim Saturni, ista Romuli ac Remi
 fuisse creditur) sed suo quasq; modo perfectas, & diuer-
 sas ab his quas Vitruuius constituit. S I Q V A
 DRIFORIS F V T V R A EST. Hoc
 est, secta in partes quatuor conduplicabiles, vt vtar verbo
 ab Isidoro vsurpato, & rem exprimete. I P S A Q V E
 FORIVM ORNAMENTA NON
 FIVNT CEROSTRATA. Lego cero-
 strata, vt intelligatur cerostrotû opus, cuius meminit Plin.
 lib. ii. cap. 37. idest ramentis & tessellis pictorum cor-
 num compositum, vt litostrotum, lapidibus, eadem figu-
 ra fortasse appellare possimus hyalostrotum opus, quod
 Venetis conspicitur vitreis tessellis versicoloribus insti-
 gnitû & pictum, & xylostrotû ligneo vermiculatum em-
 blemate segmento ue, quod Bononiæ in æde. D. Domini cã
 pulcherrimum vidimus, opus Damiani monachi. Ea ope-
 ra inter picturæ genera nominantur.

CAP. SEPTIMVM.

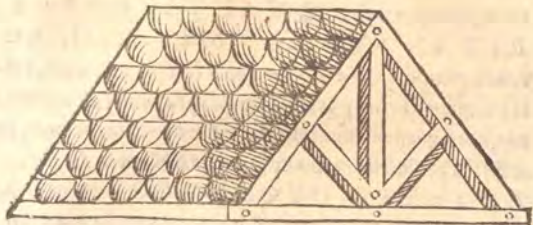
ÆQVE SINT IMA CRAS-
 SITVDINE ALTITVDINIS
 PARTE SEPTIMA. Miratus sum

non semel, cum Tuscanâ columna sit omnium simplicissima, minusque partibus ornata, ecquid septimam partem altitudinis in ima crassitudine haberet, Doricâ autem, sextâ tantum, cum pro gracilitate & teneritate, partes temperari soleant, id est augeri aut minui. ALTITVDO TERTIA PARTE LATITVDINIS TEMPLI. Plinius lib. 36. cap. 23. Antiqua ratio erat columnarum altitudinis, tertia pars latitudinum delubri. TORVM IN SVPERCVM APOPHYGI. Apophygis refert Scotiæ partem mediâ inferiorem, si quidem in imo scapo nominatur aut Basis vt hoc loco, cum verò in superiori scapo dicitur, Scotiæ refert superiorem partem, vt paulo post, vocaturque & apothesis. Huius libri cap. 1. pro ipso tantum confluxu accepimus, nam ex confluxibus, columnarum crassitudinem intelligendum arbitramur, non ex calce aut summo Astragalo. Et in aliarum columnarum dimensione cum sit cû limbo pars scâpi, in Tuscanâ sit pars Basis. PLINTHO QVÆ EST IN ABACO. Scribendum esse, pro Abaco, aut, quæ est Abacus, qui rem intelliget, facile iudicabit. ALTE RA ECHINO. Subaudi cum annulo vno. TERTIA HYPOTRACHELIO CVM APOPHYGI. Scribendum cum Astragalo & apophygi, quanquam ista erant potius partes scâpi quam capituli. SVpra COLVMNAS, TRABES COMPACTILES IMPO NANTVR. Tignis cõiunctis cõpositæ quas eueganeas (vt interpretor) vocat lib. 5. cap. 1. ITA SVNT COMPACTÆ SVBSCVDI

BVS. Subscudes sunt tabellæ lignæ quibus inter se
 trabes compinguntur, dicitur & ferrea subscus lib. 10.
 cap. 10. sed pro ea quæ molam sustinet. **ET SE-**
CVRICLIS. Nostri id genus subscudis tenones
 & claues vocant, scribemus & aliud lib. 10. cap. 15.
CONCALEFACIUNTUR ET PV-
TREFIUNT. Pro concalesunt dictum. In hu-
 iusmodi vitiis Vitruuio indulgendum conuiuendumq; est.
 Petiit enim à Cæsare, & his qui ipsius volumina lecturi
 erant, vt si quid parum ad artis Grammaticæ regulam ef-
 fet explicatum, ignosceretur. Id autem fecit lib. 1. cap. 1.
TRAIECTURÆ MVTILO RV M.
 Hoc loco sunt proiecturæ tignorū. **IN EORVM**
FRONTIBVS ANTEPAGMENTA
FIGANTVR. Improprie vsus est vocabulo an-
 tepagmentorum, pro ornamentis quibus tignorū frontes
 sunt operiendæ. **SV PRA QVE EA TYM-**
PANVM FASTIGII STRVCTV-
RA SEV DE MATERIA COLLO-
CETVR. Id est opere cæmentario aut laterculis, id
 enim structuræ nomine significatur, vel ligno, quod mate-
 riæ siue materiei vocabulo ferè intelligitur. **SV PRA**
QVE ID FASTIGIVM COLVMEN.
 Columen est tignum quod summum totius culminis susti-
 gium occupat, vt supra cap. 2. **TEMPLA.** Tem-
 pla hoc loco sunt assamenta quæ transuersa supra cante-
 rios ponuntur, supra quos collocantur asseres, qui viden-
 tur esse oportere crassiores quàm latiores, quod eorū pro-
 iecturas, denticulorū referre imaginem dixerit. Scribatq;
 lib. 3. denticulū oportere altitudinis suæ dimidiam par-

rem habere in fronte. Insuper afferes ponuntur tegulæ ut
ex cap. 2. huius libri docemur. **VT STILLI-**
CIDIVM TECTI ABSOLVTI,
TERTIARIO RESPONDEAT.

Tertiarii vocabulo, intelligimus cum transtris ligna quæ
à tecti culmine ducta in vtrunq; latus, à capreolis & co-
luminari columna sustinentur.

FIVNT AVTEM ÆDES ROTVN-
DÆ. Templorum quamquam alia sunt quadrata, alia
hexagona, alia multorum angulorum. Cæli naturam imita-
ti veteres, imprimis rotundis sunt delectati. Eorum, quæ
sine cella sunt sed columnis tantum circumvallata, mono-
ptera dicuntur, quæ cellam habent, periptera vocantur.
INSUPER STYLOBATA COLV-
MNÆ CONSTITVANTVR. Scriben-
dum insuper Stylobatas. **DVO GRADVS**
ET STYLOBATÆ AB IMO CON-
STITVANTVR. Atqui, libro tertio dixit o-
portere fieri gradus impari numero, sed fortasse, ibi quod
fieri oportuit, hoc loco quod eius generis ædis erat pro-
prium, docuit. **DIMIDIA ALTITVDO**
FIAT THOLI. Tholus est alias testudinis

umbilicus, idest veluti scutum in medio tecto, quo trabes omnes conueniunt, vbi dona suspendebantur, auctore Seruio Æneid. 9. Varro lib. de re rustica. 3. cap. 5. de Ornithone loquens, Tholum dixit ædificium rotundum columnatum, duplici columnarum ordine, inter quas retibus pro parietibus obiectis, aues omne genus, maximeq; cantatrices nutriebantur. De Tholo multa Varinus Phaurinus, & nos alibi. QVANTA HABVERIT IN SVMMO CAPITVLVM. Scribendū quantā. Supra Tholum (mei laternā appellant, Itali tribunam) fiebat pyramis supra pyramidē flos addebat, quod quad antenus imitatus est Bramantes Romæ, in ædícula periptera in monte Aurelio. D. Petro dicata.

ET INTER DVOS LVCOS VEIOVIS. Hoc Ouidius Æst. lib. 3. Sacrata quod illis, Tempia putant lucos Veiovis ante duos.

Erāt id templum propè asylū inter Capitolium & arcem Tarpeiam. ARGVTIVS, NEMORI DIANÆ. Locum hunc tripliciter intelligimus. Aut enim Templum fuit in luco qui in suburbano agri Tusculani colle, qui Corne appellatur, Dianæ sacratus fuit, vt scribit Plinius lib. 16. cap. vltimo. Aut quod multis ornamentis insigne in Auentino monte (quē syluis omnis generis plenum fuisse constat) Ancus Martius collatis ab vrbibus pecunis extruxit commune Romanis & Latinis auct. Dionys. Halicarn. lib. 3. Fuit & Templum Dianæ in luco propè Ariciam, de quo Virg. Æneid. 7. Triuicæ templo, lucisq; sacratis. ATHENIS IN ARCE MINERVÆ. Memnit in Proæmio lib. 7. Fuit autem id Templum ad Acropolim, curante

Pericle

Pericle constructum ab Ictino Architecto, auct. Strabone. libro nono. ET IN ATTICA SVNIO PALLADIS. Sunium promontorium Atticæ. Auct. Q. Curtio lib. 10. & Scholiaste Callimachi in hymno Deli, præter alios nam Homerus, & Aristophanes in nubibus ἄντρον ἄθηνάων dicunt. Suniadis autem Mineruæ, meminit Pausanias in Atticorū principio.

CAP. OCTAVVM.

LTITVDINES AVTEM EARVM SIC SVNT EXPLICANDÆ. Altaria pro Deorum natura, auctoritateq; sunt excelsa aut humilia constituenda, spectare vero omnia ad orientem oportere & scribit hoc cap. & supra cap. quinto.

K

G V L I E L M I
 PHILANDRI CASTILIO
 NIIGALLI CIVIS RO. IN QVIN-
 tum Lib. M. Vitruuii Pol-
 lionis de Archite-
 ctura, Anno-
 tationes.

EX PROOEMIO.

ONSTITVERUNT
 QVE CVBVM. CCXVI.
 VERSVVM. *Cubus hic, ex
 senario fit, qui se multiplicans, efficit
 superficiem quadratam Cubi, idest
 triginta sex. Eam autem Senarius
 si multiplicauerit faciet cubum. 216. Cubus dicitur et
 Tessera a Martiano lib. Arithmeticae. Eum scribit Ti-
 maeus Locrensis lib. de anima mundi (vt refert Reuchli-
 nus de Cabalistica lib. 2.) ex Tetragono nasci, solidis-
 simum et stabile omnino corpus, sex quidem latera, octo
 verò angulos habens. Eius verba sunt. Εἰ δὲ τὰ τε-
 τραγώνω γεννάσθαι τὸν κύβον ἐσφαλιότατον
 καὶ σαφαιὸν πάντῃ σώμα, ὃς μὲν πλῆθους,
 ὀκτώ δὲ γωνίας ἔχει. IVDICAVI
 SCRIBI.*

SCRIBERE. *Eo dicendi genere vsus est lib. 2. cap. 1. putauit exponere.*

CAP. PRIMVM.

RÆCI IN QVADRATO,
 g AMPLISSIMIS ET DVPLI-
 CIBVS PORTICIBVS FO-
 RA CONSTITVUNT. *Græci quadrato foro vsi sunt. Itali oblongo, vti fori latitudo duas longi- tudinis tertias haberet. Ego verò non improbauero si du- plæ erit longitudinis ad latitudinem.* GLADIA-
 TORIA MVNERA IN FORO DA-
 RI. *Veteri instituto, munera gladiatoria in foro ædi solita esse, ex cap. 1. lib. 19. Plin. Asconio Pediano, & Suetonio in C. Cæsare, didicimus.* MENIANA
 QVE SVPERIORIBVS COAXA-
 TIONIBVS COLLOCENTVR. *Me- niana sunt protectæ proiectæ ue pergulæ, dictæ à Menio, qui cum domum quam habuerat ad forum spectantem, excepta vna columna vëdidisset, tigna proiecit, atq; tabu- latû cõstruxit, vnde ipse & posteri, gladiatores spectarët.*
Auct. Ascon. Pedianus, Sext. Pomp. & Porphyrio. Coa- xationes aut dixit pro tabulatis, ab axibus, idest tabulis.
 COLUMNÆ SVPERIORES QVAR-
 TA PARTE MINORES QVAM
 INFERIORES SVNT CONSTI-
 TVENDÆ. *Hic de crassitudine loquitur, quanq; eandem rationem in altitudine sequi oportet.* VT
 IN ARBORIBVS TERETIBVS,

ABIETE, CVPRESSO, PINV. *Contractura columnarum ducta est à nascentibus arboribus, quæ ad radices crassæ, sensim sese contrabentes fastigiantur.* BASILICARVM LOCA ADIVNCTA FORIS. Regiæ domus Basilicæ interpretantur, ut videatur fuisse initio loca, quò conuenirent Principes ad ius dicendum, postea cū additum esset Tribunal, etiã Basilicas negociatoribus cessione, Tribunali magistratibus relicto, ut mox ipse Vitruuius refert. Si libet legito de hac re Baptistam Albertum de re ædificatoria lib. 7. cap. 14. SIN AVTEM LOCVS ERIT AMPLIOR IN LONGITVDINE, CHALCIDICA IN EXTREMIS CONSTITVANTVR. Existimo chalcidica fuisse ambulationes secundū Tribunal transversas, ubi Rhetores & Causidici etiam versarentur, diuersas scilicet a porticibus. Eam ambulationem vocat Leo Albertus Causidicam, ut fortasse nõ male hoc loco legi possit, causidicæ in extremis constituantur, ut subaudiatur ambulationes. De chalcidicis nihil apud alium scriptorem legere memini. HABENTES POST SE PARASTATAS. Hoc loco postponuntur. Sunt aliæ parastatæ pilæ quadratæ aut lapides pilarum modo ad columnarum latera appositi, vulgo pilastatæ dictæ, prominentibus ipsis columnis partibus duabus, aut secundum alios parte solummodo sui media. HEMICYCLI SCHEMATIS MINORE CVRVATURA FORMATVM. Periphrasis est arcus circuli, cum non est integer semicirculus, sed flexa eo minor linea.

TRABES EVERGANEÆ. Compacti-
les superius vocavit, idest tignis iunctis compactas, nisi
cui magis placebit affabre factas, quod βύβρυς Græcis
sit accurate fabricatum. ET PLUTEORVM
COLUMNARVMQVE SUPERIO-
RVM DISTRIBUTIO. Plutei sunt supe-
riorum ab inferioribus columnis intersepta, vt paulo ante.

CAP. SECVNDVM.

RARIVM, CARCER, CV-
RIA, FORO SVNT CON-
IVNGENDA. Carcerum quod ad no-
strum tempus pertinet, duo sunt genera. Vnum quo ære
alieno obnoxii tantisper detinentur, dum persoluerint,
aut parum ex cultis moribus & petulantes, vt ab inita vi-
tæ lasciuia, & petulantia absterreantur, detinentur, Al-
terum quo flagitiosi & scelerati coercentur. Is quomodo
extrui debeat, docet Leo Albertus lib. 5. cap. 13.

CORONIS EX INTESTINO OPE-
RE AVT ALBARIO. Coronas pro coronis
cibus integris dixit, idest præcinctiõibus & veluti trās-
uersis cingulis quibus præcinguntur parietes, ne vox prius-
quam intellecta sit dissipetur. Eadem ratione pulpita &
suggesta concionantium obtegimus, & hemicyclas sedes
chori in Templis. Itaq; præcinctiõibus illis fiebat vt
vox non elaberetur, sed veluti repulsa cogeretur, & ple-
nior confirmatorq; fieret. Alias corona ornamentum est
cameræ, vt lib. 7. cap. 3. vnde coronarium opus eiusdem
libri cap. quarto & sexto.

CAP. TERTIVM.

VDORVM SPECTATIONIBVS

I ELIGENDVS EST LOCVS THEA-

TRO. Spectaculorum loca triplici fuerunt

apud veteres differentia. Erat enim Theatrum veluti pars circuli dimidia, & eo amplius diametri quarta pars, si modo hemicycli cornua rectis & coæquabilibus lineis producerentur, nam cum flexis post semicirculum lineis vterentur, ex integro circuli ambitu quartam partem adimentes, quod reliquum erat, Theatro dabant. Theatrum autem non constituisse solo hemicyclo, & forma ipsa minus ardens, & Amphitheatrorum, quæ extant ouata Romæ, Otricoli, Veronæ, Nemausi, Arelatis, & aliis locis, figuræ probant, In eo fiebant fere ludi Scenici. Duobus Theatris iunctis cœptum est ædificari Amphitheatrum, ad ludos magis gladiatorios & conclusarum ferarum venationes. Quomodo contra belluas decertaretur, scribit Cassiodorus Variarum lib. 5. qui auctor quia non omnium teritur manibus, & ab alio quem viderim, ratio concertandi non traditur, non erit ab instituto alienum, eius verba adscribere. Primus (inquit) fragili ligno confusus currit ad ora belluarum, & illud quod cupit euadere, magno impetu videtur oppetere, pariq; se cursu festinat prædator, & præda, nec aliter tutus esse potest, nisi huic quam vitare cupit occurrerit. Tunc in aere, saltu corporis eleuato, quasi vestes leuissimæ, supinata membra iaciuntur, & quidam arcus corporeus supra belluam libratus, dum moras discedendi facit, sub ipso velocitas ferina discedit. Sic accidit, vt ille magis possit mitior videri,

qui

qui probatur illudi. Alter angulis in quadrifaria mundi distributione compositis, rotabili velocitate præsumens, non discedendo fugit, non se longius faciendo discedit, sequitur insequentem, poplitibus se reddens proximum, ut ora vitet Vrsorum. Ille in tenuem regulam venire suspensus, inuitat exitiabilem feram, & nisi periclitatus fuerit, nihil vnde viuere possit acquirit. Alter se gestibili muro cannarum, contra sæuissimum animal, ericii exemplo receptatus, includit, qui subito in tergo suum refugiens, intra se collectus absconditur, et cum nusquam discesserit, eius corpusculum non videtur. Nam sicut ille, veniente contrario reuolutus in sphaeram, naturalibus defensa tur aculeis, sic iste consutili crate præcinctus, munitior redditur fragilitate cannarum. Alii tribus, ut ita dixerim, dispositis hostiolis, paratam in se rabiem prouocare præsumunt, in patenti area cancellosis se postibus occultentes, modo facies, modo terga monstrantes, ut mirum sit euadere, quos ita respicis per Leonum unguis dentesque volitare. Alter labenti rota feris offertur, eadem alter erigitur ut periculis auferatur. Sic hæc machina ad infidi mundi formata qualitatem, istos sæpe refouet, illos timore discrutiat, omnibus tamen vicissim, ut decipere possit arridet. Hactenus Cassiodorus amphitheatrales ludos explicuit. Amphitheatrum postquam in oblongam formam tractum est, Circus cœpit vocari a circuitu dictus ad ludos currules, cursus, & naumachias. De circi verò ratione qui uolet intelligere, uelim consulat Cassiod. librum tertium variarum. IN QVAS INSIDVNT AVRARVM FLATVS. Quiescentium & attentorum corporum facilius perflantur vitiosis, & insalubri-

bus ventis patétes venæ. DE FVNDATIONI-
 BVS ÆDIVM SACRARVM IN
 TERTIO LIB. EST SCRIPTVM.
 CAP. III. PRÆCINCTIONES AD
 ALTITVDINES THEATRORVM
 PRO RATA PARTE FACIENDÆ
 VIDENTVR. *Præcinctiones hoc loco graduum
 superiorum ab inferioribus diuisiones. Totæ enim grada-
 tione in partes tres diuisa, singulis diuisionibus fiebat gra-
 dus duplo cæteris latior. Altitudinem obscurius signifi-
 cauit Vitruuius cum ait, Præcinctiones non esse altiores
 quam quanta sit itineris præcinctiois latitudo, idest in-
 teriectas veluti graduum refractiones & areolas, altio-
 res esse non debere quam sint latæ. Latitudinis non finit-
 rationem, sed fuisse eam quã dixi ammaduersam eî veteri
 monumentis.* VTI LINEA, CVM AD
 IMVM GRADVM ET AD SVM-
 MVM EXTENTA FVERIT. Hic li-
 nea pro funiculo accipitur vt lib. 6. cap. 9. et lib. 9. cap.
 9. Vtitur Plinius lib. 3 2. cap. 2. & Columella alicubi.
 DIRECTOS ET SINE INVERSV-
 RIS FACIENDOS. *Sine flexu, ne in angu-
 lis dum diuertendum & flectendum est, quando è specta-
 culis descendit populus, confluentes se cõprimant.* EA
 MOVETVR CIRCVLORVM RO-
 TVNDATIONIBVS INFINITIS.
*Confert vocem cum orbibus & circulis, quos vnda iactò
 lapide reddit, Philosophice istud quidem.* DIE SI
 AD CHORDARVM SONITVVM
 CLARITATEM PERFICIVN-
 TVR.

T V R. Diesis, intelligitur statim quam sonus sensu percipi potest, hoc loco pro sonituum quodam discrimine, capite proximo in harmonico pro quarta toni parte. Et Diesim quidem Philolaus apud Boethiū lib. Musices. 5. cap. 4. esse ait spacium quo duobus tonis maior est sesquialtera proportio, id est hemitonium minus, cuius dimidium vocatur Diachysma (Quamquam in æquas duas partes diuidi non potest re ipsa, cum contineat Diesis supra tria commata fere dimidium.) Hemitonium aut maius, quæ Apotome dicitur, est hemitonium cum commate, in superpartiente proportione obseruatum.

• CAP. QVARTVM.

**T E I V S D I A G R A M M A S V B
e S C R I B A M.** Diagramma designationem, deformationem, descriptionemque significat.

Istius autem Diagrammatis ut aliarum omnium quas Vitruuius pollicetur, iacturam fecimus, nam quod à Iocundo Veronesi additum est (si modo eius est quod excusum cernitur) vitio non caret, ut reliqua fere omnia. Quin et Vitruuius ipse sibi aduersabitur si quidem vulgatam et receptam retinemus scripturam, ut sine controuersia, sit hoc et sequenti capite aliqua mutare necessarium. ✓ **O X ENIM MVTATIONIBVS CVM FLECTITVR, ALIAS FIT ACVTA, ALIAS GRAVIS.** Soni quidem grauitatem fieri cum ex intimo quidam spiritus trahitur, Acumen verò, ex superficie oris emitti, auctor est Martinianus Capella lib. 9. **E QVIBVS VNVS HABET EFFECTVS CONTINVATOS, ALTER DISTANTES.** Mar-

tianus idem lib. eodem, idest de Musica, triplicē vocis rationem esse scribit. Continuum, velut colloquū, Diuisam siue Diastematicam, quā in modulatione seruamus, & mixtā, qua carmina recitātur. Vide tñ Boethiū lib. Musicae I. cap. 12. nā lib. 5. cap. 4. et. 5. tradit de vocibus unisonis & nō unisonis. ITAQVE INTERVALLIS EA CVM VERSATVR. Interualla, dicuntur diastemata, idest vocis spacia quibus acuta & grauis includitur. Quemadmodū autē ex eis fiunt systemata, ita hęc ex phthongis, qui elementorū vice in musica fungūtur auct. Adrasto Peripatetico. Quod verò triū tantū modulationū generum meminit Vitru. harmoniæ Chromatis et Diatoni, id fecit plurimorū sententiā secutus, Nā Pappus & Cleonides mixtū addiderunt vel cōmune, hoc quidē existētibz phthongis, illud verò in quo duo aut tria genera inessent. DISSIMILES SVNT TETRACHORDORVM DISPOSITIONES. Exponit Capella Tetrachordū quatuor sonorū in ordine positorum congruentē & fidam concordiam. DIATONI, DVO SVNT CONTINVATI TONI, TERTIVM HEMITONIVM. Hoc demū verū est, si ab Hemitono incipiēs, duos tonos substituas. SONITVS QVI GRÆCE Πῶο' γοι DICVNTVR IN VNO QVOQVE GENERE SVNT DECEM ET OCTO. Phthongus quid esset, varii tradiderunt. Ptolemæus volumine de musica sonū esse ait vnū & eundem tenentem tenorem. Eius Interpres Porphyrius tradit esse sonum per vnū eductū tenorem. Bacchius interuallorū minimum. Aristides Quintilianus minimū vocis per se electum. Aristoxenus casum vocis modulatilis ad tonū vnū,

cui suffragantur Pappus & Emmanuel Bryennius, nam Thrasyllo & Theoni est sensibilis instrumētū vocis enharmonius. Antiqui phthongos septem statuerunt, Heptachordum Lyram cōponentes, vt referret Lunam hypate, Mercurium parhypate, Venerem hyperparhypate quæ & Lichanos, Solem mese, Martem paramese, Iouem parane-te, Saturnum nete. Nicomachus in harmonices Encbiri-dio contrario ordine enumerat, & planetis distribuit vt sit summa hypate Saturno, & ima nete Lunæ dicata. Alii quindecum voluerunt, alii phthongorū, idest sonorum qui apte & cū ratione modulationem cōponerent esse decem & octo tropos tradiderunt, quorū hic Græcas appellationes Vitruuius ponit. Nos quomodo latine dici queāt, & ad scilicet alia musices nostri tēporis referri valeāt, ex Martiani, Gaphurii, Petri Aronis & aliorū Musicorum quos vidimus libris indicabimus, si prius monuerimus ex sententia Franchini Gaphurii clauēs esse viginti duas, cū Ioannes Pontifex .xxii. & Guido Aretinus (qui vt refert Andreas Ornithoparchus primus ex hymno. D. Ioannis Baptistæ sex illas syllabas. vt. re. mi. fa. sol. la. Musicis cōsonātiis cōuenire perpendit) viginti tantū velint. Certè Ioan. Froschius fides his literis. Γ. b. bb. □ □ .cc. dd. et ee. insignitas antiquis ignotas scribit. Neq̄ libet recēdere alia quæ de his tradūt Berno Cluniacē Abb. D. Bernardus Abb. Clareuallēsis, ciuis meus, quāuis alii Fontenaium putēt, Ioan. Tinctor. libris oēs de Musica scriptis. Ante oīa dicimus nō esse cui cōferre possimus nostrarū summā & imā, idest. E. L. A. & . G. V. T. deinde nō esse eundem ordinem. Quid cum quo conueniat, descriptis nostrorum numeris intelliges. Itaque incipiemus à Proslambanomeno qui Troporum primus & infimus est.

1.	Prothomatonomenos .	Principalis princip .	B. m.	3.	Dieſis .	Hemiton .	Hemiton .
2.	Hyphatepaton .	Subprincipalis princ .	G. fa. vt .	4.	Dieſis .	Hemiton .	Tonus .
3.	Parhyphatepaton .	Extrema principaliū D. sol. re .		5.	Ditonus .	Trishemiton	Tonus .
4.	Lichanos ſive diatonos Hyphaton .	ſive index .		6.	Dieſis .	Hemiton .	Hemiton .
5.	Hyphate meſon .	Ultima mediarum .	E. la. mi .	7.	Dieſis .	Hemiton .	Tonus .
6.	Parhyphate meſon .	Subprincipal. mediarū .	F. fa. vt .	8.	Ditonus .	Trishemiton	Tonus .
7.	Lichanos ſive Diatonos meſon .	Extrema mediarum .	G. sol. re. vt .	9.	Dieſis .	Hemiton .	Hemitonium
8.	Meſe .	Media .	A. la. m. re .	10.	Dieſis .	Hemitonium	Tonus .
9.	Trite ſyneumenon, ſive ſyneumenon .	Tertia conſiſtarū .	B. fa. B. mi .	11.	Ditonus .	Trishemiton	Tonus .
10.	Paranete ſynemeno .	Penultima conſiſt .	G. sol. fa .	12.	Dieſis .	Hemiton .	Tonus .
11.	Nete ſyneumenon .	Ultima conſiſtarū .	D. sol .	13.	Ditonus .	Trishemiton .	Tonus .
12.	Parameſe .	Prope mediam .	B. fa. B. mi .	14.	Dieſis .	Hemitonium	Hemiton .
13.	Trite Dieſyneumenō	Tertia diſiſtarū .	C. sol. fa. vt .	15.	Dieſis .	Hemiton .	Tonus .
14.	Paranete dieſyneume .	Penultima diſiſtarū .	D. la. ſol. re .				
15.	Nete dieſyneumenō .	Ultima diſiſtarū .	E. la. mi .				
16.	Trite hyperboleon .	Tertia excellētium .	E. fa. vt .				
17.	Paranete hyperboleō	Penultima excellēt .	G. sol. re. vt .				
18.	Nete hyperboleon .	Ultima excellētium .	A. la. mi. re .				

EX Decem & septem phthongis (Proslambanomenos enim in Tetrachordis non recipitur) cōstituantur Tetra- chorda quinque, hypaton, meson, synemmenon, Diezeugme- non, & hyperboleon. Quæ cum in tribus modulationum generibus, harmonico, chromatico, & diatonico, duobus tonis & hemitonio perficiantur, dissimiles tamen habent interuallorum dispositiones. Primum quidem ab hypate hypaton, ad hypaten meson designatur. Secundum ab hy- pate meson ad meson. Tertium à mese ad neten synemme- non. Quartum à paramese ad neten diezeugmenon. Quin- tum à nete diezeugmenon ad netem hyperboleon. Ea autem omnia in harmonia fiunt duabus diesibus & ditono, In chromate duobus hemitoniis & tris hemitonio, in diato- no, hemitonio & duobus tonis. Ita magnitudine quidem peræquantur, sed interuallorum distantia, sunt dissimilia.

IN DIATONO VERO TONVM. In manuscripto exemplari quod Bononiæ in. D. Saluatoris Bibliotheca vidimus, desunt hæc quatuor diæctiones, & re- cte quidem. Eam scripturam sequuntur quidam codices, ip- si impressi.

CAP. QVINTVM.

X ORDINE AD DISDIA-
 e PASON. Id est ita fabricata sint vasa, vt
 collocata cum tacta fuerint, reddant sympho-
 niarum differentias omnes, id est, Diatessaron, Diapente,
 Diapason, Diapason & Diatessaron, Diapason & Dia-
 pente, & Disdiapason, id est ratione interualli sesquiter-
 tia, sesquialtera, dupla, dupla sesquitertia, dupla sesquial-

tera, quadrupla. His septis clausurunt Pythagorici vocum concentum, Quicquid supra esset, putauerunt stridorem esse verius quam concinnam vocem. Vide Boethium lib. de Musica. I. et Plutarchum, nam recentiores haud inscite disdiapason cū diapente addiderunt, idest nonam decimam, (Diateffaron enim quartam vocant, Diapente quintam, Diapason octauam, Diapason cum Diapente duodecimam, Disdiapason quintamdecimam. Quin cum natura comparatum sit, vt vox hominū haud ferè ad disdiapason intendatur (siquidem inter se quantū aut intendi aut deprimi possunt, expendatur) fidibus adiectis ad vigesimum vocis gradum progressos, atq; adeo ad trisdia-
 pason & vigesimum secundum gradum, sensu nec quicquā eatenus reclamante, tradit Froschius. Addamus & hoc auctarii vice, Diateffaron, recipere sonos quatuor, spacia tria, tonos duos & semissem. Diapente sonos quinque, spacia quatuor, tonos tres & semissem. Diapason, sonos octo, spacia septem, tonos sex. Diapason & diateffaron, sonos vndecim, spacia decem, tonos octo & semissem. Diapason & diapente, sonos duodecim, spacia vndecim, tonos nouem & semissem. Disdiapason, sonos quindecim, spacia quatuordecim, tonos decem. **SUPPOSITOS CUNEOS.** Hoc loco cuneis ferreis altis semipede sustententur aerea vasa, proximo cap. cunei sunt Theatri graduum vbi sedent spectatores ordines qui diriguntur in interuallis duarū linearum à centro ad circumferentiam cunei modo ductarum (centrum hic pro Orchestrae puncto medio accipimus.) Spectantur autem à summa gradatione ad imā. Inter cuneos fiebant itinera, id nos ex Theatri. M. Marcelli chnographia animaduertimus, nam Vi-

truuus tradit à præcinctiõibus itineribus alternis cuneos
 describi oportere, vt quemadmodum sunt præcinctiões
 tres, sint & cuneorum genera tria per eas, alterna & non
 directã. VTI EA ECHEA. Idest Sonituum
 & Troporũ discrimina illa decem & octo. QVART-
 A DIATESSARON, AD NETEN
 SYNEMMENON. Hoc falsum est, quare ex-
 pungenda dictio diateffaron. VT AB CEN-
 TRO PROFVSA SE CIRCVMMA-
 GEN S. Huc pertinet quod scribit. 3. cap. de motione
 vocis ad circinũ. TACTVQVE FERIE NS
 SINGVLORVM VASORVM CA-
 VA. Existimauit Aristot. Problematon Sectione. ii.
 non parum ad vocis conferre consonantiam vasa vacua et
 puteos. Vitruuius in graduum præcinctiõibus quas di-
 ximus esse tres. (Siquidem magna sunt Theatra) toti-
 dem cellarum regiones constituit vbi collocentur vasa in-
 uersa quorũ percussione ad spectatorum aures vox vege-
 tior, clarior atq; suauior perueniret. Eas regiones in tres
 decim cellas diuidit æqualibus interuallis, sex hinc atque
 hinc, & vnã mediam. In ima præcinctiõne ponuntur va-
 sa quæ rationem habent harmoniæ, hoc modo. In cornuum
 cellis collocantur quæ sonitum habent Netes hyperboleon.
 Subsequuntur vtrinq; quæ sunt ad Neten diezeugmenon
 interuallo consonantiæ Diateffaron. In tertiis cellis sunt
 quæ ad Neten paramesen, interuallo item Diateffaron.
 Quæ sunt in quartis, sono solũmodo distant & sunt Ne-
 tes synemmenon. In quintis cellis sunt ad mesen inter-
 uallo Diateffaron. In sextis cellis ad hypaten meson, item
 Diateffaron spacio. In media cella sunt ad hypaten by-

paton interuallo Diatessaron. In media præcinctiōne sunt
 vasa chromatos. Collocantur autem in cornibus vasa quæ
 sunt ad paraneten hyperboleon. In secundis cellis ad pa-
 raneten diezeugmenon spacio diatessaron. In tertiis ad
 paraneten synemmenon spacio diapente. In quartis ad
 Lichanon meson, interuallo Diatessaron. In quintis ad
 Lichanon hypaton, item diatessaron. In sextis ad para-
 meson, quod ad paraneten hyperboleon distat diapente, &
 paraneten synemmenon, diatessaron. In chromatis media
 cella nulla sunt vasa, quod à Lichano hypaton ad proslā-
 banomenon, aut ad aliam omnino decem & octo vocū nul-
 la sit consonantia, Sunt enim hemitonia tantum duo &
 tonus. In tertia præcinctiōne collocantur vasa diatoni. In
 cornibus quidem ea quæ sunt ad paraneten hyperboleon.
 In secundis cellis ad paraneten diezeugmenon, spacio
 Diatessaron. In tertiis ad paraneten synemmenon, diapente.
 In quartis ad Lichanon meson, diatessaron. In quintis ad
 Lichanon hypaton, diatessaron. In sextis quæ ad proslā-
 banomenon, diatessaron. In media, quæ sunt ad meson.
 Quod ea ad proslābanomenon habet consonantiā dia-
 pason, & ad Lichanon hypaton diapente. Hæc ego scripsi
 vt locus apud Vitruuium mendosus emendari possit, cui-
 us me rei submouit, ne quem laude sua defraudem, Lu-
 douicus Luënius, vir liberalibus disciplinis præter medi-
 cinæ peritiā eruditus, cuiq; tantum semper tribui, quan-
 tum homini nemini, eo erat morum cādore, ea ingenii fœ-
 licitate eo iudicio vt acerrimi cuiq; æquari posset, am-
 icitia quidem nescio an habuerim parem neminem, quod
 tamen nolo testimoniū hac in re eleuet meum. Semel aut
 statuendum est, eos troporum qui Lichani et paranetæ di-
 cuntur,

cuntur, in chromate dici etiam chromaticas, & in Diatono, diatonos. Quod tradit Boethius lib. Musica. 1. cap. 22. IN TERTIIS DIATESSARON AD CHROMATICEN SYNEMMENON. Non diateffaron, sed diapente est consonantia. ET AD CHROMATICEN MESON, DIATESSARON. Pro meson, scribendum, synemmenon. Alioquin Vitru. non satis viderit. TERTIIS DIATESSARON, AD DIATONON SYNEMMENON. Immo diapente, non diateffaron. MVLTA THEATRA ROMÆ QVOT ANNIS FACTA. Theatra ex vetere more, lignea ac temporaria primum fiebant, post etiam versatilia, cuiusmodi. C. Curionem in funebri patris munere fecisse scribit Plin. lib. 36. cap. 15. Postea lapide cæso & marmore extructa sunt, non temporaria mora verum æternitatis destinatione, vt dicam cum Plinio.

CAP. SEXTVM.

VÆ DISIVNGAT PROSCENII PVLPITVM. Proscenium, auctore Diomed. est locus ante Scenâ. QVOD OMNES ARTIFICES IN SCENAM DANT OPERAM. Secus apud Græcos, apud quos, cum reliqui artifices per Orchestram peragant sua, soli Tragici & Comici suas in Scena præstant actiones. Est autem Scena vt Cassiodoro placet variarum lib. 4. frons Theatri, idest ea Theatri pars quæ ab vno eius cor-

nu ad alterum cum coopertura ducebatur, quòd fieret
 Theatri in hemicycli fere formam. Ea aut versilis fuit,
 quum subito tota machinis quibusdam verteretur & aliã
 picturæ faciem ostenderet, aut ductilis, quum tractis ta-
 bulatis hac atq; illac species picturæ nudaretur interior.
 Auctor Seruius lib. 3. Georg. sed libet Cassiodori verba
 de origine Theatri adferre, sunt autem ex Epistola ad
 Symmachum. Cum agricultores (inquit) feriatís diebus
 sacra diuersis numinibus per lucos vicofq; celebrarent,
 Athenienses primum agreste principium, in vrbaniú spe-
 ctaculum collegerunt, Theatrum græco vocabulo, visoriú
 nominantes, quod eminus astantibus turba conueniens sine
 aliquo impedimento videatur. Frons autem Theatri, sce-
 na dicitur, ab umbra luci densissima, vbi a pastoribus in-
 choante verno, diuersis sonis carmina cantabantur, hæte-
 nus Cassiodorus. **EXTREMI DVO SPE-
 CTABVNT ITINERA VERSV-
 RARVM.** Versuræ sunt vbi vno latere absoluto in
 aliud deflecti necesse est. Sic Columella lib. 2. cap. 2. de
 Iuuenis arantibus loquens. Sed nec in media parte ver-
 suræ consistat, & paulopost. Cum ventum erit ad versu-
 ram in priorem partem iugum propellat, idest cum ventum
 erit ad extremum sulcum & reflectendum erit, vt alium
 proscindas. Hoc verò loco sunt porticus à Scena ad Thea-
 tri cornua ductæ non quidem pertinentes, vti in Theatro
 Marcelli obseruatum vidimus, quâquam in eo quod Pola,
 quæ vrbs est Dalmatiæ, cernitur, ad ipsa cornua ita pro-
 currunt, vt liceat ipsum Theatrum plano pede ex eis in-
 gredi. **NE MINVS ALTI SINT PAL-
 MO PEDE.** Idest viginti digitis, siue palmis quin-
 que,

que, dictione composita.

CAP. SEPTIMUM.

ORCHESTRA NOMEN A SAL-
 TANDO NACTA. *Orchestra*, ab
 ὄρχηστρα, Id est salto siue gesticulor di-
 ctam, locum esse in medio Theatro, vbi sunt designata
 Senatorum loca, proximo cap. voluit. Id quidē apud Ro-
 manos. Nam Iulius Poll. lib. 4. cap. 9. chori dicit esse
 propriam, vt Scenā actorum. ET QVÆ PRÆ-
 CISIO FVERIT. Scribendum, quā. PO-
 DII ALTITVDO. Podium, menianorum ha-
 bet speciem, cuius pars quæ magis prouehitur, pulpitu est,
 veluti pergula quædam. CVM CORONA ET
 LYSI. *Lysim* & paulopost vndam, pro eodem dicta
 existimauerim, nempe pro sima recta aut inuersa, id est,
 gula recta aut inuersa, (vt Itali vocant) quæ coronæ im-
 poni solent, & vndam imitantur, hoc est, vndæ instar, si-
 nuosæ sunt. Sed in coronis quæ supra Zophorum consti-
 tuuntur, nunquā nisi rectæ fiunt, In stylobatarum autem
 coronis, inuersæ aut etiam rectæ. In Stereobatis, quæ bas-
 samenta vocant, animaduerti nisi inuersas collocari. Fi-
 guras subiunxi. recta, inuersa.

PLUTEVM INSVPER CVM VN-
 DA. Pluteum monui esse quo inferiores columnæ à su-
 perioribus sciunguntur. Hoc autem loco uti lib. 4. cap. 4.
 pro podio dictum est, ut vel hinc Vitruuius noster quan-
 tuis doctissimo lectori negocium facere possit; quòd eodem
 vocabulo diuersis in rebus utatur. DIAZOMA-
 TA. Præcinctiões & veluti transuersa cingula, idest
 interiectas gradibus areolas. ITA VTI MÈ-
 DIÆ VALVÆ ORNATVS HABEANT
 AVLÆ REGIÆ. Trium valuarum, media
 Βασίλειον, aut οἱ κρησὶ δόξος à Polluce dicitur.
 SEV DEORVM ADVENTVS CVM
 TONITRIBVS REPENTINIS.
 Quæ ad hoc pertinent sunt tria vocabula apud pollucem
 lib. 4. cap. 19. θεολογῆιον, unde Dii è sublimi super
 Scenam apparebant, κρηνοσκοπεῖον, alta versã-
 tilis machina instar speculæ, ex qua fulmina Iupiter eia-
 culabatur, Βροντῆιον, locus post Scenam, in quo vtrius
 calculis confertis & per æra versatis, tonitrus similitu-
 dinem imitabantur. SECVNDVM EA LO-
 CA VERSVRÆ SVNT PROCVR-
 RENTES. πελάκτοι à Polluce vocantur.

CAP. OCTAVVM.

ENERA AVTEM SVNT SCE-
 8 NARVM TRIA. Quæ sequuntur de
 tribus Scenarum generibus, velim superiori ca-
 piti addi, ut sit initium octavi cap. ibi. In Græcis Thea-
 tris. Nam quæ vsque illuc dicentur, ad Romanos perti-
 nent.

nent. At ibi de conformatione Theatri Græcorum incipit tractare, argumento si non diuerso, certè gentium variarum. Neq̃ tamen velim quenquam existimare à Vitruuio sectos in capita libros, quin potius, quod alibi testati sumus, perpetua & continua vsus dictione. Eius rei si non sit aliud argumentum, certè tria libri nomi prima capita fidem facere possunt quæ constat partem esse Proœmii. IN TOPIARII OPERIS SPECIEM DEFORMATIS. De Topiariis libro. 7. cap. 5. dicam. PARALLELLOS LINEA DESIGNATVR. Æquidistans, coequalis, mutuo cum alia correspondens. ET QVÆ SECAT CIRCINATIONIS LINEAS. Scribendum quæ. ITAQVE EX EO SCENICI ET THYMELICI GRÆCE SEPARATIM NOMINANTVR. Scenici complectuntur Comicos & Tragicos. Thymelicorum nomine intelligimus Cytharædos, Cytharistas, Lyristas, & Tibicines, atq̃ id genus Symphonicorum. EIVS LOCI ALTITVDO. Non desunt exemplaria vbi pro loci scriptum est logei, neq̃ fortasse abs re, nam logeum, idest λογέον, pulpitum significare pauloante dixit, & apud Iulium Pollucem legimus lib. 4. cap. 19. SVNT ENIM NON NVLLI LOCI NATVRALITER IMPEDIENTES VOCIS MOTVS. Cum sint loci aut dissonantes, aut circunsonantes, aut resonantes, aut consonantes, horum maxima est habenda ad vocis in Theatris effectum ratio, reliquæ differentiæ, vitiosæ sunt.

CAP. NONVM.

HORAGIA QVE LAXAMEN-
 TVM HABEANT AD CHO-
 RVM PARANDVM. Choragia
 significant & eos qui ludorum instrumentum suppeditat,
 & locum vnde totum instrumentum promitur. De vesti-
 bus quidem Tragicis & Comicis scribit pleraq; Iulius
 Pollux lib. 4. cap. 18. De Choragis verò Libanius in
 argumento orationis Demosth. $\nu\gamma\tau\alpha\ \mu\epsilon\iota\ \sigma\tau\omicron\upsilon\upsilon$. Solebāt
 indumenta a Choragiis assumi, quæ ædiles præbenda lo-
 cabant, vt est apud Plautum in Persa, verba eius sūnt, Sa-
 turio paras, $\omega\theta\theta\omega$ ornamenta? Toxillus, abs chorago su-
 mito, dare debet, præbenda ædiles locauere. ET EX-
 EVNTIBVS E THEATRO SINI-
 STRA PARTE ODEVM. Odeum etiam
 Romani habuerunt vt meminit præter alios Ammianus
 lib. 16. $\alpha\ \tau\omicron\ \tau\eta\varsigma\ \omega\delta\eta\varsigma$ inquit Suidas, idest à cantu
 dictum. Erat autem gradatim, veluti $\theta\epsilon\alpha\tau\epsilon\rho\iota\sigma\tau\omicron\upsilon\upsilon$, idest
 minusculū Theatrum, structus locus, vnde musica certa-
 mina spectabantur. Scribit enim Tranquillus, Neronem,
 Musicum certamē instituisse, Domitianum item, vbi præ-
 ter Cytharædos certaret Choriſtæ & Psalloythariſtæ,
 atq; etiam Odeum excitasse. Et Plutarchus in vita Peri-
 clis auctor est retulisse regii tabernaculi formam, nam et
 Suidas ait in eo $\delta\iota\upsilon\gamma\sigma\iota\epsilon\lambda\omicron\upsilon\pi\tau\omicron\varsigma\ \alpha\gamma\gamma\epsilon\upsilon\tau\omicron\varsigma$ fuisse.
 REX ARIOBARZANES RESTI-
 TVIT SMYRNÆ STRATAGEVM.
 Strategeum, armamentarium dici potuit vbi reponerentur
 hostium spolia, aut Prætorium, quò milites conuenirent.

Hermolaus

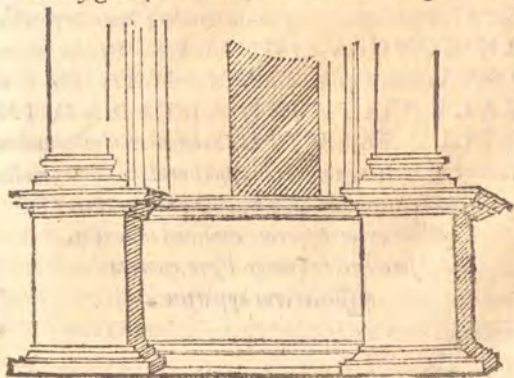
Hermolaus castigationum Plinii lib. 3 6. cap. 25. A saronicum æcum videtur legisse, de quo nos infra nonnulla.

QVÆ VIDENTVR ITA OPORTERE COLLOCARI, VTI DVPLICES SINT. Porticus duplices, appellatæ sunt à duplici columnarum ordine. Nam & Galienus Imperator, porticum Flaminiam vsq; ad Pontem Miluium parauerat ducere vt Tetraëstiche fieret, aut etiam Pentaëstiche (inquit Iulius Capitolinus in eius vita) idest quatuor aut quinque ordinum columnarum. **VTI IN TERTIO LIBRO EST DEMONSTRATVM.** Cap. 3. eo certe loci & ex sententia nostra indicauimus quomodo describeretur ad circinum Ionicum capitulum, idest rectæ volutæ inuoluerentur. Nam quæ fiunt ex Vitruuii præscripto, nisi artificis manu adiuuentur, haud scio an superbo iudicio sint facturæ satis. & quanquam hæctenus is locus habitus est vt Delio (quod dicitur) haberet opus natatore, & Oedipo coniectore, ni fallor quæ scripsimus, ita scripsimus, vt quæ tradiderit parum culta & difficilia, pro viribus nõ negligenter, & dilucide tractauerimus. **QVEM ADMODVM IN QVARTO LIBRO EST SCRIPTVM.**

Cap. 1. Nos tamen vt semel totam columnationis rationem traderemus, lib. 3. in Digressione nostra Corinthiæ capituli rationem maluimus indicare. **STYLOBATIS ADIECTIO QVÆ FIT PER SCAMILLOS IMPARES.** Ampliamus libro tertio, cum diceret ita exæquari oportere Stylobatas, vt haberent per medium adiectionem per scamillos impares. Quid verò iam tunc suspicaremur libet hoc

loco exponere (nam fortasse non fallet à diuinatione petitum auxilium. Quid enim huiusmodi in rebus aliud facias?) Eandem plane habuisse in Stylobatis rationem Vitruuium quam in columnis putabamus. Atqui ex eius sententia (perierat enim promissa deformatio) demonstraueamus columnis veluti ventrem adiici, vt intumescerent in medio, capitibus summo atq; imo contractis & diminutis. Itaq; cum intelligeremus Athenis vrbe Græciæ vetustissima, etiam hodie ostendi Stylobatas ad Basis Plinthis latitudinem non respondentes, (quæ alioquin forma est et pulcherrima & Romanis perpetuo vsurpata) sed contractos, Existimabamus Græcorum consuetudine per scammillos impares, id est ceu gradibus quibusdam, fieri adiectionem in mediis stylobatis, hoc est, fieri, vt gradatim à supremis atq; infimis partibus quadratorum, quæ coronibus suis & Basis clauduntur, medium versus suburgerent & adaugerentur. Id cum non satisfaceret, cepimus & istud expendere. Initio Stylobatam fuisse statim à fundamentorum substructione veluti perpetuam parietem qui columnarum bases exciperet. Eius superiorē partem coronice, inferiorē basi, relinquo medio spacio ad libellam exæquato ornari solitam. Eo modo cum esset, alueolatum visum fuisse, pari scilicet præter circuncurrentes partes perpendiculo, id qui sequuti sunt cū vitare velent, ad spirarum perpendiculum quicquid reperiebatur, spacio quod cum intercolumnio conueniebat sua relicta specie, efficiebant vt resiliet, sed nusquam magis aut minus, quam vt ad amplitudinem Plinthis basis præter suas proiecturas responderet, & intersepti siue plutei partes (ita enim voco quod ex stylobata non resilit) cum proiectis partibus, id est coronix cum coronice, medium exæquam

tum cum exæquato medio, & basis cum basi consentirēt. Huiusmodi resiliētes stylobatas (quos nisi fallor scambellos Vitruuius vocat siue scabellos, aut scammulos ut aliqui codices habent, impares autem, quod inter stylobatis, Id est interseptis perpendicularo non responderent) cum magis ad rationes podiumum vnde spectari soleat, pertinere arbitrarentur, aut quando sine apertionibus, id est sine podiumo frontes vel latera ædificiorum fiunt, & columnæ ita parieti adhærent, ut tantum pars quota promineat (quod diximus huius lib. cap. 1. cum de Parastatis loqueremur) vbi itiones habere vellent expeditiores, tatum ex illo perpetuo pariete sub basibus reliquerunt amotis interseptis, quantum ipsis excipiendis satis esset. Ut sint omnino genera stylobatarum duo, perpetuum, & expeditum. Illud aut vno eodemque ductu percurrit, aut resilit ad spirarum perpendicularum. De expedito dixi lib. 3. vbi singulorum generum trado rationes. Posterioris nostræ sententiæ inueni vindces Antonium & Baptistam Sangallos architectos insignes, ut minus me coniecturæ pœniteat.

Quod ad rem faciat, ex antiquorum monumentis aliud conicere non potui. QVÆ SVPRASCRIPTA EST IN LIBRO TERTIO.

Diximus eius libri cap. 3. Scamillorum deformationem promitti quidem à Vitruvio, sed nescio quo malo fato, ad nos non peruenisse. SVB DIVO HYPÆTHRISQVE. Fiunt enim & hypogææ ambulationes, vt loquar cum Egesippo & Petronio arbitro, idest subterraneæ, quibus non sunt absimiles Cryptoporticus, vndiq; scilicet parietibus tectæ. ET DEXTRA ATQVE SINISTRA STRUCTILES CLOACÆ FIANT. Cloacam locum esse concavum per quem colluuiæ quædam fluat, eiusq; appellatione tubos & fistulas contineri, Auctor est Vlpianus Pand. lib. 43. de cloacis. PRÆTEREA IN HIS OPERIBVS THESAURI SVNT CIVITATIBVS IN NECESSARIIS REBVS AMAIORIBVS CONSTITVTI. Thesaurum cuiuscunq; rei esse copiam, qui Sexti Pompei legerit fragmenta ignorare minime potest. IN CONCLUSIONIBVS. Eo nomine intelligit Vrbiū obsidiones. VNAM IN PACE SALVBKITATIS, ALTERAM IN BELLO SALVTIS. Salubritatis, quia ambulatione & motione corporis, humorum plenitudines molestiores exuguntur, Salutis, quia ex hypæthris (in quibus arbores fuerant consitæ) in conclusionibus cæduntur ligna, quorum difficilis erat apparitio.

CAP. X.

RIMVM ELIGENDVS LO-
 P CVS EST QVAM CALIDIS-
 SIMVS. Penè quicquid hic de balneis scri-

ptum est, Palladius in libri sui primi caput. 40. transtu-
 lit. De eius nominis deriuatione si quis requirat, videndus
 Etymologus, & Suidas. Sed illud prætereundum non est
 quod tradit Spartianus in Adriano, neminem nisi egrum
 lauari in publico passum ante horam octauam, Martialis
 certe lib. Epigrammaton. 4. palestræ nomine, horam octa-
 uam lotioni adscripsit. Epigramma quoniam est pulcher-
 rimum visum est subiungere, est verò ad Euphemum.

Prima salutantes, atq; altera detinet horat

Exercet raucos tertia causi dicos,

In quintam varios exercet Roma labores.

Sexta quies lassis, septima finis erit.

Sufficit in nonam nitidis octaua palestris,

Imperat extructos frangere nona toros.

Hora libellorum decima est Eupheme meorum.

Temperat ambrosias cum tua cura dapes:

Et bonus ætherio laxatur nectare Cæsar:

Ingentiq; tenet pocula parca manu.

Tunc admittite iocos: gressu timet ire licenti

Ad matutinum nostra thalia Iouem.

IPSA AVTEM CALDARIA TEPI-
 DARIA QVE. Hic, pro cellis accipiuntur, mox
 pro vasis. EX HYPOCAVSTO. Paulopost
 hypocausim vocat, id est fornaculam in qua ignis succen-
 ditur, vnde aqua calefit. Papinius Sylvarum libro primo.

Tenuem voluunt hypocausta vaporem,
 Cicero ad Quint. fratrem, vaporarium appellat. Hypo-
 causti mentionem facit Vlpianus Pandect. lib. 17. man-
 dati fornacatorem in Papiniano Pandect. lib. 33. de fun-
 do instr. interpretor seruū qui in balneo curā habet suc-
 cendendi ignis. EX COMMUNI HYPO-
 CAUSI CALEFACIENTVR. Pro ca-
 lesiant dictū, vt lib. 4. cap. 7. concalesciunt. RVR-
 SVS REDEAT AD PRÆFURNIVM.
 Præfurnium os est hypocausti, quo nomine vtitur Cato,
 cap. 38. LATERCVLIS BESSALI-
 BVS. Octo vnciarum, idest pollicum, Pes enim in duo-
 decim vncias, idest pollices diuiditur. Et vt semel dicam,
 pes diuiditur in palmos quatuor. Palmus constat quatuor
 digitis siue pollicibus tribus. Digitus tam latus est quā
 sunt lata quatuor Ordei grana. Mendose citatur Isido-
 rus a glossematicis Iuriscons. vt dicat pedem constare di-
 gitis. xv. Scribendum enim. xvi. Anmauertendum est
 antiquos pedem pro asse siue pondo habuisse, quod in duo-
 decim æquas partes diuideretur, vnde Columella lib. 6.
 cap. 18. dupondium dixit pro duobus pedibus. & lib. de
 arboribus cap. 16. Ab ipso (inquit) arboris crure peda-
 le spacium intermittito, deinde sulcum in quatuor pedes
 longum, in tres altum, in dupondium & semissem cum fe-
 ceris, &c. DEINDE OPERE ALBARIO.
 Hoc fit pura calce. SIVE TECTORIO. Te-
 ctorium cōplectitur arenatum, idest mortarium, & mar-
 moratum. PRÆTER SCHOLAM LA-
 BRI. Schola, Hermolao pars est labri, siue solii aut
 aluei, idest fossæ lapideæ balnearum, vbi posteriores, oc-
 cupato

cupato à prioribus labro, præstolabantur, & spectantes stabant, aliis magis placet porticum esse circum labrum. **LACONICVM SVDATIONES QVE.** Laconicis sudorem ex calore sicco elici auctor est Cornelius Celsus lib. 2. cap. 16. Vnde illud Columellæ in Proœmio lib. 1. Quotidianâ cruditatem laconicis excoquimus, & exucto sudore sitim quærimus. Erant autem veluti Turriculæ cameratæ in hemisphærium. Quæ loca significat, cum ait, sudationes, ea Seneca in epistolis sudatoria vocat. Cornelius Celsus lib. 3. cap. 27. dicit assas sudationes, ad differentiam earum quæ sunt balneis. Apud Dionem libro. 53. legimus Laconicum dici, quod Lacædemonii huiusmodi sudatorii cruditatem coquerent. **MEDIUM QVE LVMEN IN HEMISPHERIO RELINQUATVR.** Hemisphærium à testudine differt, & hæc ex duobus arcibus in crucem se in centro secantibus constare videtur, illud autem planè sphæricum & orbiculatum est.

CAP. XI.

CONSTITVNTVR AVTEM IN TRIBVS PORTICIBVS HEXEDRÆ. Hexedra à sedium frequentia dicta est. Eius figuram referunt quæ in Cœnobiis vocantur capitula. **QVOD GRÆCI VOCANT ΔΙΑΥΛΟΝ.** Diaulon dicunt curriculum siue spacium ita constructum vt cum cursores ad stadii metam peruenissent, flexo cursu per uersuram re-

dirent vnde essent digressi. Alioqui Diaulos Heroni habet in longitudinem pedes mille ducentos, Stadium verò sexcētos. Certè hoc loco Vitruuius $\delta\iota\omega\lambda\omega\nu$ dicit quod duorum stadiorum ambulationis habeat circuitionem.

EPHOEBEVM IN MEDIO. Ita appellatur locus vbi puberes exercebantur, quos Censorinus lib. de die natali vult esse decimo sexto ætatis anno. **SVB DEXTRO CORTICEVM.** Lego aut Couriceum pro loco vbi puellæ exercebantur, aut Couriceum, pro Tonstrina. **DEINDE PROXIME CONNISTERIUM.** Scribo Conisterium à $\kappa\upsilon\nu\iota\varsigma$, vbi puluere post vnctionem luctaturi aspergebantur, vt præhensiones essent firmiores & non lubricæ. Nicolaus tamen Perotus vir alioquin de lingua latina non male meritus pro Apodyterio accepit idest cella in balneis vbi loturi vestes deponebant, parū prospiciens. Hoc vtuntur Varro lib. 2. de re rustica, Cicero & Plinius in Epistolis.

AD SINISTRAM EPHOEBEI ELEOTHESIVM. Locus vbi ceromata, idest cerato oleo perfundebantur, quanquam eleodeusium potius dicendum videtur. $\Delta\beta\omega\omega$ enim rigo significat. Ceroma apud Plinium lib. 35. cap. 2. pro conisterio & eleothesio interpretantur, alii pro loco vbi Athletæ exercebantur. Vtebantur oleo & in balneis, item strigilibus ad distringendum detergendū ue sudorem. Artemidorus lib. de Sōniorum interpretatione. I. cap. 66. (vbi de balneis multa) Lecythum tradit vocari in quo oleum, Xystrophylacem in quo strigiles adseruarētur. Strigmenta autem sunt sordes gymnasiarum, hoc est quæ ex vnctorum Athletarum corporibus

corporibus raduntur. Græci Γλοιω', σελοισμα τοι
 & ε'υ'ωω' vocant. Nam sordem in palæstris acceptam
 πω' τοι dici tradit lib. simpliciu' medicamentoru'. 8. Ga-
 lenus. Strigmentorum gymnasiolorum mentio est apud Pli-
 nium lib. 15. cap. 4. De eis & balnearu' scribit Dioscor.
 lib. 2. cap. 28. A Plin. lib. 34. cap. 8. vt id quoq; addā,
 dicitur Apoxyomenos et Perixyomenos qui se dstringit,
 sed hic vndiq;. PROPNIGEV M IN VER-
 SVRA PORTICVS. Idest suffocatorium aut
 præfurnium. DVÆ DEXTRA ATQVE
 SINISTRA STADIATÆ. Porticus sta-
 diatæ dictæ sunt, quòd in iis ceu tectis stadiis per hye-
 mem cælo non sereno Athletæ exercerentur aut spectan-
 tibus hominum copius certarent. AVT PLATA-
 NONES. Loci platamis confiti, Refert Plinius lib.
 12. Platanos Athenis fuisse cœlebratas in ambulatione
 Academiæ. Nos multas non sine voluptate vidimus Ro-
 mæ in vinea Cardin. Saluiati, & aliis locis. QVOD
 ATHLETÆ PER HYBERNA TEM-
 PORA IN TECTIS STADIIS E-
 XERCENTVR. Stadium præter vulgatam si-
 gnificationem vsurpant auctores pro curriculo, idest loco
 vbi cursores aut Athletæ exercentur, in qua significatio-
 ne (quantum iudico) accipitur ab Aphthonio in descri-
 ptione Arcis Alexandriæ. Eius Scholiastes pro Thea-
 tro interpretatur. NOSTRI XISTA AP-
 PELANT. Xistus & Xistum cum apud Græcos idē
 significant, apud Latinos nonnihil habent discriminis, nā
 Xistos vocant porticus tectas vbi Athletæ per hyemem

exercebantur, Xista autem subdiales ambulationes ubi
 fudo caelo suas exercebant palestras. Tertullianus lib.
 ad martyres. Xystarchen vocat eum qui Xysto praest.

CAP. XII.

E OPORTVNITATE POR-
 TVVM NON EST PRÆTER-
 MITTENDVM. Portus est locus cõ-
 clusus quò portantur merces, & inde exportantur, auctõ-
 re Vlpiano Pandect. lib. 50. De verb. & rerum signifi-
 Cothona neutraliter, & Cothones masculino genere dici
 artificiales portus, auctõr est Seruius Æneid. lib. primo.
 CIRCVM ENIM PORTICVS SIVE
 NAVALIA SVNT FACIENDA.
 Navalialia intelligit loca ubi construuntur naues, aut sub-
 ductæ quassatæ ue instaurantur & adseruantur. Quorũ
 rationem tradit in fine huius capituli. SIVE EX POR-
 TICIBVS, ADITVS AD EMPORIA. Qui-
 dam codices pro porticibus habent portubus. Emporia ve-
 rò, sunt loca ubi merces venduntur. Vnde scribit ad finẽ
 libri primi, Mercurio vti Isidi & Serapi, in emporio adẽ
 constituendam. SED ERIT EX VNA PAR-
 TE STATIO. Stationem Vlpianus Pandect. lib.
 43. de fluminibus, interpretatur locũ ubi tutò naues sta-
 re possint. EXPEDIANTVR PROGRES-
 SVS. Progressus appellat agerum illam continuatam se-
 riem, quam nos ab elata terra leuatam dicimus. VTI
 PORTETVR PVLVIS A REGIO-
 NIBVS. QVÆ SVNT A CVMIS CON-
 TINVATÆ

TINVATÆ AD PROMONTORI-
 VM MINERVÆ. Hic vocatur puteolanus, de
 quo lib. 2. cap. 6. Solidatur autem aquis vel teste Sido-
 nio Apollinari in Panegyrico. VTI IN MOR-
 TARIO DVO AD VNVM RESPON-
 DEANT. Mortarium hic non significat arenatum, sed
 locum vbi rutro subigimus calcem & huiusmodi. Ita au-
 tem miscbuntur puluis & calx, vt ille ad hanc proportio-
 ne dupla respõdeat. ARCÆ STIPITIBVS
 ROBVTIS ET CATENIS INCLV-
 SÆ IN AQVAM, DEMITTENDÆ DI-
 STINENDÆ QV E FIRMITER. Id
 genus aquarii septi vulgus vocat cataractas. Figũtur ex-
 cauata & sulcata à summo ad imum tigna, pari inter se
 spacio. Vbi obfirmata sunt, tam longe quam magnum est
 interuallum & aliquanto plus, sed pro ratione caui crassæ
 comparatæ tabulæ indũtur in summis canalibus, vt ad in-
 fimas vsq; partes descendant, induntur aliæ super alias
 vti bene cohæreant dum ad eam altitudinem septum ere-
 ctum sit quæ erit necessaria, post haustoris machinis, in-
 clusa septo aqua exinamitur. DEINDE INTER
 EAS EX TRANSTILLIS. Tigillis, assẽ-
 ribus. DONICVM COMPLEATVR
 STRVCT VRÆ SPACIVM. Pro donec,
 vt lib. 3. & lib. 9. TVNC AB IPSA TER-
 RA SIVE CREPIDINE. Idest à summo
 litore quod fluctibus eliditur & alluitur. PVLVI-
 NVS QVAM FIRMISSIME STRVA-
 TVR. Fundamentum factum cæmentis aut arena.
 Alias puluinũ. Seruius lib. 10. Ænei, ait à nautis voca-

*ri durio*rem arenam quæ remeantibus fluctibus & euntibus densatur, & in modum saxi durefcit. Beroaldo placet molliorem esse arenam. Et puluinos scribit Isidorus lib. 19. esse machinas quibus naues in portum deducuntur aut subducuntur. Vnde illud Plauti in Cassina, vt subducam nauim in puluinarium, quod tamen non desunt viri docti qui à puluino arena dictum putent. **MAR-**
GINES STRVANTVR ÆQVILI-
BRES EI PLANITIÆ. Pari libramento, ad regulam coæquatæ. **RELATIS TABV-**
LIS. Commissis vt in Orthostatis fieri diximus lib. 2. **MERONIBVS EX VLVA PALV-**
STRI FACTIS. Aliàs peronibus, idest saccois vt apud Plinium lib. 36. cap. 14. **TVNC CO-**
CHLEIS, ROTIS, TYMPANIS COL-
LOCATIS. Haustoriæ sunt rotæ de quibus lib. 10. cap. 9. **QVEMADMODVM IN THEA-**
TRORVM ET MVRI FVNDATIO-
NIBVS EST SCRIPTVM. De muris dixit lib. 1. cap. 5. De Theatro lib. huius cap. 3. Quamquam eorum fundationes vult peti ex lib. 3. cap. tertio. **RVDERATIONE SIVE STRVCTV-**
RA COMPLEATVR. De ruderatione integrum est cap. 1. lib. 7. **HIS PERFECTIS**
NAVALIORVM EA ERIT RATIO. Pro naualium mutata declinatione. **TINEAM,**
TEREDINES. Separauit Tineam à Teredine vt Plinius lib. 16. cap. 41. qui scribit Teredinem in mari sentiri, terrestres esse Tineas. Id ante eum dixerat Theophrastus lib. de Historia platarum quinto. Insu per,
 esse

esse Teredinem corpore paruam, capite magno & dentibus, Tineas verò similes vermiculis, quibus paulatim materies perforatur. Libro secundo, cap. nono. termitem vocauit. Est & Thrips lignarius vermiculus, hoc est qui ligna rodit, sicut Ips cornua & vites, Cis frumenta, Midas fabam, Ix vitrum, Sis vestes

Auctore Phocione Crammatico in

Lexico. MINIME

SVNT MATE

RIAN=

DA.

Ligno extruen=

da non sunt, immo

omnino à Ciuium domibus

propter incendia sunt

naualia semo=

uenda,

arcendâque, vt

eius quoque rei nos lectorem moneamus.

M ii

G V L I E L M I
P H I L A N D R I C A S T I L I O

N I I G A L L I C I V I S R O . I N S E

x t u m L i b . M . V i t r u u i i P o l

l i o n i s d e A r c h i t e

ct u r a , A n n o

t a t i o n e s .

E X P R O E M I O .

ENCYCLIO Q VE DOCTRI-
NARVM OMNIUM DI-
SCIPLINA. Encyclion disci-
plinam siue Encyclopædiā vocat cir-
cularem orbiculatamq; disciplinarum
omnium scientiam, quas vt nemo me-
diocriter doctus coniunctionem communicationemq; inter
se habere iuerit inficias, ita lib. I . cap. I . vult in omnibus
Architectum si nō excellere, at certe tinctum & non im-
peritum esse . PHILOGIS ET PHI-
LOTECHNIS REBVS. Ista tribuit rebvs
quæ sunt hominum, Nam philologus, is dicitur qui vehe-
menti disciplinarum tenetur amore, quiq; discendi studio
inhiat, in eorū commentatur, & totus incubit. Philotechnus
aut artium opificiorumq; studiosus, & artificiorū cultor.

C A P .

CAP. PRIMVM.

AMQVE ALITER ÆGYPTO,
 n ALITER HISPANIA. Habent
 enim diuersos horizontes. Est autem horizon
 qui hemisphærium manifestum ab occulto terminat, ab
 οὐρανῷ, idest finio nominatus. Macrobius superstantis
 cœli terminum, Martianus Capella finitorem, Ptolemæus
 & Alphraganus hemisphærii circulum vocant. SVB
 SEPTENTRIONIBVS NVTRIVN
 TVR GENTES IMMANIBVS COR
 PORIBVS, CANDIDIS COLORI
 BVS, DIRECTO CAPILLO ET
 RVFFO. Hoc etiam narrat Galenus lib. 2. de tem
 peramentis. Et scribit Tacitus lib. de Germanis, eorum
 comas esse rutilas, & procerâ corpora. Vide Plin. lib. 2.
 cap. 78. Nam flauos esse, memini legere apud Iuuenae
 lem satyra. 3. Lucanum lib. 1. & 2. Strabonem lib. 7.
 Herodianum lib. 4. Claudianum, & Chonradum Celtem
 in elegiis. ANIMO SVSTINENTES.
 Idest fingêtes & imaginâtes, vt vulgus loquitur. VTI
 ORGANI, QVAM ΣΑΜΒΥΚΗΝ
 GRÆCI DICVNT. Sambuca, musicum or
 ganum triquetrum, imparibus longitudine fidibus & so
 nis. SPIRITVS VOCIS HABENTES
 HVMORE REPLETOS, AD HYPATOS ET PROSLAMBANOMENOS.
 Vocum varietas ex climatum diuersitate nascitur. Nam
 gentes quo breuiorem habent Poli eleuationem, eò sunt
 acutioris vocis, quo sublimiorem, eò sunt sonitibus gra-

uioribus, à Nete scilicet (transfūdendo per Mesen) ad Hypaten & Proslambanomenon pertinendo vt in Musica Theatri designatione, superiore libro. Id verò fieri ait propter breuitatem altitudinis, aut distantiam ad mundum, vt in organo Sambuca, chorda quæ est angulo proxima, (Ita enim Vitru. loquitur) idest quæ est breuissima tenuem & acutissimū habet vocis sonitum, ab ea quæ ab angulo maxime abest, idest a longissima grauior exprimitur sonitus. Sed animaduersione dignum putamus quod ex Capella & Ausonio refert Ianus Parrhasius in arboribus musicā rationem diuersam esse. Nam vt quæq; procerior arbor est & in altū tendit, eo magis acutū reddit sonum. Quæcunq; verò quam minimum absunt ab radice, grauius & rauco murmure quatiuntur. Scribo autem hoc loco ad hypatas & Proslambanomenon. HOC AVTEM ITA ESSE, A SERPENTIBVS LICET ASPICERE. Tradit Galenus extremo secundo libro de affectis locis, calorem motum excitare, frigus verò ociosum, & ad motiones pigrum efficere animal. Inde animalia frigidioris naturæ per hyemem solere latere, ipsasq; adeo Viperas si cōtraffentur deseranturq; non mordere, contra per æstatem atq; tum potissimum cum Caniculæ ardore exæsluant, sæuire & furorem præ se ferre. Eò respexisse mihi videtur Ouidius secundo Metamorph. cum ait,

Quæq; polo posita est glaciali proxima serpens
 Frigore pigra prius nec formidabilis vlli,
 Incaluit, sumpsitq; nouas feruoribus iras.

CVM SINT AVTEM MERIDIANÆ NATIONES ANIMIS ACV-

TISSIMIS. Nationes quæ ad meridiem vergunt, cum animi perspicuitate & consilio plurimum valeant, viribus minimum possint, Septentrionem incolentes viribus innixæ, & consiliis destitutæ, franguntur, ut verû sit cœli qualitate ingenii aliquid accedere aut adimi. ITA DIVINA MENS CIVITATEM POPULI ROMANI EGREGIA TEMPERATAQUE REGIONE COLLOCAVIT. Decebat scilicet eam urbem quæ erat futura mundi caput, quæ tot populorum discordie ferasque linguas sermonis commertio contraheret ad colloquia, quæ vna cunctarum gentium in toto orbe esset futura princeps, & pollere consiliis, & viribus valere.

CAP. SECVNDVM.

TI CVM DE SYMMETRIA
 SIT DETRACTVM AVT
 ADIECTVM. Oportet omnino Architectum ingenio esse solerti, multa doctrina, maximo usu, atque imprimis acerrimo esse iudicio, cui pro loci commoditate, aut decore, artis interdum præcepta negligenda. Nec enim in omnibus locis omnes symmetriæ effectus respondere possunt. Tum animaduertendum quibus rationibus ad loci naturam aut magnitudinem, opus debeat temperari. Ibi erit ingenio opus & acumine ut de symmetriis adiectiones aut detractioes fiat, ingenio ut inueniat, usu ut cognoscat, iudicio ut seligat, consilio ut componat, arte ut perficiat quod constituerit. In re autem ædificatoria laus est omnium prima iudicare quid deceat. SIGNO

RVM FIGVRÆ PROMINENTES
 CVM SIT TABVLA SINE DVBIO
 AD REGVLAM PLANA. *Piçtores pro-*
minentias ex tabula, vmbri, lineis, & cõminutis angulis
monstrare elaborant. Vmbri quomodo fiat docet Plinius
lib. 35. cap. ii. Omnes inquit qui volunt eminentia vide-
ri, candicantia faciunt coloremq; condiunt nigro. Magna
prorsus ars, in æquo extantia ostendere, & in confracto
solida omnia. Sed de ea re nos libro de piçtura scripto do-
cebimus, vbi præter quam quod indicabimus quicquid sub
piçturam cadit, id regulæ & circini beneficio fieri posse,
utcuq; piçtores negêt Empirici & ἄνευ ἰσχυροῦ,
idest verbis tenus piçtores, ita enim libet appellare pe-
niculi ductores indignos non qui pingant cuiusmodi nullos
videmus, sed qui nec terat colores (egregios enim piçtores
aut potius tolerandos ætas nostra vnũ atq; alterum tulit)
præter inquam quod docebimus circino & regula vniuersa
pingendi rationem perfici oportere, ostendemus etiam qua
symmetria partes ad vniuersam corpus referantur, quotu-
plices sint status & flexus corporum & rerum pingenda-
rum, quaq; ratione omnem colorem non temere, sed certo
iudicio componas misceas ue. Sunt de vmbri nonnulla scri-
pta à Leone Baptista libello de piçtura non infeliciter
quidem illa, sed quæ meos conatus nihil sint tardatura.
NON ENIM VEROS VIDETVR
HABERE VISVS EFFECTVS. *Ocu-*
lorum profecto sensus acerrimus, veruntamen qui non ra-
ro fallatur. Remi enim (quod & ipse & omnes fatentur)
cum sint sub aqua recti, oculis tamen fracti videntur.
Causam vel ex Ioanne Cãtuariensi Archiepiscopo, par-

te perspectiue tertia, hanc esse liquet, quòd pars quæ in aqua est, prior apparet quam sit reipsa, pars quæ extra aquam est suo in loco apparet. Itaq; cum partes hæ directe continuè apparere non possint, apparent continuatæ indirectè. Reliqua quia paucis explicari non possunt, præstat ad opticæ scriptores reicere. VTI NON CONSIDERANTIBVS ASPECTVS EVRYTHMIÆ DV BIVS. Eurythmia est venusta species commodusq; in compositionibus membrorum aspectus, auctore Vitruuio lib. 1. cap. 2. ea concinnitas nascitur ex Symmetriis præscriptis, aut iis quæ à solerti & acuto Architecto pro occasione quærentur.

CAP. TERTIVM.

IN QVIBVS TRABES IN ATRII LATITVDINE TRAIECTÆ HABEANT INTERPENSIVA. Interpensiva Hermolaus ait esse tilla aut asseres ab angulis parietum ad angulos tignorum interclusos ad imbres in colliquias deriuandos. Ego eo etiã nomine dici crediderim ligna quædam, fulcra stillicidiorum, aut quorum pars traiectas & alioquin veluti pensiles trabes sustinet, altera parieti infixa. ET COLLIQVIAS. Id est canales qui defluentem ex stillicidiis aquam recipiunt. DISPLVVIATA AVTEM SVNT. Displuviata tecta sunt, trabium iunctis capitibus, mutuo innixu paribusq; contra se ponderibus, pedibus imis diuargicatis, quæ (nisi fallor)

Sext. Pomp. peccinata appellat, sicut testudinata in partes quatuor deuexa. Nam aliter peccinatum dispositum dicitur à Vitruuio lib. 1. cap. 5. idest quemadmodum seræ dentes solent esse. DELIQUIÆ ARCAM SVSTINENTES. Deliquias videtur intelligere quas Sext. Pomp. dicit delicias, tigna quæ à culmine ad tegulas angulares infimas versus fastigatum collocantur, vnde tectum deliciatum, & deliciares tegulæ. Nam collicias tegulas idem auctor ait per quas aqua in vas defluere potest. ET OPVS INTESTINVM. Pro fenestris hoc loco accipiendum. Aliàs omne opus materia constans significatur intestini operis appellatione.

CAP. QVARTVM.

TRIORVM VERO LONGI-
 TVDINES. Statim ab interiori ianua introeuntibus occurrit atrium, ædificium continens aream in quam collecta (inquit Sextus Pomp.) ex omni tecto pluuia descendit. Dicitur vt Varro existimat ab atriatibus Hetruriæ populis, vnde exemplum sit sumptum, Seruius, Æneid. 1. ab atro, quod in eo culina esset dici mauult. Illud verò non fuerit negligendum, quod sacri Euangelii scriptores ὠλήν vocant, id interpretes vertisse atrium, quanquam atrio Græci non vtuntur, vt scribitur huius libri cap. 10. Gellius certe lib. 16. cap. 6. refert nonnullos existimasse primorem partem domus quæ atrium vulgo diceretur, vestibulum esse, nam quod ad vocabulum græcum attinet, Athenæus tradit ὠλήν appellari perflabilem locum, & διαλωρίζειν dici lo-

cum vtrinque ventum excipientem, vsurpari autem sua
 etate (quemadmodum Menander & Diphilus vsi erant)
 pro regijs, quod ante se habeant ampla subdialia loca, quia
 ibi prætoriani milites obdormiant, Homerum verò, per-
 petuò aulæ nomine subdialia loca intelligere, vbi hercei
 Iouis erat ara. Verba eius libitum est apponere, ea ve-
 rò sunt ex lib. δειπνοσοφιστῶν quinto. Ὁ ἄρ' δια-
 πνεόμενος τόπως αὐλὴ λέγεται, ἢ διαυχο-
 νίζειν φάμεν τὸ δεξιόμενον ὕψικατέρου πνῶ-
 μα χωρίον. paulo post. Νῦν δὲ τὰ βασιλεία
 λέγουσιν αὐλὰς ὡς περ Μενάνδρος καὶ Δίφι-
 λος. ἢ τοὶ δὲ τὸ μέγαλω ἔχειν πρὸ τῆς οἰ-
 κῶν ὑπαθείω τόπων, καὶ παρακοιμάσθαι
 εἰς ὄρνυφόρου τῶν βασιλείοις. Ὀμηρος δὲ
 τὴν αὐλὴν αἰετῆει ὑπὲρ τῆς ὑπαθείων τό-
 πων, εἴσα ἦν ὁ τῆς Ερκειοῦ ζηνὸς βωμός.

LACVNARIORVM ET ARCÆ.
 Id est caui ipsorum laquearium. ALIS DEXTRA
 ET SINISTRA. Alæ dicuntur hoc loco, vtrinque
 quod cōtinuò ab impluuiō struitur. TABLINVM
 SI LATITVDO ATRII ERIT PE-
 DVM VIGINTI. Pro Pinacotheca Tablinum
 posuit. Nam in Tablino codices & monumenta rerum
 in magistratu gesturum adseruantur. In Pinacothecis
 aut pictæ tabulæ & statuae, vt ex Plin. lib. 35. cap. 2.
 coniiicere licet. Vide quæ sunt apud Alexandrum ab Ale-
 xandro lib. 5. dierum genialiū cap. 24. SI ENIM
 MINORVM SYMMETRIIS VTE-
 MYR IN MAIORIBVS. Scribendum, si

enim maiorum symmetriis utemur in minoribus. Item paulopost. Sin autem maiorum in minoribus utemur, restituendum, sin autem minorum in maioribus. Fugisset melocus hic, nisi coniuenti mihi transilientiq; summōstrasset acri vir ingenio Lucenius meus. IMPLUVIUM LUMEN LATVM ATRII NE MINVS QVARTA. Deorsum quo impluit, impluuium dicitur, sursum qua compluit, compluuium, utrunq; à pluuia. Auctor Varro de lingua latina lib. 4.

GAP. QVINTVM.

RICLINIORVM QVANTA LATITVDO FVERIT. Triclinium à tribus lectis dictum, à Cicerone 2. de Orat. conclaue transfertur. Seruius Æneid. 1. scribit antiquos stratis tribus lectis epulari solitos, errareq; eos qui Triclinium dicūt ipsam Basilicam aut cœnationem. Vel hic vnus locus facit contra Seruii sententiam, ne laudem Quintilianum & Valerium Maximum qui quod Cic. 2. de Oratore, de Scopaloquens conclaue dixerat, Triclinium interpretantur. Quis autem fuerit apud veteres accumbendi mos, quæsitum est, nec ab vllō cuius ad hanc diem ædita sit (quod sciam) sententia expositum. Nos verò quod lectione & marmoribus antiquis animaduertimus, non pigebit adferre, vt ad cæteros aliqua quoq; hinc utilitas perueniat. Itaq; pr. insuri aut cœnaturi illi (prandiorum enim ne cui Seruii auctoritas imponat, mētio est apud Hippocratē lib. 2. de victus ratione in morbis acutis, apud Plautum, Terentium, Valerium Max., Plinium

Plinium Cæcilium, & alios, Quamquam Galenus lib. 6. de tuenda valetudine, refert se nisi tardius lauaret, cibum non sumpsisse, & illum quidem cum sumeret, solo pane uti, absq̃ potu, Quosdã verò oliuis, melle, atq̃ id genus, vsos cum potu, ut videri possit cibus quem interdum sumerent, leuis & facilis fuisse, cœna copiosior, utcumq̃ grauiissimus auct̃or Aristoteles Problematon sectione. 3. ait prandere large, cœnare parce præcipi) Illi inquam pransuri aut cœnaturi, solebant lectos nonnunquam tres sternere accubitorios, diuersos scilicet ab eis in quibus dormirent. (Nam Heliogaballum tradit Lampridius solido argento habuisse lectos triclinares & cubiculares) vnde vocatum Triclinium, aliquando duos, inde Plautus quarto actu Bacchidum, biclinium formauit. Sed & Vitruuius huius lib. cap. 10. ut in Oeco quatuor Triclinia sterni possint, præscribit. Et Iulius Pollux lib. 1. cap. 8. tradit οἶκον dici τρικλινον, πεντάκλινον, δευτερικλινον, ex lectorum numero. Antiphanes & Anaxandrides τρικλινον dixerunt, Phrynichus ἐπιῶκλινον & ἄνεῶκλινον vsurpauit ut est apud Athenæum lib. 2. Et apud eundem lib. 5. scribit Callixenus ad prorã nauis Philopatoris fuisse οἶκον τετρακλινον, ut coniecturæ sit locus, plures aliquãdo stratos lectos pro conuiuarij numero. Quamuis ferè gratiarum numero esse delectatos, & in Musarum desisse animaduersum sit. Notum est enim illud ex Iulio Capitolino in Vero, septem conuiuium, nouem verò conuitium. Nam & Archestratus Poeta Syracusius conuiuias esse aut tres, aut quatuor, aut nõ plures quinq̃ vult, alias futurum conuen-

rum manipulariū & rapto viuētium. Εἶπω (inquit)
 δ' ἢ τρεῖς ἢ τετταρακκοὶ οἱ ξυώπαντες. Ἡ τῶν
 τῶν τε γὰρ μὴ πλείω, ἢ δὴ γὰρ αὐτὸ εἶναι. Μιδω-
 φόρων ἀρπαξίβων σκηνήσρα πώτων. (Sunt
 autem hi versus ex libro qui secundum Chrysi-
 ppum in-
 scribitur γαζρονομία, secundum Lynceum & Calli-
 macbum ἠδὲ παθεία, ut Clearchus vult δεπνολο-
 γία, ut alii ὀφοποία. Id quod lib. 1. Dipnosophi-
 ston Athenæus annotauit) etiam si Platonis Symposium
 viginti celebrauerunt, ut idem prodit, Toties verò men-
 sas, quoties ferula & obsonia mutari, & onustas a duo-
 bus ferri, conuiujsq; accubantibus apponi solere, ex Alexi
 Poeta apud Athenæum lib. 9. & Plutarcho in vita Pelo-
 pidæ coniecimus. Consueuisse autem in lectis discumbe-
 re, præter alia loca, indicat Virgil. Æneid. 1.

Tu das epulis accumbere Diuum. & Æneid. 2.

Inde toro pater Æneas sic orsus ab alto. Et alibi.

Toris iussi discumbere pictis. Ad hæc Horatius lib. 1.

Sermonum, Satyra quarta. Sæpe tribus lectis videas cœ-
 nare quaternos. & carminum lib. 1. Ode. 27. & cubi-
 to remanete presso. Item Ouid. Amorū lib. 1. Elegia. 4.

Cum premet ille torum, vultu comes ipsa modesto Ibis ut
 accumbas. Suetonius in Augus. Neq; cœnauit vnâ, nisi

ut in imo lecto assiderent. Et post. Solebat & inæqua-

lissimarum rerū sortes, & auersas tabularum picturas in

comiuiuo venditare, incertoq; casu spem mercatiū vel fru-

stari, vel explere, ita ut per singulos lectos licitatio fie-

ret. Terentius in Heauton. Accurrunt serui, soccos de-

trahunt, video alios festinare, lectos sternere, cœnam ap-

parare.

parare. Columella lib. ii. cap. i. Villicus sit frugalitatis exemplū, nec nisi feris diebus accubans cœnet, Valerius lib. 2. de institutis antiquis. Fœminæ cū viris cubatibus, sedentes cœnitabant. Et ne mihi necesse sit omnia omnium loca laudare, Romæ vidimus in æde. D. Eusthæti, & aliis locis, Mutinæ etiam sculptum in marmoribus singulis iacentem in lecto hominem subiecto puluillo cubito, apposita ad lectum tripede mensa, aliquando monopodio. Ostendit & Venetiis huiusmodi duo marmora Ioannes Franciscus Valerius Venetus, Romanum vnum, pusillum illud quidem, Alterum à Peloponneso vsq; aduectum. Præterea Romæ in ædibus Hieronymi Maffei & Matthæi Saffii, visuntur marmora non admodum absimilia, vbi sunt lecti duo decubitorii cum mensa vna. In vno sedet vir seminudus supposito humeris puluino, ad eius genua est & alter seminudus pronus innixus cubito. Iuxta Secundū lectū stat promissa barba ventrosus senex (Silenum esse crediderim) cui soleas nudus iuuenis, vt iacituro demit, (Soleas enim demere solitos esse puluinisq; inniti cœnantes, præter marmora, multis Martialis & aliorum scriptorum locis probari potest) ponē verò alius nudus inclinabundū sustinet dū detrahuntur. Quin & apud veteres Romanos non fuisse vsū accubendi, sed postea viros discumbere cœpisse, & mulieres sedere quòd turpis visus est in muliere accubitus, auctor est Isidorus libro Etymologiariū. 20. ex Varrone de vita populi Romani. Et Catonem Uticensē nunq̄ iacuisse nisi dormiturū, sed sedisse post cœpta ciuilia bella & auditam Pharsalicam cladē scribit Plutarchus in ipsius vita. Nec tamen velim existimari nudos cum ederent iacuisse, quā

uis ita sculptores expresse- rint . Id certe effecerunt uti
 artis plus appareret, ibi musculos, venas, flexus elucere
 erat necesse, panno autem operire quod effingere non po-
 tuisse credibile sit, eius vero vel suspicionem a se alienā
 esse oportere existimabant . De his rebus cū ad Paulum
 Iouium Nouocomensem virum & disertissimū & si quem
 nostrum seculum tulit $\omega\lambda\upsilon\iota\sigma\theta\alpha$ retulisset (soleo
 enim non raro mei amanti-ssimum inuisere, & post lectas
 pulcherrimæ & omnibus numeris absolutæ Historiæ quā
 scribit aliquot paginas, plerisq; de rebus sententiam roga-
 re) dixit non defuisse qui existimarent triclina veterum
 non admodū fuisse diuersa a monachorum nostrorū Tri-
 cliniiis (quæ refectoria vocant) vbi sternuntur mensæ tres,
 ad caput vna, & ad latera duæ, tantum hoc interesse, &
 illi in lectis sederent (quod eum facere mensa humiliorē
 vidi, & Germanos in hypocaustis morem dicebat seruasse)
 hi autem nostri sedilibus vtantur. Notari autem Ho-
 ratiano dicto verso conuiuatoris auaritiā, qui tribus
 lectis idest (vt interpretantur illi) stratis sedilibus, vole-
 bat cœnare duodecim, potius quam quartum lectū & men-
 sam sternere, ceu non amplior esse deberet lectus, quam
 qui tres caperet nisi anguste. Et certe in speciem videri
 possit ea sententiā plausibilis, sed cū neq; cuiusquam scri-
 ptoris, neq; veteris marmoris auctoritati innitatur, haud
 scio an temere amplectenda sit. Anīmaduerto enim, in-
 cuiſſe aut non se diſſe vt nos solemus, idest vt spina cum
 femore rectum angulum efficeret, & item femur cū tibia
 (nam id esse sedere docuit Galenus lib. de vsu partiū cor-
 poris. 3.) sed distentis aliquando cruribus, nonnunquam
 dextro poplite læuum prementes genu, interdum compli-
 citis cruribus in alternas vicissitudines, aliquando inco-

antes seu cossim insidentes (liceat enim mihi si vetera,
at certe significantia Pomponii verba renouare & molli-
re) quo gestu sedere solent sartores, & Turcas edere
conspexi Venetiis. Plures etiã tribus in lecto accubitorio
iacuisse indicat Martialis Epigram. lib. 9. in Mamurrã.
Et testudineum mensus quater hexaclinon,
Ingenu it citro non satis esse suo.

Querebatur Mamurra quod lectus quẽ comparare velle
videri optabat, minus quadraret, cum sex tantum cape-
ret, ipsius autem mensa amplior esset atq; capacior. Illis
tamen succensendum non arbitror, si antiquorum morem
nostro tempore quo ad eius fieri potuit accommodare, stu-
duerint. Potuit autem eos aliquid mouisse, quod diutius
& diligentius perscrutantibus atq; rectius consulentibus
satisfactorum non erat. De me hoc certẽ profiteor, mul-
ta incidisse sæpius in mentem sententias, quas tum qui-
dem maiorem in modum probauerim, de eis verò cum se-
uerius & exactius anquirerem, errores inueni, in ea parte
ipsa quæ potissimũ delectasset, & valde castigandos Mu-
tiniensium quod pulcherrima videbatur figuras subiunxi.

ALTITVDINES OMNIUM CON-
CLAVIORVM. Pro conclauium dictum est,
 variat. flexione. **SIN AVTEM EXHE-**
DRÆ. Exhedra enim & cellam significat ad colloquē
 dum, aut meridiandum, idest meridie dormiendum. Cic.
 3. de Orat. de Cotta loquens. Cum dedita opera quie-
 scentibus aliis, in eam Exhedram venisset, in qua Cras-
 sus lectulo posito recubisset. **AVT OECI QVA-**
DRATI FVERINT. In Oecis fiebant conui-
 uia virilia vt infra cap. 10. ait, vnde Asaroton œcon
 vocat Plinius lib. 36. cap. 25. quasi dicas non scopis
 mundatum, non versum, quod quæ solent conuerri, e testu-
 lis tinctis in pavimento erant elaborata, & veluti purga-
 menta cœnæ in eo relicta, representataq;. Statius Papi-
 nius Sylvarum lib. 1. Subeuntq; nouis asarota figuris.
 Sed & matres familiarum cum lanificis in œcis habere
 sessiones illo eodem capite decimo scripserat, vt eorum

omnino

omnino nomine intelligamus, quas Salas plebeia voce vocamus, à saltando, ut putat Baptista Albertus, quòd in eis nuptiarum & conuiuiorum alacritas celebretur. CVRVA LACVNARIA AD CIRCIVM DELVMBATA. Id est curua quidem sed non ad perfectam rotundationem, humiliter conformata. IMPONENDA CONTIGNATIO, SVpra EAM COAXATIO. Facta tignorum textura, sectiles tabulae (quae axes & asses dicuntur) supra statuendae, & clavis confingendae. Qua autem sit materia ad coaxationem vtendum, docet capite primo libri septimi.

CAP. SEXTVM.

CI QVOS GRÆCI KYZH-
KINOYΣ. Κυζικηνούς, id est Cy-
zicenos, à Cyzico oppido Milesiorum in Pro-
pontide, auctore Plinio cap. vltimo lib. 5. Fuit autem no-
bile, Arce, mœnibus portu, turribusq; marmoreis, ut tra-
dit Florus. VTI VIRIDIA DE TE-
CTIS PER SPACIA FENESTRA-
RVM PERSPICIANTVR. Ea alii Viri-
daria appellant, sunt autem loca virentibus arboribus
confita. Viridarios Vlpianus Pand. lib. 33. de fundo
instrueto, vocat præfectos curandis viridariis. Sed corri-
gendus est (ut opinor) hic locus proq; tectis legendū le-
ctis, scilicet pro accubitoriis, è quibus cœnantes spectare
sylvas, platanones, pomaria, aut hortos per fenestrarum
locaposse cupiebat Vitruuius. TVM OPVS ERIT

VT INGENIO ET ACVMINE DE
 SYMMETRIIS DETRACTIONES
 AVT ADIECTIONES FIAN'T, Le-
 ge quæ huc pertinent supra cap. 2. & lib. 5. cap. 7.

CAP. SEPTIMVM.

YBERNA TRICLINIA ET
 BALNEARIA, OCCIDEN-
 TEM HYBERNV M SPE-
 CTENT. Triclinia, ut non eadem sunt omnia, sed
 pro anni temporibus mutantur, ita varias cœli regiones
 spectare debent. Æstiuua ita obuerti debent vt excipiant
 septentrionem, Vernua & Autumnalia, orientem, Hyber-
 nis occidentem hybernum dari vult Vitruuius, aliis magis
 placet meridianum Solem. ET PLVMARIO-
 RV M T E X T R I N Æ. Plumarios, sunt qui à
 pluma acu dictos putant, Alii à plumeis culcitrīs. Nos
 existimamus eorum nomine intelligi qui tomento quodcu-
 que genus vestis aut straguli confarctum, inculcatum ue
 acu pingunt. Eos nostri à punctis punctores vocant. Nam
 polymitarios diuersos esse cœsemus à plumariis, utcumque
 plumarii variis filis vtantur, sunt illi quidem, vt existi-
 mamus, textores qui in texendo licis, id est filis diuerso-
 rum colorū vtuntur. Certè, D. Hieronymus, Hermolaus,
 et Egnatius, plumarios & polymitarios pro eisdem
 intelligunt, à liciorum multiplici varietate,
 multos, enim filum siue licium
 significat.

CAP.

CAP. OCTAVVM.

VOD HI ALIIS OFFICIA
PRÆSTANT AMBIVNDO
QVÆ AB ALIIS AMBIVNT.

Mediocris fortunæ homines, quæ ab humilioribus officia expectant, ut salutationes, ea maioribus præstant, ac quæ re extat lepidissimè Martial. Epigrā. in Maximū. lib. 2.

Capto tuam (pudet heu) se d' capto Maxime cœnam.

Tu captas alias, iam sumus ergo pares

Mane salutatum venio, tu diceris isse.

Ante salutatum, iam sumus ergo pares.

Sum comes ipse tuus, tumidique ante ambulo Regi,

Tu comes alterius, iam sumus ergo pares,

Esse sat est seruum, iam nolo vicarius esse

Qui Rex est, Regem Maxime non habeat.

IN ÆDIBVS CRYPTÆ. Cryptæ dicuntur fossæ testudinata subterraneæ, aut concava loca, & serobes ubi triticum conditur. Nam ut scribit Varro lib. 1. cap. 57. de re rustica, Quidam habent granaria sub terris uti speluncas quas vocant Siros. Alii videntur ad id, putent.

APOTHECÆ. Sunt cellæ vinariæ, id est ubi vinum servatur & veditur.

RVRI VE-
RO PSEVDORBANIS STATIM

PERISTYLIA. Villa, auctore Columella lib. 1. cap. 6. in tres dividitur partes, Urbanam, rusticam, &

fructuariam. Pseudourbana siue urbana, ea villæ est pars, quam sibi paterfamilias reseruat, Prætorium vocatur à

Palladio lib. 1. cap. 8. et à Neratio Iurifcon. Pandect. lib. 8. de seruit. rustic. prædiorū. Rustica pars, villici est

& familiæ, ibi sunt Bubilia, Equilia, Oŭilia, Caprellia,

omne deniqꝫ rusticum instrumentum. Fructuaria pars, continet cellam oleariam, torcularia, cellam vinariam, de frutariam, Fœnilia, Paleariaqꝫ, & apothecas, & horrea.

CAP. NONVM.

VNC RVSTICARVM EXPEDITIONVM VT SINT AD VSVM COMMODÆ, &c.

DICAM. Aut aliquid deest, aut manifestissimus est solœcismus. Fortasse scriptum erat. Nũc rusticorum expeditiones, vt subintelligeretur, ædificiorum, aut nunc rusticas expeditiones. Dixit enim præscripsisse vrbanas rationes ædificiorum, nisi potius referatur ad vocabulum rationes, quod nos existimamus, vt sit capitis initiũ. Primum de salubritate. Vt hinc intelligatur, ineptam ne quid grauius dicam, capitũ sectionem. ITEM AGRICOLÆ REGIONVM IMPERITI. Aliqui codices habent periti. HABEATQVE CONIUNCTAM VINARIAM CELLAM, HABENTEM AD SEPTENTRIONEM LVMINA FENESTRARVM. Cellam vinariam, Septentrionẽ spectare oportere scribũt Plinius lib. 14. cap. 21. et Palladius lib. 1. cap. 18. frigidam illam quidem, longè à balneis, stabulis, furno, Sterquiliniis. Columella tamẽ lib. 1. cap. 6. Apothecas recte superponi ait his locis, vnde plerunqꝫ balnearum fumus exoriatur, quoniam vina celerius vetustescunt, quæ fumi quodam tenore præcoquem maturitatem trahunt. ET NUMERVM, ET DO-

LIO.

LIORVM SVNT FACIENDÆ.

Posterior coniunctio abundat. QVÆ CVM
SINT CVLLARIA. Culleare vas, vigin-
ti amphoras continet, amphora autem quadraginta sexta-
rios. De culeo ita scribit Fannius, Est & his decies quem
conficit amphora nostris Culeus, hoc nulla est maior mē-
sura liquoris. Sed præstat hoc oio paucis mensurarū ra-
tionem complecti. Culeus amphoras viginti capit, idest
libras mensurales mille sexcentas, Amphora urnas duas,
idest libras octoginta, Vina Congios quatuor, idest libras
quadraginta, Congius sextarios sex, idest libras decem,
Sextarius heminas duas, idest libram & bessem, idest vn-
cias viginti, Hemina quæ & cotyla quartarios duos, idest
vncias decem, Quartarius acetabula duo, idest vncias
quinque, Acetabulū sesquicyathū, vncias duas cū dimidia.
Cyathus ligulas siue cochlearia quatuor, idest sescuncia,
drachmam & scrupulum. IPSVM AVTEM
TORCVLAR. Quod hic describitur diuersum
est à nostræ tempestatis torcularibus. Illud etiam scien-
dum est Torculū, Torcular, & Torcularium dici à Co-
lumella, Plinio & Catone. SI NON COCLHEIS
TORQVETVR. Cochleæ sunt per quas cla-
uiculatim striatas, foratū prælum & ipsum spiratim, at-
tollitur & demittitur in torculari, vectiariis fuculam ver-
santibus seu potius ergatam. Sed de his lib. 10. Sunt au-
tem vectes traiectionis per eas machinas baculi, vnde vocati
vectiarii. SED VECTIBVS ET PRÆ-
LO PRÆMITVR. Scribit Seruius Georg. 2.
Præla esse trabes quibus vna iam calcata premitur.

GRANARIA SVBLIMATA, ET

AD SEPTENTRIONEM AVT A
 QVILONEM SPECTANTIA. Scri-
 bit Varro rei rust. lib. 1. cap. 57. triticum condi oportere
 in granaria sublimia, quæ perslentur vëto ab exortu,
 ac Septentrionû regione, ad quæ nulla aura humida è pro-
 pinquis locis aspiret. Lege Columellam lib. 1. cap. 6.
 Plinium lib. 18. cap. 38. Palladium lib. 1. cap. 19.
 EQVILIA QVAM MAXIME IN
 VILLA VBI LOCA CALIDISSI-
 MA FVERINT, CONSTITVAN-
 TVR. Equorû stabula vult Palladius lib. 1. cap. 21.
 ita meridianas plagas respicere, vt non tamen egeant Se-
 ptentrionis luminibus, quæ per hyemem clausa nõ noceât,
 per æstatem patefacta refrigerent, Plancas habere robo-
 reas suppositas cû stramine, vt iacentibus molle sit, stan-
 tibus durum. HORREA, FOENILIA,
 FARRARIA, PISTRINA, EXTRA
 VILLAM FACIENDA VIDEN-
 TVR, VT AB IGNIS PERICVLO
 SINT VILLÆ TVTIORES. Hoc etiã
 Palladius lib. 1. cap. 32. de fœnili, paleario, & lignario
 admonet. LINEA TENDATVR AB
 ALTITVDINE PARIETIS. Idest
 funiculus, resticula, qua in significatione vtitur non semel.
 SIN AVTEM OFFICIENT TRA-
 BES SEV LIMINIA. Scribendum limina,
 pro superliminaribus vt cap. vltimo huius libri. Et apud
 Plinium lib. 36. cap. 14. Difficillime hoc contigit in li-
 mine ipso, quod foribus imponebat. Vnde Varro cap. 4.
 lib. 2. de re rustica, vocat limen inferius, vt discernere

ret à superiori.

CAP. DECIMUM.

T EX ALTERA, HOSTIA-
RIIS CELLAS. Iulius Pollux cap. 8.lib. 1. tradit Ianitoris loci dici πυλωριον,
subsequi, πρὸ σπομον & πρὸ αὐλων, αὐλὴν verò in-
terioremeffe partem, quam αἰδουσα ait ab Homero
vocari. Enarrator autem Homeri Iliad. 9. hanc pro illu-
strata Sole porticu interpretatur. Eius hæc sunt verba.Πύλωρος μὲν γὰρ ὅ ἐστι οἴκῳ τῆς αὐλῆς, ἃ
δὲ πρὸ αὐτῆς πρὸ σπομος, αἰδουσα δὲ πειστυ-
λων, τούτ' ἐστὶ πρὸς ἥλιον πετραμμένη σά,
πὰρὰ τὴν αἰδέουσα, ὅ ἐστι φλέγιδα.CON-
STITVNTVR COECI MAGNI.Scribendum Oeci de quibus supra, & mox. QVO-
RVM VNVM THALAMVS.Viri &
vxoꝝ cubiculum. Thalamus auctore Artemidoro lib.
de somniorum interpretatione secundo, cap. 10. quod ad
somniaꝝ rationem attinet, vxorem significat, aut si non
est, dominum domus, sicut andrones in quibus viri ver-
santur, cognatos & seruos, Gynæcium verò seruas.

ALTERVM AMPHITHALAMVS.

Vbi ancillæ, neq; enim longius abesse oportet, quam ut
vocate extemplo audire possint, & præsto ad iubentis
imperia esse. Hermolaus antithalamus legit, quod Plin.
in Epistolis proccation id est antecubiculi vocat. HÆC

PARS AEDIFICII GYNECONITIS

APPELLATVR. Cræci aedificium in partes

IATON

duas distribuebant, nam in qua parte viri sine fœminarum interpellationibus versabantur, eam andronitida appellabant, vbi autem congruerent mulieres, gyneconitida vocabant. Gynæcium video eam fuisse partem in qua mulieres præcipue lanificio & textrina dabant operam. Vnde legimus apud Paulum Diaconū lib. 8. vbi de Narsete loquitur, ei Augustam quod Eunuchus esset mandasse vt cum puellis in Gynæcio lanarum pensa faceret diuidere. Inde Valentinianus & Valens Imperatores lib. ii. Cod. de muricilegulis & gynæc. eos intelligunt gynæciarios qui fœminis mixti ea opera exercent. **HABENTES LATIORA PERISTYLIA.** Dixi peristylum locum esse septum columnis. Addit Iulius Pollux lib. 1. cap. 8. dici & πωδῶν κλιονα quod σῦλος & κλῶν pro eodem Græci vsurpent, vocari autem secundum Atticos περυστον, quia σοῶ, πλδύγων ἰδεστ̄ latus significet. **PARES SUNT QVATVOR PORTICIS ALTITVDINIBVS.** Scribendum porticus. **VTI FACILITER IN EIS, TRICLINIIS QVATVOR STRATIS.** Triclinium pro lecto discubitorio sine accubitorio dixit, vt Varro lib. de re rustica. 3. cap. 13. Erat locus celsus vbi Triclinio posito cœnabamus. Et lib. x. cap. 59. in quo quidam etiã Triclinium sternere solent cœnandi causa. Alias significat conclauē, vt supra cap. 5. Legi alicubi, nec succurrit locus, apud antiquos tres mensas fuisse vnde & Tricliniū vocatum esset, Primam domini, vxoris liberorumq̄, secundam hospitem, tertiam seruorum & domesticorum.

NOSTRI

NOSTRI AVTEM EAS ANDRONAS APPELLANT. Andronas (inquit) appellat itinera inter aulas idest atria, cum andron Græcis locus sit domicilii longitudine angustior in quo viri plurimi morabantur, Auctore Sexto Pompeio. Secundum autem Vitruuium Oeci ubi virilia conuiuia fiunt. Vide Suidam & Pollucem lib. 1. cap. 8. nam & virilia conuiuia dici andronas ait Hermolaus. QVÆ GRÆCE DICVNTVR ΔΙΑΘΥΡΑ. Sunt repagula lignea quibus arcentur equi aut currus ab ædificiis vestibulis. Andreas Alciatus lib. de verb. signific. eo nomine intellexit quæ ex tabulis conficiuntur ad arcendam valvæ aperiuntur irruipientia frigora, aut tabularum vice appositos tapetas siue aulea. NOSTRI TELAMONES APPELLANT, CUVS RATIONES, QVID ITA, AVT QVARE, EX HISTORIIS NON INVENIVNTVR. Id Seruius Æneid. 1. ex Ennio explicat. Ait enim Telamonem latine, græce Atlantida dici. Mirum est Vitruuium id latuisse. FILIÆQVE EIVS ATLANTIDES (QVAS NOS VERGILIAS, GRÆCI AVTEM ΠΛΕΙΑΔΑΣ NOMINANT. Ovidius Fastorum quarto. Pleiades incipient humeros releuare paternos, Quæ septem dici, sex tamen esse solent. Vide Aulum Gellium lib. noctium atticarum. 12. Vitruuius lib. 9. cap. 5. indicare videtur, eas esse in cauda Tauri, quod imitatur Plinius lib. 2. cap. 42. cum tamen Ovidius in Fastis, & cæteri tradant, posteriores par.

tes non videri. Ouidii versus sunt.

Vacca sit an Taurus, non est cognoscere promptum,

Pars prior apparet, posteriora latent.

Seu tamen est Taurus, siue hoc est fœmina signo,

Iunone inuita munus amoris habet.

CAP. XI.

DIFICIA QVÆ PLANO PE-
DE INSTITVNTVR. Ita
lib. 7. cap. 1. si plano pede erit ruderandum, &
cap. 4. eiusdem lib. cōclauibus quæ plano pede fuerint, ad
differentiam contignationum. SIN AVTEM
HYPOGEA CONCAMERATIO-
NESQVE INSTITVENTVR. Sunt
subterranea ædificia arcuato opere extructa, vt cellæ vi-
narie, olearie, & eiusmodi. MEDIO SPACIO
PANDANTES. Idest incuruatæ & ponderi ce-
dentes. Ei contrarium est fornicari, idest reniti, pondus
sustinere, in diuersum caruari. FRANGVNT
SVB LYSI STRUCTVRAS. Lego aut
sua lysi, idest solutione, aut subliſæ, aut vocabulū est ar-
chitectonicum, de quibus in Proœmio lib. 5. Vitruuius
verba fecit. SINE MOLITIONE FVL-
TVRARVM. Non necesse erit admouere tibici-
nes & fulcimenta si quid immutandum erit. QVÆ
PILATIM AGVNTVR ÆDIFI-
CIA. Id est per pilas. Sunt autē pilæ quadratæ, quas
Græci στήλας hoc est stelas vocant, quo nomine vtitur
Plinius lib. 6. cap. 28. Quauquam proprie dicuntur
stantes

Plantas in monumentis columnæ. Quæ autem sunt rotundæ, vocantur κίονες & σῦλοι. A pila formavit Cicero Philipp. 2. oppilare pro obfirmare & obcludere, à quo postea recentiores Medici oppilationem appellarunt iocinosis præclusi, atq; adeo aliorum viscerum vitium. **PER COAGMENTA AD CENTRUM SE PREMENTES EXTRUDERINT INCUMBAS.** Appellare videtur incubentes cuneos id est reliquos præter medium, qui vnus rectus, id est ad perpendiculum ad centrū fertur, aut, quod omnino sentimus, eam pilæ partem vbi arcus innituntur, Itali impostas ab imponendo vocant, quo nomine etiam intelliguntur sestudinum, fornicum, & lunulati generis camera, fulcrura et veluti mutuli, formam vnā subiuuimus.

Extruderint autem pro extruserint dictum est. Admonebo obiter post antiquos Architectos, omnes serè in peristylis, templis, fenestris, arcus non pilis, sed rotundis columnis adponere, fulcra ue, magno vitio, cum debeant summis truncis respondere, atq; in huiusmodi operibus nõ possint, his rotundis, illis autem angulis constantibus, quos necesse est perpendiculum scaporum rotundorum superare, contra quam res expetit. **VTI OMNES STRUCTURÆ PERPENDICVLO RESPONDEANT.** Perpendiculi præ-

ter id de quo lib. 7. demonstrabimus, est aliud genus quo exploratur vlla ne sit in structura proclinatio, fiet autem hoc modo. Sit regula per cuius medium, quam longa est, deformata sit recta linea, propendeat è filo plumbum, atq; vt commodius fiat in extrema in a regula sit foramè in quod intrare possit, aut aliud quippiam eiusmodi. Ea regula cum admouebitur structurae, si quidem recta erit, filum è quo pendet plumbum, tanget totam descriptam lineam, si aliqua inclinatio fuerit, & ipsum filum necesse est à linea discedere, eius figuram ad marginem adiecimus. **ANTERIDES SI VE ERISMÆ SINT.** Nos contrafortia & arcus obnitentes dicimus, Itali speronos, ceu sint calcaria, id est obnitètes muris pilas, vocant. **IN EXTREMIS ANGVLIS CVM RECESSVM FVERIT AB EXTREMO ANGVLO.** Locum huc indicauimus lib. 1. cap. 5. **IDEO QVOD IN OMNIBVS LOCIS OMNIA GENERA COPIARVM NASCVNTVR.** Legendum negatiue, hoc est, non in omnibus locis. Nam lib. 1. cap. 2. dixit non omnibus locis arenam fossitiam nasci, aut cementorù, abietis, sapinorum, marmoris, copiam esse. Et in fine superioris libri de puluere puteolano hoc ipsum monuit. **OFFICINATORIS EXACTIO.** Offinator ipse faber est qui extruit, Architecti autem est arbitrari & deformare, id est designare.

G V L I E L M I
PHILANDRI CASTILIO

NII GALLI CIVIS RO. IN LIB.

Septimum M. Vitruvii Pol-

lionis de Archite-

ctura, Anno-

tationes.

EX PROOEMIO.

VM EGREGIAM BI-
 BLIOTHECAM PER-
 GAMI AD COMMU-
 NEM DELECTATIO-
 NEM INSTITVISSET.

In qua erant librorum ducenta millia

Auctore Plutarcho in vita M. Antonii. NON MI-
 NORIBVS INDVSTRIIS ADEVN-
 DEM MODVM CONTENDERAT
 ALEXANDRIÆ COMPARARE.

*In ea Bibliotheca ad millia fermè voluminum septingen-
 ta fuisse scribit Gellius lib. 6. cap. vltimo. Meminerunt
 eius Eusebius lib. 8. de præparatione Euangelica, et Ari-
 steas lib. de septuaginta interpretibus.* IONICA
 EPHESI, QVÆ EST DIANÆ. Hanc

ædem Dipteron fuisse scribit lib. 3. cap. 1. ITEM
 DE ÆDE MINERVÆ DORICÆ
 QVÆ EST ATHENIS IN ARCE.
 Scribendū Dorica, refertur. n. ad ædē, cuius species erat
 Dorica. Dixi autē de ea cap. 7. lib. quarti. ET LI-
 BERI PATRIS TEOMONOPTE-
 ROS. Admonui lib. 3. non vnā esse dictionem sed
 duas, idest in Teo insula fuit ædes monopteros dicata
 Baccho de qua scripsit Hermogenes. Quid autem esset
 ædes monopteros, scripsimus lib. 4. cap. 7. DE MAV
 SOLEO SATYRVS ET PHITEVS.
 Meminit Pythii veteris cuiuspiā Architecti cap. i. lib. i.
 qui ædem Mineruæ sit Prienæ architectatus. Et lib. 4.
 cap. 3. Pytheum dicit, vt possit idem esse Architectus,
 tantum monco, nihil statuo. NANQVE SIN-
 GVLIS FRONTIBVS, SINGVLI
 ARTIFICES SVMPERVNT CER-
 TATIM PARTES AD ORNAN-
 DVM ET PROBANDVM, LEO-
 CHARES, BRIAXES, SCOPAS,
 PRAXITELES. De Mausoleo, Plin. lib. 36.
 cap. 5. in hunc modum. Patet (inquit) ab Austro & Se-
 ptentrione sexagenos ternos pedes. Breuitus à frontibus
 toto circuitu pedes quadrigentos. xi. Attollitur in altitu-
 dinem. xxv. cubitis. cingitur columnis. xxxvi. ab Orien-
 te cœlauit Scopas, à Septétrione Bryaxes, à meridie Tim-
 motheus, ab occasu Leochares, &c. COEGIT AD
 SEPTEM SPECTACVLORVM E-
 IVS OPERIS PERVENIRE FOR-
 MAM. Orbis septem miracula, præter cæteros recen-

set Cassiodorus, variarum lib. 7. eius verba sunt hæc. Ferunt prisca sæculi narratores, fabricarum, septem tantum terris attributa miracula, Epheji Dianæ templum, Regis Mausoli pulcherrimum monumentum, a quo & Mausolea dicta sunt, Rhodi solis æneum signum, quod Colossus vocatur, Iouis Olympici simulachrum, quod Phidias primus artificum, summa elegantia, ebore auroque formavit, Cyri Medorum Regis domus, quæ Memnon arte prodiga, illigatis auro lapidibus fabricavit, Babylonice muri, quos Semiramis Regina, latere cocto, sulphure, ferroque construxit, Pyramides in Ægypto, quarum in suo statu se umbra consumens, ultra constructionis spacia, nulla parte respicitur. EVPRANOR. Scribo Euphr. mor. ut apud Plinium lib. 35. cap. ii. IN DEORVM SESSIMONIO. Pro templis, quod non memini legere apud alium Auctorem. SED ETIAM A. C. MVTIO, QVI MAGNA SCIEN- TIA CONFISVS, ÆDES HONO- RIS ET VIRTVTIS MARIANÆ CELLÆ. Eius ædis mētio est lib. 3. cap. 1. et apud Plutarchum lib. de fortuna Romanorum. Marmorea tabula inuēta in via Flaminia indicat de manubiis Cimbricis & Teutonicis extructam. Fuit autem in ea Esquilini montis parte quæ hodie Merulana pro Mariana vocatur. Illud verò prætermitti non debet, quod. D. Augustinus intellexit, nemi- nem honoris templum ingredi posse, qui non sit prius vir- tutis ingressus.

CAP. PRIMVM.

T INDVCATVR CVM STA-
 e TVMINE RVDVS. Statumen di-
 citur quicquid pro fulcimento sternitur, idest
 inductionis corium imum. Fieri statumen debere non mi-
 nore saxo quam quod possit manu implere paulopost tra-
 dit. FISTVCATIONIBVS GVM MA-
 GNA CVRA SOLIDETVR, Idest pa-
 lationibus, palis aut subleis vstilatis confixis & machi-
 nis adactis. PANDATIONE SIDEN-
 TIBVS. Hoc ipso capite paulo mox. Contignatio-
 nes humore crescentes, aut siccitate decrecentes, seu pan-
 dationibus sidentes mouendo se, faciunt vitia pavimentis.
 ITEM DANDA EST OPERA NE
 COMMISCEANTVR ASSES ESCV-
 LINI QVERNIS. Palladius lib. 1. cap. 9.
 Deinde vt axes quernæ cum æsculeis non misceantur,
 nam quercus humore concepto, cum se cœperit siccare
 torquebitur, & rimas in pavimento faciet. Æsculus au-
 tem sine vitio durat. Sed si quercu suppetente æsculus
 desit, subtiliter quercus siccetur, & transuersus atq; di-
 rectus duplex ponatur ordo tabularum clavis frequenti-
 bus fixus. NAMQVE DECERRO AVT
 FAGO SEV FARNO NVLLVS AD
 VETVSTATEM POTEST PER-
 MANERE. Palladius dicit de his arboribus, diutis-
 sime eas durare, stratis paleis vel filice. Farnum autem
 etiam hodie vocat Italia de genere quercuum arborem.
 COASSATIONIBVS FACTIS, SI
 ERIT

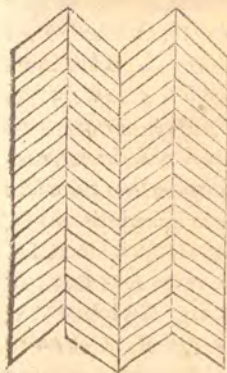
ERIT FILEX, SI NON PALEA
 SVBSTERNATUR. In Plinio lib. 36. cap.
 25. mendose scriptum est silice pro filice, & in meo exē-
 plari hoc loco filex pro filice, quanquam aliàs dicitur fi-
 lix, cuius duo sunt genera apud Plinium lib. 27. cap. 9.
 NE MINORE SAXO QVAM QVI
 POSSIT MANVM IMPLERE. Facile est
 vel indoctissimo iudicare, scribendum esse, quam quod.
 RVDVS SI NOVVM ERIT, AD
 TRES PARTES VNA CALCIS MI-
 SCEATUR. Palladius lib. 1. cap. 9. Statumina-
 bis rudus, idest saxi contusi duas partes, & cum vna cal-
 cis temperatæ constitues. SI REDIVIVVM
 FVERIT. Idest è veteri renouatū. Vtuntur enim
 ad pavimenta duplici rudere, nouo quod fit è lapide tunc
 primū contuso, aut testis, addita vna parte calcis ad duas.
 Vtuntur & vetere siue rediuuio, ex pavimentis aut ædi-
 ficiis dirutis, in quo miscendo minus opus est calcis, sed ad
 quinque sufficiunt partes duæ. DE CVRIIS IN-
 DVCTIS. Idest inducta hominū decuria siue mul-
 titudine qui ligneis vectibus pinsant & subigant materiā,
 vt mox. cap. 3. CRASSITVDINE SIT
 DODRANTIS. Idest nouem pollicum. Nam
 pollex vncia è, idest pars pedis duodecima. INSVPER
 EX TESTA NVCLEVS INDVCA-
 TUR. Nucleum vocat maxime resistentem crustam,
 siue coriū, idest interius pavimētū, vulgus Italum antram
 vocat. AD REGVLAM ET LIBEL-
 LAM EXACTA PAVIMENTA
 STRVANTVR SIVE SECTILI-

BVS, SEV TESSERIS. Pavimenta principi-
 pio picta fuerunt, postea facta sunt lithostrata, idest tes-
 sellatis lapillis strata, quorum fit mentio apud Varronem
 lib. rei rusticæ. 3. cap. 1. & Plinium lib. 36. cap. 25.
 Per sectilia intelligo sectas paruas marmoreas crustas in
 varios interdum colores, idest opus anusseatum, siue mu-
 sium vt Spartianus in Pescenio, nos mosaicum vocamus.
 Per tesseras, quadrata grandia. Opus musium expressit
 Nilus scholasticus Epigrammaton lib. 4. πῶς ἐκ λί-
 θου ἄλθοθεν ἄλμης συμφεροῦς, κλύομεν ἰζα-
 πύνης σάτυρ. Alcianus vertit, Qua arte ex aliis
 aliisq; lapillis Tam cito compositum transferim in satyrum.
 Artifices dicuntur musuari a Theodos. & Valentinia-
 no Codicis lib. 10. de excusationibus artificum. **NVL-**
LI GRADVS IN SCVTILIS. Palla-
 dius lib. 1. cap. 9. tesseras & scutulas in pavimento di-
 xit pro frustis quadratis & rotundis à scuti figura, à qua
 etiam scutulatum equum dicunt, qui vulgo pomulatus vo-
 catur. Et scutulatum aranearum rete nominatur Plinio
 lib. 11. cap. 23. Nam scutulas idem auctor lib. 17.
 cap. 16. intelligit cortices qui in emplastratione ex arbo-
 ribus scuti figura eximuntur, & qui eadem forma impo-
 nuntur. **SEV FAVIS EXTENT.** Nos cum
 quæreremus quid hoc nomine significaretur, incidimus in
 apum aluearia, contemplati sumus cellas sexangulas, tum
 intelleximus Vitruuium fauos dixisse pro frustis exago-
 nis. Nam fauus, vt scribit Varro lib. 3. rei rusticæ. cap.
 16. est quem fingunt apes multicautum è cera, cum sin-
 gula caua sena latera habeant, quot singulis pedes dedit
 natura.

natura. Quamquam non semper eiusdem figure reperiri, auct. est Columella lib. 9. cap. 15. sed & quadrata, & rotunda, & longa. ET SUPRA LORICÆ EX CALCE ET ARENA INDVCANTVR. Idest tectorium, crusta, corium, vnde loricare parietes Varroni lib. de re rust. 1. cap. 57. & Plinio lib. 8. cap. 24. de Ichneumone limo se mergente siccantem Sole & huiusmodi coriis se loricante. Loricam diximus lib. 2. esse testaceam structuram, idest veluti coronices proiectas siue semisustigia quæ stillicidium à muris arcerent. Apud Vegetium lib. 4. lorica significat id munimentum quod urbium obsessores vtra iactum teli ædificant, fossa, vallo, sudibus, & turriculis instructa, vt erumpentibus è ciuitate obsistere possint. Et lorikulam in templo Hieronymus contra Pelagianos lib. 1. ex Deuteronomii cap. 22. vertit pro murulo qui in circuitu tectorum fit, ne quis in præceps labatur. Quod Interpretes septuaginta se φάινον dixerunt, nam quod Ezechielis cap. 40. πειρ. Βόλιν Symmachus & illi verterunt. (Si modo eorum est versio, de quo video plerosque dubitare, neque id fortasse abs re, nam D. Hieronymus non vno tantum loco, sed & Iosephus in præfatione Iudæicarum antiquitatum tradunt septuaginta illos duos legem tantum idest quinque Mosis libros in Græcam linguam translulisse.) Aquila autem & Theodotio murum, vt scribit Hieronymus, Id verò lorikulam dici oportuisse contendimus. SVB DIO VERO MAXIME IDONEA FACIENDA SVNT PAVIMENTA. Subdialia pavimenta Græci inuenere, vt scribit Plin. lib. 36. cap. 25. CALCISQVE DVÆ PAR-

TES, AD QVINQVE MORTARIUM. Proportio est dupla sesquialtera. Aduerte autem hic mortarium dici, non pro ipso lacu ubi rutro subigitur, vt supra lib. 5. cap. vltimo, sed pro ipso rudere siue materia. Sic in fine lib. 8. vsurpatum reperies. Plinius hunc locū trāsūlit memorato loco. Neccessarium (inquit) ruderi nouo tertiam partem testæ tusæ addi, deinde rudus in quo duæ quintæ calcis misceantur. TVNC AVTEM NUCLEO INDVCTO. Crasso sex digitos inquit Plinius dicto cap. 23. FASTIGIVM HABENS IN PEDES DENOS, DIGITOS BINOS. Plin. sesquuncem, idest vnciam cum dimidia siue pollicem cū semisse, qui sunt digiti duo. Sane vncia continet digitum vnum & tertiam digiti partem. Sextans duos & duas tertias. Quadrans quatuor, qui est palmus minor, idest πρῶτα ἄσπῃ. Triens quinq; & vnā tertiam. Quincunx sex & duas tertias. Semis siue semipes octo. Septūx nouem & vnā tertiam. Bes decem & duas tertias. Dodrans duodecim. Estq; Græcis ἀδορὰ μὴ (mendosus enim est etymologus vbi pro δώδεκα scriptum est δέκα.) Dextans tredecim & vnā tertiam. Deunx quatuordecim & duas tertias. Pes qui as & pondo habetur, (vnde dupondium Columellæ lib. 5. cap. 1. & lib. 12. cap. 2.) sedecim continet. Hoc ratio- cinii per digitos genus, diximus esse minus expeditum, sed illud adnotatione dignum succurrit, quod Columella libro 12. cap. 34. decoquere ad palmū vsurpat, pro ad quartas. FRACIBVS QVOTANNIS ANTE HYEMEM SATVRETVR. Olei fecibus,

fecibus, amurca, retrimento olei, sunt enim fraces olearum
 carnes, & inde feces auēt. Plinio lib. 15. cap. 6. TEG-
 GVLÆ BIPEDALES INTER SE
 COAGMENTATÆ, &c. Hunc locum ita est
 imitatus Palladius lib. 6. cap. ii. Tunc antequam rudus
 siccetur, bipedas (intellige tegulas) quæ per omnia late-
 ra canaliculos habeāt digitales, iungemus, ita vt calce vi-
 ua ex oleo temperata, bipedarum canales, qui inter se cō-
 nectendi sunt, impleantur, & earum coniunctione rudus
 omne cooperiatur, nam siccata omnis materia vnum cor-
 pus efficiet, & nullū trāsmittet humorem. ET VIR-
 GIS CÆDENDO SVBIGATVR.
 Frequenter bacillis rudibus ue verberādo densetur. SI-
 VE EX TESSERA GRANDI, SIVE
 EX SPICA TESTACEA STRVAN-
 TVR. Spicatorum testaceorum meminit Plinius lib.

36. cap. 25. fit autem pavim-
 entum spicatum testaceum,
 laterculis coctilibus iunctis &
 in latus proclinatis ad spicarum
 imitationem, vulgus vocat pi-
 scis spinam. Romæ in eo pavim-
 enti antiqui genere, visuntur
 laterculi crassi digitū vnum, lati
 tres, longi sex. Sunt & longi di-
 gitos quatuor, crassi vnum, lati
 duos. Mille sunt aliæ in Basili-
 cis, pavimentorū species ex mar-
 moris omni genere, Iaspide, Por-

phyrite quorum materiem longo intervallo superat opus,

quãq̃ nec illa quidẽ antiquorũ sunt opera, sed nec recẽtia.

CAP. SECVNDVM.

DE ALBARIIS OPERIBVS
 d EST EXPLICANDVM. Te-
 ctonia aut gypso fiunt, aut pura calce, hoc voca-
 tur albarium opus, aut calce & arena, & dicitur arenatũ,
 aut marmore & calce & marmoratum nominatur. Qui
 parietes tectonias inducunt Græcis κενότοιμα dicuntur
 vñ ἄλβινω πειραχίοντες. Theodos. & Va-
 lentin. AA. Cod. lib. 10. de excusationibus artificum.
 vocant albinos siue potius albarios. SI GLEBÆ
 CALCIS OPTIMÆ, ANTE MVLTTO
 TEMPORE QVAM OPVS FVERIT
 MACERABVNTVR. Calce non vno modo
 ad tectoria vtuntur, nam est quæ statim à gleba ad opus
 confertur, vilioribus albariis dicata. Intritam autem vo-
 cant quæ tempore macerata & fermentata, nobilibus re-
 linquitur albariis. Tradit Plinius lib. 36. cap. 23. In-
 tritam quo vetustior sit, eo meliorem, Inueniriq̃ in anti-
 quarum ædium legibus, ne recentiore trima vteretur re-
 demptor quisquam. Tertia quoq̃ parte pöderis quam suus
 fuerat lapis, leuior sit calx oportet ea, quam periti probet,
 vt hoc non prætermittam. SVMATVR ASCIA
 ET QVEMADMODVM MATERIA
 DOLATVR, SIC CALX IN LACV
 MACERATA ASCIETVR. Calcem vt
 vtilem ad albarium opus probes, post Vitruuium etiam
 docet Palladius lib. 1. cap. 14. Asciam (inquit) calcem
 quasi

quasi lignum dolabis. Si nusquam acies eius offenderit, & si quod osciæ adhæret fuerit molle atq; viscosum conflatur albarius operibus conuenire. Hoc & Plinius scribit, lib. 36. cap. 23. SVMATVR ASCIA. Dolabra, notum fabrorum materiariarum instrumentum, quo asperitas dolatur & perpolitur. SIC CALX IN LACV MACERATA ASCIETVR. Lacum appellat conceptaculum vbi calx maceratur, vt si qua gleba parum ignibus excocta fuerit, maceratione solua:ur. INDICABIT EAM EVANIDAM. Raram, inanem, cum oporteat lentâ esse et glutinosam quam ad testoria probes. CAMERARVM DISPOSITIONES IN CONCLAVIBVS DISPONANTVR NISI LACVNARIBVS EA FVERINT ORNATA. Lacunaria contignationum sunt. Camerae verò curuantur, aliæ in fornices, aliæ in testadines, aliæ in hemisphæria, aliæ complusculis arcibus constant, aliæ istorum quota sunt pars.

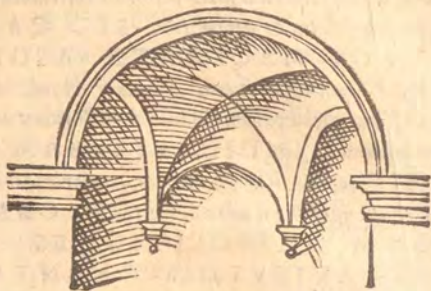
CAP. TERTIVM.

VM ERGO CAMERARVM
 POSTVLABIT RATIO.

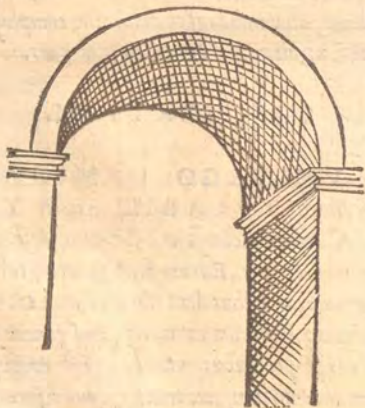
Camerae dictæ sunt à Camuro, id est curuo, auctore Seruio Georg. 3. Earum sunt genera, testudo, & hemisphærium, de quibus dixi lib. 5. cap. 10. & fornix quæ oblonga & in arcum curua est, quo genere in hypogeis & cryptoporticibus utimur. Est & genus apud Italos non inuentum, nec inutile, quod à forma lunulae

*rum vocant, media scilicet Testudo, fit autem quaqua-
versus, medio fornicato.*

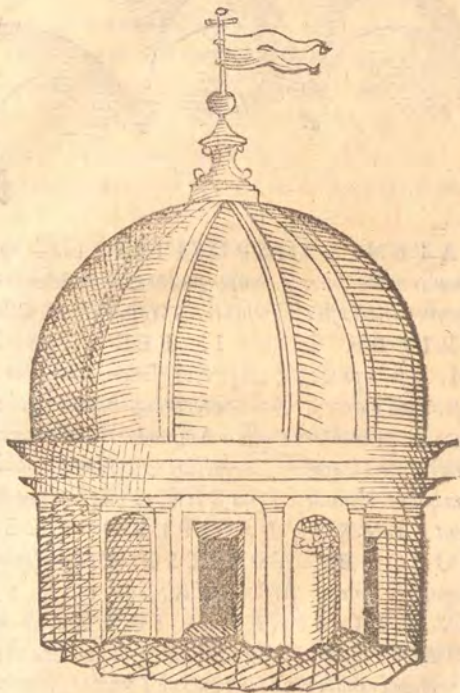
TESTUDO.

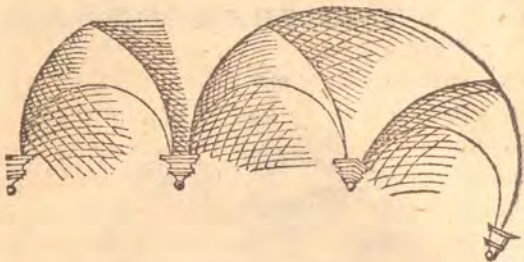
FORNIX.

HEMISPHERIVM.

LVNVLATVM.

CATENIS DISPOSITIS. Idest ligneis
 vinculis quibus inter se compinguntur & eodem tenore re-
 tinentur asseres, ita est vsus lib. 5. cap. vltimo. CRE-
 BRITER CLAVIS FERREIS FI-
 XI. Vsu cōprobatum est ferreos clauos in intestino ope-
 re plurimū valere, æreos in cæteris atq; humido loco præ-
 stare & penè æterna esse. Animaduertimus marmora
 clavis ferreis maculari, labefuētari & corrumpi. Rubigi-
 nem qui verebuntur, cerussa, gypso, & pice liquida inun-
 gant. BVXO, IVNIPERO, OLEA,
 ROBORE, CVPRESSO. Hac materia fie-
 ri oportere catenas scribit Palladius lib. 1. cap. 13.
 TVM TOMICES EX SPARTO HI-
 SPANICO. Scribendū tomice, aut tomica vt pau-
 lo post aufèrendi casu. Sunt autem Tomices, siue tomi-
 cæ leuiter tortæ restes ex sparto, aut ex harundinibus, ex
 canabi etiā impolito & lino, iunco, atq; palma, vt ex Pli-
 nio lib. 17. cap. 10. Columella lib. 12. cap. 32. Pal-
 ladio lib. 1. cap. 13. & aliis deprebèditur. ET MA-
 TAXÆ, TOMICÆ, AD IUSTAM
 LON=

LONGITVDINEM VNA CRAS-
SITVDINE ALLIGATIONIBVS
TEMPERENTVR. Lego & mataxæ & to-
micæ, vt sit mataxa restis siue funiculi species. Isidorus
lib. 19. cap. 29. dictam existimat à circuitu filorum, à
meta, vel quòd transferatur, quasi metaxam. Aquitani
madassam, Hetrures, Romani, & penè vniuersa Italia
matassam vocant. ματαξα Græcis dicitur sericum, qua
in significatione opinor vsurpatum ab Arcadio & Hono-
rio lib. 11. Cod. de muricilegulis. Vnde metaxarii Iusti-
niano lib. 8. Cod. de pigno. et hypothecis. meminit et me-
taxæ Martianus Iuriscon. lib. 39. Pandect. eodè titulo.
Aetius & Actuarius medici, bomicum vermium vellus
antequam cortinam experiatur, idest vt vulgo dicunt seri-
cum crudum, Cataxam dicunt, luxata & inducenda di-
ctatione pro mataxa siue metaxa, utcumq; Cataxam agno-
uit Ruellius lib. de stirp. 2. Adeo pertinax in illis Au-
toribus mendum irrepserat. Mattæ autem dicuntur Sto-
reæ, quo utitur Ouidius Fastorum libro sexto.

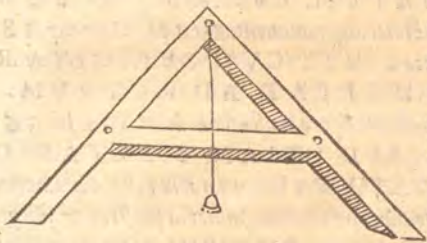
At dominus discedite ait, plaustrisq; morantes

Sustulit, in plaustro scirpea matta fuit.

ET HÆ AD ASSERES (VTI SV-
PRASCRIPVTVM EST) TOMICÆ
RELIGENTVR. Nusquam legi tomicam pri-
ma inflexione quod meminerim, nisi his locis, et apud Pli-
nium lib. 17. cap. 10. CVLPELLIQVE
LIGNEI IN EAS CONFIGANTVR.
Sunt vericula quibus transfiguntur tomices veluti spa-
thellæ. IMVM COELVM EARVM
TRVLLISSETVR. Idest gypso inducatur.

Alias est trullissatio trulla cuiuscunq; tectorii inductio.
 Sed quod paulopost gypsi meminit ceu nō admiscendi co-
 ronis, credidimus camerarum ipsarum primam inductio-
 nem gypso fieri, atq; ita trullissationem interpretati su-
 mus. Hic (nisi fallor) locus occasionem dedit Budæo vi-
 ro alioquin iudicio acerrimo, & nostræ Galliæ ornamento
 suspicandi trullissationem fieri gypso, ceu ea semper eius-
 modi esset, sed potuit eum admonuisse locus ex proximo
 capite. Pro arenato (inquit) testia trullissetur. **IN
 HISQVE MINIME GYPSVM DE-
 BET ADMISCERI.** Plinius tamen lib. 36.
 cap. 24. gypsum ait coronis esse gratissimum. Proxi-
 ma calci res est gypsum, fit ex cocto lapide, & e terra fo-
 ditur vt in Cypro. Præter id quod densum est, vidi Ro-
 mæ duas non dissimiles alabastritæ, squameolam vtrinq;
 vocant, quod veluti squamis constant, sed vna maioribus,
 altera minoribus, hac non nisi ad gypsum vtitur, illa etiã
 secta in crustas ad tectoria. **AD REGVLAM
 ET LINEAM.** Exigenda rectitudine solent ferè
 artifices vti regula (ea Græcis ῥέγυλον dicitur) fabri au-
 tem materiarii siue carpentarii etiã amussi vtuntur, id est
 funiculo quem rubrica aut alio colore oblinunt, Græci
 σοθμύλον dicunt, Gellius libro vltimo cap. vltimo lineam
 vocat, Angelus Politianus in Charmide Platonis regulam
 transfert. Ammonius in Categorias Aristotelis siue
 Architæ scribit, fabrum amussi vti instrumento ad exigē-
 dam materiæ rectitudinem aut curuitatem, non aliter atq;
 domorum structor Catheto, id est Perpendicularo exigit pa-
 rietes recti sint an cōtra ὡς γὰρ ὁ τεκτων τῆ σοθμύ-
 λου

καὶ χηται ὀρθάνῳ πρὸς διαίρησιν τῆν τε ὀρθῶν
 ξύλων καὶ τῆν καμπύλων, ὁμοίως ὁ οἶκ-
 ὄμος τῆν καθετῶ διακρινούσῃ καὶ ὀρθοῦς καὶ
 καὶ μὴ τοιούτῳ τῆν τοίχων, Vtuntur etiam libra
 quæ & libella dicitur, ad directiones exigendas, & longi-
 tudines, vt ex Vitruuio didicimus & Plinio lib. 36. cap.
 22. & 25. Constat autem gnomone, idest regulis dua-
 bus ita iunctis capitibus duobus, & diuaticatis alteris, vt
 rectum angulum efficiant, ab angulo pendente è filo plū-
 bo, quod vbi transfersæ compactæ tertiæ regulæ descri-
 ptam in medio ad perpendicularum lineam tetigerit, indica-
 bit libratam longitudinem. Instrumentum nostrum Niuel-
 lum, Itali partim liuellum, partim arcipendulum nomi-

narūt si-
 cut quod
 ad perpē-
 diculū eē
 dicimus,
 id esse a-
 iunt fa-
 ctum ad
 plūbum.

ANGVLI AD NORMAM. Normam fa-
 bri appellant squadrā. Regulæ capiti coagmentant aliam
 prominentem, vt referāt duæ angulum rectum. Vitruuius
 lib. 9. cap. 1. veram normam ita derformat vt sit trian-
 gulus disparibus lateribus, vno tamen recto angulo. Su-
 mantur (inquit) regulæ tres, è quibus vna sit pedes tres,
 altera pedes quatuor, tertia pedes quinq;. Hæc regulæ
 inter se compositæ turgent alia aliam suis cacuminibus

extremis Schema habentes trigoni deformabunt normam
 emendatam. CVM AB ARENA PRÆ-
 TER TRULLISSIONEM NON-
 MINVS TRIBVS CORIIS FVE-
 RIT DEFORMATVM. Palladius lib. 1.
 cap. 15. hunc locum ita imitatur. Parietum tectura sic
 fiet fortis & nitida. Primo trullis frequentetur inductio.
 Cum siccari cœperit iterum inducatur, ac tertio, post hæc
 tria coria, ex marmoreo grano cooperiatur ad trullã, quæ
 inductio ante tandiu subigenda est, vt ratrum quo calx
 subigitur, mundum leuenus. Hæc quoq; marmorei gra-
 ni inductio, cum siccari cœperit, aliud corium subtilius
 oportet imponi, sic & soliditatem custodiet & nitorem.
 TRIBVS CORIIS FVERIT DE-
 FORMATVM. Corium etiam pro ductu & di-
 rectione tectorii atq; pauimenti dixit M. Cato cap. 18.
 de re rustica. VTI CVM SVBIGITVR
 NON HÆREAT AD RVTRVM.
 Contra in albario opere censendum docet Plin. lib. 36.
 cap. 23. SED ETIAM MORTARIO
 COLLOCATO. Pro loco mortariũ dixit vbi adnitete
 certatim hominũ multitudinem, materia pinsitur & subigi-
 tur. ITAQ; VE PARIETIBVS VETERIBVS
 NONNVLLE CRVSTAS EXCI-
 DENTES. Tectoriũ tanta fuit apud antiquos cras-
 situdo, vt exactis logistæ idest algoristæ in supputationi-
 bus suis pro mensulis & tabulis deformato-
 nis vterentur. Porro illud admonendum puto, vj os esse antiquos ad pa-
 rietũ tectoria, sectis in quadrata, tabulas, sex angula, tri-
 quetra, marmoribus, alabastrite, & id genus lapidibus, &
 vitro,

vitro, aut inductis crustis puris, vel pictis, aut cælati-
 s, idest albario opere, vel marmorato, nõ insignitis, nec aspe-
 ris, aut contra, insignito albario, marmorato ue, nos nisi
 fallor anaglyphicum opus dicere possumus cum exta-
 bit, sicut diaglyphicum quando introrsus fiet impressio.
 Admiscuerunt et incrustationibus conchas, potissimũ fon-
 tium fornicibus, quod genus videtur in villa Ciceronis ad
 Formias Campaniæ oppidum, intersparsis purpuris, pelo-
 ridibus & aliis conchis. Et Romæ aliquot locis. Id quod
 recentiores imitati sunt non infeliciter.

**IPSAQVE
 TECTORIA ABACORVM ET SPE-
 CVLORVM DIVISIONIBVS.** Aba-
 cus auctore Capella lib. Geometriæ, res est depingendis
 designandisq; opportuna formis. **ET SPECV-
 LORVM DIVISIONIBVS.** Neq; enim
 vlla specula reddüt certiores imagines, quam huiusmodi
 expolita tectoria, aut leuigatæ marmoreæ crustæ, ad quã
 rem vidimus Venetiis & Romæ Smirillo & Tripolea
 vti, vt nos docemus libro de polituris. Specula aut fieri
 solere ex stanno, & postea argentea, tradit Plinius lib.

**33. cap. 9. SIN AVTEM IN CRATI-
 CIIS TECTORIA ERVNT FA-
 CIENDA.** Craticii parietes fiunt ex directis &
 transuersis lignis, aut cannis potius intextis in cratis mo-
 dum vt lib. 2. cap. 8. A Papiniano lib. Pandect. 17.
 pro socio, ex Mela, dicitur paries concraticius, idest cra-
 ticius inter duos communis, idest qui inter duos confines
 struitur & quasi intergeritur, vnde intergerinum appel-
 lant, Plinius lib. 35. cap. 15. & Sextus Pompeius.

CLAVIS MVSCARIIS PERPE.

TVÆ FIGANTVR. Clauos muscarios inter-
 pretor qui sunt umbellati, idest capitibus latioribus, &
 expansis in orbem cacuminibus, quomodo umbellatos fœ-
 niculi, sambuci, & anisi dicimus flores. Nam quæ Dio-
 scorides dicit *σκιάδιον*, idest comas & umbellas, Plin-
 lib. 12. cap. 26. vocat muscarta, semine (inquit) in mu-
 scariis pendente. Sunt & alii clauis vncinati, idest nō cir-
 culatis capitibus, sed qui pro umbella vncū habent, Vn-
 cinos Vitruu. lib. 5. cap. 10. appellat. **ITERVM**
LVTO INDVTO. Scribendum inducto. Est
 autem inducere, tectoriū addere. Inducūtur calx, gypsum,
 arenatum, marmoratum & similia trulla, colores & cera
 penicillo. Dicuntur etiam decreta & scripta atq; huiusmo-
 di, inducta, pro abolitis & oblitteratis, quod atramento in-
 ducto deleantur.

CAP. QVARTVM.

ABENS NARES AD LOCVM
h PATENTEM. Nares intelligit extre-
 mam perstructi canalis partem, qua egeritur
 quicquid humoris conceptum est, idest ipsas canali fau-
 ces. **BESSALIBVS LATERCVLIS**
PILÆ SVBSTRVANTVR. Idest octo
 pollicum. **DEINDE INSVPER ERE-**
CTÆ HAMATÆ TEGVLÆ. Hamatæ
 ad differentiam earū quas lib. 5. cap. 10. dixit sine mar-
 ginibus. Sunt enim tegularum aliquæ planæ, sunt & in
 canaliculi modum ductæ, Aliæ habent margines vtrinque
 extantes, cætera planæ, eas hoc loco vocat hamatas. Te-
 gulæ

gulae praeterea Vitruuio sunt testae latiores quibus non tam ad structuram utimur, quam ad pauimenta & alia opera, in quibus tegendi vsus praebent. QVARVM INTERIORES PARTES CVRIOSIVS PICENTVR. Pice liquata inungantur oblinatur ue. NEC MEGALOGRAPHIA. Megalographiam interpretor picturam magni sumptus, & magnarum personarum aut reru deformatricem atq; figuratricem, uti Deorum, pugnarum, fabularum, ut proximo cap. sequenti. Eo modo dixit Plinius lib. 35. cap. 10. Rhyparographon, sordidarum atq; humilium rerum pictorem. NEC CAMERARVM CORONARIO OPERE SVBTILIS ORNATVS. Hoc iam monuit proximo tertio capitulo. ET SOLO FISTVCATO INDVCITVR. Idest solo palato, alias significabit pauito fistuca aut vestibus. DEINDE CONGESTIS ET SPISSE CALCATIS CARBONIBVS. Hoc scribunt Plinius lib. 36. cap. 25. & Palladius lib. 1. cap. 9. ET SVMMO LIBRAMENTO COTE DESPVMATO. Idest leuigato, absterfo. Plinius dicto capite, dicit despumare, & paulopost. Cote depolitur, interpretans illud despumare. ET QVOD POCVLLIS ET SPVTISMATIS EFFVNDITVR. Idest sputis & excreationibus, quae a Graecis πύσματα & πτύσματα dicuntur. Iuuenalis Satyra. ii. posteriore vsus est, nam ita vt legatur placet magis, quam vt aliis visum est, paedemate. Qui Lacædemonium (inquit) pitysmate lubricat orbem, pro annulo.

c Idest tricliniis de quibus lib. 6. cap. septimo.

NANQVE PICTVRA, IMA-
GO FIT EIVS QVOD EST, SEV
POTEST ESSE. Vulgo iactari solet Horatia-
num illud ex arte Poetica. Pictoribus atq; poetis quidli-
bet audendi semper fuit æqua potestas. At non sine risu
spectari posse initio eius libri ait pictorẽ qui humano ca-
piti velit iungere equi nam ceruicem, & varias inducere
formas. Ea demum pingenda existimabat quæ à natu-
ra non abhorrent. Nec mihi obiicias antiquorum huius-
modi opera etiam nũc ostẽdi, & quod picturæ genus mox
reprehendit, Italici dictas grotescas, non possunt veræ
dici picturæ, quæ sunt à veritate alienæ, etiam si aucto-
res nactæ sint egregios. Sed de pictura scribemus aliquã-
do & colorum compositione proprio dicato ei rei libro,
quod nullus tentavit, & pictoribus ipsis vsu magis quàm
ratione cognitũ. Quod autem ad reliquorum colorum ra-
tionem attinet, (quandoquidem vitrariis, figulis, infecto-
ribus sua est & colorum ratio) id nos in Hyalurgia, pla-
stice, & Baphice, libris trademus. ET SILA-
CEORVM MINIACEORVMQVE
CVNEORVM INTER SE VARIAS
DISTRIBVTIONES. Silaceos à Sile pro
purpureis hoc loco interpretor ex cap. ii. & . 14. huius li-
bri. Quamq; fuisse sil lutei coloris facile ex cap. 7. sumi
potest. Cum enim dixisset Ochram Atticam non haberi
subiungit. Itaq; antiqui egregia copia silis ad politionem
operum sunt vsi, vt liberum sit vtrum voles dicere cuneos
silaceos,

filaceos, purpureos, aut luteos. SCENARVM
 FRONTEs TRAGICO MORE, AVT
 COMICO, SEV SATYRICO DESI-
 GNARENT. Ea sunt tria Scenarũ genera de qui-
 bus scripsit lib. 5. cap. 8. VARIETATIBVS
 TOPIORVM ORNARENT. Topiaria
arbusculis, fructicibus, & herbis variarum rerum effigies
representant, à Topiis, idest funiculis. Topiarii autem
dicuntur artifices formandarum arborum, aut herbarum
in varias formas, quo nomine vtũtur Africanus Pandect.
lib. 32. de legatis tertio, & Vlpianus non semel de fun-
do instructo. Pandect. lib. 33. FLVMINA,
 FONTEs, EVRIPI. Euripi, auctore Cicero-
 ne lib. 1. de legibus sunt ductus aquarum, qui & Nili eoz-
 dem loco dicuntur, ita tamen vt existimem nilos esse si-
 maiores sunt. Vtuntur Euripo hac significatione Plinius
 lib. 8. cap. 26. lib. 36. cap. 15. & aliis locis, Ovidius
 lib. 1. de Ponto, Suetonius in Casare Dictatore, Seneca
 Epistolarum lib. 14. & Lampridius in Helicgabalo.
 PRO FASTIGIIS, ARPAGINETV-
 LISTRIATI. Ornamenti genus quod quale fue-
 rit, ne suspicari quidem potui. IN MINVSCV-
 LO THEATRO QVOD E' KKAH-
 ΣΙΑΣTH' PION APVDEOS VO-
 CITATVR. Locus quo spectatum conuenirent,
 minusculum autem Theatrum à Græcis θεατρῶν
 dicitur, vt apud Varronem lib. 3. de re rustica. cap. 5.
 PRÆTEREA SVpra EAM NIHILO
 MINVS EPISCENIYM. Episcenium siue

Episcenos vt lib. 5. cap. 7. dicitur quod supra Scenam extruitur, idest columnationū siue contignationum ordines. IN QVA THOLI. Tholos, quorū mentio facta est lib. 4. cap. 7. (sed hoc omiseramus quod proprium erat eius loci) intelligimus erectiores testudines templis addi solitas, quas Itali tribunas vocant. Eæ sunt aut rectangulæ, aut ad hemicycli ducuntur ambitum.

ACCEDIT HVC CHRYSOCOLLA. Chrysocolla vtuntur Aurifices ad glutinando ferum ruminandoq; auro, Boracem vocantes, eam Venetiis vidimus quadruplici coloris differentia, albam, luteam, viridem, & nigricantē. Quamquam scribit Plin. lib. 33. cap. 5. ei colorem esse herbæ segetis læte virentis, esseq; humorem in puteorum scrobibus per venam auri defluentem, crassescente limo rigoribus hybernis vsq; in duritiâ pumicis. Laudatiorem in ærariis metallis, proximam in argentariis fieri. Inueniri & in plumbariis, viliſſimam aurariam, pingi etiam antequam pingat, lege reliqua.

OSTRVM. Purpuram vt infra cap 13. ARMENIVM. Armenius lapis Dioscoridi lib. 5. cap. 26. cerulei coloris est, Plin. lib. 35. cap. 6. viridis comunicato colore cū ceruleo. VTA DOMINO, NON A REDEMPTORE REPRÆSENTENTVR. Idest qui recipit extruendam & inducendam domum, cogi non potest lege, in pingendo vti chrysocolla, ostro & armenio, quandoquidem id genus colores præciosiores sunt, quam vt inter reliquos haberi debeant nisi id pactus sis. Plin. lib. 35. cap. 6. floridos colores dicit esse quos dominus pingenti præstat, Miniū, Armenium, Cinnabarim, Chrysocollam, indicum, & Purpurissum.

CAP. SEXTVM.

RÆSTANT TECTORIIS
 P ET CORONARIIS OPERI-
 BVS UTILITATEM. Corona-

rium opus duplex est. Intestinũ, & albarium, vt cap. 2. li. 5. idest ex materia & ex calce, sed pro coronis, quibus præcinguntur parietes, illo loco accipit, hoc autem cap. & quarto, pro ornamento camerarum intelligendũ opus coronarium, de quibus coronis scripsit huius lib. cap. 3. SI-
 VE ASSVLÆ DICVNTVR. Assulas vocat quas Græci σὺν ὄρω dicunt, idest fragmenta siue frustula quæ scalpendo marmore excidunt, ea ferreis pistillis tunduntur & setaceis incerniculis triplici differentia cribrantur ad tectoria, quod crassissimum fuerit, subactum inducitur primo, vbi aruerit mediocri sit secundum coriũ, subtilissimo tertiũ corium dirigitur. QVEM-
 ADMODVM SVPRASCRIP TVM EST. Cap. 3. huius lib.

CAP. SEPTIMVM.

LORES, ALII SVNT QVI
 P PER SE CERTIS LOCIS
 PROCREANTVR. Colorum, alii

natiui sunt, idest, vt vulgus vocat minerales, qui fodiuntur, quos numerat Plinius lib. 35. cap. 6. Sinopin, rubricam, parætonium, et etriam, Auripigmentum, alii sunt factiti, qui mixtura & arte finguntur. De his qui nascuntur, hoc capite & proximis duobus loquitur. De aliis qui fiunt, reliquis capitibus sermo erit. VTI QVOD

GRÆCE Ω̄ΧΡΑ ΔΙΚΙΤΥΡ. Ochra
 lutea est, cum vritur fit rubra. Scribit Plinius dicto cap.
 6. Ochram etiam fieri exusta rubrica in ollis nouis luto
 circumlitis. Nam & in Topazio, Insula rubri maris na-
 sci, idem ex auctoritate Luba refert. Vide Dioscoridem
 lib. 5. cap. 99. ITAQVE ANTIQVI
 EGREGIA COPIA SILIS AD PO-
 LITIONEM OPERVM SVNT VSI.
 Silis tria sunt genera apud Plinium lib. 33. cap. 12.
 Atticū, Marmorosum, Præssum siue Scyricum, proprieq̄
 limum esse dicit. Pauloante indicauimus ex hoc loco exi-
 stimare nos Sil lutei esse coloris. Cum enim Ochra At-
 tica carerent, vsi sunt Sile, Non illo quidem Attico, sed
 quod proxime ad colorē accederet Ochrae. Nam Sil At-
 ticum existimamus coloris esse purpurei violacei (qui &
 ianthinus dicitur) Scribit enim Vitruuius cap. ultimo hu-
 ius libri ad hanc sententiam, Attici Silis colorem effici
 trita creta perfusa & macerata in aqua, in qua confer-
 buerint violæ & expressæ sint. Sanè Georgius Agrico-
 la, lib. de metallis, post Hermolaum existimat id Latinis
 esse Sil, quod Græcis Ω̄ΧΡΑ. Et Hermolaus fatetur se
 aliquando deceptum qui putarit ceruleum & Sil, idem esse.
 ITEM RVBRICÆ COPIOSÆ,
 MVLTIS LOCIS EXIMVNTVR, &c.
 Nihil necesse est admonere rubricam terram esse rubrā
 qua pictores & fabri materiarii vtuntur. Quæ autem
 hic de rubrica scribuntur, ea de synopide ait Plinius lib.
 35. cap. 6. Synopsis (inquit) inuenta est primū in Pon-
 to, inde nomen à Synope vrbe, nascitur & in Ægypto,
 Balearibus, Africa, sed optima in Lemno, & in Capado.

etia effossa e speluncis. Quod autem addit Cappadociam
 prætermiffam à Vitruuio, & Strabo lib. 12. Scribit ru-
 bricam fynopicam nafci in Cappadocia, & Dioscorides
 lib. 5. cap. 102. Palmam Lemnia fert, quod fit rubore,
 minio proxima. **NON MINVS ETIAM
 LEMNO.** Plinius dicto cap. 6. existimauit rubricã
 Lemniam non nisi signatam venundari vnde & sphragis
 appellaretur. Deceptus qui putarit eandem effe rubricam
 Lemniam, & Lemniam figillatam, cum hæc, terra fit di-
 uerfa à rubrica, vel auctore Galeno lib. antitodon. 1. ta-
 metfi Paulus Ægineta lib. 7. eandem dicit. Lemnia lo-
 ta in tres differentias fêcernebatur. Nam quod summum
 & inum erat veluti aquosum & terrenum reiciebatur,
 quod lutum medium erat, exsiccatũ deinde, imagine fi-
 gnabatur. Vt videri possit qui Bolu Armenius falso ha-
 ttenus in officinis creditus est, terra effe Lemnia, cum nõ
 ex Armenia ille, sed Lemno Aeger maris Infula adueha-
 tur, & à terra, qua etiam nunc Lemno aduecta figillata
 vtimur, solum differat, quod videntur admixta fuisse sa-
 bulonis grana vt commodius sigillo insigniretur. Id quod
 monuit Antonius Musa, et nos Venetijs probauimus, quã-
 quam Aloysio Mundellæ aliter visum est in medicinali-
 bus Epist. Lege Dioscoridem lib. 5. cap. 104. & Gale.
 simplicium medicamentorũ lib. 9. nanq; inter eos non cõ-
 uenit. Apud Nicandrum reperio milton Lemniam pro
 rubrica lemnia. **PARÆTONIUM VERO
 EX IPSIS LOCIS VNDE FODI-
 TVR HABET NOMEN.** Parætonium à
 loco Ægypti vnde foditur nomen habet, fieri scribit Plin.
 lib. 35. cap. 6. ex spuma maris solidata cum limo, e can-

didis coloribus pinguiſſimum, & tectoriis tenaciſſimum propter leuorem, quod & dixerat lib. 33. cap. 5. EADEM RATIONE MELIMVM. Melinum & ipſum candidū eſt, optimum in Melo inſula auēt. Plinio lib. 35. cap. 6. Melinū colorem latini giluum auēt. Seruio Georgicon. lib. 3. appellant, in floribus pro luteo dici animaduerto Dioſcoridi & cæteris. Meminit Paulus Iuriſconf. Pandect. lib. 32. de legatis. 3. melini coloris. Et Galenus lib. 2. de compositione ſecundū genera docet quæ dicantur melina emplaſtra. Creta viridis item plvribvs locis nascitur. Ea eſt quantum conicere poſſum, quam veluti terram viridē appellant. Hanc autem Græci Θεοδότηον vocant, quod Theodotus nomine fuerat, cuius inſuroid genus cretæ primvm eſt inventvm. Videtur Plinius lib. 35 cap. 6. id ceruſſæ tribuiſſe. Eſt & colos (inquit) tertius è candidis ceruſſæ, cuius rationem in metallis diximus. Fuit & terra per ſe in Theodoti fundo inuenta Smyrnæ, qua veteres ad nauium picturas utebantur, Nunc omnis ex plūbo & aceto fit. Auripigmentvm quod Ἀρσενικόν, Græce dicitvr foditur ponto. Auripigmentum ſcribit Plinius lib. 33. cap. 4. in Syriæ fodi pictoribus in ſumma tellure, auri colore, ſed fragili, lapidum ſpecularium modo. Non tam differt re à ſandaracha, quam colore. Nam præter eam quæ fit ceruſſa in fornace cocta, de qua cap. 12. inferius, Eſt alia foſſi-

tia apud Dioscoridem lib. 5. cap. 113. Reperitur autem cum auro & argento infodinis colore flammeo, vulgus arsenicon rubrū vocat, quod autem mixtum lutei est coloris, dicitur auripigmentum, id est croceū arsenicon. Est & tertium arsenici genus album, etiam fossitium.

CAP. OCTAVVM.

INGREDIAR NVNC MINIUM
i RATIONES EXPLICARE.

Minium scribit Plinius lib. 33. cap. 7. esse arenæ coccinei coloris tritæ lotam farinam, quod subse-
dit iterum lavari, id esse visum nonnullis Minium opti-
mum, aliis quòd prima lotura fieret. Explodendus eorum
error est, qui Cinnabarim & Minium idem esse credide-
runt, cum Cinnabarim scribant Dioscorides lib. 5. cap.
100. ex quorundam sententia, & Plinius dicto cap. sa-
niem esse Draconis elisi Elephantorum morientiū ponde-
re, permixto vtriusq; animalis sanguine, neq; alium esse
colorem qui in picturis proprie reddat sanguinem. Arria-
nus verò in periplo tradit Cinnabari quod indicū appella-
tur, esse ex arboribus quibusdā veluti lachrymas. ID
AVTEM AGRIS EPHESIORVM
CLIVIANIS PRIMVM MEMORA-
TUR INVENTVM ESSE. In Plinii co-
dice dicto cap. scriptum est Cylbianis, & lib. 5. cap. 29.
cum de Epheso loqueretur, dicit allui Caystro in Cylbia-
nis iugis orto. Et in fine capituli, Cylbianorum populorum
meminit. CREBRAS EMITTIT LA-
CHRYMAS ARGENTI VIVI. Quæ

tuor esse argenti viui genera animaduerto. Est primum,
 Vomica liquoris æterni ex eo lapide fluentis qui in argente
 ti venis reperitur. Auct. Plinio lib. 33. cap. 6. Secundi
 generis meminit quod sciam, vnus hic Vitruuius. Colligi-
 tur autem ex Anthrace subruffi coloris gleba, qua comen-
 eta in fornacem, qui fumus ex ea suscitatur, vbi in solum
 resederit, est argentum viuū, ipsa arefacta, contusa pilis
 ferreis, & molita lota; fit minimum. Tertiū genus ex mi-
 nio fingi & quomodo id fiat docet Dioscorides lib. 5. cap.
 91. Quo in loco & quartum genus reperio, quod inter
 metalla nascitur. Plin. lib. 33. cap. 8. Hydrargyri no-
 mine tertiū illud appellauit. ID AVTEM CVM
 SINT QVATVOR SEXTARIO-
 RVM MENSVRÆ. Scribo, cæ cum sint, refer-
 tur enim ad guttas. SI IBI AVRI SCR-
 PVLVM IMPONATVR. Scrupulus qui
 & scripulus dicitur à Frontino lib. de Aquæ ductu, est
 drachmæ tertia pars, vt docet Priscianus lib. de ponderi-
 bus, siue Rhennius Fannius, vt creditur. Volusius Me-
 tianus scriptulum scribit, ceu sit a Græco $\rho\epsilon\acute{\iota}\mu\mu\alpha$,
 nam idem significare Fannius indicat. Gramma vocant,
 nostri scrupulū dixere priores. NEQVE ENIM
 ARGENTVM, NEQVE ÆS, SINE
 EO POTEST RECTE INAVRA-
 RI. Plin. lib. 33. cap. 6. de argento viuo loquens, ergo
 & cū æra inaurantur, subtiliū bracteis pertinacissime re-
 tinet. ID AVTEM OMNES MICAS
 AVRI CORRIPIT, ET COGIT IN
 SE COIRE. Plin. eodem cap. Omnia ei innatant
 præter aurum, id vnū ad se trahit. Nota autem ex hoc lo-

eo qua ratione ex detrita aurata veste aurū colligi possit.
 Ex inauratis metallis quomodo id fieri queat tradit Van-
 nocius Biringucius lib. pyrotechnicæ. 9. cap. 10.

CAP. NONVM.

EVERTAR NVNC AD MI-

R NII TEMPERATURAM. Di-

uersum est hoc à Minio Dioscoridis. Nam lib.

5. cap. 100. scribit ex quodam lapide argenteæ arenæ
 mixto temperari. In esquiliis, vinea hodie Ioannis Gadi,
 & ei proxima, sunt reliquæ, vt suspicantur aureæ domus
 Neronis, ego verò Palatii Titi esse, potius dixerim, in his
 elegantissima cernitur pictura, quam cū admirarer edaci
 tempori non cessisse, sed ita oblutatam esse, vt recens in-
 ducti videantur colores, eorū præter alios dici vix queat
 quantū nobis arriserunt duo nostro sæculo non imitabiles,
 luculente & temperanter rubens vnus, alter læte virentis
 segetis modo. Illum nisi Minium esse, hunc nisi Chryso-
 collam, adduci non possum vt credam. TVNC CE-
 RAM PVNICAM IGNI LIQVE-
 FACTAM. Idest candidam ceram. Quo autem
 fiat modo scribit Plin. lib. 21. cap. 14. Ventilatur (in-
 quit) sub diosæpius cera fulua, deinde feruet in aqua
 marina ex alto petita addito nitro, inde ligulis eligiūt flo-
 rem, idest candidissima quæq; trāsfunduntq; in vas, quod
 exiguū marinæ habeat frigide, & rursus materiam deco-
 coquūt separatim, d hinc vas ipsum refrigerant, & cum
 hæc ter fecere, iuncea crate sub Diuo sicco Sole, Lunaq;
 hoc enim candorem facit, si sic siccatur, & ne liquefaciāt,

protegunt tenui linteo. Candidissima verò fit post insola-
 tionem etiamnũ recocta. SETA INDVCAT.
 Idest penicillo setis cõposito. ITA OBSTANS
 CERÆ PVNICÆ LORICA, NON
 PATITVR NEC LVNÆ SPLEN-
 DOREM, NEC SOLIS RADIOS,
 LAMBENDO ERIPERE EX HIS
 POLITIONIBVS COLOREM. Hũc
 locũ cum superiore ita transtulit Plinius lib. 33. cap. 7.
 de Minto loquens, Solis atq; Lunæ contactus inimicus, re-
 mediũ, vt parieti siccato cera punica cum oleo liquefacta
 candens setis inducatur, iterũq; ad motis gallæ carbonibus
 aduratur ad sudorem vsq; postea candelis subigatur, ac
 deinde linteis puris sicut & marmora nitescunt. FER-
 REA LAMNA SVMATVR, IN EA
 MINIVM IMPONATVR. Lamna pro
 Lamina, ea figura qua mna, & mina, videri potest dictũ,
 vt apud Horatium lib. 2. Carminum, Ode. 2. Sed enim
 mnã Græcum & integrum verbũ, minã autem Latinũ
 esse existimari debet ex Plinio lib. 21. cap. 10. Sũt qui
 gradatim putant dici lamã, laminã, & lamellã. Cer-
 te Sext. Pompeius lamã ait esse lacunã, idest aquæ col-
 lectionem quam alii lustrum appellant. Quod autem ad
 rem attinet, Plinius dicto. 33. libri loco, dicit auri modo
 Minium probari. Auro candente fucatũ nigrescit, synce-
 rum retinet colorem. ET SI REFRIGERA-
 TVM RESTITVAT IN PRISTI-
 NVM COLOREM. Scribendum restituatur.
 CHRYSOCOLLA APPORTATVR
 A MACEDONIA. Dioscorid. lib. 5. cap. 95.

Scribit Chryso collam laudatissimam Armeniacam. Et Plinius lib. 33 .cap. 5 .laudatissimam in Armenia, secundam in Macedonia, largissimam in Hispania. MINIVM ET INDICVM NOMINIBVS IPSIS INDICATVR, QVI BVS IN LOCIS PROCREANTVR. Minium, Minio Hispaniæ fluuii nomen dedit, vt tradit Iustinus lib. 44. Scribit Plinius lib. 33 .cap. 7. non ferè aliunde inuebi ad Romanos, quam ex Hispania. Celeberrimum ex Sisaponenfi regione in Betica, miniario metallo vestigalibus Pop. Romani, nullius rei diligentiore custodia. Indicũ autem idem auctor est lib. 35 .cap. 6. ex India apportari, inexplorata adhuc inuentionis. Veneti endigo vocant, nostri quibus chirothecarum candor ingratus est, eas Indico inficiunt & colorant, Indi Appellantes. Ceruleus est illi color, verum nigrior, sed de eo mox.

CAP. X.

DIFICATVR LOCVS VTI

æ LACONICVM. Diximus lib. 5. la-

conicum esse veluti cameratam in Hemisphæ-

rium turriculam in Balneis, ad eius formam iubet extrui, in quod ex adherente fornacula deferatur fumus resinæ.

HABENS IN LACONICVM NARES. Idest interiores fauces. ET EIVS PRÆFURNIVM MAGNA DILIGENTIA COMPRIMITVR. Hoc loco pro exteriori ore fornaculæ interpretor. FVLIGINEM. Fu-

ligo est densatus fumus parietibus inhærens. INDE
 COLLECTA PARTIM COMPO-
 NITUR EX GUMMI SVBACTO AD
 VSVM ATRAMENTI LIBRARIJ,
 RELIQUA TECTORES GLVTI-
 NVM ADMISCENTES PARIETI-
 BVS VTUNTUR. Præter atramentū libra-
 rium, idest quod scribimus de quo Dioscorides lib. 5. cap.
 vltimo, hic triplex ratio faciendi atramenti tectorij præ-
 scribitur. Plinius. lib. 35. cap. 6. hunc locū est imitatus,
 cum enim dixisset atramentum natiuum, aut salisuginis
 modo emanare, aut terram ipsam sulphurei coloris ad hoc
 probari. Fit (inquit) & fuligine pluribus modis, resina,
 vel pice exustis, propter quod officinas etiam ædificauere,
 fumū eum non emittentes. Laudatissimum eodem mo-
 do è tædis. Adulteratur fornacium, balnearumq; fuligine,
 quo ad volumina scribenda vtuntur. Sunt & qui vini se-
 cem siccatam excoquant, affirmantq; si ex bono vino sex
 fuerit, Indici speciem id atramentum præbere. SAR-
 MENTA, AVT TÆDÆ, SCHIDIÆ,
 COMBRANTUR. Tollo subdistinctionem,
 & scribo. Tædæ schidiæ, idest fragmenta & veluti assu-
 læ & secamenta tædæ arboris, de qua est apud Plin. lib.
 16. cap. 10. Qua significatione vsus admonuimus lib.
 2. cap. 1. SED ETIAM INDICI CO-
 LOREM DABIT IMITARI. Indicum
 præter id quod tanquam spuma in indicis harundinibus
 nascitur, est & spuma purpurea innatās insectorij corti-
 nis. Optimum autem quod ceruleum est, auctore Diosco-
 ride lib. 5. cap. 98. Et Plin. lib. 35. cap. 6. Hoc genus
 quomodo

quomodo fiat tradidit Ruellius lib. 2. de natura stirpium, (vt fateamur vnde profecimus) Isatim satiuam, quæ Gal-
lis, auctoribus Cæsare primo de bello Gallico, & Plinio
Glastum dicebatur, nunc Guadum, aliis Pastellū vocatur,
herbam & si insignibus virore cauliculis notatam, succo
tamen insipientem cæruleo, trussatilibus molis premunt vt
herbaceam saniem excludant, deinde exuctam digerunt
in pastillos & tabulatis putrescere sinunt, post, cortinis
infectoriis coquunt, & post tinctos pannos, cæruleam illam
innatantem feruentibus cortinis exemptam siccant picto-
rum vsibus, Indum vocantes.

CAP. XI.

ÆRVLEI TEMPERATIO.
NES ALEXANDRIÆ PRI-
MVM SVNT INVENTÆ.

Cæruleum Græci Cyanon, etiam si in recentiorum com-
mentariis Lazurion inuenitur. Arabes lapidem lazuli
vocant, eius meminerunt Dioscorid. lib. 5. cap. 97. &
Galenus lib. medicamentorū simplicium. 9. Plinio & Vi-
truuio est arena. Cærulei etiam nomine intelligi potest
gemma quam Hermolaus Turchicam ait appellari ab of-
ficinis. ARENA ENIM CVM NITRI
FLORE CONTERITVR. Cærulei are-
næ tria antiquitus fuisse genera refert Plinius. lib. 33.
cap. vltimo, & ante eum Theophrastus lib. de gemmis.
Ægyptium quod maxime probatur, Scythicum, quod cū
teritur in quatuor colores mutatur, candidorē, nigriorem ue
crassio rem, tenuiorem ue, Præfertur huic Cyprium. Ac

cesserunt postea Puteolanum & Hispaniense. Vide reli-
 qua. CVM NITRI FLORE CONTE-
 RITVR. Nitri florem intelligo non Arabum Bau-
 rach, idest Aphronitru nitri spumam. De quo Dioscorid.
 lib. 5. cap. 122. & Plinius lib. 31. cap. 10. sed faul-
 lam nitri, idest quod est in Nitro leuissimum & candidis-
 simum, vt in sale fauillam interpretatur Plinius lib. 31.
 cap. 7. ET ÆRI CYPRIO LIMIS
 CRASSIS, VT SCOBIS, FACTO
 IMMIXTA CONSPERGITVR.

Idest delimitæ æris Cyprii scobi, siue ramento trita are-
 na mixta conspergitur. Fuisse autem primam æris inuen-
 tionem in Cyprio, auctor est Plinius lib. 34. cap. secundo.
 VSTA VERO QVÆ SATIS HA-
 BET UTILITATIS IN OPERI-
 BVS TECTORIIS. Vsta, vt scribit Plinius
 lib. 35. cap. 6. casu reperta est incêdio Piræei, Cerussa
 in orcis cremata. Optima Asiatica quæ purpurea ap-
 pellatur. Fit & cremato Sile marmoroso & restincto ace-
 to. Sine ea umbræ non fiunt.

CAP. XII.

DE CERVSSA. Psimmythium, idest
 Cerussam laudatissimam in Rhodo Plin. refert
 lib. 34. cap. vltimo. Fieri autem ramētis plu-
 bi tenuissimis super vas aceti asperrimi impositis, atque
 ita distillantibus. Quod ex eo cecidit in ipsum acetum,
 arefactum molitur & cribratur, iterumq; aceto mixto in
 pastillos diuiditur, & in Sole siccatur æstate. Vide reli-
 qua

qua apud Dioscoridem lib. 5. cap. 94. & Serapionem qui omnium quos legi, diligentissime de ea re scripsit cap. 368. EADEM RATIONE LAMELLAS ÆREAS COLLOCANTES EFFICIVNT ÆRVGINEM. Si æris laminas aut massas in dolio super sarmenta aceto acerrimo aspersa composueris, vt nullū sit spiramentum, decimo die vbi dolium aperueris æruginem inuenies. Fit & laminis ærcis supra acetum suspensis in cadis, ne attingant, post totidem dies rasīs. Alii delimatam æris scobem aceto spargunt, versantq; spathis sæpius die, donec absumatur, eandem scobem alii in mortariis æreis ex aceto terunt. Reliquos modos quibus fit ærugo scribunt Dioscorides lib. 5. cap. 82. & Plin. lib. 34. cap. ii. CERVSSA CVM IN FURNACE COQVITVR, MV-TATO COLORE AD IGNIS INCENDIVM EFFICITVR SANDARACHA. Sandaracha est duplex. Fossitia colore Cinnabaris, diximus id esse quod à vulgo arsenicon rubrū vocaretur. Alia est factitia, cerussa in furnace cremata. Errant Arabes Serapion, Albugerig, Bedigoras, Mesarugie, Aben mesū ai, Abix, Atabati, Rasīs, Isāac eben amram, & cæteri, aut fortasse eorum interpretes, qui putant Sandaracham esse nostrū Vernicem, cū hic sit Iuniperi gummi.

CAP. XIII.

DAVTEM EXCIPITVR
 EX CONCHYLIO MARINO,
 EQVO PVRPURA INFI-
 CITVR. Conchylium vt interpreter simpliciter di-

Etum pro purpura pisce, facit quod sequitur, e quo purpura inficitur. Rursum cũ ait Ostrum e conchylio marino excipi, tum nescio quid scrupuli suboritur. Nam Conchylium, Ostrum, & Muricem idem esse, pleriq; omnes fatentur. Distingui autem à purpura, non ibit inficias cui lætū erit Plinii lib. 9. cap. 36. Vitruuius quadruplici esse coloris differentia pro regionū vnde excipitur varietate, scribit, vt sit Septentrionale, atrum, quod petitur inter Septentrionem & Occidentem, luidum, quod ad Occidentem Orientemq; æquinoctialem, violaceum, quod ad meridiam legitur, rubrum. Plin. autem nominato cap. Conchylii dicit colorem austerū in glauco & irascenti similem mari. Et lib. 21. cap. 8. ait Conchylii colorem vnū intelligi in Heliotropio, alium in malua ad purpuram inclinantem, alium in viola serotina vegetissimum. Nos itaq; Conchylium hic pro purpura, & Ostrum pro purpuræ sanie accipimus, quomodo apud Virgil. Muricē, æglog. 4. & Ostrum Georg. & Æneid. 4. Venetiis quādo agebamus, cum Stella pisce attulit purpuras aliquot Philippus Strozzius Florentinus, solebat enim vir ille benedictus, non raro inuisere Mæcœnatem meū tum Regium legatum, disserendi causa de rerū natura, potissimū pisciū, ex illis inquam contusis purpuris, excepimus sanie violaceam gratissimam. Porro illud prætereundum non est, à Cicerone Academic. 4. dici mare purpureū. à Virgilio Georg. 1. purpureum capillum Nisi, quod imitatus Tibullus Elegia. 4. lib. 1. vocat purpuream Nisi comam, ab eodem Æneid. 1. purpureum lumen iuuentæ, ab Horatio in principio statim lib. 4. Carminum, purpureos olores, ab Albinouano apud Thylæsiū, purpuream niuem (est autem

tem ex Elegia quæ nunc incerto auctore legitur de morte Augusti.) à Propertio lib. 1. ad Gallum, purpurea papauera, cum Catullus in Epithalamio Iulie & Mælii dicat luteum papauer, sed purpureum auctore Porphyrione & Acrone apud Poetas accipitur pro pulchro, id est ut interpretor, cui inest naturalis pulchritudo & syncerus color.

E QVIBVS PLAGIS PURPUREA SANIES. Conchyliorum id est purpurarum cruore, migrantis rosæ colore sublucente vtuntur partim tingentiũ officinæ, partim pictores colore excellentissimo & suauissimo. Quomodo ad lanas apparari debeat, docent Plin. lib. 9. cap. 38. & Iulius Pollux cap. 4. lib. 1. Pictores autem ipso purpureo vtuntur cruore trito in mortario sicuti indicat Vitruuius, aut creta argentaria in eum liquorem feruenti abeno addita, & inebriata (bibit enim eum colorem celerius lanis) purpurissum vocat Plin. lib. 35. cap. 6. Argentaria autem creta, nitorem argenteũ reddit eodem auctore lib. 35. cap. 17. Meminit & lib. 17. cap. 8.

QVOD EX CONCHARVM MARINARVM TESTIS EXIMITVR, IDEO OSTRVM EST VOCITATVM. Nõ igitur ab Ostreis piscibus quod existimauit Christophorus Landinus, vir aliqui doctus, sed ὀστρακὴ ὀστρακῶν, id est testis, quod ex conchyliis siue purpuris legatur, testis testis piscibus. Quamquam purpuram ostreorum quandam esse speciem annotatum est. Nam ὀστρακὴ genus esse ad omnia testacea, ὀστρακὴ αὐτὴ sine diphthongo speciem ex Aristotele admonuit Galeanus lib. simplicium medicamentorum. II.

IVNT ETIAM PURPUREI
 f COLORES INFECTA CRE-
 TA RVBIÆ RADICE ET
 HYSGINO. Plinius lib. 35. cap. 6. laudari ait
 Puteolanum purpurissimum potius quàm Tyrium, aut Ge-
 talicum, vel Laconicū, causam esse quod Hysgino maxi-
 me inficeretur, Rubiamq; cogeret sorbere. RVBIÆ
 RADICE. Rubiam Dioscorides libro. 3. cap. 162.
 Erythrodanū vocat. Aliqui Ereuthodanum. Radix est
 rūbra qua tinguntur lanæ pellesq; perficiuntur, vnde & vul-
 go dicitur Rubia tinctorum, ea radice, pueri liberalibus
 tingebamus ova. Lege Plinium libro decimo nono, capite
 tertio, & libro vigesimo quarto, capite. 11. ET HY-
 SGINO. Hysginum id esse quod vacinium & hya-
 cinthum existimat Hermolaus, cui vt subscribam facit
 quod mox sequitur, eadem ratione vaciniū temperantes &
 lac miscentes purpurā faciunt elegantem. Sed & qui scri-
 psit opus Pandectarum medicarum, Mattheum Siluaticū
 video fuisse in ea sententia vbi de vacinio. Quid senserit
 Plinius iudicari satis non potest, cum Hysgini memi-
 nerit libro vigesimo primo, cap. vigesimo sexto, & libro
 nono, capite. 41. Quod autem ad Vacinium & Hya-
 cinthum attinet, Ioannes Ruellius eadem putat astipulatus
 Seruio. Nicolaus Leonicensus credidit vacinium esse ligu-
 stri acinos, idest eius arboris quam nostri Troenam vul-
 go dicunt. Franciscus Massarius agrestia esse mora ma-
 uult. ITAQUE TINCTORES CVM
 VOLVNT SIT ATTICVM IMI-
 TARI, Scribendum Sil Atticū, quod trium generum
 esse

esse optimū Auct. est Plin. lib. 33. cap. 12. VIO-
 LAM ARIDAM CONIICIENTES
 IN VAS. Plinius lib. 33. cap. ultimo. Non Silis sed
 cerulei eam fraudem refert. Fraus inquit (de cæruleo lo-
 quens) viola arida decocta in aqua, succo per linteū ex-
 presso in cretam Eretriam. ET EO CRETAM
 INFVNDENTES. Intellige Eretriā quæ ter-
 ræ suæ habet nomen inquit Plin. lib. 35. cap. 6. Ea du-
 plex est apud Dioscoridem lib. 5. cap. 162. Alba &
 Cinerea, quod & Plin. scribit lib. 35. cap. 16. ITEM
 QVI NON POSSVNT CHRYSOCOLLA
 PROPTER CARITATEM VTI, HERBA
 QVÆ LVTEVM APPELLATVR CÆRV-
 LEVM INFICIYNT. De Chrysocolla nativa di-
 ximus, eam mentitur Cæruleū lutea herba infectū. Quo-
 modo autē & hæc ipsa tingatur lutea, docet Plin. lib. 33-
 cap. 5. sed quæ herba esset quæsitū est, nos apud Dioscor.
 lib. 2. legimus luteam herbam Romanis esse, quā Græci
 Isatim dicūt si modo satis emendati sunt codices. Quid
 autem esset Isatis dixi supra cap. 10. vbi de Indico scri-
 psi. Emendandus interea est Apuleius lib. de herbarū me-
 dicaminibus, vbi pro lutea scriptū ē ruta. ITEM PRO-
 PTER INOPIAM COLORIS INDICI, CRE-
 TAM SELINVSIAM AVT ANNVLARI-
 AM. Hoc & Plin. lib. 35. cap. 6. Qui adulterant (in-
 quit) Indiciū, stercora colūbina, aut cretam Selinusiā vel
 annulariā vitro inficiunt. CRETAM SELINV-
 SIAM. Ea lactea ē auct. Plin. lib. 35. cap. 16. Maxi-
 me laudari ait Dioscorid. lib. 5. cap. 166. eam quæ ve-
 hementer resplēdet, candidā, friabilem, & aqua dilui ce-

lerrimam. ANNVLARIAM VITRVMQ VE.
Annulare scribit Plin. lib. 35. cap. 6. candidū esse quo
muliebres picturæ illuminatue fieri ex creta admixtis vi-
treis gēmis ex vulgi annulis, vnde et annulare dicatur. Id
existimo intelligi, ex quo posse imitari Indicū Vitru. ait.

G V L I E L M I P H I L A N D R I C A S T I L I O

N I I G A L L I C I V I S R O . I N L I B .

o c t a u u m M . V i t r u u i i P o l -

l i o n i s d e A r c h i t e -

ctura, Anno-

tationes.

EX PROOEMIO.

H A L E S M I L E S I V S O -
M N I V M R E R V M P R I N -
C I P I V M A Q V A M E S T
P R O F E S S V S Milesio tha-
leti visum est vñū aquæ elementum,
id est rerū omnium principium, quod
à Plutarcho traditur lib. de placitis philosophorū. 1. cap.
3. vnde petenda de principiis reliqua. Item Aristot. lib.
2. Metaphysic. atq; Probo Æglog. Virgil. sexta. M A -
G O R V M S A C E R D O T E S A Q V A M

E T

ET IGNEM. Magi apud Persas (vt præter alios tradit Sicidas) erant Philosophi καὶ ἄλλοι θεοί, quorū princeps Zoroastros, eiusmodi, Græci vocabant Philosophos, Latini sapientes, Ægyptii Prophetas, Assyrii Chaldaeos, Indi Gymnosophistas, Galli Druidas. **VERI FIDES AUDITOR ANA XAGORÆ, QVEM PHILOSOPHV M ATHE NIENSES SCENICVM APPELLA VERVNT, AERA ET TERRAM.** Scribit Diodorus Siculus lib. 1. existimasse Euripidem Phisici Anuxagoræ auditorem in Menalippa, Cælum et terram mixta aliquando, cum disiuncta fuissent, produxisse arbores, aues, feras, atq; adeo quicquid videtur, id est vt interpretor fœcūdatam hymbribus terram, omnia procreasse, vt id esset aer quod mas, pluvia quod semen, terra quod fœmina. **NEQVE CRESCERE, NEC TVERI.** Tæor passivè vsurpavit, quem admodū inveni in antiqua ex hispania inscriptione, cuius mihi fecit copiam Thomas Cadamusus Laudensis. Pauli III. Pont. Max. medicus, sed auctore Iacobo Corneliano, iuvene ingenio doctrina, et morū elegantia insigni, eoq; nomine mihi charissimo. Eam hic apposui.

PALLADI VICTRICI

SACRVM

HIC HOSTIVM RELIQ VIAS PROFLI GAVIT CATO. VBISACELLVM MIRO ARTIFICIO CONDITVM ET ÆREAM PALLADIS EFFIGIEM RELIQ VIT PAREANT ERGO ET NOSCANT OMNES SENATVSET POPVLI ROMANI

IMPERIVM DEORVM NVMI-
NE ET MILITVM FORTITVDI-
NE ET TVERI ET REGI.

IGITVR DIVINA MENS QVÆ
PROPRIE NECESSARIA ESSENT
GENTIBVS, NON CONSTITVIT
DIFFICILIA, ET CLARA. Scribendū
et carā. Est autem sensus. Natura, minus vitæ hominū
necessaria, in mari, vt margaritas, aut terræ visceribus,
vt Aurum et Argentum, abdidit, sine quibus vero constā-
re vita satis non poterat, ea quasi ad manum posuit, nec
magno parāda. AQUA VERO NON SO-
LVM POTVS, SED INFINITAS
PRÆBENDO NECESSITATES,
GRATAS (QVOD EST GRATVI-
TA) PRÆSTAT VUTILITATES.
De aquæ præstātia, et vtilitatibus, hunc in modum à Pli-
nio est traditum lib. 3. cap. 1. Hoc elementū (inquit)
cæteris omnibus imperat, terram deuorant aquæ, flam-
mam necant, scandunt in sublime, et cælū quoq; sibi vē-
dicant, ac nubīū obtētū vitalem spiritum strangulant, quæ
causa fulmina elidit ipso secum discordante mūdo. Quid
esse mirabilius potest aquis in cælo stantibus? At illæ cen-
parum sit in tantam peruenire altitudinem, rapiunt eò se-
cum piscium examina, sæpe etiam lapides subuehunt por-
tantes aliena pondera. Eadem cadentes omnīū terra na-
scentium causa fiunt. Prorsus mirabili natura, si quis ve-
lit reputare, vt fruges gignātur, arbores fructicesq; viuāt,
in cælum migrare aquas, animamq; etiam herbis vitalem

inde

inde deferre, iusta confessione, omnes terræ quoque vires
 aquarum esse beneficii. ITAQUE CUM HY-
 DRIAM TEGUNT QUÆ AD TEM-
 PLUM ÆDEMQUE CASTA RELI-
 GIONE REFERTUR. Id cæremoniariū ge-
 nus, facile adducor, ut credam ad Ægyptios inuectum
 postquam de Deorum præstantiâ inter gentes est certa-
 tum, nam ut est scriptum apud Suidam, cū Chaldæi ignem
 haberent Deum, circumferentes, quod omnia peruinceret,
 vnum Deum existimari volebant, cæterarum enim gen-
 tium Dii, quia ære, argento, ligno, lapide, aut huiusmodi
 aliqua materia constarent, eos aiebant igne consumi. Id
 cum ad Canopi sacerdotem adlatum esset, ut erat inge-
 nio ad astutiam composito, hydriæ pertusæ aqua plenæ
 foramina cera obduxit, & totam variis pinxit coloribus,
 & Simulachro (quod gubernatoris Menelai esse fereba-
 tur) prius absciso capite, aptauit. Non ita multo post tem-
 pore cum Chaldæi venissent, ignemque Simulachro admo-
 uissent facturi ipsi periculum nū posset & Ægyptiorum
 Deum superare, liquata cera sensim effluens rimis aqua
 ignem extinxit, ut Ægyptiorum Canopus, sacerdotis as-
 stutia, Chaldæorum Dei victor cœperit ab aliis coli. Re-
 fertur et a Ruffino hystoriæ ecclesiast. lib. ii. cap. 26.

CAP. PRIMVM.

VÆRENDA SVB TERRA
 9 SVNT CAPITA. Caput aquæ est

vnde nascitur, auctore Vlpiano Pandect. lib.

43. De aqua quotid. & æstiuâ. QVÆ SIC E

RVNT EXPERIVNDA, VTI PRO-
 CVMBATVR IN DENTES, ANTE
 QVAM SOL EXORTVS FVERIT.
 Quæ hic traduntur in quærenda aquarum scaturigine,
 esse aquilegibus animaduertenda, vniuersa Plinius trans-
 tulit in cap. 3. lib. 3. Et refert Palladius li. 9. cap. 8.
 Ante ortum Solis (inquit hic) iis locis quibus aqua quæ-
 renda est, æqualiter pronus mento ad solum depresso ia-
 cens in terra orientè inspectabis, & in quo loco crispum
 subtili nebula aerem surgere videbis, & velut re rem spar-
 gere, signo aliquo vicinæ stirpis aut arboris notabis. Nam
 constat siccis locis vbi hoc fiet, aquâ latere. HVMOR-
 RES SE CONCRISPANTES. Vapo-
 res vndatim è terra surgètes, vndatim crispas. ITEM
 ANIMADVERTENDVM EST QVÆ
 RENTIBVS AQVAM QVO GENE-
 RE SINT LOCA. Et terrarum genus consi-
 derandum vt possis vel de tenuitate vel abundãtia & sa-
 pore iudicare, quæ hic docentur, & Plinius & Palladius
 dictis locis repetût. GLAREA VERO ME-
 DIOGRES. Idest terra quæ sabulosa erit & plena
 lapidibus minutis, cuiusmodi quæ ad fluuiorum ripas sunt,
 quæ glarea etiam vulgo Italarum dicuntur, sicut apud Co-
 lumellam lib. 2. cap. 2. non semel. SABVLONE
 MASCVLO. Idest aspero, scabro, minus flauo, sub-
 fusco. Quauquam de hoc video etiam plurimû addubita-
 ri, quod cap. 3. lib. 2. Sabulonem masculum inter ea ter-
 rarum genera recenseat vnde ducendi sint lateres, atq; id pro-
 pter leuitatem, vt esse possit sabulo masculus terræ genus
 & arenæ, ideh materia solidioris quam sit terra. Certè

pauloante dixit iābulonem solutum, ad differentiam (vt
 apparet) masculi. ARENA QVE ET CAR.
 BVNCVLO. Plinius dicit arena carbunculosa.
 Est autem carbūculus arenæ genus vt lib. 2. cap. 6. aliās
 gēma Plin. lib. 37. cap. 7. SIGNA AVTEM
 QVIBVS TERRARVM GENERI-
 BVS SVBERVNT AQVE. Signa sex,
 præter superius septimū, quærendæ aquæ refert, si iuncus
 tenuis nascatur, salix syluatica, Alnus, Vitex, Arundo,
 Hædera, quibus tum credendū inquit Palladius dicto cap.
 si neq; lacuna est, neq; aliquis ibi ex consuetudine humor
 insidet. Plin. addit tuſſilaginem sylueſtrem lib. 26. cap.
 6. & ranam multum alicui loco pectore incubantem lib.
 31. cap. 3. Sūt etiam pleraq; ab Imperatore Constantino
 tradita libro de agricultura. 2. cap. 4. & 5. Libet verò
 hoc loco verba ex Theodorici primi Ostrogothorum Re-
 gis epistola ad Apronianum comitem priuatarū in Aquiz
 legis Africani cōmendationem adscribere. Sunt autem
 apud Cassiodorū variarum lib. 3. Signis (inquit) viren-
 tium barbarum & proceritate arborū vicinitatem colligit
 diligēter. Terris enim quibus dulcis humor nō lōge subest,
 vbertas quorūdam germinū semper arridet, vt est iuncus
 aquatilis, cāna leuis, vimen lætū, validus rubus, salix læta,
 populus virens, & reliqua arborū genera quæ per terre-
 nam humiditatem fœlici prosperitate luxuriant. Sunt &
 alia huius artis indicia, cum nocte vemente, lana sicca in
 terram ponitur iam prouisam, et rudi caccabo tecta relin-
 quitur hinc si aquæ proximitas arriserit, mane humida re-
 peritur. Sole etiam declarato intuetur magistri loca solli-
 citi, et vbi supra terram volitare spissitudinem minutiſſi-

marum conspexerint omnino muscarū, tunc promittitur, quod quæritur facile inueniri. Addūt etiam in columnæ speciē conspicui quendam tenuissimum fumum, qui quanta fuerit altitudine porrectus ad summum, tantū in imum latice latere cognoscunt, paulopost ait. Dicūt aquas quæ ad Orientem Austrumq̃ prorumpunt, dulces atq̃ perspicuas esse, & pro sua leuitate saluberrimas inueniri. In Septentrionem verò atq̃ Occidentem quæcunq̃ manant, probari quidem nimis frigidæ, & crassitudinis suæ grauitatis incōmodas. Hactenus Theodoricus. IN QVI-
 BVS LOCIS EÆ NON SIGNIFI-
 CABVNTVR INVENTIONES. Si deerunt ea signa sex quibus asserint significari subesse aquam, aliis quinq̃ rationibus indicat tentandam. Quæ traduntur à Plinio & Palladio vbi significauī. FO-
 DIATUR QVOQ̃ VOVERSUS LO-
 CVS LTVS NE MINVS QVIN-
 QVE PEDES. Ex verbis Palladii, quem dixi hac parte, vt plerisq̃ aliis, esse Vitruui imitatū scripta atq̃ præcepta, subodorari licet locū hunc menda non carere, vt scribendum fuerit. Fodiatur quoquouerfus locus latus pe-
 des tres, altus ne minus pedes quinq̃. Plin. dicto cap. 3. ait loco in altitudinem pedū quinq̃ de fossō. SI HA-
 BVERIT RELIQ̃ VIAS OLEI ET
 ELLYCHNII. Ellychnium significat funiculum qui ex papyro, canabe, Stuppa, gossipio alia ue huiusmo-
 di materia tortus in lucernis vritur, nam lychnos lucernā significat. Vocatur & Thryallis & Phlomos auct. Pollu-
 ce lib. 6. cap. 18. mea sententia quod hæ sint herbæ lu-
 cernariæ, vel apud Dioscor. lib. 4. cap. 29. De lychnu-
 schis

ebis, idest lucernas gestantibus vide Egnatium in Suetonium. Pro lucerna etiã interpretatur Athenæus lib. 15. idest ultimo. ET PER SPECVS IN VNVM LOCVM OMNES CONDVCENDI. Per meatus & deriuacula subterranea. HÆC AVTEM MAXIME IN MONTIBVS. Excipiunt enim montes, vt est apud Arist. Meteo. 1. pluuiæ descendentes magnam copiam, & subeuntem vaporem refrigerant, rursusq; in aquam conuertunt, vnde & maximos fluuios ex maximis fluere montibus conspici licet.

CAP. SECVNDVM.

TAQVE QVÆ EX IMBRI-
 BVS AQVA COLLIGITVR,
 SALVBRIORES HABET
 VIRTUTES. Pluuiæ aqua à Paulo Ægineta lib. 1. cap. 50. ex sententia Hippocratis (est autẽ ex lib. de capitis vulneribus) commendatur, quòd sit leuis, suauius, limpida, & tenuis. Quòdq; citius putrescat, indicium esse virtutis potius quàm vitii. Ei sententiæ subscribit Columella lib. 1. cap. 5. Scribit enim aquam pluuialem salubritati corporũ esse accommodatissimam. Id etiã Auicenna voluit, puteorũ aquam improbas lib. 1. fen. 2. Plin. 31. cap. 3. multis verbis, eorum sententiam refellit qui cisternarũ aquam maxime probant. In primis quòd leuitas deprehendi aliter quàm sensu vix potest, nullo penè momento ponderis aquis inter se distantibus, quòd cadens inficiatur halitu terræ, quo fit vt pluuiæ aquæ for-

dium inesse plurimum sentiatur, citissimeq; ideo calefiat
 aqua pluuia, vtiliores quæ profluunt existimari, cursu
 enim prociusq; ipso extenuari atq; proficere, stagnantes
 atq; pigras merito damnari. De aquis lego si libet Aue-
 roim simplicium cap. 38. & in eiusdem argumenti Rasim
 cap. 4. Quæ autem a Seneca traduntur lib. naturalium
 questionum, 3. ea magis ad caput proximum pertinent, itaq;
 eò cū veneris ad eundem tibi eū auctorem indico, quod va-
 riarū aquarum naturam scribat. AER AVTEM
 CVM RVIT TRVDENS Q VO-
 CVNQ VE HVMOREM PRÆVIUM,
 SPIRITVS ET IMPETVS ET VN-
 DAS CRESCENTES FACIT VEN-
 TORVM. Ipse dixit lib. 1. cap. 6. ventum esse ae-
 ris fluentis vndam cum incerta motus redundancia. Ari-
 stot. autem Meteor. lib. 2. ventū ait esse terreni halitus
 copiam quæ circa terram agitur. Et lib. de Mundo, ex
 sicco halitu, cum à frigore sic impellitur vt diffuset, ven-
 tum effici vult, qui nihil aliud esse videatur, nisi quæ plu-
 rimus confertusq; aer. VAPOREM AVTEM
 ET NEBVLAS ET HVMORES E
 TERRA NASCI. Ab hoc orbe in aerem qui
 supra nos est, duplex halitus effertur auctore Aristotel.
 lib. de Mundo. Quorum alter siccus est & fumidus qui
 à terra euaporatur, alter humidior & vaporosior qui ex-
 halatur ab humoribus. Ex his nebulæ, rores, pruiuæ, nu-
 bes, imbres, niues, grandines, gignuntur. Ex illis venti, co-
 ruscationes, tonitrua, presteres, fulmina & huiusmodi.
 NULLÆ ENIM CAMERÆ Q VÆ
 SVNT CALDARIORVM. Id est cella-
 rum

rum ubi lauabantur, ut supra lib. 5. cap. decimo. Gale-
 nus lib. methodi decimo, balnei partes enumerat quatuor,
 primam in qua ingredienti, in aere versarentur calido,
 eam interpretati sumus laconicum, secundam quò: x illa in
 aquam calidam descenditur, id proprie λουτρον ait ap-
 pellari, ab hac egressi mox in tertiam frigidam ibant,
 in quarta sudorem detergebant. Vide totum locum, nimi-
 rum quid quæque pars virtutis habeat explicantem. Quod
 si Plinium Cæcilium libro quinto epistola ad Apollinarē
 legeris, puto feceris operæ precium. **ET PRIMO
 NON REMITTITVR PROPTER
 BREUITATEM.** Idest exiguitatem stillarum,
 siue paucitatem, sic lib. 7. cap. 8. exemptis glebis, guttæ
 eæ quæ residēt, propter breuitatem non possunt collegi.
**VT CORPVS HOMINIS EX CA-
 LORE EMITTIT SVDORES.** Vnde
 et nos edocti sudorem sicco calore elicimus laconicis. Et
 quia de sudore sermo est, quanquam non admodum facit
 ad rem, addā ex Aristot. lib. de historia animalium. 3.
 sanguinem si immodice humescat, in speciem saniei dilui-
 et adeo ferescere, ut nonnulli sudore cruento exudarint.
**QVÆ ORBE TERRARVM CHO-
 ROGRAPHIIS PICTA.** Chorographiam
 à Geographia differre scribit Ptolom. lib. 1. Geograp.
 Quod chorographia per partes locorum singula ac etiam
 minutissima quæque describit, ut portus, vicos, populos,
 Geographiæ autem propriū, vnam et continuam terram
 ostendere. Deinde, Chorographia quæ locis accidunt ma-
 gis considerat quam diligentem proportionis distantiarū
 rationem, quod Geographiæ est. Posivemo Chorogra-

phia locorum pictura eget, Geographia per lineas tenet
 ac denotationes tantum, positiones & vniuersi figuratio-
 nes ostendere potest. De his multa sunt apud Eustathium
 enarratorem Dionysii Afri. **MAVRVSIA**
QVAM NOSTRI MAVRITANIA M
APPELLANT. Strabo libro vltimo dicit, qui e
 Græcis Maurusii appellantur, Romanos & indigenas vo-
 care Mauras. **EX MONTE ATLANTE**
DYRIS. Strabo dicto lib. scribit montem esse in Ly-
 bia quem Græci Atlantem vocant, Barbari Dyrim. Idē
 sentiunt Plin. lib. 5. cap. 1. & Solinus cap. 37. Vitru-
 uius non montem quidem, sed Nilum ex monte Atlante
 ortū dicit vocari Dyrim, qui postea mutato nomine, Ni-
 gir, postremo vbi in Ægyptum peruenit, Nilus dicatur.
 Fieri potuit vt Mauri quo nomine ipsum montem vnde
 profluat, appellēt eodem & ipsum fluumium, atq; id spe-
 ctasse Vitruuiū, credibile est. Nilus græca dictio est, au-
 ctore Seruio Georg 4. cum Mello latine vocetur. Horus
 apollo Niliacus, seu potius Philippus qui græce ex Ægy-
 ptia lingua cum vertit, tradit quem Ægyptiace vov v vo-
 cant, interpretatum v̄. ov, id est nouū significare. **PER**
FLVMINA ASTASOBAM ET A
STABORAM. Astapū & Astaboram Plin. lib.
 5. cap. 2. Iulius Solinus cap. 45. & Pompon. Mela lib.
 1. cap. 2. ipsum Nilū dicunt, qui his duobus veluti bra-
 chiis insulam Meroen claudat. Strabo autem lib. vltimo,
 & Ptolem. Geograp. 4. cap. 2. flumina diuersa faciunt.
 Diodorus Siculus lib. 1. dicit, ab his qui insulam Meroen
 habitant vocari Astapum, id est aquam e tenebris venien-
 tem. Plinius & Solinus dictis locis circa Meroen diuisum

Nilum afferunt leuo Astaboren, dextro Astusapen nomi-
 nari. Quod autē hic Vitru. Astasobam pro Astapo, si-
 ue Astapode dixerit, mirū esse non debet, nam & Strabo
 Astosabam à nonnullis scribit appellari. Porrò ait Asto-
 sabam apud Vitruuium, an apud Strabonem Astasobam
 scribendum sit, non mihi liquet. **PERVENIT
 PER MONTES AD CATARA-
 CTEN.** Cataracten tradit Strabo lib. v. timo, esse ad
 mediū fere flumen petrosū quoddam supercilium in su-
 periore parte planū vt flumen recipere possit, desinens ve-
 rò in præcipitium. In Nilo est huiusmodi quidam locus
 vbi præcipitans ruit potius quàm fluit. Ammianus Mar-
 cell. lib. 22. præruptos scopulos interpretatur. **EX
 MAVRITANIA AVTEM CAPVT
 NILI PROFLVERE.** Aristot lib. 1. Me-
 teorū auctor est prima Nili fluētia ex Argyro monte
 decurrere. Herodotus lib. 2. ignorari ait vnde oriatur.
**IBIQ. VENA SCVNTVR ICHNEV-
 MONES.** Ichneumon in Ægypto nascitur, animal
 felis magnitudine, sed figura non admodum à mure abhor-
 rens. Habet internecinum cū angue bellum, nec prius ho-
 stem aggreditur, quàm socios vocet, & limo obducto con-
 trā ictus morsu sꝑ sese loriket. In dimicatione caudam at-
 tollens, ictus irritos auersus excipit, donec obliquo capi-
 te speculatus inuadat in fauces. Debellat & Crocodilum,
 Auctores sunt Aristot. de naturali historia lib. 9. cap. 6.
 & Plinius lib. 8. cap. 24. & 25. **CROCODI-
 LI.** Crocodili naturam describit his verbis Ammianus
 Marcellinus lib. 22. de Ægypto loquens. Inter aquatiles
 (inquāt) bestias, Crocodilus vbiqꝑ per eos tractus abūda

exitiale quadrupes malum assuetum elementis ambobus,
 lingua carens, maxillam superiorem commouens solam,
 ordine dentium pectinato, perniciosis morfibus quicquid
 tetigerit, pertinaciter tenens, oua edens anserinis similia,
 utq; armatus est unguibus, si haberet pollices, ad euertenda
 quoq; naues sufficeret viribus magnis, ad cubitorum
 enim longitudinem. xviii. anterdu extentus, noctibus quiescit
 per undas, diebus humi vescitur, confidentia cutis,
 quam ita validam gerit, ut eius tergo cataphracta vix
 tormentorū ictibus perforetur. Vide Herodotum lib. 2.
 Diodorum Siculum lib. 1. Plinium lib. 8. cap. 25. Soli-
 num cap. 45. Melam lib. cap. 9. Meminit Horus Apol-
 lo lib. de literis hieroglyphicis siue Aegyptiis, etymologus
 dictū putat quod crocū timeat, nam κροκος timorem si-
 gnificat. Aegyptii enim qui mel conficiunt cū sciant Cro-
 codilum eo delectari, croco aspergunt, quod illum horreat.
 Crocus autem ex sententia scholiastæ Callimachi in Hy-
 mno Apollinis, dicitur παρὰ τὸ ἰσχυρὰ καὶ μέν,
 idest quod frigore fioreat. PRÆTER HIPPO-
 POTAMOS. Hippopotamum, idest flumatilem
 equum, auctor. Aristot. de historia animalium lib. 2. gi-
 gnit Aegyptus, ei luba est equi, unguis qualis Bubus, ro-
 strum resimū, talus etiam inest bisulcorum modo, dentes
 exerti, sed leuiter, cauda apri, vox equi, magnitudo asini,
 tergoris tanta crassitudo, ut ex eo venabula faciant, inte-
 riora omnia equi et asini. Inter arundines celsas et
 squalentes nimia densitate, hæc belua ut tradit Ammia-
 nus lib. dicto, cubilibus positus, oculū peruigili studio circū-
 spectat, laxaq; copia ad segetes depascendas egreditur,
 cumq; iam coeperit redire distenta, auersis vestigiis distin-

guit tramites multos, ne vnius plani itineris lineas insi-
diatores secuti, repertam sine difficultate confodiāt. Item
cū nimia auiditate extuberato ventre pigrescit, super ca-
lamo recens execto, femora conuoluit & crura, vt pedibus
vulneratis, cruor egestus madescens faciat leuem, &
carnes faucias cæno oblinat, quadiu in cicatrices conue-
niant plagæ. Quos de Crocodilo dixi scripsisse, iisdem
locis de Hippopotamo etiam dixerunt. Horam significa-
turi Ægyptii fluiuatilem equum pingebant, vt tradit Ho-
rus Apollo Niliacus lib. de literis hieroglyphicis secundo.

**NANQVE SI NATVRALITER
ESSET CALIDA, NON REFRI-
GERARETVR CALORE EIVS.** Aqua-
rum quæ creduntur calidæ esse quòd id natura comparatū
non sit, calor diu permanere nō potest. Quicquid autem
contraxerint saporis, odoris aut coloris ex locorū per quos
percurrunt natura, id sua sponte non tollitur. Vartorum
autem saporum in amibus & fontibus rationem ad ignis
qui inest aut inignitur facultatē refert Aristot. Meteor.
2. quòd terra vt magis, minus ue combusta est, varias for-
mas speciesq; sortitur, quippe alumine, calce & cæteris id
genus facultatibus repletur, quas dū aquæ dulces influūt,
commutantur, fiuntq; nonnullæ acidæ, aliæ amaræ, aliæ
alios sapores & odores induunt.

CAP. TERTIVM.

**DE FONTANALIS AB CA-
MOENIS.** Fontanalis vel fontinalis aqua
à fontibus luci camænarum, qui est extra por-

tam Capenam, attestante Asconio Pediano, unde appellata
 Camœna porta, postea Capena, eadem à fontibus fontin-
 alis, & Latina quòd in latium duceret, nisi credat quis
 Vitruuium ad aquæ ductum respexisse quod non existima-
 manus. Linius etiam Decad. primæ lib. primo, auctor est
 lucû eum Numam Musis sacrasse, quem medium ex spe-
 cu opaco fons perenni rigabat aqua. **NEC MARTIA
 SALIENS DESIDERETVR.**
 Aquæ Martiæ ductus super portam Esquilinam transiēs
 ad Thermas Diocletiani deducebatur, prius à Traiano
 in Auentinum montem, via Valeria ductus, vt traditur à
 Iulio Frontino lib. de aquæ duct. Commendatur ea aqua à
 Plinio lib. 31. cap. 3. **VTI INTYBVRTI-
 NA VIA FLVMEN ALBVLA.** Ty-
 berim prius esse dictû Albulam, auctores sunt Varro de
 lingua Latina. 4. Virgil. Æneid. 8. Sext. Pomp. & alii,
 sed ad Vitruuii locû hunc nihil. De iis aut albulis aquis
 intelligendum quæ frigida in agro Tyburtino ad varios
 morbos salubres sunt, vt scribût Strabo lib. 5. & Plinius
 lib. 31. cap. 2. Meminit Suetonius in vita Cæsaris Au-
 gusti. Martialis lib. 1. vocat aquas sulphureas.
 Itur ad Herculei gelidas qua Tyburis vndas
 Hic vbi sulphureis Albulas fumat aquis.
 Et libro quarto vocat crudas Albulas.
 Crudarum nebulæ quod Albularum. De eis puto sen-
 sit Galenus lib. 8. metho li medendi cum ait, Qui in alu-
 minosis aquis (quæ ἄλ. Βοῦλα & vocant) lauerat. **ET
 IN ARDEATINO FONTES FRI-
 GIDI.** Ardea (inquit Strabo) lib. 5. Rutilorû co-
 lonia distans à mari stadiis. lxx. ab vrbe autem viginti
 millibus

millibus passuum. Condita est à Danae Persei matre, ve
tradit Plinius lib. 3. cap. 5. Iulius Solinus cap. octauo.
Vnde Virgilii illud Æneid. septimo. Quâ dicitur urbē
Acrisioneis Danae fundasse colonis,
Præcipiti delata noto, locus Ardea quondam
Dicitus auis, & nunc magnum tenet Ardea nomen.

In agro Ardeatino erant frigidi fontes, odore sulphureos
fætidī, quod etiam refert Bocatius de fontibus. **VT**
VENTI COACTI. Vi concepti spiritus.
AD SVMMOS GRVMORVM TV-
MVLOS. Libro secūdo indicauimus grumū esse col-
lectionem terræ, hic pro montibus accipimus. Docet itaq̃
non continuo librandos esse fontes vnde emergere viden-
tur, fieri plerunq̃ vt quorū fontium videntur esse capita
in summis montibus si quis latus aperiat, experiatur eo
altitudinis extolli & veluti extrudi vehementia concepti
spiritus, dū aqua saxis aut alia vi retinetur, quo minus li-
bramēti sui proprietate exeat, et per angustas venas ex-
primitur, quas si fossuris patentioribus aperueris, residit
aqua, vt multi decipiantur in librands fontiu capitibus.
QVOD IN PRÆVIIS REBVS PER-
COCTA. Id est per quas permeat priusquā in aper-
tū prodeat. **VTI PINNÆ VESTINÆ.**
Vestinos ultra Picenū esse tradit Strabo lib. 5. Pinnas
autem apparet oppidū esse Pinnensium quos in Vestinis
constituit Plin. lib. 3. cap. 12. quarta Italiæ Regione.
CVTILII S. Strabo lib. 5. nō Cutilias vocat, sed
Cotiscolias. In Cotiscoliis (inquit) ὡς κωλοσολίας
frigidae aquæ sunt, quarū potus & infessio morbos curat.
Plin. lib. 3. cap. 2. Cutilias cum Vitruuio dixit. Cuti-

liæ, inquit, in Sabinis gelidissimæ suctu quodam corpora
 inuadunt, vt propè morsus videri possit, aptissimæ Sto-
 macho, neruis, vniuerso corpori. STRUMARVM
 MINVIT TVMORES. Strumæ auct. Ægi-
 neta lib. 4. cap. 33. sunt glandulæ obduratæ quibus col-
 lum, axillæ, inguina occupantur, Græcis γῆρ' & δ'ε'ς di-
 cuntur. Nostri etiam scrofulas vulgò appellant fortasse
 quod his scrofæ, idest porcæ tentantur & laborant. Stru-
 ma Cornelio Celfo, lib. 5. cap. 28. est tumor in quo sub-
 terconcretæ quedam ex pure & sanguine quasi glandu-
 læ oriuntur. Apsyrus lib. de veterinaria dicit in iumētis
 appellari ἄδ'ε'υ' α'ω', idest glandulas. Plinius in homine tō-
 fillas, in sue glandulas vocat, si plura cupis legito Galeni
 lib. methodi. 13. AVT NEVRICOS. Neurici siue
 Neruici sunt qui neruorū labores patiuntur. ET IN
 ASTY. Asty siue Astu vt Latini pronūciant, quauis
 oppidū quodcumq; significet vt apud Homerum non raro,
 eius tamen appellatione etiam si nomen non adiiceretur,
 Athenas accipi receptum est. Vtuntur Terentius in Eu-
 nucho, & ibi Donatus. Cicer. de legibus. 2. Æmilius
 Prob. in Alcibiade, & alii. Vide etiam Stephanum lib.
 de vrbibus. ET AD PORTVM PIRÆEVM. Piræeus, portus est, & Emporium Athenarum ait Strabo
 lib. 9. Dicit & Plin. lib. 4. cap. 12. TROEZE-
 NI NON POTEST ID VITARI. De hac re Plinius lib. 3. cap. 2. aquarū culpa in Troe-
 zene omnium pedes vitia sentiunt. Est autem Troezene
 oppidum Achaïæ. CILICIE VERO, CI-
 VITATE TARSO, FLVMEN EST
 NOMINE CYDNOS. Cydnus tradente Vi-

bio Sequestro per mediam urbem Tarson Ciliciæ decurrit. Simile legitur apud Plinium lib. 5. cap. 27. ex Taurō monte oritur si credimus Arriano de gest. Alexandri lib. 2. Quintus Curtius lib. 3. scribit de eo in hunc modum. Cydnus inclytus amnis, non spacio aquarum, sed liquore memorabilis, quippe leui tractu è fontibus labens puro solo excipitur, nec torrentes incurrunt, qui placide manantem alueum turbent. Itaq; incorruptilis idemq; frigidissimus, quippe multa riparum amœnitate inibratus, ubiq; fontibus suis similis in mare euadit. Afferit Solinus cap. 51. gentili lingua Syros quicquid est candidum, Cydnū vocare, vnde huic amni datum nomen. Podagricis mederi auctores sunt Plin. lib. 31. cap. 2. & Strabo lib.

14. VTL IN SICILIA FLVMEN EST HIMERA. Hoc flumen Stesichorus apud Vibium Sequestra ait in duas findi partes, vna in Tyrrenum mare, altera in Lybicum decurrere. Solinus Himereum vocat, traditq; cœlestibus mutari plagis, amarum esse dū in Aquilonem fluit, dulcem vbi ad meridiem fluitur. VNCTI OLEO ERVMPVNT, VTI SOLIS (QVOD OPPIDVM EST GILICIAE) FLVMEN NOMINE LIPARIS. Hoc Plin lib. 31. cap. 2. Polyclytus (inquit) afferit expleri olei vicem iuxta Solos Ciliciæ fontem. Theophrastus hoc idem fieri in Æthiopia eiusdem virtutis fonte, Lycus, in Indiæ terris fontem esse cuius aqua lucernæ ardeant, idē Eebatanis traditur. Solinus cap. 43. in Æthiopia non longe ab Heliutrape scribit esse lacū quo perfusa corpora velut oleo nitescunt. Audio etiam nūc Degerisæ Bavaris loco, fontem esse

^l ex quo summo, oleum quotidie habeatur. **ODORE**
ⁱ **VTI SCOBECITREO.** Forte scribendum,
ⁿ odore vti scobis citreae, aut citreorum, id est odore ramen-
ⁿ torum siue scobis citreorum, quibus odor acerrimus, au-
ⁿ ctore Plinio lib. 15. cap. 28. Eius autem fontis memi-
^{li} nit Auctor libelli de mirabilibus auditu, nam Aristotelis
^c non esse, multis coniecturis possumus demonstrare. **BA-**
^q **BYLONE LACVS AMPLISSIMA**
ⁿ **MAGNITVDINE, QVI ΔΙΜΝΗ**
^t **ΑΣΦΑΛΤΙΣ** APPELLATUR, HA-
^t BET SVpra NATANS LIQVI-
^t DVM BITVMEN. Præter eum lacum qui in Iu-
^t dea à bitumine quod gignit, Asphaltites vocatur (ὄ-
^t σφαλτον enim bitumen Græci dicunt nam aspalathon
^t lignum est odoris non insuavis quod seplasiariorum officina
^t sandalos vocant, utcumq; Auicenna diuersis capitibus
^t tradit de eis, ceu diuersæ sint res (Eum quidem certè re-
^t liqui Arabes imitati sunt) est & lacus in Babylonia A-
^t sphaltis nomine, è cuius bitumine & latere testaceo con-
^t structo muro Babylonem Semiramis cinxisse fertur. Ba-
^t bylonem scribunt Dionysius Afer de situ orbis, Strabo lib.
^t 16. Diodorus Siculus lib. 3. Iustinus lib. 1. Ouid. Me-
^t tamorph. 4. Solinus cap. 30. à Semiramide primum con-
^t structam, at Berofus Chaldaeus tradit Belum. secundum Af-
^t syriorum Regem fundamenta Babyloniae oppidi magis
^t quam urbis fecisse, postea Semiramidem urbem fecisse.
^t De bitumine & muris Babylonis mentio est apud Dionem
^t in Vlpio Traiano. **LIQVIDVM BITV-**
^t **MEN.** Bitumen vocant quicquid est lentum & molle

tie glutinosa quod sponte aut montibus deuoluitur, aut è
 terra scaturit, lacubus, fontibus ue innatas. Quod à Ba-
 bylone Zacyntho aut Apollonia inuehitur liquidum est.
 Terra est in Syria circa Sidonem, limus in Iudeæ lacu
 auct. Plin. lib. 35. cap. 15. Galenus tamen lib. simpli-
 ciū. Bitumen in Syria è stagno salso haberi prodit. Quod
 de bitumine Iudeæ narratur, adeo sequax esse & lenta
 natura ut ad omnem contactum adhæreat, nequeatq; à se
 separari, sed si partem abrumpere velis, vniuersitas sequa-
 tur, vbi autem admota fuerint mēstruis polluta filia sponte
 discerpatur, quod asserunt Plin. lib. 7. cap. 15. & Soli-
 nus cap. 4. Cornelius verò Tacitus lib. 21. falsum esse
 prodit, gnaros enim locorum tradere videntes bitumine
 molles pelli, manuq; trahi ad litus, mox vbi vapore terræ
 vi Solis inaruerint, securibus, cuneisq; ut trabes aut saxa
 discindi. **ITEM IOPPE.** Ioppe inquit Solinus
 cap. 47. oppidum antiquissimum orbe toto ut pote ante
 inundationem terrarū conditum, ibi est lacus bituminosus.
**ETIAMQVE EST IN CAPPADO-
 CIA IN ITINERE QVOD EST IN
 TER MAZACA ET TVANA.** Scri-
 bendū inter Mazacam & Tyanam, accusandi casu. Ma-
 zacam appellari Casaream ab Augusto, sitamq; esse sub
 Argeo monte auctor est Sext. Rufus. Meminit Plin. lib.
 6. cap. 3. Tyanam autē vocat Tyanam Plin. eodē loco.
**AD EVNDEM MODVM HIERA-
 POLI.** De ea aqua hūc in modū tradit Strabo lib. 13.
 Geographiæ. Contra Laodiceam Hierapolis, vbi aquæ ca-
 lide scaturiunt, & vbi Plutonium est, quæ vtrāq; nō par-
 uam admirationem præstant. Nam aqua, adeo facile in

eophum duratur, vt qui deducūt φραγμοὺς μονολί-
 σω, idest solida septa cōficiant. FONTES EX-
 EVNTES VEHEMENTER A MA-
 RI. Scribendum amari, vna dictione. VT IN
 PONTO EST FLVMEN HYPANIS.
 De hoc Solinus cap. 24. Hypanis (inquit) amnis oritur
 inter Auchetas, Scythicorum annuum princeps, purus &
 haustu saluberrimus, vsq; Callipodum terris inferatur, vbz
 Exampeus fons infamis est amara scaturigine, qui Exam-
 peus liquido admissus fluori, annem vitio suo vertit, adeo
 vt dissimilis sibi in maria condatur. Refert & hoc Pom-
 ponius Mela lib. 2. cap. 1. VNDE SANDA-
 RACHA FODITVR. Dixit supra lib. 7. cap.
 7. Sandarachā pluribus locis fodi, sed optimā Ponto pro-
 pè flumen Hypanim habere metallum. SED ANI-
 MADVERTIMVS INSVLAM LES-
 BON VINVM PROTROPON.
 Deest præpositio apud aut aliqua huiusmodi. Quod au-
 tem ad Protropos spectat, scribunt Plin. lib. 14. cap. 9.
 & Pollux lib. 6. cap. 2. ita appellari vinū quod sponte ef-
 fluit antequam calcetur vuae, Tortiuū enim dicitur tor-
 culari expressum post primam pressuram vinaceorū cir-
 cunciso pede. Est & lixiuum vinū, aliud vt videtur à Pro-
 tropo, quod distillauit antequam nimum calcetur auctore
 Columella lib. 12. cap. 27. 3. & 41. Nam præliga-
 neum dictum existimamus à M. Catone cap. 3. de re ru-
 stica, quod prælegitur in vsum operariorum. Ad hunc ve-
 rò locū magis attinet quod tradit Athenæus lib. 1. Mi-
 syleneos vinū quod apud eos dulce nascitur πρὸς πομῶν
 appellare,

appellare, alios etiam $\pi\epsilon\tau\sigma\omega\nu$. Est autem Mityle-
 ne urbs Lesbii insulæ in Ægei mari. Et Plin. lib. 14.
 cap. 7. protropon gnidium inter trasmarina vina recen-
 set. **MALONIAM KATAKEKEY-**
MENITHN. Cataceceumenites Plinio lib. 14.
 cap. 7. vini genus est à Cataceceumene regione iuxta
 Laodiceam, de qua Strabo lib. 13. Post hæc (inquit) re-
 gio quæ Cataceceumene, (id est exusta) dicitur quingen-
 torum stadiorum longitudine, latitudine quadringentorum
 siue ea Mysia siue Mæonia nominanda sit, nam utroq;
 nomine dicitur. Ea tota arboribus caret, præter vitæ quæ
 cataceceumeniten fert, vinum quod nulli elegantia cedit.
 Summa camporū facies cinerulenta est, montana petrosa
 & nigra tanquam ex adustione quadam. Quidam cre-
 dunt ex crebro fulminū & fulgurum ictu contingere, ve-
 rū censendum potius propter iguem subterraneum, cuius
 ortus nunc defecerūt. Sunt & apud Stephanū lib. de urbi-
 bus de hac regione aliqua. Ex verbis his Strabonis atque
 item sine lib. 12. sc. ile est emendare Vitruuium. Itaq;
 pro Maloniam scribendum Mæoniam. **LYDIAM**
MELITON. De eo vino nunquam quicquam à me
 lectum est. Miletum quidem constat urbem esse Ionie,
 quæ proxima est Lydiæ. Subdubitaui num posset hic mē-
 dosus esse locus, & pro Meliton Tmolū magis quadraret
 aut vt cataceceumeniten ita Tmolitē dixisset, vsurpato
 etiam vocabulo a Galeno lib. 1. antidoton, & libro de eu-
 chymia & cacochymia. & lib. 2. de compositione medi-
 camentorum v. g. τὸν $\chi\epsilon\upsilon\mu$ & alibi. Tmolū enim mon-
 tem Lydiæ, qui ante Tymolus appellabatur, (Nam &

Stephanus qui de vrbibus Græce scripsit Tmolū & Ty-
molium fluuium agnoscit eundem esse. Vnde etiam Theo-
phrastus lib. de lapidibus preciosis peti solitum lapidem
qui Lydius vocatur tradit, eum autem fluuiū ita nomina-
tum à monte facile credo) Tmolium inquam Lydiæ mon-
tem, auctor est Plin. lib. 5. cap. 29. vitibus esse consitū.
Et lib. 14. cap. 7. Tmolii vini meminit, vti Diosco. lib.
5. Quin & Galenus lib. 12. methodi medendi eius duo
genera prodit, vnum admodum dulce, alterum austerum
si cū isto conferas. Melita autem insula in freto Siculo si-
ta est Africam versus, nunc Malta vocata. SICILIA
MAMERTINVM. Mamertini, natio
Cáp. nra. quæ. Strabone lib. 6. in vrbem Siciliae Messa-
nam habitatores induxerunt, tantūq; Mamertini in Mes-
sanis inualuere, vt in eorū maui ciuitas consisteret, po-
tiusq; Mamertinos eos vocarent omnes, quàm Messanos,
cumq; feracissimus vini ager esset, vinū quidem ipsum nō
Messanum, sed Mamertinū nuncuparent, quod contra Ita-
lica omnia & quidem præstantissima certat. Meminit
Plinius lib. 14. cap. 6. & Martial. lib. decimotertio.

Amphora nestorea tibi Mamertina senecta

Si detur, quoduis nomen habere potest.

CAMPANIA FALERNVM. Falernus
ager in Campania est. Incipit autem à Ponte Campano
leua petentibus vrbaniam coloniam Syllanam, vnde vinum
cui secūda nobilitas dabatur, vt tradit Plin. lib. 14. cap.
6. Quod tamen nec in nouitate, nec in nimia vetustate
corpori salubre, media autem etas à quinto decimo anno
incipit, eodem auctore. TERRACINA ET
FUNDIS CÆCVBVM. Vitruuius appel-

Lat Cæcubi vini nomine quod in Terracina Volscorū olim metropoli, & Fundis Campaniæ vrbe, idest earum agris nascitur, cum tamen eorum vnumquodq; propriam habeat appellationem, sitq; Cæcubus ager vnde Cæcubum vinum sicut à Fundis Fundanum appelletur. Strabo lib. 5. Cæcubum quidem licet paludibus adiaceat, vineta tamen vini feracissima præcipuis enutrit arboribus. Et post eodē lib. Sinui verò Caetano contiguū est Cæcubum, cui adiacet vrbs Fundi in Appia via. Totā hæc ora præcipua adeo vna generat, verū Cæcubum & Fundanū & Setinum, sicuti Falernum & Albanum & Staganū inter nobilia numerantur. Et Martialis lib. 13. Fundani & Cæcubi diuersis Distichis meminit. De Cæcubo lege Plin. lib. 14. cap. 6. **NON TANTVM IN SYRIA ET ARABIA IN ARVNDINIBVS ET IVNCISHERBISQVE OMNIBVS ESSENT ODORES.**

Quod arundinem dixit, ita & Plin. lib. 24. cap. 11. sed & idem aliās calamū odoratum vt lib. 12. cap. 22. & lib. 13. cap. 11. & Solinus cap. 65. Plin. memorato cap. 22. prodit communem esse Arabiæ, Indiæ, & Syriæ. Dioscorid. lib. 1. cap. decimonono, in India nasci, præcipuæq; esse bonitatis fuluum, geniculis frequentibus & qui assulose frangitur, plena araneorum fistula, albicantem, lentum in mandendo & astringentem. Officinæ vocant Calamum aromaticum. Q. Serenus lib. de medicina, Calamum simpliciter nominat, Hippocrates $\mu\upsilon\pi\epsilon$ $\mu\epsilon\upsilon$ dicit, idest vnguentariū siue Aromatarium. Meminit Xenophon lib. 1. $\alpha\iota\alpha$ $\beta\alpha\sigma\epsilon$ & . **ET IVN**

CIS. Intelligit iuncū odoratum qui à Græcis $\chi\acute{o}\nu\omicron\varsigma$ idest iūcus per excellentiam dicitur, ab officinis Squinan-
 tum. Tradit Plin. lib. 12. cap. 22. inter Libanum mon-
 tem & alium ignobilem in conualle modica iuxta lacū cu-
 ius palustris æstate siccantur, tricenis ab eo Stadiis iun-
 cum & calamū odoratos gigni. Eligendū esse ruffum re-
 centem, floribus refertum, tenuem rubentibus fragmentis
 & qui in confricando rosæ odorem emittat, scribit Dio-
 scorid. lib. 1. cap. 18. Vide Plin. lib. 21. cap. 8. Cor-
 nelius Celsus lib. 4. & 5. multis cap. vocat iūcum rotū-
 dum. Ælius Promotus in Dynamero, cap. de cordis dolo-
 ribus $\chi\acute{o}\nu\omicron\varsigma$, idest iuncum simpliciter dicit, quo nomi-
 ne vititur Scribonius Largus. Scribit autem Galenus lib.
 de Hippocratis vocabulis ipsum appellare $\chi\acute{o}\nu\omicron\varsigma$ ἁ-
 ῥῶρον, idest suaue olentem. Emendandus est Pal-
 ladii locus lib. 11. cap. 14. si squinatos vinctas quatuor,
 scribendum enim schænanthus, aut potius $\chi\acute{o}\nu\omicron\varsigma$ αἰ-
 ῶδης, idest odorati iunci floris. Seplasiarii bis ad eun-
 dem lapidem (vt dicitur) offendunt, nam & squinantum
 scribūt, & cum florem non habeant, pro eo herbam ipsam
 vendunt. Neq; enim vereor vt quis mihi laudet Aboban-
 sum, Isaac eben amram, Abiceum, Serapionem & cæteros
 Arabes, vitii esse interpretis potius q̄ scriptorū existi-
 mo. **NEQVE ARBORES THVRIFE-
 RÆ.** Thuris arborem tradit Theophrastus lib. 9. de
 historia plantarum quinis fere cubitis attoni, solam Ara-
 biam, nec tamen vniuersam, Thus mittere, auctores sunt
 Plin. lib. 12. cap. 14. & Solinus cap. 46. Dioscorides
 lib. 1. cap. 81. etiā Indici Thuris meminit Philostratus
 lib.

lib. 2. vitæ Apollonii Tyanei, et in Caucaſo naſci tradit.
 A dulteratum autem pini refina & gummi, deprehēditur,
 ſiquidem gummi flammam non ei aculatur, refina in fue-
 mum euaneſcit. Maſcula thura dicuntur lachrymæ ſpon-
 te rotūda & cādidæ. Magna eſt controuerſia inter Scri-
 ptos quæ ſit arboris facies, vt ſcribit Plin. dicto loco.
 Aliqui enim folio eſſe piri aiunt, minore duntaxat, alii lē-
 tiſco ſimilem, quidam Terebintho nonnulli lauri folio.
NEQVE PIPERIS DARENT BAC-
CAS. Caucaſus Indiæ mons, vt ſcriptis mandauit So-
 linus cap. 65. fronte qua Soli eſt obuerſus, arboreſ pipe-
 ris oſtentat, quas ad Iuniperi ſimilitudinem fructus ede-
 re aſſeuerant. Eorum qui primus erumpit, veluti Corylo-
 rum ſimbria aut faſeolorum ſiliqua, dicitur piper longum.
 At quod ex ipſa arbore ſtringitur dehiſcentibus paulatim
 per maturitatē ſiliquis piper eſt albū. Cuius cutem rugo-
 ſam & torridam Solis calor fecerit, id nigrum piper appel-
 latur. Mibi Venetiis oſtenſa eſt arbuſcula non abſimili-
 bus Bryoniæ foliis pro piperis arbore, fructum non licuit
 videre. Et Platina lib. 3. de obſoniis ſcribit in Italia na-
 ſci. Admonendum hoc loco duximus quod ſcribit Dioſco-
 rides lib. 2. cap. 176. et repetitur à Plinio lib. 12. cap.
 7. Gingiber ſiue Zimpiberi aut Singiberi non eſſe radicē
 huius arboris, ſed ſui generis eſſe plantam. Buccas autē
 Vitruuius appellat grana. **NEC MYRRHÆ**
GLEBULAS. Myrrham ſcribit Dioſcorides lib.
 1. cap. 77. lachrymam eſſe arboris quæ in Arabia gi-
 gnitur non diſſimilis Spinæ Ægyptiæ. Inciduntur enim
 arboreſ à radice ad ramos uſq; ex quibus plagis emanat id
 genus gummi, nam quod ſpōte ſudant antequam incidantur

tur stacten esse ait Plin. lib. 12. cap. 15. Quauquam Dioscor. dicti libri cap. 72. stacten asserit esse pinguitudinem recentis Myrrha cum exigua aqua tusæ & expressæ. De myrrha arbore lege Theophrastum lib. de historia plantarum. 9. cap. 4. & Solinũ cap. 46. **NEC CYRENIS IN FERVLIS LASER NASCERETVR.** Laserpitium (quod Græci vt testatur Apitius lib. de re culinaria. 1. cap. 2. & lib. 7. cap. 1. Silphion vocant) auctore Plin. lib. 19. cap. 3. in Cyrenaica prouincia repertum est, vnde à Catullo laserpitifæræ Cyrenæ dicuntur, eius succus laser nominatur. Columella lib. de arboribus, cap. 23. appellat laser Cyrenaicum, siue vt in aliis codicibus legitur lac Cyrenaicum. Et Palladius lib. 3. cap. 29. opon Cyrenaicum. A Solino cap. 40. Syrpe & lac syrpicũ dicitur. Eo vsos esse antiquos indicat multis locis Apitius lib. de re culinaria. Vnde pullus laseratus apud eundem lib. 6. cap. 6. dicitur & in Apuleio lib. 10. de asino aureo, carnes lasere infectæ. Quin laserpitio ipso vsos eosdem, scribunt Theophrastus lib. 6. de historia plantarum, & Plin. memorato cap. 3. Tradit Dioscorid. lib. 3. cap. 93. caulẽ aliquos Silphion, radicem magudarium, folia maspeton, vocare. Laserpitii mentio est apud Strabonem lib. vltimo, Plautum in Pseudolo, & item in Rudente vbi Sirpe & Magudaris etiam nominantur. Silphii mentio est apud Aristophanem in equitibus. Interpretes scribit fructicem esse amœni odoris ex nõnullorũ sententia, alios dicere esse odoris inamœni. Meminerunt etiam Antiphanes & Alexis apud Athenæum lib. 4. **SVNT ENIM BOEOTIÆ FLVMINA CEPHISVS**
ET

ET MELAS. De his Plin. lib. 2. cap. 103. In
 Bœotia amnis Melas oues nigras, Cephissus ex eodem la-
 cu profluens, albas. LVCANIS CRATHIS.
 Callimachi scholiastes scribit Crathidem flumi-
 nem esse Ar-
 eadiæ. Tradit Strabo lib. Geographiæ. 6. in Crathide lo-
 tos homines cæsarie candidos & flauos effici. Vibius Se-
 quester dicit aurei coloris. Plin. autem à Theophrasto tra-
 dit candorem facere bobus ac pecoribus, quin & homines
 qui ex eo bibant candidos, mollioresque, ac porrecta esse co-
 ma. **PROCREANT ALIIS LOCIS**
LEUCOPHÆA. Id est cineracei coloris, & ut
 nostri loquuntur grisea, colore mixto ex albo & fusco, ex
 nominis notatione, unde pannus leucophæus dicitur Plinio
 lib. 3. 2. cap. 10. Existimo non grauius laturum (si bene
 hominis ingenium aliquot colloquiis noui) nostræ tempe-
 statis iuriconsultis. Alciatum, si monuerim lapsus esse
 se, qui in parergis scripserit leucophæum colorem esse gil-
 uum quadamtenus in rubrum vergentem, quod ex sinopide
 pontica, quæ rubra sit, & melino giluo, Plinio conficiatur.
 Neque enim apud Plinium leucophæum legitur, sed leuco-
 phorum, & si leucophæum scribatur, non docet colorem ef-
 fici, sed glutinum. Eius hæc sunt verba ex lib. 35. cap.
 6. sinopidis ponticæ selibra, silis lucidi libris decem, &
 melini Græciensis duabus mixtis, tritisque vnâ per dies
 xii. leucophorum fit, hoc est glutinum auri cum inducitur
 ligno. **ALIIS CORACINO COLO-**
RE. Strabo lib. duodecimo de Laodicensium pecoribus
 loquens, τὴν κρηναὶν χρῶμα vocat, cuiusmodi scilicet
 in coruis conspicitur, id est nigerrimum. Eum locum Geor-
 gius Tifernas non recte interpretatus est, Oppiani ἀλίαν

πικρὸν enarrator, dicit κροὸν significare nigrum, vnde
 dicuntur κροαί, idest coruus, et coracinus, hic est piscis
 Oppiano, Athenæo, Plinio cæteris. Quauquam Athe-
 naeus lib. 7. ἀπὸ τοῦ κροῦ κινεῖν, idest a mouēdis pu-
 pillis dictum prodit, haud scio quam recte Coracinam pi-
 cem non inepte vocat Palladius, et si quid intelligo, sericè
 villosi (quod villutum vulgo dicitur) Coracinus est color.
**IDEO ID FLVMEN ILIENSES
 XANTHVM APPELLAVISSE DI-
 CVNTVR.** Scribit Plinius lib. 2. cap. 103.
 Ruffas oues iuxta Ilium, Xanthum efficere, vnde et no-
 men anni, nam ξανθὸς ruffum significat. Aristoteles
 lib. 3. de historia animalium auct. est Scamandrū annem
 flauas reddere oues credi, vt Xanthum pro Scamandro
 nuncupatū ab Homero existimatū sit. **VTI FVIS-
 SE DICITVR TERRACINÆ FON-
 S QVI VOCABATVR NEPTVNIVS**
 Boccatus lib. de fontibus prodit Anxurem fontem esse
 Volscorum haud longè à Terracina, Anxur antea di-
 cta, qui eo quod ignaris lethalem haustum præberet, ab
 incolis iniectis lapidibus et terra oppletus est. Eum, indi-
 cat postea etiā Neptuniū dici. **ET CYCHROS
 IN THRACIA LACVS.** Plin. lib. 31.
 cap. 3. necare aquas Theopompus et in Thracia apud
 Cychros dicit. Hoc autem loco Vitruuii, deest præposi-
 tio apud vt sit, et apud Cychros, nam hi sunt Thraciæ
 populi, ne quis nominandi casu accipiat pro ipsius lacus
 nomine. Aristoteles (si modo eius est liber qui editus est
 de mirabilibus auditu, quod non existimamus) non Cy-
 chros,

chros, sed Psittos (nisi codex menda non caret) neq; lacum, sed fonticulum vocat, libro tamen de historia animalium tertio, Psychron vocatum ait à frigiditate. **ITEM IN THESSALIA FONS EST PROFLVENS.** De hoc fonte locus ille Plinii intelligendus lib. 31. cap. 3. Aliter (inquit) circa Thessalica Tempe, quoniam visus omnibus terrori est, traduntq; etiam ac ferrum erodi illa aqua profuit brevis spacio, mirum est si qua sylvestris amplecti radicibus fontem eum dicitur semper florens purpura. Id est quod significavit Vitruvius cum dixit arborem florentem colore purpureo. **NON MINVS IN MACEDONIA, QVO LOCI SEPULTVS EST EVRIPIDES.** Et hunc locum mutuatus est Plin. dicto cap. 3. ait enim, In Macedonia, non procul ab Euripidis Poetae sepulchro, duo riuus confluunt, alter saluberrimi potus, alter mortiferi. Vitruvium hic in cunctis manuscriptis impressisq; codicibus mancum decurtatumq; inueni. Nam qua parte esset riuus ad quem viatores bonitate aquae capti prandere solerent non legitur. Quin et Plinius a quo commendandi auxilium potuit sperari, tacuit, et reliqui Geographi non meminerunt. Athenis inane Euripidis monstrari sepulchrum, apud Pausaniam in Atticis meminisse legere. **HÆC AVTEM AQVA, ΣΤΥΓΩΣ ΥΔΩΡ NOMINATVR.** De hac Styge Plin. lib. 2. cap. 103. Iuxta Nonacrim Arcadiae, Styx, nec odore differens nec colore, epota ilico necat. Et lib. 31. cap. 3. In Arcadia ad Pheneum aqua profluit è saxis, Styx appellata, quae ilico necat, nam alia est Styx palus apud Inferos, cuius meminerunt Homerus Iliados. 8.

Virgil. *Æneid.* 7. *Hesiodus* in *Theogonia*. *Didymus* *Homeri* *interpretes* *Iliad.* 19. *Vibius Sequester*, & alii. **CONSERVARE AVTEM EAM ET CONTINERE NIHIL ALIVD POSTEST, NISI MVLINA VNGVLA.** Id refert *Plinius* lib. 30. cap. ultimo. *Vngulas* tantum mularum repertas, neq; aliam vllam materiam quæ non perroderetur à veneno *Stygis* aquæ, cum id dandû *Alexandro* magno *Antipater* mitteret, memoria dignum est, magna *Aristotelis* infamia excogitatum. Quod autem *Vitruvius* & eû sequutus *Plin.* dicût *Stygis* aquâ nisi nō in mulæ vngula ferri posse, *Iustinius* lib. 17. seu *Trogus* scribit equi. *Curtius* autem lib. 10. dum iumentis ait, in mediu relinquit. **ITEM SVNT NONNVLLE ACIDÆ VENÆ FONTIVM VTI LYNCESTO.** *Plinio* lib. 2. cap. 103. vocatur *Lyncestis*. *Lyncestis* (inquit) aqua quæ vocatur acidula vini modo temulentos facit. *Vibius Sequester* *Liceium* nominat dicitq; esse *Thraciæ* fluvium. Eadem vis traditur ab *Oribasio* ex *Ruffo* lib. 5. cap. 4. *αλιγυσιν* q̄ nisi codex menda nō caret. **CAMPANIA TEANO.** *Teanum Sidicinum* cognomine in *campania* est, ibi aquam acidulam calculosis mederi auctor est *Plin.* lib. 31. cap. 3. **EFFICIENTVR VTI PLVMBVM DISSOLVATVR, ET FIAT CERVSSA.** De *Cerussa* & quæ statim sequitur ærugine dixi lib. 7. cap. 12. **ITEM MARGARITA NON MINVS SAXA SILICEA.** Scribit *Plin.* lib. 9. cap. 35. aceti asperitate & vi, margaritas in tabem resolui. Et lib.

23. cap. 1. Saxa rumpere infusum acetum quæ non ruperit ignis antecedens. Porro notius est, margaritas & vniones eadem esse, quam vt admoneri debeat.

QVEMADMODVM EST VNVS PAPHLAGONIÆ EX QVO ETIAM SINE VINO POTANTES FIVNT TEMVLENTI. Hoc in Paphlagonia & agro Caleno fieri tradit Plin. lib. 2. cap. 103. QVAM QVI BIBERINT FIVNT ABSTEMII. De hoc fonte huc in modum Ouid. lib. Metam. vlt. Clitorio quicumq; sitim de fonte leuarit,
Vina fugit, gaudetq; meris abstemius vndis.

Seu vis est in aqua, calido contraria vino,
Siue, quod indigenæ memorant, Amithaone natus
Prætidæ attonitas postquam per carmen & herbas
Eripuit furtis, purgamina mentis in illas
Misit aquas, odiumq; meri permansit in vndis.

Meminit & Plin. lib. 31. cap. 3. & Vibius Sequester.

Eudoxus apud Stephanum, fontem quendam in Aſania Arcadiæ memorat, cuius aquam gustantibus vini veniat tedium tantum, vt ne odor quidem eius feratur, quod in eâ aquam Melampus abiēcisse credatur piamenta illa, quibus Præti filias furentes lustrauerat. QVOD APVD EVM FONTEM MELAMPVS SACRIFICIIS PURGAVISSET RABIEM PROETI FILIARVM. Ælianus Helegen & Cælenen nominat Præti filias. Hæ vt est scriptum apud Seruium Æglog. 6. cū se Iunoni in pulchritudine prætulissent, illa irata, hunc errorem, earum immisit mentibus, vt se vaccas putarent, adeo

vt plerunq̄ gemerent & timerent aratra, has Melampus
 postea purgauisse perhibetur. Vide Lactantium lib. 3.
 Thebaidos Statii, siue Lutatum vt alii volunt. EPI-
 GRAMMA AVTEM EST ID QVOD
 EST SVBSCRIPTVM ΑΓΡΟΤΑ
 ΣΥΝΦΟΙΜΝΑΙΣ. Cum de vertendis his
 & qui sequuntur Græcis versibus cogitarem, commodum
 superueniunt singulares amici, Ioânes Noretius, Barpto-
 lomæus Pratesius, & Guilielmus Giscaferius, viri in euol-
 uendis vtriusq̄ linguæ auctõribus non mediocriter exer-
 citati, ii igitur dū nobis meditantibus interuenissent. Tu
 (inquiunt) reliqua, penes nos esto vertendi labor. Cum ea
 Epigrammata sorte accepta, latina ex tempore fecissent,
 ac mea quidem sententiā nō infeliciter, libuit his meis An-
 notationibus inserere, argumentum nostræ necessitudinis,
 & futura haud quaquam ingrata lectori nō omni ex par-
 te fastidioso. Itaq̄ primum hoc vertit Pratesius.

Si te, siq̄ pecus, medio sitis orbe diei

Ad fontis (pastor) Clitorii antra premat,

Inde tuam restingue sitim, quin & prope Nymphas

Naiadas, omne tuum tu quoq̄ siste pecus.

Membra lauanda tamen caueas committere lymphæ,

Ne noceat vinc̄tis ebrietate notus

Vitibus infestas fuge aquas, vbi nempe Melampus

Lustrauit dira Prætidās a rabie

Arcanam abstergens maculam, & se protinus Argis

Ad tetricæ montes contulit Arcadiæ.

SVNT AVTEM VERSVS HI Η
 ΔΕΙΑ ΨΥΧΡΟΪΟ ΠΟΤΟΥ ΔΙ-

ΒΑΨ. Distichon hoc, Giscaferius in hūc modū vertit.
Sunt gelidi fontis latices dulcesq; bibenti,

Saxeus attamen hinc illico sensus erit.

**ET HVIVS EPIGRAMMATOS
SVNT VERSVS GRÆCE, ΥΔΑΨ-**

ΤΑ ΤΑΥΤΑ ΒΛΕΨΕΙΣ. Vltimus vera
tendi labor cessit Noretio, cuius ego sum consuetudine,
quandiu per instituta legum studia vnà agere licuit, fami-
liarissime vsus, & ingenio vsq; eo oblectatus, vt multa
vni dum simul Romanas ruinas visimus, crediderim quæ
ad rem ædificatoriam attinerent, adeo mihi videbatur ad
quæuis natus, & dignus cui difficillima quæq; committe-
res, sed præstat eius audire Epigramma.

Hospes aquam cernis metuendam, innoxia membris

Sumere mortales vnde lauacra queant

Sin imum in ventrem nitidam deieceris vndam,

Ad moris tantum labra suprema licet,

Protinus in terram labentur ab ore molares,

Et sedes linguent mandibulæ vacuas.

CAP. QVARTVM.

TIAMQVE ZAMA EST CI-

VITAS AFRORVM, CVIVS

MOENIA REX IVBA DV-

PLICI MVRO SEPSIT. Scribit Strabo
lib. vltimo, Zamam regiam Iubæ per sua tēpora à Ro-
manis destructam, & Plin. lib. 5. cap. 4. Oppidum Za-
mense ponit in Africa inter libera. **ID GENVS**

TERRÆ ETIAM BALEARIBVS
 DICITVR ESSE. *Balearis terra Serpētes ne-*
cat, vt est apud Plinium lib. 35. cap. vltimo. Sunt autem
Baleares insulæ duæ in mari mediterraneo quas hodie
vocamus Maioricam & Minoricam. EXPOSUIT
 ESSE IN EA TERRA EIVSMODI
 FONTES, VT QVI IBI PROCRE-
 ARENTVR VOCES AD CANTAN-
 DVM EGREGIAS HABERENT.
 Tradit & *Plin. lib. 31. cap. 3. ex Varrone, Zamæ in*
Africa fontem esse quo canoræ voces fiant. IDEO-
 QVE SEMPER TRANSMARINOS
 CATASTOS EMERE FORMOSOS.
 Locus ambiguus est, sed potior mihi videtur sensus vt ac-
 cipiamus *Zamenses et Ismuc oppidi ciues atq; adeo totius*
agri incolas solitos esse comparare aliunde, idest transma-
rinos seruos formosos, & nobiles puellas, vt qui ex coniū-
ctis his matrimonio apud se nascerentur, & voces ad can-
tandum haberent egregias, & venusta essent specie. Dicit
enim huiusmodi esse, qui in eorū agro procreentur, ne in-
telligamus aliò transuectos, eiusdem visliberos procrea-
re, nam à fontibus id accidit. Sunt autem Catasti serui, à
catasta compede Martiali, Persio, Tibullo, Plin. lib. 35.
cap. 18. Scio Hermolaum hoc loco legisse Calastros, &
apud Beroaldū lib. 11. Apuleii de asino aureo, scriptum
Catastros, apud alios Calastros, pro his qui sunt cano-
ra voce, quasi illi & hi voluerint ex Zama à trasmarinis
redimi iuuenes egregia voce & puellas ex quibus qui gē-
nerentur eadem essent vi præditi, ac non potius exteros
idest trasmarinos ab illis ipsi Zamensibus formosos ad
 id

id comparari, quod Vitruuius apertissime significauit. Nam cum dixisset eiusmodi in ea terra esse fontes ut qui ibi procrearentur, voces ad cantandum haberent egregias, statim subiungit, ideoque, quia haberent huiusmodi fontes, emere, ergo feruos, quos recte Catastros vocat, transmari- nos quidem ipsos, neque sine delectu, sed forma præstâtes. Illud verò vocabulorū gñs Calastri, Calasastri & Cata- stli nusquam memini legere. **PER QVARVM VENAS A QVÆ VIS PERCVR- RENS TINCTA.** Existimauit Theophrastus libro de causis plantarum sexto, & ex veterū sententia, aquam terræ per quam percurrit sa poribus infici, non ali- ter quam fructus vitis, atque arborum qui res radicibus iū- ctas sapiant. Quod Plin. imitatus lib. 31. cap. 4. ait. *Tales sunt aquæ, qualis terra per quam fluunt, qualesque herbarum quas lauant succi, ut iidem amnes parte aliquæ reperiuntur insalubres.*

CAP. QVINTVM.

**XPERTIONES AVTEM ET
PROBATIONES EORVM
SIC SVNT PROVIDENDÆ.**

Aquam nouam sic probabis, auctore Palladio lib. 9. cap. 10. In vase æneo nitido spargas, & si maculam non fece- rit, probabilis iudicetur. Item decocta æneo vasculo, si arenam vel limum non relinquit in fundo, utilis erit. Itē si legumina cito valebit excoquere, vel si colore pellucido carens musco & omni labe pollutionis aliena. Referuntur & ista à Plin. lib. 31. cap. 3. ET IN VAS CO-

RINTHIVM. Idest æris Corinthii quod maxime
 mi semp factū est ab antiquis. Eius tria genera tradit Pli.
 lib. 3 4. cap. 2. Candidum, argento, nitore quàm proxime
 accedens, alterum in quo auri fulua natura, tertium in quo
 æqualis omnium temperies fuit.

CAP. SEXTVM.

VIVS RATIO EST PRIMA

e PERLIBRATIO. Librare aquam,
 non aliud est quàm conferre altitudinem loci vbi
 de concipitur aqua, cum loco quo deducenda est, siue id
 fiat rectis lineis, siue obliquis. LIBRATUR
 AVTEM DIOPTRIS. Dioptra præter quò
 quod est instrumentum quo, auctore Suida, Geometræ ex
 interuallo explorant altitudinem turrium & propugnacu-
 lorum, atq; vniuersam istiusmodi dimensionem, est & in-
 strumentum librands aquis accommodatum ἄρκος τῆς
 δουρῆς ὄψεως, idest ab inspiciendo explorandoq; dictum.
 Illius mentio est apud Ptolomæum, Theonem, Proclum,
 Plin. lib. 2. cap. 69. EA HABET ANCO-
 NES IN CAPITIBVS EXTRE-
 MIS. Qui propendentes cum adiecta recta regula nor-
 malem angulū faciant, idest rectum, ceu flexus est cubitū
 qui Græcis ἄρκος δὲν dicitur, qua in significatione vsus est
 lib. 3. ad finem, normæ scilicet vtramq; regulam eo nomi-
 ne intelligens. Hesychius scribit etiam murorum flexus
 vocari ἄρκος ἕσπερος. nam loca esse ossibus plena et ymolo-
 gus auctor est. Et ipse Vitruvius lib. 4. cap. 6. Ancos

res vocat eas veluti mensulas quæ in hostiorum antepæ-
 gmentis dextra atq; sinistra ad imi supercilii libramen-
 tum præter folium propèdent. Sunt & ancones vasa Pæ-
 piano pandect. lib. 33. de fundo instructo. de quibus Cæ-
 tellianus Cottæ. **SED SPHÆROIDES HA-
 BERE SCHEMA.** Idest esse figuræ rotundæ.
 Eam esse aquæ figuram indicio sunt pluuia, guttæ voris.
 Cum ita res habeat vt in corporibus quæ homogenea voc-
 eant partes sibi eam figuram vendicēt quam totum ipsum.
 Præterea qui nauigant, propter aquæ tumorem quæ emi-
 nus non vident, vbi propius accesserūt conspiciere possunt.
 Sed vide Aristotelem lib. 2. de Cælo. Ioannem a sacro
 bosco in lib. spheræ. Strabonem libro ultimo, & alios.
**EXEMPLAR AVTEM CHOROBAE-
 TIS ERIT IN EXTREMO VOLV-
 MINE DESCRIPTVM.** Perit hæc Vie-
 truuī designatio. **ET SI ERIT FASTI-
 GIUM MAGNUM.** Idest si altus locus est
 vnde concipitur aqua, & longius erit deducenda.

CAP. SEPTIMUM.

**VCTVS AVTEM AQUÆ
 D FIUNT GENERIBVS.** Pallad.
 lib. 9. cap. 11. addit quartum genus, canales
 ligneos. Cum ducenda (inquit) est aqua, ducitur aut for-
 ma structili, aut plūbeis fistulis, aut canalibus ligneis, aut
 fictilibus tubis, vbi formam structilem pro canali fabrica
 constante dixit. Quidam pro tubis legit apud Frontinū
 cullos vnde & Tullios dictos putat, pudēdo errore aut po-

tius gemino. Procopius primo lib. scribit Romæ quatuordecim aquæ ductus fuisse ex cocto latere, ea latitudine ac profunditate ut equester vix ipso cum equo per eos euadere posset. SOLVMQVE RIVI LIBRAMENTA HABEAT FASTIGIATA, NE MINVS IN CENTENOS PEDES SEMIPEDE. Sesquipede scriptum in Palladio dicto loco. Si per planum veniet, inter sexagenos, vel centenos pedes sensim reclinetur structura in sesquipedem ut vim possit habere currendi. Longe aliter nostræ ætatis libratores, nam in sexcentos pedes unū tantum pollicem deprimunt. Scribunt autem Plin. lib. 31. cap. 6. aquam subire altitudinem exortus sui, & si longiore tractu veniat. CVMQVE VENERIT AD MOENIA EFFICIATUR CASTELLVM. Castellum receptaculum est quod aquam publicâ suscipit auctore Vlpiano Pandect. lib. 43. de aqua quotid. & æstiuâ. Sunt etiam nunc Romæ castella in aquæ ductibus quanuis semidiruta. Senatusconsultum est apud Iulium Frontinum quod aquam non nisi ex castello duci permittebat ne aut riui, aut fistulæ publicæ lacerrarentur. Calix idest modulus æneus castello, aut riuo induebatur, is erat modulus erogatorius, huic fistula applicabatur nõ qualiscunq;, sed eiusdem luminis quo calix signatus est, longitudinis non minus digitos. xii. Luminis idest capacitatis quanta impetrata fuerit, is est modulus acceptorius. Sunt autem modulorum. xxv. differentiæ. Quanuis in vsu. xv. tantum frequentes sint, quos recenset idem Frontinus lib. 1. TRIPLEX IMMISARIVM. Receptaculum vnde postea erogetur aqua.

DIVISÆ IN OMNES LACVS. Et lacuum frequens est mentio apud Frontinum, erant enim publica conceptacula ubi abluabant lintea & similia. **ET SALIENTES.** Capita sunt fistularum, qui & Siphunculi dicuntur, quorum ora si perenniter fluunt, mastis id est mammis teguntur. Varro cap. 14. lib. 3. de re rustica, vocat papillas, Cassiodorus vbera, & quod interdum pro mastis scilicet peritur leonina capita, ea Sidonius Apollinaris lib. 2. dicit leones. Si cum libet obturantur & laxantur, id fit epistomiis, quorum manubria dum torquentur, patefaciunt nares, atque ita manat aqua, contraria versatione easdem obturat. **EX QVIBVS TERTIO IN DOMOS PRIVATAS.** Scribit Frontinus lib. 2. de aquæ duct. apud antiquos omnem aquam in publicos usus erogari solitam, legeque cautum ne quis privatus aliam duceret quam quæ ex lacu humi accessisset, & hanc ipsam non in alium usum quam balnearum aut fulloniarum dari esse solitam, vectigalisque statutâ mercedem, quæ in publicum penderetur, aliquid & in domos Principum dari. Vide reliqua. **VECTIGALIBVS TVEANTVR PER PVBLICANOS.** Publicani dicuntur qui quid à fisco conducunt, ut publicum vectigal, portus venalium rerum, Salinarum, metallorum, auctore Ulpiano Pandect. lib. 39. de public. et vectigal. & idem & Caius lib. 50. de rerum & verbor. significat. **SIN AVTEM MEDII MONTES ERVNT.** Palladius lib. 9. cap. 11. Si quis mons interiectus occurrerit, aut per latera eius aquam ducemus obliquam, aut ad aquæ caput speluncas librabimus, per quarum structuram perveniat. **VT**

SPECVS FODIANTVR SVB TER.
 RA. Specum subterraneum esse meatum per quem aqua
 ducatur tradit Vlpian. Pandect. lib. 43. de riuis. IN
 SVO SIBI CANALIS EXCIDA-
 TVR. Pari figura dictum apud Plautum in Amphitruone, telo suo sibi. Et apud Terentium in Adelphis, suo sibi gladio. Et Apuleium lib. 7. de asino aureo, suo sibi funiculo. Et eodem suis sibi gladius, & Columellam lib. 12. cap. 41. in suo sibi iure decoqui. SIN AV-
 TEM FISTVLIS PLVMBEIS DV-
 CETVR. Præter Plin. Frontinum, Palladium, Pau-
 lus Iuriscon. Pandect. lib. 39. de aqua pluuiæ arcenda,
 scribit aquam per fistulas duci consuetum fuisse, unde
 Statius lib. sylvarum primo.

Teq; per obliquum penitus quæ laberis amnem,
 Martia, & audaci transcurris flumina plumbo.

Fit & mentio lib. 4. Metamorpho. Ouid. FISTV-
 LÆ NE MINVS LONGÆ PEDVM
 DENVM FVNDANTVR. Plin. lib. 31.
 cap. 6. fistulas denum pedum longitudinis esse legitimam esse.
 QVÆ SI CENTENARIÆ ERVNT.
 Id est si lamina antequam in rotundationem flectatur, la-
 ta erit digitos centum atq; ita in aliis formulis intelligen-
 dum. PONDVS HABEANT IN SIN-
 GVLOS. Scribe singulas refertur enim ad fistulas.
 OCTONVM PONDO. XCVI. Plin.
 mendose pondo centena. Palladius Vitruuium est imita-
 tus lib. 9. cap. 12. EX LATITVDINE
 AVTEM LAMNARVM, QVOT
 DIGITOS HABVERINT ANTE.

QVAM

QVAM IN ROTVNDATIONEM
 FLECTANTVR. Hoc non satis probatur Iu-
 lio Frontino lib. 1. Quòd laminae, cū circumagitur, ali-
 quit perit. Plin. tamen Vitruuium sequutus est. SIN
 AVTEM VALLES ERVNT PER-
 PETVÆ. Palladius lib. 9. cap. 11. Si se vallis in-
 terferat, erectas pilas, vel arcus vsq; ad aquæ iusta vesti-
 gia construemus, aut plumbeis fistulis clausam deiici pa-
 tiemur, & explicata valle cōfurgere. TVNC EX-
 PRIMATVR IN ALTITVDINEM
 SVMMI CLIVI. Expressere aquam vsurpa-
 tur pro in altum ducere & cogere, vt fit cum à monte de-
 scenderit in vallem, si in aduersum montem cogatur con-
 scendere. SED GENICVLVS ERIT. Si
 ita flexuosus & nodosus erit canalis, vt cum in imū val-
 lis descenderit perpetuo libr amento non procedat, sed in
 aduersum cliuū ad angulū non normalem sed acutum diri-
 gatur. ETIAM IN VENTRE CO-
 LVMNARIA SVNT FACIENDA.
 Id est æstuaria siue spiramenta. Beroaldus in Suetoni
 Augusto legisse videtur colluuiaria, per quæ colluuiæ &
 immūdia eiectantur. Longe à Vitruuii sententia. ET
 CIRCVDVCTIONES. Quando per la-
 terā montis obliquam ducimus aquam, nec specubus uti-
 mur lib. 1. cap. 1. vocauit circuitiones. INTER
 ACTVS DVCENTOS. Actus longitudinis
 pedes habet. cxx. autē. Columella lib. 5. cap. 1. & Plin.
 lib. 18. cap. 3. duplicatus in longitudinē iugerū faciebat.
 SED ITA VT HI TVBVLII EX V-
 NA PARTE SINT LINGVLATI.

Plin. lib. 3 1. cap. 6. dicit commissuris pyxidatis, id est
 vt inferior fictilis tubulus intret superiorem. Palladius
 his verbis expressit. Ex vna inquit parte reddantur an-
 gusti, vt palmi spacio vnus in alterum possit intrare.

CALCE VIVA EX OLEO SVBACTA
 SVNT ILLINENDA. Calx è fornace è cellis vina-
 riis restinguitur, deinde oleo macerata et subacta vngitur
 tubuli. AVT PONDERE SABVRRÆ CON-
 TINEATVR. Saburra id genus arenæ est quo
 naues onerari solent vt iactante fluctu stabiliores sint.

Virgilius Georg. 4. Sæpe lapillos,

Vt cymbæ instabiles fluctu iactante saburram tollunt.

Capitur & pro quocunq; pondere nauibus huiusmodi cau-
 sa imponi solito, metaphoricosq; ad res alias transfertur.

ITEM CVM PRIMO AQUA A CA-
 PITE IMMITTITVR, ANTE FA-
 VILLA IMMITTETVR. Palladius lib.

9. cap. 11. Sed antequam in iis aquæ cursus admittatur
 fauilla, per eos misto exiguo liquore decurrat, vt glutina-
 re possit si qua sunt vitia tuborum, est autè fauilla cinis.

QVIN IPSVM QVOQVE NON SIT
 INSALVRE. Aut abundat particula negatiua,
 aut scribendum est, salubre. EXTRVCTAS
 CVM HABEANT VASORVM AR-
 GENTEORVM MENSAS. Mensa pro
 Abaco dictū hoc loco, id est mensa vasis potoriis aut esca-
 riis continēdis accommodata. ET IBI HOMI-
 NES OFFENDVNT FODIENTES.

Libet de hac re Palladii verba adscribere ex lib. 9. cap.

9. In fodiendis puteis cauendum est fossorum periculum,
 quoniam

quoniam plerumq; terra, sulphur, alumen, bitumen educit, quorum spiritus misti, anhelitum pestis exhalant, & occupatis siatim naribus, extorquent animas, nisi quis fugæ sibi velocitate succurrat. Prius ergo quam descendatur ad intima, in eis locis lucernam ponis accensam, quæ si extincta non fuerit, periculû non timebis. Si verò extinguetur, cauendus est locus quem spiritus mortifer occupabit. Quòd si alio loco aqua non potest inueniri, dextra læuaq; puteos fodiemus, vsque ad aquæ ipsius libramentum, & ab his foramina hinc inde patefacta, velut nares intus agemus, qua nocens spiritus euaporet, quo factò, latera puteorum structura suscipiat. & Plin. lib. 31. cap. tertio, hoc tradit. DEFODIENTVR ÆSTVARIA. Spirameta & veluti nares per quas grauis spiritus relaxetur. TVNC SIGNINIS OPERIBVS. Diximus Signinum fieri ex testis contusis addita calce. TVNC SIGNINIS OPERIBVS EX TESTIS, AVT A SVPERIORIBVS LOCIS. Pro testis scribendum testis, sed causa erroris fuit, quod signinum opus testis tuis fiat. NE GRAVIUS QVAM LIBRARIVM. Id est ponderis vnus libræ, sic lib. 7. cap. 8. vocat cetenarium lapidem. MORTARIO MISCEATVR. Hic pro loco vbi arenatum rutro subigitur, quod antea monuimus, sed quod statim sequitur, pro arenato interpretamur cum ait, mortario cæmentum addatur. SI NON, SALEM ADDI NECESSE ERIT ET EXTENVARI. Scribit Palladius memorato loco, aquam si limosa fuerit, salis admixtione corrigi.

G V L I E L M I P H I L A N D R I C A S T I L I O

N I I G A L L I C I V I S R O . I N L I B .

n o n u m M . V i t r u u i i P o l -

l i o n i s d e A r c h i t e -

ct u r a , A n n o -

t a t i o n e s .

E X P R O O E M I O .

O B I L I B V S A T H L E -
T I S Q V I O L Y M P I A ,
P Y T H I A , I S T H M I A ,
N E M E A V I C I S S E N T .

*Imitatus est hac parte Vitruuius
Isocratem in Proœmio Panegyrici,*

*Cæterum quatuor ista certamina celebrata sunt in Græ-
cia in honorem Iouis, Apollinis, Palemonis, & Archimo-
ri. Certantiũ erant præmia Oleaster, Poma, Pinus, Aptũ,
vt auctor est Archias lib. I . Epigrammaton Græcorum.
De his sunt Ode Pindari, potissimum hymnus quintus.
Vtebantur autem ludis quinq; vnde pentathlon, Latinis
quinguertium, & pentathli quinquertiones dicti qui his
ludis vicissent, saltu, cursu, disco, iaculo & lucta, quos Si-
monides recenset lib. I . Epigrammaton,*

Ἰσομεα καὶ πυθῶν διοφῶν ὁ φίλος ἀλγενοσ αἴμα
 Ἀλλοι, τῶν δὲ κείνων, δίσκον ἀκρονται, πάλιν.
 Referuntur & à Jurisconsulto Paulo, de Alca lusu Pan-
 dect. lib. 11. In gymniciis certaminibus periodon vicisse,
 dici, qui Pythia, Isthmia, Nemea, Olympia vicisset, au-
 ctor est Sext. Pompeius, à circuitu eorū spectaculorum.
 Sunt de illis certaminibus nonnulla apud Ioannem Bapti-
 stam Piū in lib. Annotationum. QUID ENIM
 MILO CROTONIATES QVOD
 FVIT INVICTVS, PRODEST HO
 MINIBVS. Eum scribit Iulius Solinus cap. 4.
 omnia egisse supra quā homo valet. Plin. lib. 7. cap. 20.
 ait, Cum constitisset neminem vestigio eduxisse, malum
 tenenti neminem digitum correxisse. Sed cui non est eius
 nota fortitudo?

CAP. PRIMVM.

VADRATVS LOCVS QVI
 ERIT LONGVS ET LATVS
 PEDES DENOS, EFFICIT
 AREÆ PEDES CENTVM. Quadrati
 mensura facillima est vel auct. Columel. lib. 5. cap. 2.
 Nam cum sit vndiq; pedum totidem, multiplicantur in se
 duo latera, & quæ summa ex multiplicatione effecta est,
 eam dicemus esse quadratorū pedū. Vt sit locus quoquo-
 uersus decem pedum, ducemus decies denos, qui sunt cen-
 tum, dicemus igitur locū habere pedes quadratos centum.
 Idem efficere numeris in duplicatione quadrati omnino
 non licet, nam vt quæras numeros omnes non inuenias qui

in se multiplicatus ducentorum pedū faciat aream. Quo enim id fieri posse maxime videtur numero, quatuordecim, si in se multiplicaueris, ut sit quaterdecies quatuordecim, fiant centum nonaginta sex, ut desint ad numerū ducentorum quatuor. Quod si libet progredi & tentare alius per quindecim, ut dicas quindecies quindecim fiat ducenti viginti quinque pedes. Itaque efficiendum grammicis, id est linearibus descriptionibus. Id quomodo recte possit fieri, docet hoc loco Vitruuius. HAC RATIONE DVPLICATIO GRAMMICIS RATIONIBVS A PLATONE VTI EST SCHEMA SVBSCRIPTVM FVIT EXPLICATA. Potuit & alia ratione quam à Platone ostensum est quadratum duplicari. Nam datum quadratum si circulo cinxeris ut tangat is illius quatuor angulos, rursusque ipsam circumulum alio quadrato claudas, ipsum hoc quadratū duplo maius est priori, qua ratione vsi sumus lib. 4. in describendo Abaco capituli corinthii.

CAP. SECVNDVM.

TEM PYTHAGORAS NORMAM. Norma est ad quam exiguntur anguli, sicut ad regulam longitudines, ad perpendiculariū altitudines, quæ Cicero lib. Academic. Quæstion. 2. tria complexus est. Atqui si crederemus (inquit) non egeremus perpendicularis, non normis, non regulis. Norma Gnomon Græcis vocatur, ut apud Lucianū in Harmonide. ID PYTHAGORAS CVM INVENISSET, NON DVBITANS A MVSIS SE IN EA INVEN.

VENTIONE MONITVM, MAXI-
MAS GRATIAS AGENS, HOSTIAS
DICITVR IIS IMMOLAVISSE.

Tradit Cicero lib. de natura Deorum. 3. Pythagoram
cum in Geometria quiddam noui inuenisset, Musis bouem
immolare solitum. Quod autem ad rem nostram attinet,
scribit Ioannes Reuchlinus lib. 2. de arte caballica, aut
potius Diogenes Laertius lib. 8. nam apud eum id etiam
legimus, item apud Athenæum lib. 10. ex auctoritate
Apollodori arithmetici, illum boues centum immolasse,
cum reperisset ὅτι τριγώνου ὀρθογωνίου ἢ τῷ
ὀρθῷ ᾠγωνίῳ ὑποτεινούσα δύναται τὰς πε-
περῶσιν, idest, quod trianguli orthogonii recto angu-
lo subiectum latus tantum valeret, quantum quæ conti-
nerent, siue trianguli rectanguli quod recto angulo sub-
tenditur latus, æque posse atq; latera eundem angulū con-
tinentia. Ea propositio, quanquam aliis verbis, est apud
Euclidem lib. 1. penultima, quam probant Theon & Cā-
panus. A SUMMA COASSATIONE.
Idest à summis contignationis tabulis. SCAPO-
RVM IVXTA LONGITVDINE IN-
CLINATIO. Scapus scalarum est truncus à sum-
ma contabulatione ad recessionē. In sublime autē vt obi-
ter dicam conscenditur aut recta itione, sed quæ si pluri-
bus gradibus ascendendum esset, verteretur ad normam,
interiectis refractiombus & areolis (id genus antiqui so-
lebant facere impari graduum numero) aut cochlidibus
scalas, idest quibus per gyrum sursum itur. Rursus scalæ
constant aut gradibus aut accliu, Prioris generis sunt

Romæ cochlides columnæ Traiani & Antonini, in illa ad fastigiū sunt res ab eo gestæ sculptæ, & in primis bellum Dacicum, intus ascenditur gradibus centum octoginta quinque, fenestellas habet quadraginta quinque. In altitudine variat Eutropius & P. Victor quem malumus esse Sextum Ruffum, ille dicit pedum esse centum quadraginta, hic centum viginti octo. Antonini columna incendio deformata, sed altior, pedum scilicet centū septuaginta sex, graduum centum sex, fenestellarum quinquaginta sex. Habet & simulachra rerum gestarum circumquaq; cælata. Illud autem admiratione non caret, quod earum columnarum crassitudo vno perpetuoq; lapide constat in quo incisi gradus, & cū ad summum gyrum cælata sint variarum rerum & personarum simulachra, necesse q; sit aliquando particulam in secundum lapidem seruari, ita commissi sunt tamen, & ad vnguem coniunguntur & conueniūt, vt ne oculatissimus quidem, nisi meditato & consulto in rem præsentem veniat, animaduertere possit. Et scalæ quibus in summum Pantheum conscenditur, triquetro ascensu fastigiantur, habentq; post septenos quosq; gradus, refractiones siue areolas, vacuum ipsum, eadem illa est ab imo ad summum, qua lumen immittitur, figura. Posterioris verò generis hoc est accliuus bellissime nobis formam retulit dislenta trifolii siliqua. Quare fortasse admonitus Bramantes Architectorum post antiquos illos diligentissimus, pulcherrimam accliuem cochlidem extruxit in Vaticano Pontificum maximorū ædificio, cui à positione Belvedere est nomen inditum, ipso accliuī ab imo ad summum innixo quatuor columnarum continuatis ordine generibus, vt scapus nullus esset, id est vt Itali loquū-

tur nulla esset anima, siue stilus aut antenna. Nam his vocabulis eam rem significant. ITA ERVNT TEMPERATÆ GRADVVM ET IPSARVM SCALARVM COLLOCATIONES. De graduu[m] retractione & crassitudine, lege lib. 3. cap. 3 quæ ad ædes sacras pertineat, nam retractionem istam, quam constat ex perpendiculari & recessione habere debere ad crassitudinem, rationem proportionis sesquiterciæ, nihil esse dubium oportet ad priuatarum ædium scalas pertinere.

CAP. TERTIVM.

VRVM AD SACOMA AP-
PENDIT REDEMPTORI.

Σύσσομος Græcis est æquipóδιον, id est æquale pondus vt hoc loco, & huius lib. cap. vltimo, æquo pondere phelli, sacoma saburræ, aut est quod læci trutinæ sursum lætæ adiungitur, vt grauori fiat æqualis, vt est apud Iulium Pollucem lib. 4. cap. 24. Aristoteles in Mechanicis dicit αἰκωμος ποιῆν pro æquilibrium facere.

IN ID CORONARVM OPVS. Alias legitur Coronarium, eadem plane significatione, idq[ue] melius, cum de vna tantum corona dicat. CVM IN SOLIVM DESCENDERET. Id est labrum vt Catoni de re rustica cap. 10. Plin. lib. 31. cap. 2. Cornelio Celso & aliis, vnde cella solearis, siue vt lego soliaris dicitur ab Ælio Spartiano, vbi folia id est vasa quibus in balneis utebantur, solebāt adseruari. Demitius Calderinus apud Martialem lib. 2. dicit Solium esse vas

in Thermis quò lauabantur qui sudare nolebant. Solum
 autem pro sede regia Verrio dictum placet, quasi solidum
 quod ex integro ligno constaret. Asper Grammaticus à
 sede dictum magis probat. ΕΥΦΗΚΑ ΕΥΦΗ-
 ΚΑ. Idest inueni, inueni. SEXTARIO MEN-
 SVS EST. Verbum est vacat. MANIFE-
 STVM FVRTVM REDEMPTO-
 RIS. Eius aurificis qui receperat faciendam coronam.
 QVOD DELO IMPERAVERAT
 RESPONSIS APOLLO, VTI ARA
 EIVS QVANTVM HABERET PE-
 DVM QVADRATORVM ID DV-
 PLICARETVR. Id erat cubum duplicare, rem
 multò difficillimam, arguebat eos Apollo quòd Geometriam
 negligenter, Quae res fusissime tractatur ab Erathostene
 ad Ptolemæum, a Ioanne Grammatico in Analytica
 Posteriora Aristot. libro (quantum memini) primo, nam
 eius codicis mihi nunc copia non est. Refertur etiã à Plu-
 tarcho lib. de Socratis Demonio, & Bessarione defensionis
 Platonis lib. I. cap. 8. Quidam scriptis prodidit cu-
 bi duplicationem, inuētum esse Platonis duabus lineis re-
 ctis, aliis mediis duabus proportionalibus repertis depre-
 hendi. Eratosthenes tamen dicta Epistola ad Ptolem.
 Regem, tribuit Hippocrati Chio vt legimus apud Geor-
 gium Vallam lib. Geometr. 4. hoc est lib. expet. & fu-
 giendorum. 13. in hanc ferè sententiam. Tragicus qui-
 dam introduxit Minoa Glauco sepulchrũ excitare volen-
 tem interrogatum quamnam id figura extrui mallet, respon-
 disse cubica, sed ita vt bis tantum caperet, quantum cubus
 qui quoquouersus esset pedum centum. Quidam vt id

fieret putauit latus vnumquoque duplum esse faciendum, halucinatus. Etenim lateribus duplicatis, planum quodlibet, quadruplum efficiebatur, ipsum verò solidum, octuplum. Quæsitum concertatumque est, quonam modo propositum solidum in ea forma permanens, duplicari posset. Res ad geometras relata est, Ambigētibus cæteris, Hippocrates Chius indicauit fieri id posse, si constitutis duabus lineis, quarum maior minoris esset dupla, duæ mediæ in cõtinaua proportione inuenirentur. Aliquanto post Delii cum oraculo Apollinis iuberentur aram ipsius duplicare, neque qua id fieri posset ratione satis viderent, obiurgante Platone, qui in academia erant, geometras, Architas Tarentinus per hemicylindros, Eudoxus per inflexas lineas demonstrauerunt, sed parum ad usum, ut cæteri omnes, præter Menechmum qui breue quiddam et sub oscurum relinquit. Postea Eratosthenes instrumentum formauit. Idem Valla rationem inueniendarum mediarum proportionalium ex sententia Archimedis, Eutocii, Platonis Heronis, Philonis, Bizantii, Apollonii, Dioclis, Pappi, Pori, Menechmi, Architæ, Eratosthenis, Philoponi, et Dionysiodori eodem loco tradere conatus est. Hæc ego scripseram cum beneficio Rodolphi pii Carporum Cardinalis, facta est nobis copia videndi ex scribendique (curante id Mecænate meo) Archimedis de sphaera et Cyliandro cum enarratione Eutocii volumine ornamento futurum augustissimæ illi et instructissimæ Bibliothecæ, quæ tu toto orbe terrarum maximis sumptibus conquisitis omnium disciplinarum et linguarum libris FRANCISCE Rex Regum potentissime et christianissime ad Fontem Bleeium instituisti. Id volumen Georgii Vallæ fuerat.

in quo præter linguæ Doricæ proprietatem & omissionē spirituum atq; accentuum, quæ in legendo nonnihil exhibuerunt difficultatis, occurrunt subinde syllabarum & dictionum notæ, quæ ne à Græcis quidem ipsis hoc tempore satis agnoscuntur. Itaq; ex eo deprehendimus quæ à Valla tradita essent, ab Eutocio Ascalonita scripta esse in Archimedis libri $\tau\omega\epsilon\iota\sigma\tau\alpha\lambda\gamma\alpha\sigma\ \kappa\alpha\iota\ \kappa\upsilon\lambda\iota\sigma\tau\omicron\upsilon$ secundi, theorema primum, quòd in eo doceretur proportionales medias lineas inuenire. Quòd autè ad Architam & Eratosthenem, quorum hic meminit Vitruuius, attinet, quoniam ab utroq; breuius tradita ratio videbatur quam ut à multis intelligi posset, Ludouicus Lucemus quem nò semel in hoc opere nominauì quòd eius iudicium & ingenium quo sum Romæ familiariter usus, magnopere mihi placuit & vnum ex omnibus meorum scriptorù censorem elegi, me auctore explicuit, quòd si ascripsero videbor nò paruam à studiosis iniisse gratiam. Itaq; prius dicam quæ ratione ille Architam duo medià proportionalia per hemicylindros inuenisse existimet, quæ eadem est duplicandi cubi ratio. Deinde ostendam quæ sit ratio conficiendi Mesolabii instrumenti ad medià proportionalia vnū, duo, aut plura deprehendenda, cubicumq; corpus, seruata figura, quantūlibet augendum ex Eratosthenis inuentione. Ergo quòd ad Architæ inuentum attinet. Sint datæ duæ rectæ lineæ. B. C. & C. D. inter quas duas medias proportionales inuenire oporteat, describatur circulus. B. C. D. F. cuius dimetiens sit. B. C. & à signo. C. per. I. quarti Euclid. ducatur linea æqualis. C. D. quæ congruat in circulo. B. C. D. F. & fiat recta linea circumferentiæ. C. D. & hæc eadem linea extra circulum producta & li-

nea. G. H. quæ in signo. B. tangat circuli. B. C. D. concurrant in signo. G. (concurrent enim per. 16. & 17. tertii eiusdem & 9. communem sententiam, ac. 5. postulatum. Deinde intelligatur Hemicylindrus erectus in semicirculo. B. C. D. & in eodem semicirculo alius similis semicirculus ad angulos rectos erectus, atque in parallelogrammo hemicylindri positus, præterea intelligatur huc eundem semicirculum erectum circûduci versus signum. D. eius dimittente. B. C. ab eodem æquilibrium nusquam dimoto & C. signo manente, secareq; sua circûferentia hemicylindri superficiem conuexam, & describere in ea quandam lineam cylindricam, instar utiq; earum quibus in horario cylindro horarû spacia distinguuntur. Intelligaturq; rursum triangulum. C. B. G. manente altero eius latere. C. B. quod circuli. B. C. D. E. dimittens est, in oppositam partem, quam motus fuit semicirculus, circûuerti, & describere altero latere. C. G. per. 16. diffinitione undecimi, conicam superficiem, quæ obuans lineæ cylindricæ concurret in exteriori conuexa hemicylindri superficie, in aliquo signo ex iis quæ erût in eadem linea. C. G. inter. D. & G. & hoc signum sit. K. à quo ad planum semicirculi. B. C. D. excitetur per. 11. undecimi per perpendicularis linea. K N. quæ in ipsâ incidet semicirculi circûferentiâ, in qua hemicylindri superficies, ubi est signum K. fuit erecta, & connectatur signa. C N. et intelligatur linea. C K. ea tû rô erit. C. B. ad. C K. quæ. C K. ad. C N. et quæ. C. N. ad. C D. quod ut ostendatur ita habere, excitetur per. 31. primi, lineæ. G B H. à signo. D. parallellû. D. F. quæ cõgruat in circulo. B. C. D. F. fiatq; recta circûferentiæ. D. F. & intelligatur signum. D. describere in

conu superficie semicirculum. d m f. cuius dimentiens sit
 d f. Describanturq; ista omnia, quantum res ipsa patietur
 in subiecto plano, in quo habeat positionem motus quidem
 semicirculus vt est i figura subiecta semicirculus. b c K.
 Triangulu vero vsq; ad supsius semicirculiq; in exteriori
 hemicylindri superficie communem sectionem circun-
 ductum, vt est. b l c. signum huius communis sectionis
 sit K, & semicirculus quem describit. d. sit. d m f. &
 perpendicularis a signo. K. in planu semicirculum incidens
 sit linea. K n. quæ quoniam est in superficie semicirculi.
 c b K. signum. n. in quod incidet, erit in quo eiusdem
 semicirculi dimentiens, qui est. c b. secat in ea positura
 circumferentiam semicirculi. b c d. Deinde connectantur
 signa. n c, linea recta, quæ, c b. dimittentis semicirculi,
 b c d. in hac quam modo dicebamus positura, pars erit,
 eademq; secabit lineam. d. f. & secet in signo. p. at linea.
 c. g. immo vero. c. l. latus trianguli ad locu communis se-
 ctionis cum semicirculo deductum, vt expositum fuit, se-
 cet semicirculum. d m. f. in. m. id est signum quod in ista
 trianguli positura describit. d. sit. m. connectanturq; re-
 ctis lineis signa. K. b. & m. n. & m. p. quibus sic disposi-
 tis, quoniam vterq; semicirculorum. b c K. & d m f.
 ad angulos rectos in eodẽ subiecto plano erectus est, erit
 linea mutue sectionis communis vtriq; per. 3. & 4. vn-
 decimi, incidens ad angulos rectos in plantiem circuli. B.
 c d f. perpendicularisq; dimittenti. d f. & per. 13. se-
 xti, media proportionalis linearu. p. f. & p. d. sit autem
 ea. m. p. cuius quadratum per. 17. sexti, æquum erit pa-
 rallelo grammo ex. p. f. & p. d. lineis. & per. 35. tertii
 erit eadem. m. p. media proportionalis inter lineas. c. p.

& p.n. triangula q. m. c. p. & p.n.m. erunt per. 6. & 4.
 sexti similia & proportionalia, quum sint anguli ad. p. re=
 cti & circum eos latera proportionalia. Sed quoniam an=
 gulis. m. n. p. & c. m. p. subtenduntur proportionalia la=
 tera. erunt per. 6. sexti anguli æquales, & per eandem,
 angulus, m. c. p. angulo. n. m. p. etiam æqualis, eritq; per
 3 2. primi & 2. communem sententiam, angulus. n. m. c.
 rectus, & triangula. n. m. c. & n. m. p. & m. c. p. ad inui=
 cem similia. Et rursus quoniã angulus. K. n. c. rectus est
 per hypothesim, atq; ita angulo. m. p. c. æqualis, et angulus
 n. c. K. communis est. K. n. c. & m. p. c. triangulis, erunt
 etiam ea triangula per easdem æquiangula, ac omnino si=
 milia, necnon & triangulum. c. K. b. eisdem simile, quum
 sit angulus. b. K. c. per. 3 1. tertii, etiam rectus. Erit igitur
 sicut. c. b. ad. c. K. latera trianguli. b. c. K. circũ angu=
 lum. b. c. K. sic per. 4. sexti. c. K. ad. c. n. quæ circa simi=
 lem immo eundem. n. c. K. angulum trianguli. c. K. n. po=
 sita sunt & æquis angulis in simili triângulo similiter sub=
 tenduntur, & per eandem eodemq; modo sicut. c. K. ad. c.
 n. sic. c. n. ad. c. m. latera trianguli. n. c. m. circum angu=
 lum. n. c. m. Sed manifestum est. c. m. esse æqualem. c.
 d. quum necesse sit. d. & m. signa a. c. coni fastigio æqua=
 liter distare eo quod in circulo ab vno & eodem signo in
 coni superficie circũscripto posita sunt, inter. b. c. igitur
 & c. d. inuenta erũt duo media proportionalia. c. K. & c.
 n. quod fuerat ostendendũ. Cæterum quoniam problema
 non theorema istud est, non alienũ erit explicare quo pa=
 tẽto istiusmodi media per hanc ipsam ratiocinationem non
 tam intelligi quam re ipsa inueniri queant, atq; inuentis
 quomodo vti possimus, & si hoc Eratosthenes neget, per

hanc Archytæ traditionem posse fieri. Statuam igitur ad libellam planitiem, descriptisq; in ea, circulo. b, c, d, f . supra per centrâ, q , triangulo, b, c, g . linea, c, d . ac dimetiente, b, c , quæ oia propofuit in plano describi oportere. Insuperq; a signo, c , linea, c, h , quæ sit æqualis, b, q , & congruat semicirculo, b, c, d , his inquam sic dispositis, construam hemicylindrum, cuius axis non sit minor, b, g . Basis verò sit semicirculus, b, c, d , & huic semicirculo hemicylindrū imponam, atq; a signo, b , quod erit in circumferentia semicirculi, per hemicylindri conuexū erigam lineam quæ ad subiectum planū, perpendicularis sit, & æqualis, c, h , hoc est, b, q , & sit ea, b, s . tum ab, s . signo ad signa, b, c , extrema dimetiētis circuli admota per hemicylindri conuexū ueluti lesbia aliqua regula, uel pro ea, linea, hoc ē filo tenui, deducta, describam per id conuexū, cylindricam lineam quæ sit, b, s, c . rursusq; in eo latere parallelogrammi hemicylindri, cuius alterū extremum insidet signo, b , ab eodem signo ad altitudinem, b, g , signabo signo, g , & ab hoc ad, d , signum in plano positū per conuexam superficiem hemicylindri, ducam lineam cylindricæ similem, quæ cylindricam, b, s, c , secabit in aliquo signo, & secet in signo K , a quo in circumferentiam semicirculi b, c, d . lineæ verò b, s , deducam parallelū quæ sit K, n , & connectam signa, n, c , & c, n , recta, c, n , & ponam, n, K , in plano coniunctam, c, n , ad angulos rectos & perficiam triangulū, c, n, K , ducta linea, c, K , & asseram per præcedētem Archytæ rationē esse sicut, b, c , ad c, K . ita c, K , ad c, n , & sic, c, n , ad c, d , quod oportebat inuenire.

quum dixerō, ad ipsius Mesolabi non ad artificis posituram refero) in earum autem tabellarum singulis singula pariāq; omnino parallelogramma rectangula quatuor lateribus comprehensa & dimetiente à dextris ad sinistrā deducto, tenuissimis lineis graphice appositeq; describantur, sic ut si primæ superioris dexterorisq; tabellulæ rectangulū habuerit dextrum latus inter b superius, & c signū inferius comprehensum, dimetientemq; $b f$, latus sinistrum $d f$, hoc ipsum $d f$, sit proximi rectanguli latus dextrum, cuius si dimetiens fuerit $d h$, sinistrumq; latus $g h$, hoc ipsum $g h$, sit comune sequenti parallelogrammo, cuius si erit dimetiens $g m$. in, m , signū inferius designet sinistrum eius latus, eruntq; hæc tria parallelogramma, quū maxime extremæ tabellulæ deductæ utrinq; fuerint, in hunc modum disposita, quū verò maximæ in sese deductæ, superiori ad perpendicularū supposita, atq; ita fiet ut siue alteram siue utraq; in hanc, vel illam partem duxeris reduceris ue, perpetuò tamen parallela tam latera quam dimetientes rectangulorum in quouis situ permanent. Sin autem plura media perquiruntur, nam vnicuique binis dumtaxat tabellulis inuenire per quam facile est, quotquot fuerint inuestiganda plura duobus, totidem tabellulæ similes similiterq; dispositæ ad sinistram partem adiiciantur, vnica earum siue ea media sit, siue alia quæuis immobili manente, non enim quod nulla earum immobilis sit inueniri duo media aut quotquot oportuerit, non poterunt, verum quum sit superuacaneum omnes mobiles esse commodius erit mediam stabilem constituere, erunt autem ut quæq; erit dexterior ita & superior, superiorem eam semper appello, quæ, dum in vnū coguntur, superiorin ducitur.

ducitur, inferiorē quæ subducitur, maiora verò minora ue parallelogramma sint, non aliud interest, quam quod maiora præsertim oblongiora, exactiorem euidentioremq̃ vsū exhibent, at tabellulæ maiores quam futura sunt in eis parallelogramma frustra atq̃ inutiliter fient, præter margines tamen inferius superiusq̃, qui obteguntur canalculis per quos mobiles tabellæ discurrūt, atq̃ hos margines in immobili tabella maiusculos esse oportet, vt intra eas marginum partes quibus ea inferius superiusq̃ configitur, mobiles aliæ tabellæ ab omni impedimento liberæ procurrant. Nam sinistrorsum aliæ, præter ultimā quæ ad dextram locata est, marginem extra parallelogrammi latus nullū habere possunt. Si tamen ultima sinistrorsum si eademq̃ atq̃ aliæ omnes dextrorsum margine nō omnino caruerint commodiorem vsū præstabunt, tū vt quum maxime seductæ sint, habeant tamen singulæ eos margines singulis proximis tabellis suppositos, quos dum mouētur præeuntes consequantur, tum vt in extremis tabellulis, ea parte marginis extra rectanguli aream, aliquis veluti umbilicus eminens adhiberi possit, quo tabellæ in vtranq̃ partem aptius impelli queant, quanquam hoc non minus apte fiet exiguis foraminibus in parallelogrammorum areis extra dimetientem terebratis, in quæ pedis circini aut alterius rei acumen, quo vtrinq̃ ducantur, admittere possint. Erunt igitur parandæ tabellæ adinuicē æquales præter immobilem quam dixi aliquanto longiorem esse oportere atq̃ iuxta rationem superiorem quoquot eæ fuerint collocandæ. Et Mesolabo ad hunc modum constituto, eius vsū iam exponam. Sint rectæ lineæ inter quas oportet duo aut plura media constituere. s. maior. t. minor

fiat primi dexteroris superiorisq; parallelogrami dextrū
 latus, quod positum est inter b & c signa cōtineri, & quale li-
 neæ .s. quoniam hæc fuit maior expositarum, deinde ex
 infimi vltimiq; ad sinistram parallelogrammi sinistro la-
 tere, quod in m signum datum fuit inferius desinere, ab-
 scindam ab ea parte qua m signum positum est, segmentum
 æquale .t. lineæ minori expositarū, quod sit in n . tunc igitur
 tabellæ inuicem cogantur mobilibus versus stabilem, si
 qua sit, in seipsas mutuo deductis, donec singula latera
 omnium reſt angulorum ad sinistram eorū posita secent sin-
 gulos proximorum dimetientes, idq; in signis quæ cum b .
 & n . sub eadem recta linea dirigantur, signaboq; ea oīum
 sectionum signa, eruntq; in huiusmodi positura segmenta
 laterum sub his signis sita, media continua proportiona-
 lia inter s & t . datas lineas quod erat inueniendū. Quod
 si latus b c . primæ tabellulæ æquum non fuerit, sed alte-
 rius rationis ad .s. si eandē etiā rationem habuerit segmē-
 tum .m. ad t . eandem habebunt media segmenta alia ad
 media quæ perquiruntur. Si verò filum pertenuē à b signo
 in planitiem parallelogrammorum deductum per foramen
 quod sit in n . dimittatur libratum plūbo quemadmodum in
 perpendicularo fieri videmus, vsum regulæ in Mesolabo, ad
 explorandum an ea omnia signa sub eadem linea sint cō-
 modiorē exhibebit. Neq; videbitur fortassis ab hac re alie-
 num, latus vltimi parallelogrammi versus sinistram, ex
 quo segmenta ad magnitudinem minorū linearum expositarum
 abscondi habent in sexaginta partes veluti in minu-
 ta physica foraminibus distinguere ppusillis æqualiterq;
 inuicem distātibus, quorū summi medium sit in ipso angu-
 lo parallelogrammi, in quem latus ipsum superius desinit,

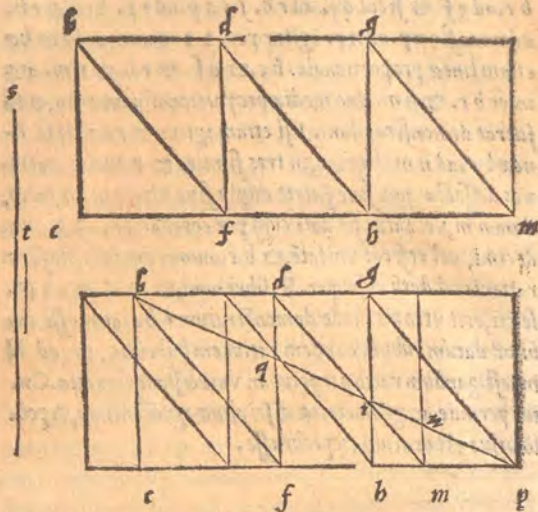
ut filo sicuti proposuimus pro regula adhibito, facilius sit
 in quacunque ratione, quam numerus sexagenarius ad mi-
 norem habere potest, media proportionalia inuenire. Sed
 non erit tunc tabella illa cōtinua minoribus tabellulis subdivi-
 cienda, quæ non sinet filum inferius dimitti, sed regulæ, si-
 ue lignæ, siue æreæ, siue ex alia ad eam rem accommo-
 data materia, in quadrilateri cuiusdam reētanguli circū-
 ferentiæ speciem disponendæ erunt, area per uia media
 atque inani remanente, qua perpendicularum per quacunque
 lateris parallelogrammi partem submissum libere perua-
 gari possit. Inq; binis harum regularū, quæ referunt qua-
 drilateri longiora latera, canaliculis excavatis tabellulæ
 ad eundem modum quo superius concinnandæ. Ad hæc,
 vel sub medio Mesolabo basis altitudinis fere quanta est
 Mesolabi longitudo, vel sub singulis eius angulis, singulæ
 eiusdem altitudinis adhibendæ columellæ quibus immixto
 Mesolabo atq; in sublimi posito perpendicularo locus sit, quo
 præpendeat. Neq; horū quicquam prohibebit, ne in eodem
 Mesolabo, regula quæ opus fuerit uti non possimus. Esse
 autem quæ asserui media proportionalia sic ostendam.
 Describam in superficie plana hasce lineas, quemadmodū
 Mesolabo ad hanc parallelogrammorum formam redactæ
 deliniatæ sunt, & si quidem tribus tantummodo Mesolabi
 tabellis uti sumus, quæ ad duo media inuestigandæ suffi-
 cere diximus (neque enim si plures sint diuersam exigēt
 demonstrandi rationem.) Erunt in ea descriptione tria
 disparia parallelogramma reētangula, quorū primū ma-
 ximumq; ad dexteram positum, erit $b c d f$. idem qui in
 prima Mesolabi constitutione fuerat etiam $b c d f$. alte-
 rum minus erit $d f g h$. tertium minimum $g h n m$. & con-

rectam signa b & n . linea recta $b n$. in qua per hypothe-
 sim erunt signa sectionum, quorum quod est in latere $d f$.
 appelletur q . quod in $g h$. appelletur r . producāq; lineas
 $c m$. & $b n$. ultra m & n . donec concurrant in signo p . cō-
 current enim per. 5. postulatum, siquidē angulus $c b r$.
 minor est angulo $c b d$. recto per. 9. communem sententiā,
 & angulus $b c p$ rectus est per hypothesim. Et quoniam
 in primaria Mesolabi constitutione prius quam tabellæ lo-
 co mouerentur, triangula $b c f$. & $d f h$. & $g h m$. habue-
 runt singula singulos rectos angulos, & latera circū rectū
 angulum in vno triangulorum, lateribus alterius circū si-
 milem angulum fuerunt æqualia. Erunt etiam per. 6. se-
 xti, anguli $c f b$. & $f h d$. & $b m g$. ad inuicem æquales,
 & per. 28. primi, lineæ $b f$. & $g h$. & $r m$. in hoc paral-
 lelo grammorū situ mutuo etiam parallelæ insuperq; quo-
 niam triangula $b c p$. & $q f p$. & $r h p$. & $n m p$. habent
 omnia angulum $b p c$. communem, & singula singulos re-
 ctos per hypothesim, asseram per. 2. communem sententiā
 & 2. partem. 32. primi, esse æquiangula, & per. 4. se-
 xti, aut si maui per. 2. eiusdem, habere latera proportio-
 nalia, esseq; sicut $b c$. ad $q f$. sic $b p$. ad $q p$. & sicut $q f$.
 ad $r h$. sic $q p$. ad $r p$. sicutq; $r h$. ad $n m$. sic $r p$. ad $n p$.
 Et deinde quoniam ad alterum latus trianguli $b p f$. acta
 fuit parallelus $q h$. esse diuisim, per. 2. sexti, sicut $b q$.
 ad $q p$. sic $f h$. ad $h p$. & composite per. 18. quinti sicut
 $b p$. ad $q p$. sic esse $f p$. ad $h p$. & quoniam ad latus $q f$.
 trianguli $q p f$. acta est parallelus $r h$. esse per easdē si-
 cut $f p$. ad $h p$. sic $q p$. ad $r p$. & per. 11. quinti, sic $b p$.
 ad $q p$. & rursus per easdem sic esse $q p$. ad $r p$. & $r p$. ad
 $n p$. quatuorq; has lineas esse proportionales $b p$. & $q p$.

et $r p.$ & $n p.$ Sed ostēsum est sicut $b p.$ ad $q p.$ sic habere
 $b c.$ ad $q f.$ & sicut $q f.$ ad $r h.$ sic $q p.$ ad $r p.$ sicut $q r b.$
 ad $n m.$ sic $r p.$ ad $n p.$ Igitur per. 11. quinti, erūt & hęc
 etiam lineę proportionales $b c.$ & $q f.$ & $r h.$ & $n m.$ atq;
 inter $b c.$ & $n m.$ duo media proportionalia inuenta, quod
 fuerat demonstrandum. Est etiam igitur & ratio ipsa li-
 neę $b c.$ ad $n m.$ lineam, in tres similes & æquales ratio-
 nes dissecta, quę siue fuerit dupla siue alia quavis ratio,
 dum $n m.$ vel latus sit dati cubi per corollarium. 33. vna
 decimi, vel referat vnitatē, & $b c.$ numerum cubi eiusdem
 rationis ad datū cubū per. 8. libri noni, & 16. & 17.
 sexti, erit vtrovis modo demonstratum $t h.$ latus esse cu-
 bi ad datum cubum eandem rationem habentis, & ad id
 inuestigandum ratio perpetuò in vniuersumq; tradita. Cuius
 perinde ac geometricę disciplinę ignorantiam, Apol-
 lo visus est oraculo exprobrasse.

V iiii

Mesolabii Figura.

ITAQVE ARCHITAS CYLINDRORVM DESCRIPTIONIBVS, ERATOSTHENES ORGANICA MESOLABI RATIONE IDEM EXPLICAVERVNT. Eratosthenes epistola ad Ptolemæum ait Architam Tarentinũ per hemicylindros demonstrabiliter quidem descripsisse, verum vt id sub manum duceretur, in vsuq; caderet neutiquam assequi potuisse. Quare instrumentum ipse formavit, quod nisi fallor hoc loco Mesolabium Vitruuius appellat, vt hoc loco scribendum sit, hemicylindrorum, ex Eratosthene & ipso Archita, referente Eutocio Ascalonita loco a nobis supra

Supra memorato. QVOD INSCRIBITVR
 XEIPOTONHKTON. Scribēdū χαρο-
 τονητόν, idēst selectarum rerum commentarius. Plinius
 lib. 24. cap. 17. chirocineta vocat, Diogenes Laertius
 libro nono, in eius vita, chernica siue problemata. SI-
 GNANS CERA EX MILTO. Idēst
 miniatula cera, vt loquitur Cicero ad Atticum lib. 15.
 ΜΙΛΤΟΥ enim Græci vocant miniu, teste Plinio lib. 33.
 cap. 7. Vnde Homero Iliad. 2. dicuntur νῆες μιλτο-
 πῶγοι naues habentes pictas minio aut rubrica proras.
 Nostri enim aliquando rubricā interpretati sunt. Mini-
 culator Vlpiano Pandect. lib. 38. de operis libertorum,
 dicitur qui minio maiusculas literas aut eiusmodi aliquid
 pingit. NON MINVS ETIAM PLV-
 RES PHILOLOGICVM. Lewis mēda pro
 philologi cum distinctis dictionibus. Qui autem essent
 philologi dixi in Proœmio lib. 6.

CAP. QVARTVM.

A AVTEM SVNT DIVINA

e MENTE COMPARATA. Quæ

superiora sunt tria capita, videntur pars esse

Proœmii. Hoc autem libri initium. QVOD VM-

BRA GNOMONIS ÆQVINOCTIA

LIS ALIA MAGNITVDINE EST

ATHENIS. Spectat istud ad horologiorum ratio-

nem vt infra cap. 8. MVNDVS AVTEM

EST OMNIVM NATVRÆ RERVM

CONCEPTIO SVMMA. Mundus cuius

circumflexu teguntur cuncta, à perfecta absolutaq; eleganti-
 ta ita adpellatus vt Græcis κόσμος, alio nomine cælum
 dicitur, à cælando, descripto circulo qui signifer vocatur in
 duodecim animalium effigies. Auct. est Plin. lib. secundo.
 cap. 4. aliis placet à concavitate dictum, nam κσι λων
 id est quod concavū. Id Laertius Diogenes ait esse Sphæ-
 ram volubile & immensum tectum. Mercurius Trisme-
 gistus in Pimandro. Alcinous lib. de doctrina Platonis,
 Iamblichus lib. de mysteriis, & Synesius lib. de somniis
 tradunt Mundū esse animal. ID VOLVITVR
 CONTINENTER CIRCVM TER-
 RAM. Vnde & æther vocatus est ab æterno & irre-
 quieto ambitu quasi ἀεὶ θέων, idest semper currens, qua
 in sententia video fuisse Aristotelem. Alii ἀπὸ τῶ ἀεὶ
 θερεῖν ἢ τοι θερμαίνεῖν, idest à semper calefaciendo.
 PER AXIS CARDINES EXTRE-
 MOS. Ἀξων κόσμου inquit Proclus ἐστὶν ἡ δια-
 μέτρος περὶ ἣν στέφεται, Axis mundi est dime-
 tiens circum quem versatur. Lucanus lib. I.

Ætheris immensi partem si presseris unam,
 Sentiet axis onus, &c. Et Prudentius.

Et scissus axis cardinem mundi ruentis soluerit, &c.
 ALTERVM TRANS CONTRA
 SVB TERRA. Duriusculum loquendi genus.
 IBIQVE CIRCVM EORVM CAR-
 DINVM ORBICVLOS. Scribo circum eos
 cardines. Quod Sulpitianus codex agnoscit, vt sit sensus.
 Perfecit circum axis cardines, idest extremas partes, &
 veluti nodaces, orbiculos, qui a Græcis ὠλοῖς vocan-
 tur,

tur, quasi dicas vertices, quod in eis cœlum perpetuò vertatur, quemadmodum tornus in armillis. Alii auctores dicunt cœlum circum axem volui, cuius extrema duo p̄cta vocentur poli, quæ sententia recepta probataq̄ est.

QVI GRÆCE ΠΟΛΟΙ NOMINANTVR PER QVOS PERVOLITAT SEMPITERNO COELVM. Latini vertices dixerūt vt Virgil. 1. Georg. Plin. lib. 2. cap. 15.

Et alii Græcos imitati, qui πόλις à πωλέω, idest verto. Poli duo sunt, arcticus, et antarcticus siue australis. OMNIA AVTEM VISITATA ET INVISITATA. Quæ videntur et non videntur. Apuleius lib. 4. de asino dicit noctem visitatam pro conspecta. Cic. autem in Oratione de Aruspicum responsis, inuisa pro non visa. Fulgentius lib. Mythologiarum de Cupidine loquens aduentante ad Psychen, inuisè aduerbio vsus est pro inuisibiliter, vt inuisè (inquit) vespertinus aduenerat.

AB OCCIDENTE AD ORIENTEM IN MVNDO PERVAGANTVR. Omnium errantium syderum, idest planetarum meatus, contrarium mundo cursum agere, idest læuum semper illo in dexteram præcipiti, tradit Plin. lib. 2. cap. 8. vbi notabis læuum appellari orientalem mundi partem, dextrum occidentem. Contra quam Geographorum sit placitis traditum, ipsis scilicet contraria ratione vtentibus.

LVNA DIE OCTAVO ET VIGESIMO ET AMPLIUS CIRCITER HORA. Plin. lib. 2. cap. 9. fieri ait vicenis diebus septenisq̄ et tertia diei parte. Martianus Capella libro. 8. viginti septem diebus et besse.

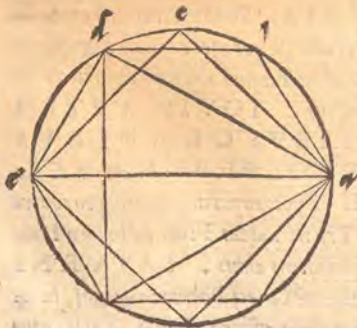
Cassiodorus lib. variarum. I I . triginta diebus , sed præstat de planetarū cursu verba referre. Saturnus (inquit) annis triginta cōstituta sibi cœli spacia peruagatur. Stella Iouis duodecim annis attributā sibi regionem illustrat. Martis sydus ignea celeritate raptatum , decem & octo mensibus deputata sibi discurrit. Sol anni spacio zodiaci circuli signa præteruolat. Astrū Veneris , mensibus quindecim spacia concessa transcendit. Mercurius , velocitate succinus , tredecim mēsisbus proposita sibi interualla præteruehit. Luna peculiari nobis vicinitate proximior , triginta diebus peragit , quod anni spacio Sol aureus circūactus impleuerit. Vsq̄ huc Cassiodorus . Qui ratiocinio magis subtili vtuntur , ex Ptolemæo , Alfonsoq̄ tabulis , Saturno tribuūt dies decies mille septingētos quadraginta sex , idest annos viginti nouem dies centū quinquaginta quatuor , & horas fere quinq̄ . Ioui dies quater mille trecentos triginta & vnum , idest annos vndecim , dies tercentū & tredecim , & horas ferè quatuordecim . Marti dies sexcentos octoginta septem & horam vnā , idest annum vnum dies trecentos & viginti vnū , horas decem & nouem , & minuta ferè decem . Soli dies trecentos sexaginta quinq̄ , horas quinque & minuta ferè quadraginta nouem . Veneri totidem , Mercurio totidem . Lunæ dies viginti septem , horas septem & minuta ferè quadraginta . Neq̄ tamen existimandum est planetam sicuti hominem aut formicam per se moueri , ita enim quasi auis aerem , aut piscis aquam penetrādo rumperet , quod ab incorruptibili est corpore alienum , sed mouetur ab orbe quodam distincto , & ad id destinato , in orientem , alioquin impetu primi motus mouetur ad occidentem .

PERFICIT SPACIUM

VER.

VERTENTIS ANNI. Solis sicut reliquorum planetarum meatus duplex est. Altero quoties ab ortu in occasum cum mundo corripiuntur, Altero ipsi suum circumulum contra mundum perficiunt. Sol itaque cccclxv. diebus et quadrante fere, id est annuo spacio cursum suum peragit. Solem Orpheus in hymnis, Κόσμου ὀμμα, id est mundi oculum vocat. Ambrosius præter id, iucunditatem diei, et cæli pulchritudinem lib. 4. cap. 1. Hexameron appellat. IN MUNDO MERCURII STELLA ITA PERVOLITAT, UT TRECENTESIMO ET SEXAGESIMO DIE. Proximum Veneri, Mercurii sydus auct. Plin. lib. 2. cap. 8. à quibusdam appellatum Apollinis, inferiore circulo fertur nouem diebus ocycore ambitu, modo ante Solis exortum, modo post occasum splendens, nunquam ab eo viginti partibus remotior. ERGO TOTAM CIRCVITIONEM IN COELO QVADRINGENTESIMO ET OCTOGESIMO ET QVINTO DIE PERMENS A. Scribit Plin. memorato loco, Venerem signiferi ambitum peragere tricenis et duo de quinquagenis diebus, ab Sole nunquam absistente partibus sex atque quadraginta longius. IOVIS AVTEM PLACIDIORIBVS GRADIBVS SCANDENS COLOR MVNDI VERIFICATIONEM. Typographi negligentia pro contra scriptum est color. Tradit autem Plin. dicto loco Iouis circumulum circumagi duodenis annis. SATVRNI VERO. Saturnus quem Græci Phænona vocant, summum esse sydus et maximo ambire circulo ac trigesimo

anno ad breuissima sedis suæ principia regredi certum esse, tradit Plin. **MAXIME CVM IN TRIGONO FVERINT QVOD IS INIERIT.** Sūt omnino quatuor aspectuū genera, quod alibi testati sumus trigonus, tetragonus, hexagonus, & aduersus sex signis. Qui planeta distat ab alio, interuallo signorū quatuor, eū dicemus alterū trigono respicere, triāguliq; figura notari solet. Si distabit triū signorū spacio, tetragonū dicemus, quadratiq; forma effingitur. Si aberit signorū duorū interuallo, hexagonū vocabimus asterisco quidē notatū, oppositum sex signis, siue diametralem, notamus signo octonarii numeri. Itaq; trigonus fit interuallo inter duos planetas. **120.** partium, tetragonus. **90.** hexagonus. **60.** Oppositio. **180.** nam totus circūscriptiois ambitus est partiu. **360.** Saturnus, Iupiter, Mars, & Luna à Sole figuris distare possunt omnibus, Venus & Mercurius nulla, Mercurius quidem certe cū plurimum abest, partibus ferè quinquaginta distat. Figuram aspectum subiecimus.

a d. aspectus trigonus. a c. aspectus tetragonus. a b. aspectus hexagonus. a e. aspectus diametralis.

DONICVM
IDEM SOL.
Vocabulum Plautinum et Catonianum, vt supra lib. tertio, cap. tertio.

AQVÆ

**AQVÆ VAPORES A FONTIBVS
AD NVBES PER ARCVS EXCI-
TARI.** Arcus quem Irim vocant causam esse scribit
Plin. lib. 2. cap. 59. radium Solis immissum cauæ nubi,
repulsa acie in Solem refractū, colorumq; varietatem mi-
xtura nubium, aeris, igniumq; fieri. Nisi Sole aduerso nō
fieri, nec vnquam nisi dimidia circuli forma, nec noctu, nec
vnquam plures simul quam duos. De Iri multa apud Ni-
cephorum Blemidem lib. Meteor. & Aristotelem lib.
3. eiusdem argumenti. Signum est autem pluuiæ. Valeo-
rius Flaccus Argonauticon lib. quarto.

Quid memorem quas Iris aquas quas torqueat ancon.
**SOLISIMPETVS VEHEMENS, RA-
DIIS TRIGONI FORMA PORRE-
CTVS.** Scribendum esse porrectis sexto casu, argu-
mento est quod postea sequitur. Inquit enim, Eius radiū
in mundo vti trigoni paribus lateribus forma, lineationi-
bus extenduntur. ΚΑΙ ΕΙ ΤΑ ΠΟΡΡΩ
ΤΑ Δ' ΕΓΓΥΣ ΕΥΚΡΑΤΕΧΕΙ.
Idest vrit longinqua, propinqua verò temperat. **EX
EO IOVIS CVM INTER VTRIVS.
QVE CIRCVTIONES HABEAT
CVRSVM.** Hoc dixit lib. 6. cap. 1. Iouis inquit
Stella inter Martis feruentissimam, & Saturni frigidissi-
mam media currens temperatur. **DE ZONA. XII.
SIGNORVM.** Zodiacum siue signiferū zonam
appellat Manilius Baltheum & fasciam, eius sunt verba.
Sed nitet ingenti stellatus Baltheus orbe
Insignemq; facit cœlato lumine mundum,
Et ter vicinas partes patet atq; trecentas

In longum, bis sex latefcit fascia partes.

NON ENIM LATET LVNAM SVVM PROPRIVMQVE NON HABERE LVMEN. Præter alios omnes, Plinius lib. 2. cap. 9. afferit Lunam in totum mutuata à Sole luce fulgere, tantumq; ex se terris ostendere, quantum ex Sole ipsa concipiat. Hinc illud Ciceron. in somnio Scipionis. Ultima cœlo, citima terris luce lucebat aliena. Sed quid prohibet & istud ex Græcorum Latinorumq; commentariis addere, Lunam in coitu esse siue filere, dici quæ in eadem parte erit in qua Sol, Varro intermensurium, Firmicus Maternus synodicam, alii interlunium vocant, Genituram verò Lunæ intelligi, cum a Sole abest partes

15. Ortū cum abest partes. 30. μὴνοῦ δὲ siue corniculatam aut curuatam in cornua cum abest partes. 60. sex angulāq; facit mundi ad Solem figuram, διὰ τομῶν siue διὰ τῶν τομῶν, idest diuiduam, siue æqua portione diuisam, cū abest partes. 90. quadrangulamq; efficit cū Sole figuram, ἀμείλιχον siue dimidio orbe maiorem, cum. 120. partes à Sole abfuerit & triangulam facit mundi ad ipsum figuram, πένσέλινον, idest sinuatam in orbem, siue plenā, cū est in diametro cum Sole, abestq; 180. partes. SOL SIGNA PERSVADENS. Facile est cuius emendare peruadens pro persuadens.

CAP. QVINTVM.

S NANQVE CVM IN ARIE-
TIS SIGNVM IVIT, ET
PARTEM OCTAVAM PER-

VA

VAGATUR, PERFICIT ÆQVI-
 NOCTIVM VERNVM. Quatuor insi-
 gnes temporū mutationes hoc capite describuntur, æqui-
 noctiorum, Solstitii & Brumæ. Eas fieri in octauis signo-
 rum partibus adfirmat, cui suffragatur Plin. lib. 18. cap.
 25. & lib. 2. cap. 19. his verbis. Sol autē ipse quatuor
 differentias habet, bis æquata nocte diei, vere & autūno,
 & in centrum incidens terræ, octauis in partibus arietis,
 ac libræ, bis permutatis spaciis in auctum diei, bruma
 octaua in parte Capricorni, noctis verò, solstitio totidem
 in partibus Cæcri. Qui locus admonet vt dicā errare eos
 qui brumam hybernum solstitium vocāt, qua in sententia
 solus veterum fuit Columella & postea Seruius. Optimi
 enim auctores ἡσπέριας χειμεριῶς brumam, ἡσπέριας
 δευτέριας solstitium appellant. QVE SVNT
 DEXTRA, AC SINISTRA ZO-
 NAM SIGNORVM. Eo dicendi genere vsus
 est lib. 10. cap. 9. Quæ dextra ac sinistra canalem fi-
 guntur.

CAP. SEXTVM.

OTVS Hic locus de syderibus, qui capiti-
 bus duebus proximis absoluitur, adeo luxatus
 mendisq̄ deformis est, vt nisi liberiore, aut au-
 daciore potius, castigandi ratione, emendari satis nō pos-
 sit. Loca tantum aliquot attigi, quando iuris amplius mihi
 nondum permisi, reliquam verò lectionem perturbatam,
 laceram, & maculosam purgare volenti Arati Phænome-
 na, & Higini libri de stellis, opem adferre poterant, sa-

tis visum est indicare quorum beneficio veriolem, si non
 natiuam scriptionem dare integrum erat, nam Democri-
 tum physicum secutum esse se hac parte, nobis commostra-
 uit. Illud pro re possum indicare ab Hipparcho, Ptolemæo
 & Alphonso notatas esse stellas supra mille duas ac vi-
 ginti, septuplici magnitudine distinctas, primæ magnitudi-
 nis esse. 15. Secundæ. 45. Tertiæ. 208. Quartæ.
 474. Quintæ. 212. Sextæ. 68. imagines esse qua-
 draginta octo, quod pisces & gemini sint signa duplicia,
 aut si hæ figuræ pro simplicibus habeantur, Ophiuchus
 pro homine & serpente, & equi duo iuxta Ptolemæi sen-
 tentiam erunt statuendi. Et quoniam huc sermonis ven-
 tum est, non erit eorum quæ Græci ἀπὸς Διὸς ὄρα
 vocant, si & illud addidero quod ex Astragani scriptis
 coniecimus & ad calculum reuocauimus, stellarum primæ
 magnitudinis ambitum esse quantū terræ centies & quin-
 decies (de terræ circuitu dixi libri primi cap. sexto.) se-
 cundæ magnitudinis, quinquies & octuagies, tertiæ ma-
 gnitudinis, bis & septuagies, quartæ magnitudinis, quin-
 quagies, quintæ magnitudinis tricies & sexies, sextæ
 magnitudinis vicies. Rursum Lunæ ambitum minorem
 esse terræ ambitu, septies & tricies, Mercurii ter millies
 centies & ter supra quadrages, Veneris septies & tri-
 cies. Econtrariò Solis maiorem esse ambitū centies & se-
 xagies sexies, Martis ferè bis, Iouis semel & nonagies,
 Saturni quinquies & nonagies. Præterea à terra ad Lu-
 nam interualli milliaria esse centum sexaginta millia &
 viginti septem supra quadringēta, ad Mercurium trecenta
 sedecim millia & viginti octo cum quingentis, ad Ve-
 nerem octingenta triginta & vnum millia, & cum octin-
 gentis

gentis viginti sex, ad Solem sexies millies mille quinquagies octies mille & ducenta octoginta nouem, ad Martē sexies millies mille centies octies mille quadringenta & nouem, ad Iouem quater & quadrages millies mille quadringentis bis & septuagies mille, & cū sexcentis viginti quinq; ad Saturnum bis & septuagies millies mille centies septuagies octies mille, & quadringenta quadraginta quatuor, ad octauam sphaeram centies millies mille septingentis sexagies sexies mille, & cum centum nouem & nonaginta, ad nonam sphaeram semel & ducenties millies mille quingentis tricies & septies mille, & supra quadringenta nouem. Decimam sphaeram & vndecimam non nouit Alfagranus nec eo quisquam antiquior, nonam enim putabant esse primum mobile, qui sunt sequuti astrologi illam ab hoc distinxerunt. Vndecimam vero immobilem quidem illam, Græcorum primus Basilus, Latinorum autem Strabus & Beda posuisse feruntur, quam ab immenso splendore & ardentissima charitate, ἐμπύρον quasi ignitū dicas vocauerunt. Ibi Dei optimi maximi, & beatorum spirituum ordinum, atq; sanctorum semper venerandorum sedem, theologi existimāt esse. NANQVE SEPTENTRIO QVEM GRÆCINO MINANT Ἀρκτον sive Ἐλί-κην habet post se collocatum custodem. Cum in cælo sint Astra siue Sydera, idest signa quæ animalia res ue alias repræsentant multis constantia stellis (hoc enim Astrum à stella differt) eorū alia sunt Austrina, alia Aquilonia, vniuersa .xxxv. sententia Martiani Capellæ lib. 8. re-

liquis placet esse triginta sex, his enim zodiaci signa non annumerant. Sunt qui Septentrionalia numerant, his Ausonii versibus decem & nouem (nam de his quæ ad meridiem sunt, cap. proximo erit sermo.)

Ad Boreæ partes Arcti vertuntur, & anguis,
Post hos Arctophylax, pariterq; corona, genusq;
Prolapsus, lyra, auis, Cepheus, & Cassiopeia
Auriga, & Perseus, Deltoton, & Andromedæ astrum.
Pegasus, & Delphin, telum, aquila, anguinenensq;.

E QVIBVS FACIENTES SVNT
STELLÆ TRIGONVM PARIBVS
LATERIBVS. ΔΕΛΤΩΤΟΝ vocant
à similitudine quartæ literæ Græcæ, idest Δ. Cic. in
Arato. Deltoton dicere Grat.

Quod soliti, simili quia forma litteræ claret. Quod autem ait paribus lateribus, intelligendū duobus, ex Arato.
MAIORES, GRÆCI ΠΡΟΤΥΓΕΤΟΝ VOCANT. Proclo dicitur ΠΡΟΤΥΓΕΤΗΣ, idest anteuindemia. ITEM ALIA
CONTRA EST STELLA MEDIA
GENVORVM CVSTODIS ARCTI
QVI ARCTVRVS DIGITVR. Conuenit Proclo cum Vitruuio. At Higinius eam stellam quæ Arcturus dicitur in zona nō in genubus aut cruribus Arctophylacis constituit, utcunq; habeat, genuorum pro genuū dictum, nisi maus sequi codicem eum, in quo ita scriptum inueni, media custodis gemini arcti, vbi si geminæ legas, cum Higino senties. Eum mihi codicem vtendum dedit politi & elegantis ingenii iuuenis Thomas Spica Romanus.

Romanus. TENET SERPENTEM LE-
 VO PEDE CALCANS MEDIA M
 FRONTEM SCORPIONIS PAR-
 TEM OPHIUCI CAPITIS. *Leuo, leuo*
pede calcans frontem Scorpionis, mediam partē Ophiuci
capitis, idest Ophiucus leuo quidem pede calcat Scor-
pionis frontem, at is serpens quem tenet Ophiucus capit
cingit mediam partem ipsius Ophiuci. Quidam coniun-
gunt sequentem clausulam hoc modo legentes. Ad partem
Ophiuci capitis, non longē positū est caput &c. Dicitur
autem Ophiucus ab Arato & eius interprete Thcone, at-
que Proclo, quasi ὀφιοεὺς quod serpentem teneat.
Non desuerunt enim qui Ophiulcum quasi Serpentina-
hum scriberent, sed potior mihi prior sententia visa est.
 IN GENIBVS AVTEM EORVM
 FACILIORES SVNT CAPITVM
 VERTICES AD COGNOSCEN-
 DVM. *Male interpuncta est clausula hoc enim, in ge-*
mbus, legendum cū sine sūperioris, sed pro nesus scriben-
dum nixus aut nixus, in hunc modū. Eius qui dicitur ni-
xus in genibus. Deinde sequatur, eorum autem facilio-
res, &c. Græci ὀφιοεὺς appellant, Latini in geniculū,
vt scribit Iulius Firmicus lib. 6. Ouid. lib. 8. Metamor.
nixum genu. Manilius lib. 5. nixam genu specie dixit.
Eum Higinus tradit esse Herculem qui genu dextro ni-
xus sinistro pede capitis Draconis dextram partem oppri-
mere conatur. Semel moneo ex Higinio petenda quæ ad
historiam aut fabulam syderum pertineant. AD ID
 FVLGITVR CAPITIS TEMPVS
 SERPENTIS, CVIVS ARCTV.

RVM QVI SEPTENTRIONES DICVNTVR IMPLICATVS. *Locus hic non vacat menda. Eū sic restitui posse existimo, qui est inter Arctos (qui Septentriones dicuntur) implicatus. Nā ingeniculatus fingitur inniti capiti Draconis, qui inter Arctos, idest Vrsam maiore & minorem implicatur. Virgilius Georg. lib. 1.*

*Maximus hic flexu sinuoso elabitur anguis,
Circum perq̃ duas in morem fluminis arctos.*

Q VIBVS MINOR KYNOSYPA, MAIOR EΛΙΚΗ A GRÆCIS APPELLATVR. *De his Germanicus Cæsar in Arato.*

*Hic Iouis altrices Helice Cynosuraq̃ fulgent,
Dat Graiis Helice cursus, maioribus astris
Phœnicas Cynosura regit.*

CAP. SEPTIMUM.

RIMVM SVB CAPRICORNO SVBIECTVS PISCIS AVSTRINVS. *Austrina signa ferè*

complectuntur hi versus Ausonii.

*Orion, procyon, lepus, ardens syrius, argo,
Hydrus, Chiron, Thuribulum quoq̃, piscis, & ingens
Hunc sequitur pistris, simul Eridaniq̃ fluenta.*

Adiunxerūt alii Coruū & Craterem. QVÆ VOCATVR EPMHΔONH. Quasi dicas Mercurii delicias, sed quid ita, nondum inueni. Ea effusa

sia

fio stellarum est in dextra aquarii manu, de qua in hunc modū Aratus in Phænomenis . Οἷη τις τ' ὀλίγη χυσις ὑδατος αἴθα καὶ αἴθα Σκεδναμείου, idest qualis quædam parua fusio aquæ huc atq; illuc sparsæ. Meminit etiam Higinius lib. 3. **HUIUS AVTEM REI INDEX EST STELLA CANOPI.** Proclo Canobus dicitur in lib. de sphaera, ὁ δὲ αἰ ἄκρω τῷ πηδάλιῳ τῆς ἀργούης κείμενος λαμπρὸς ἀστὴρ, κένωβος ὀνομάζεται, idest quæ stella in summo Argus navis gubernaculo fulget, Canobus nominatur. Canobum ait Possidonius in Græcia non videri, inde factum, vt eius Aratus non meminert. Vide Strabonem lib. 3. **DE MVNDI CIRCA TERRAM PERVOLITANTIA.** Idest versatione, circulatione. Alii legunt peruolitantis vt referatur ad dictionem mūdi. **AD HVMANÆ VITÆ RATIONEM CHALDÆORVM RATIOCINATIONIBVS EST CONCEDENDVM,** De Chaldæis Cic. lib. 1. de Diuinatione, his verbis. Chaldæi qui ex diuturna obseruatione syderū scientiam putantur effecisse, vt prædici posset quid cuiq; venturū, & quo quisq; fato natus esset. Aulus Gellius vulgum reprehendit, qui mathematicos dicit, quos Chaldæos gentilitio vocabulo dicere oportet. Vide eū lib. 1. cap. 9. & lib. 14. cap. 1. Suetonius tamen in Augusto, Iuuenalis, Cornelius Tacitus, Iulius Firmicus, etiam mathematicos appellant. August. lib. 4. confession. planetarios vocat. Annotauit Eustathius in primum librum Iliados Homeri horum cu-

riofitatem nihil reliquiffe, quod planetis non subiecerit.
 GENETHLIOLOGIÆ RATIO. Genethliologia diuinationo est qua ex natiuitate successus pronunciatur, vnde Genethliologi & Genethliaci dicti sunt Mathematici. NON E NASCENTIA. Suetonius, Spartianus, Firmicus Maternus, genituram dicunt. Iuuenalis genesim. Ambrosius lib. 4. Hexameron, natiuitatem cum vulgo. PARAPEGMATORVM DISCIPLINAS. Parapegmata sunt, vt existimamus, astronomica instrumenta, quod e multis variisq; concinnata essent, à πρ. ρα. τ. η. γ. υ. υ. ω, idest adpingo siue affigo. Pegmata autem in Theatrorum spectaculis videntur fuisse tabulata per se surgentia, taciteq; in sublime crescentia. Martialis lib. 1. Epigram.

Et crescunt media pegmata celsa via.

Quod quidam ad Amphitheatrum referunt. Domitius certe Calderinus dicit pegma compactum esse ædificium, quod ornatum statuis vel aliquo alio ludicro interdum pueris confidentibus in Scenam producebatur.

CAP. OCTAVVM.

OBIS AVTEM AB HIS SEN-
 PARANDÆ SVNT HORO-
 LOGIORVM RATIONES.

Scribit Martianus Capella lib. Geometriæ, vasa quæ horoscopa vel horologica dicuntur diuersitatibus immutata componi, alioq; gnomone vltra quingenta stadia discerni, vmbri pro locorum elationibus, celsis, aut inclinanti-
 bus infimatis. Hoc etiam ante eum monuerat Plin. lib. 2.

cap. 72. & lib. 6. cap. ultimo, ubi de umbrarum differentiis abūde. ΠΡΟΣ ΟΡΘΑΣ ERIGATUR. Idest ad rectos angulos eam lineam vocat gnomon, quæ dictio quanquam normam significat, ut antea diximus, eò tamē non sunt referenda Vitruuii, verba hæc ut sit ad normam, est enim hoc loco idem ad angulos rectos erigi, & ad normam esse. CIRCINATIONIS TOTIVS SVMENDA PARS EST QVINTADECIMA. Trecentorum sexaginta partium (gradus appellant) in quas diuiditur circulus, pars quinta decima est viginti quatuor. Ptolemæus tamen dicit maximam Solis declinationem esse viginti triū & quinquaginta & vnus minorū. Itaq; ut decima quinta sit pars desunt nouem minuta. Siquidem vnaquæq; pars siue gradus sexaginta constat minutis. LINEA QVÆ EST TRAIECTA PER CENTRVM. Ea est quam horizonta dixit appellari, quæ in æqua duo hemicyclia meridianū circulum diuidit. TVNC PERDVENDÆ DIAMETRI. Nondum sunt diametri, sed bases arcū, futuræ diametri semicirculorum æstiuū & hyberni. HÆC AVTEM PARALLELOS VOCITATVR LACOTOMVS. Lacotomus hoc loco quid sit intelligitur. Est enim linea recta axi parallelus, a radio æstiuo quo loci secat meridianum, ad radium hybernum ubi ipse eundem meridianū interfecat, ducta. Sed cur ita appelletur non inueni. QVIMANACOS DICITVR. Α τῷ τῷ μηνός, idest à mense formatum nomen circuli menstrui manacos, est enim circulus quo umbræ præter æquinoctialem æsti-

nam & hybernâ de quibus tradidit, deprehenduntur, cuius diameter est Lacotomus. ET CENTRO ÆQUINOCTIALI INTERVALLO ÆSTIVO. Genus dicendi geometris familiare, quæ significare voluit, altero circini pede in dato signo manente, alterum ad constitutam magnitudinem deducendum ut circulum perficiant. NEC ALIENA PROMEIS PRÆDICANDA VIDENTUR. Benignum & plenum ingenium esse pudoris scribit Plin. in Præfatione natural. histo. fateri per quos profeceris. Obnoxii contra animi infelicisq; ingenii, deprehendi in furto malle, quam mutuû reddere. Illud ego secutus sum nimis fortasse anxie, ne dicam superstitiose.

CAP. NONVM.

CHAPHEN SIVE HEMISPÆRIVM ARISTARCHVS. Genera horologiorum sicut & reliqua quæ sequuntur dicta à figura. Scaphia, tradit Martianus Capella lib. Geometriæ, vasa esse rotunda ærea in quibus styli in medio fundo sui proceritate horarum ductus discriminant. A CTESIBIO ALEXANDRINO, QUI ETIAM SPIRITVS NATVRALES PNEVMATICASQVE RES INVENIT. Hoc dicit etiam Plin. lib. 7. cap. 37. Pneumatica autem organa quasi dicas spiritalia, sunt machinæ, quibus vi aeris conceptiq; spiritus, aqua extollitur. Quæcunq; igitur nulla manifesta causa, sed aeris vi aut fiunt, aut mouentur, ea certe pneumaticis organis fieri intelligimus,

elligimus, sicut quæ aquarum expressionibus fiunt, Hy-
 draulicis, quasi fistulis contenta aqua. Extant Pneuma-
 tica Heronis Alexandrini. PER CANALEM
 LINEAM IN ANGVLV M DEDV-
 XIT. Idest funiculū vt alibi interpretati sumus. Vti-
 tur & lib. 4. cap. 4. CVM ANIMADVER-
 TISSET EXTRACTV GOELI. Scribē-
 dum ex tactu. HYDRAVLICAS MA-
 CHINAS PRIMVS INSTITVIT.
 Hoc Plin. tradit dicto loco & Athenæus lib. 4. Dipno-
 sophiston. De Hydraulicis dixi modo & cap. 1. lib. 1.
 AQVARVM EXPRESSIONES A'Y-
 TOMATOYΣ. Vltroneas, spontaneas. Fiunt
 autem machinis sponte sua versatilibus & per se motis.
 τὰ ἐὶ αὐτομάτῳ τῷ ὀρθῷ ἡλικίῳ. Heronis liber legendus
 est. Meminit etiam Angelus Politianus Miscellaneorum
 cap. 97. QVÆ VNA MONITIONE
 COACTA. Facilius est quam vt admoneri debeat,
 mendum subesse, scribendumq; motione non monitione.
 CARDINIBVS EX TORNOMASCVLO ET FOEMINA INTER SE
 COARTATIS. Vt sit masculus qui in alium
 ineat, intretve, fœmina autē quæ masculum recipiat. Su-
 pra cuneos, & metam solidā & cauā appellauit. VTI
 MINVS TYMPANVM QVEMAD-
 MODVM EPISTOMIVM. Epistomia
 sunt quorum manubriorum (Græcis vocantur ἑπὶ ὀφθαλ-
 μῶν,) versatione patefiunt aut obturantur eorum canna-
 nalium nares in quibus collocata sunt. Huiusmodi vti-

mur in capitibus non perennium siphonum, & per ea ex
 malluio, cur enim non ita appellem? in trulleum siue
 scyphum cum Plutarcho nominabis, dum manus in diuer-
 soriis lauantur, aqua aut influit, aut post abluionem
 præcluditur. Georg. Alexandrinus in libro tertio Varro-

ronis de re rustica. cap. 5. dicit esse foramen per
 quod aqua effluit, eo tamen in loco Varro-

nis, rectius meo iudicio legas, epi-

toniis versis, quàm epistoniis,

& hoc epitonium quàm epistonium,

quòd epitonia sint etiã

vertibula episto-

miorum,

quanquam pro-

prie eo nomine verti-

cilla, siue cla-

uiculi

quibus in Citha-

ra intenduntur aut re-

mittuntur fides, significantur.

G V L I E L M I

PHILANDRI CASTILIO

NIIGALLI CIVIS RO. IN LIB.

decimum M. Vitruuii Pol-

lionis de Archite-

ctura, Anno-

tationes.

EX PROOEMIO.

ELORVMQVE INDV-
 CTIONES. Et Siparium ve-
 lum mimicum (ita enim scribendum
 apud Donatum, non minimum) quod
 populo obsistit dum fabularum actus
 mutantur, hic accipere possumus, &

vela quibus flagrantissimo Sole, theatrum, forum etiam,
 quando gladiatoria & debantur spectacula, integri inten-
 diq; apud Plinium, Martialem, Suetoniumq; legimus.

CAP. PRIMVM.

LEXIS COLLIGATIONI-

p BVS. Plexas colligationes dicit implicitas,
 connexas, funibus modo sursum, modo deor-

sum, modo in transversum, traductis vario complexu.

ET ERISMATVM FVLCTVRIS.

Fulcturas erismatum facile intelliget cui non sit incognitum scalarum id genus quo nostri vtuntur legendis ab arbore fructibus, putandis etiam iugatis & copluuiatis vitibus quum non est cui alterius generis scalæ applicentur, hæreant ue. (De his enim mihi sermo est quæ huc atque illuc trãfferri possunt, gestatorias si videtur appellemus.) Fit autem id scalæ genus hoc pacto. Tigilla siue fustes arrectarii duo quotlibet teretibus baculis traiciuntur. (Fortasse nunc non inepte vocentur scandulæ, quòd ipsis ab inferioribus ad superiora ascendatur, Ciceroni verò gradus dicuntur) tertius fustis quòd fibula coniunctus liberam habet versationẽ, vt explicari cû libet, & compliacari possit, diuaticatus præstat vicem erismatis, idest obnitētis fulcri. **ORGANA VNIVS OPE-
RÆ.** Dixit machinas pluribus operibus habere effectus, quare hoc loco scribo opere tertia inflexione. Qui operæ scripserunt ab opera, falsi sunt quod postea sequitur prudenti tactu. **CONNEXVS STAMINIS AD SVBTEGMEN.** Stamen idest flantia in longum fila, radio cum subtegmine, idest trama percurritur, insilium alterna sublatione & depressione, pendentisq; pectinis percussione densatur in telam aut pannum. Id organicis administrationibus fit, quod in textrina libro docebimus cum cæteris eius generis. **SARRACORVM.** Sarracum plaustrî esse genus discas ex Iulio Capitolinio in Antonino philosopho. Tanta, inquit, pestilentia fuit, vt vehiculis cadauera exportata sint, sarracisq;. **FOLLES FABRORVM.** Fabrorum folles quibus in fornacibus & caminis vtuntur excitando igni expressit Virg. Æneid. 8.

Alii ventosis follibus auras Accipiunt redduntq̃.
 Quo in loco sunt qui pro ventosis, taurinis legant, credo,
 quòd ea fabrilia organa, quibus accipitur redditurq̃ spiri-
 tus, taurorum corio constant, atq̃ ita scriptum est lib.
 Georg. 4. CISIA. Cesium vehiculi biroti genus
 Nonio Marcello. Utitur Cicero pro Roscio Amerino.
 Decem inquit horis nocturnis sex & quinquaginta millia
 passuum cisis peruolauit.

CAP. SECVNDVM.

T A CAPITE A FIBVLA
 i CONIUNCTA. Posterior præpositio

à, abundat. Est autem fibula quam Græci π-
 γόνυ vocant, veluti axiculus siue subscudicula, aut cla-
 uiculus, quo traiciuntur tignorum capita, vt duci possint
 quo imæ partes diuaricentur. Fibula etiam in cingulis in-
 telligitur, traiecta enim per annulum pars, fibula re-
 tinetur. Dicitur & fibula vncinellus quo fœminæ poste-
 riorem vestem subnectunt. Fibula item vsui fuit ad repræ-
 mendum coitum. Vnde scribit Cornelius Celsus lib. 7.
 cap. 25. adolescētulos infibulari solitos, interdum vocis,
 interdum valetudinis causa. Eius hanc fuisse rationem,
 cutis quæ super glandem est, extendebatur, notabaturq̃
 vtrinq̃ lateribus atramento, deinde remittebatur, si glans
 à notis libera erat, qua notæ erant, cutis acu filum ducen-
 te transfuebatur, eiusq̃ filii capita inter se deligabantur,
 quotidieq̃ id mouebatur, donec circa foramina cicatriculæ
 fierent, hæc vbi confirmatæ erant, exempto filo fibula ad-
 debatur. Eiusmodi fibulæ mentio est apud Iuuenalem &

Martialem non semel, qui refibulare dixit pro fibulam
soluere lib. Epigram. 9.

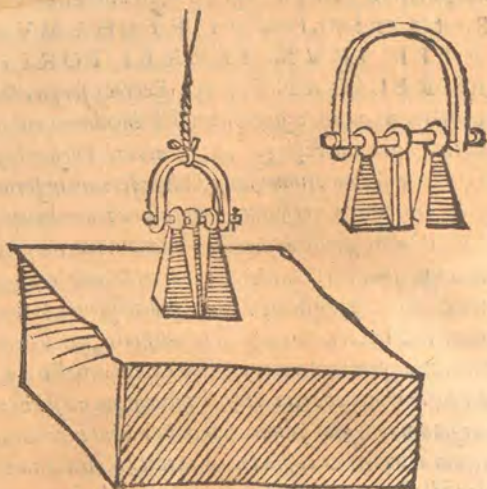
Cuius refibulauit turgidum faber penem.

TIGNA TRIA AD ONERVUM MA-
GNITVDINEM. Ea machina hodie vtuntur
nautæ capram vocantes. **ALLIGATVR IN**
SVMMO TROCHLEA, QVAM ETIAM
NONNVLII RECHAMVM DI-
CVNT. Trochlea siue Trochalia aut rechamum di-
cas tractorii generis est machina cum aereo aut ligneo or-
biculo qui per axiculum versatur traiecto fune ductario.
Vtuntur etiam haurienda è puteis aqua. Quamquam et
ad id tollenone vtuntur, alteram partem prægrauante pon-
dere, vt est apud Sextum Pomp. Fiunt vero trochleæ,
Auctore Isidoro lib. 19. cap. 2. ad similitudinem. O. li-
tera Græcæ octauæ, dicunturq; à trochis idest rotulis.

FIGVNTVR CHELONIA. Chelonia
sunt veluti umbilici aut ansæ quæ adpinguntur, idest af-
figuntur arrectariis, in quas ceu in armillas, coniecti sucu-
larum cardines versantur atq; adeo ipsæ totæ, dicta sunt
Chelonia à similitudine tegumèti testudinis animalis quæ
Χελωνή dicitur, vulgo tortuca et ipsa testa Χελώνιον.
Est autem sucula tractoria machina, idest axis traiectus
vtrinque proxime cardines vectibus duobus, quibus dū cir-
cumagitur vt manubriis, ductario traducto fune per tro-
chleæ si libet orbiculos (fit enim et sine trochleâ) obuol-
uitur, atq; ita subleuantur aut deprimuntur onera. Celo-
nia autè vt id quoq; obiter addam, apud Aristotelem Me-
chanicorum quæstione. 28. sunt machinæ iuxta puteos
ad hauriendam facilius aquam, alteram partem prægra-

uante

uante pondere. Tollenones nisi fallor, vocauit Plinius lib.
 8. cap. 2. & Sext. Póp. ADRFCHAMVM
 AVTEM IMVM FERREI FORFI-
 CES RELIGANTVR. Ferreos forcipes le-
 gerim libentius quam forfices, nam istis incidimus aut tō-
 demus. Calpurnius Æglog. 5. ne sit acuta Forfice læsa
 cutis, illis ad focum vtimur, aut calidum ferrum in fornā-
 cibus & tenemus & versamus, tenaculas à tenendo vocā-
 tes. Ad istorum similitudinem subleuandis oneribus for-
 picibus vsi sunt. Ferreas regulas duas pro clauo confige-
 bant axiculo vt agi possent, idest ad præhensiones & mor-
 sum coire & laxari, imis capitibus vncinatis, quibus pon-
 dus mordicus præhenderetur. Sūma capita armillata fu-
 ne ductario traiciebantur vinciebanturq; qui ad sūculam
 vel ergatam religatus, dum versatione ad eas inuoluitur,
 forcipem astringit & capta onera attollit. Romæ alia est
 subleuādi ponderis ratio. Excavatur in medio lapis quā-
 tum pro vastitate satis est, sed ita vt formæ excisæ os an-
 gustū sit, fundum latius, in latera induntur cuneoli fer-
 rei duo, qua parte latiores sunt, quibus illa compleantur,
 quod aut inter vtrunq; vacui superest, tertio graciliore
 impletur, deinde armillata cuneolorū capita ansā ad C.
 inuersi similitudinem, & ipsa armillata præhenduntur,
 per armillas traicitur axiculus, & subscudicula ferrea,
 siue clauiculo obfirmatur ne effluat, rechami vncō ansa
 præhenditur, aut si trochlea vncum non habet, alligatur
 funis ductarius, & ergata subleuatur onus. Figuram suble-
 uicimus.

CAP. TERTIVM.

TRISPASTOS APPELLA.

ε ΤΥΡ. Trispastos à numero orbicularum
nomen accepit, quod quanto plures adhibentur

orbiculi, pondus quasi in partes concisum distributumque
commodius trahitur, Σπῆζω enim, traho significat.

Eadem figura dicit pauloposti pentaspaston à quinq; orbiculis,
& polyspaston cap. 5. & cap. 16. huius libri à
multitudine. ANTARII FVNES AN-

TELAXI COLLOCENTR. Aliqui con-
dices habent antani, forte scribendum ductarii, sunt au-
tem qui per trochleæ orbiculos traiciuntur. MACHI-
NÆ LONGÆ DISPONANTVR.

mendo

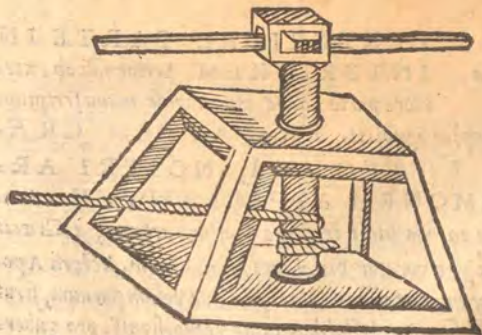
Emendo longe aduerbium. ET CIRCVM FL-
STVCATIONESOLIDENTVR. Fi-
stucare fistuca adigere, figere. Est autem fistuca ligneum
ansatum & capitibus ferratum instrumentum quo pali su-
blicæq; in terram panguntur.

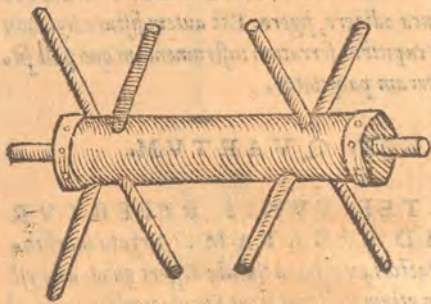
CAP. QVARTVM.

LTER FVNIS REFERTVR

AD ERGATAM. Ergata machina
tractoria vel hoc à Sucula differt quòd axe est
recto. Nam etiam vectibus sicut Sucula versatur, non id
quidem brachiorum ductu, sed obnitentibus & ambi-
bus vectiariis. Itali arganum vocant.

ERGATA.

Q VOD
S I TYM
P ANVM
M AIVS
C O L
L O C A
T VM .

Tympanū
Græci etiā
ἑργαῖον

appellant, est rotæ ambitus magni genus, cuius circumferentia, calcantibus hominibus adfixas pro gradibus regulas, axis fune obuoluitur, atq; ita onera extolluntur aut sublata deprimuntur.

CAP. QVINTVM.

DEXTERIORE PARTE IN
INTERIOREM. Scribendū ab exte-
riore parte, quod Bononiense manuscriptum
exemplar agnoscit. EAM AVTEM GRÆ-
CI ΕΠΑΓΟΝΤΑ, NOSTRI AR-
TEMONEM APPELLANT. Hæc tro-
chlea in machinis tertia, à Latinis artemo, à Græcis
ἐπιπύργον vocatur, Nicolaus Liranus in lib. Actorū Apo-
stolorum, Artemonem interpretatur velum paruum, sicut
Accursius Pandect. lib. 50. de verbo. signif. pro guber-
naculo quod nemo crediderit. Isidorus lib. 19. monuerat

Artemonem

Artemonem velum esse dirigendæ potius nauis causa com-
mendatum, quàm celeritatis. Aliis verò esse velum pla-
cet addititium, idest velum paruum quod maioribus appen-
di & assui solet, à verbo ἀρτομόν, quod Iabolenus Iuris-
consul. lib. 50. Pandect. de verbor. signif. magis addita-
mentum esse, quàm partem nauis, existimauit. Erasmus
& Alciatus ita apud Lucam interpretantur. Ab eius si-
militudine trochleâ, artemonê, dictam esse, Alciatus cre-
didit. Artema verò, idest ἀρτομήα, vt scribunt Ety-
mologus & Varinus Phauorinus, est lorum à quo depen-
det crumena. QVOD MULTIS ORBI-
CULORVM CIRCVITIONIBVS
ET FACILITATEM SVMMAM
PRÆSTAT, ET CELERITATEM.
Orbiculorum multitudine pondera facilius tractari pro-
bat Leo Bapt. sta rei ædificatoriæ lib. 6. cap. 7. lege etiã
Aristotelis Mechanic. quæstionê. 18. VNA AV-
TEM STATVTIO TIGNI, HANC
HABET VTILITATEM, QVOD
ANTE QVANTVM VELIT. Quod
attinet ad vtilitatem huius machinæ, vidimus Romæ in
ædificanda Basilica. D. Petri, subleuandis ingentibus co-
lumnis, magna mole compactam multis tignis & asseribus
trabem ergata surrigi, in ea summa alligatæ erant tro-
chleæ duæ, singulæ singulis fumbus traiectæ, qui ad pro-
xima quatuor alta loca religati, quadrifuriam ipsam di-
stinebant, tantisper dum sublatum polyspasto onus depo-
nendum esset, tum pro laxato retinaculorum altero, sensim
& leuiter inclinabatur compactilis illa trabs & colūnam
deponebat. ALIÆ PLANÆ IN CAR-

342 GVL. PHIL. ANNOT.
CHESIIS VERSATILIBVS COL-
LOCATÆ. *Machinas in versatilibus carchesiis
collocari, idem scribit huius lib. cap. vltimo.*

CAP. SEXTVM.

E MATERIA TRIENTALI.

Idest crassitudinis quatuor pollicum. COM-
PLECTIT, ET COMPEGIT.

Si non vacat menda, vsurpauit verbum com-
plecto *ὀρεγμι λησός*, aliqui verò codices habent com-
plexus est. ET FERREOS CHODACES.

Chodaces, alii Cnodaces, mea sententia melius, scribunt,
sunt ferreæ rotundæ parte exteriori subscudiculæ in ex-
tremis scaporum vel axium capitibus, implumbatæ ada-
ctæ ue, per quas in armillis (eo nomine accipimus ferreos
annulos & veluti vmbilicos in arrectariis, aut transuer-
sariis) scapi aut axes, etiam torni versantur. CVM
TRIENTES A BVVVS DVCEREN-
TVR. Pro trientalibus scapis, dixit trientes.

QVEMADMODVM IN PALESTRIS
CYLINDRI EXÆQVANT AMBV-
LATIONES. *Cylindrus, lapis teres in modum
colinæ, quo aræ aut ambulationes solidatur, & eo æqua-
tur, à volubilitate dictus, nam ΚΥΛΙΝΔΕΩ, voluo signi-
ficat. Metaphoricus vsus est Pythagoras in versibus au-
reis, siquidem eius sunt ac non potius alterius cuiuspiam,
cum dicit mortales cylindris ex aliis in alia ferri, indicās
nūquam consistere.* FVSOS SEXTANTA-
LES. *Fusos vocat de materia sextantales, idest cras-*

fas duos pollices regulas, à rota ad rotam per vniuersum
 ambitū, vt æquo inter se spacio distarent, ductas & adfi-
 xas, quòd vt e fuso muliebri cum trahitur inuolutum
 filū effundi videtur, & vertitur fusus, ita inuolutus cir-
 cum has regulas funis cum traheretur, explicabatur, ex-
 uoluebaturq; & effundebatur, atq; eo pacto versabatur
 machina. **VT AD SOLVENDVM NON
 ESSET.** Vt id perficere non posset quod se facturum
 receperat. Nam is soluisse dicitur qui id fecit quod pro-
 misit, auctore Vlpiano Pandect. lib. 50. de verbo. & re-
 rum signific. & solutionis verbo omnem satisfactionē ac-
 cipiendam ibidem scribit. Et Paulus Iuriscon. Solutionis
 verbum ait ad omnem liberationē pertinere quoquomodo
 factam. Pandect lib. 46. de solutionibus. Porro ad sol-
 uendum non esset dixit, pro soluendo non esset vt alii
 loquuntur.

CAP. SEPTIMUM.

ODIEQVE QVOT MENSI-
BVS. Pro singulis mensibus, ea figura qua
 nos quotannis dicimus. Veteres enim ita loque-
 bantur, eo dicendi genere vsus est lib. 9. cap. 4. eo Cato
 lib. de re rustica cap. 43. & aliquo in loco Varro. Sed &
 Pomponius & Vlpianus Iurisconsulti Pandectarum lib.
 36. quando dies legati vel fideicom. cedat, præter supe-
 rius vsurpant quot diebus. Apuleius verò de asino aureo,
 lib. 11. dixit quot dies, sicut Plautus in Stichus quot ca-
 lendis, Meministis (inquit) quot calendis petere demen-
 sum cibum.

CAP. OCTAVVM.

VORVM MOTVS ET VIR-
 TUTES. Scribendum quarum, idest ra-
 tionum. QVEM GRÆCI ΕΙ-
 ΘΙΑΝ VOCITANT. Scribendum ἑθίαν,
 ita appellat rectum siue porrectum motum. QVOD
 GRÆCI ΥΨΟΜΟΧΛΙΟΝ APPEL-
 LANT. Vectibus idest lingulatis, seu rostratis palis
 ferreis aut ligneis mouendis oneribus utimur, eos Græci
 μοχλία vocāt, vnde ὑπομοχλίον quod vecti subii-
 citur. Illius enim lingua oneri subdita siue rostro (vnde
 rostratum vectem Plinius intelligit lib. 18. cap. 18.)
 & supposito hypomochlio, presso capite, non paruum ad-
 ferri extollendo oneri facultatem senties. Aristot. Me-
 chanic. quæstione 3. hoc probat, ex quo libro videtur Vi-
 truuius quæ hoc capite scribuntur hâuisse, perpetuis ille
 quatuor vocabulis in demonstratione utitur, vectis, hypo-
 mochlii, ponderis, & motoris, semel autem statuit, tanto
 facilius & plus ponderis motorem mouere, quanto ab hy-
 pomochlio distabit magis. ID AVTEM EX
 TRVTINIS QVÆ STATERÆ DI-
 CVNTVR, LICET CONSIDERA-
 RE. Vide quæstionem. 20. Mechanic. Aristot. Tru-
 tinarum autem duo sunt genera. Vnum quod scapo, siue
 iugo in medio lingulato ea lingua, græce ὑγών, lati-
 ne examen dicitur. appensis in capitibus lancibus, aut
 quæ earū vice sint, in ansa versatur (Phocylides in ad-
 monitorio Poemate σαθμών nominat, Aristoteles

Ζυγόν, Latini libram.) ex amen cum summo medio an-
sæ puncto respondet, nec in hanc aut illam partem incli-
natur, fit æquilibrium, siue æquamentū dicas cum Sexto.

Pomp. Id genus bilan-
ces vocant. Alterum
genus est dimidia qua-
si libra, idest ἡμιζυ-
γίον vnus scilicet lan-
cis, aut vnci pro lance.
Aristot. in Mechanic.
Φάλαγγα vocat.
Vitruuius Staterā quod
vocabulum Romani re-
tinerunt. Vulgus no-
strum atq; Hispanum
romanā appellat. Pro-

xime caput scapi vnde lanx dependet aut vnus, ausa est
cum examine, quod scapi superest, punctis aut lineis, si-
ue denticulis est distinctum, singulis certi ponderi. indici-
bus cum per scapum vagans æquipondium illis infederit.
Porro quanto longius ab æquilibrato examine recesserit,
tanto maioris vim ponderis nanciscitur. Appendiculum
autem quod per scapum vagatur, Vitruuius vocat æqui-
pondium. Aristot. in Mechanic. σφαιρωμα. Scapus
sit vectis, puncta in scapo esse pro hypomochlio, sunt qui
interpretantur, nos verò axiculū quo in ansa versatur sca-
pus, intelligimus pondus est quod in lance imponitur, æ-
quipondium autem vicem mouentis obtinet.

ANSAM GVBERNACVLI TENENS. De gubernaculo quæritur apud Aristot. in Mechanic. quæstione. 5. Gubernaculum, vicem vectis gerit, mare, oneris, cardines ubi vertitur gubernaculum, hypomochlii, gubernator, motoris. **QVI OI' AË A GRÆCIS APPELLATUR.** Gubernaculi summa pars, quam ansam Vitruuius nominat, Auctor Iul. Polluce Onomast. lib. 1. cap. 9. οἷ αἷ dicitur, quanquam & ipsum etiam totum gubernaculum eo nomine intelligi possit, vel teste Thoma magistri lib. de dia
 Etionibus

ftionibus Atticis, media pars φθείρ, aut γίζα, aut ὑ-
 πόζωμοα vocatur, extrema pars πέρυγιον, quod
 reliquū est ὠχὺν appellatur. EIVSQUE VELA
 CVM SVNT PER ALTITVDI-
 NEM MEDIAM MALI PENDEN-
 TIA NON POTEST HABERENA-
 VIS CELEREM CVRSVM. Lege quæ-
 stionem. 6. Mechanic. Aristot. Malus sit vectis, mali se-
 des, id est ἐδῶλιον Aristoteli est hypomochlion, Vitru-
 uio ipsius mali calx, nauigium pondus, spiritus qui vela
 tendit est motor. Velorū genera tradit Isidorus lib. ety-
 mologiarum. 19. cap. 3. ista esse, acation, epidromon, do-
 lonē, artemonem, si parū, & nisi mēdosus est codex, meu-
 dicum, nam quod sit non explicat. Acation, velum esse
 ait maximum, & in media naui constitutum, Epidromō,
 secundæ esse magnitudinis, sed ad puppim, Dolonem, mini-
 mum, & ad proram defixum, Artemonem, vt dixi diri-
 gendæ naui potius causa commendatum, quam celerita-
 tis, si parum vnum pedem habens, quo iuuari nauigia so-
 lent in nauigatione, quoties vis venti languescit. CVM
 AVTEM IN SVMMO CACVMINE
 ANTENNÆ SVB DVCTA SVNT,
 Non dubium est quin sit legendum subductæ, vt referatur
 ad antennæ. Cum inquit in summo mali cacumine subdu-
 ctæ sunt antennæ, non vela subducta in cacumine anten-
 næ. Est enim antenna lignum in transversum mali positū
 vnde pendet velum, Græci κροαίων dicunt. Artemido-
 rus lib. 1. de interpretatione somniorum videtur ἰσοκρο-
 αίων appellasse. Valerius Flaccus lib. 1. argonaut. &

Lucanus lib. 8. 5. 10. voce græca Ceruchos vocât quòd
 cornua habeant, ἀκροκεφαλα, autem sunt eius extre-
 mæ partes. A Tertulliano lib. 3. aduersus Marcionem
 cornua vocantur, et Virgil. Æneid. 3. Mali autem, vt id
 addam ex Macrobio Saturnal. 5. pars inferior Pterna,
 pars media Trachelon, pars summa carchesion dicitur,
 quanquam eadem prorsus apud Athenæum scripta sunt
 lib. 11. ex Asclepiade Myrleano. **ET REMI
 CIRCA SCALMOS STROPHIS RE-
 LIGATI.** Scalmus dicitur in naui vbi loris remus
 alligatur. Ipsum autè lorum auctore Polluce lib. 1. cap.
 9. vocatur ἑσπώτις, Vitru. strophas appellat. La-
 tini teste Isidoro lib. 19. cap. 24. struppos. A scalmo
 interscalmiū lib. 1. vocauit spaciū inter scalmos. **EX
 TREMIS PROGREDIENTIBVS
 A CENTRO PARMIS.** Scribendum palmis
 aut palmulis. Appellantur enim palmulæ remi, vt scribit
 Sext. Pomp. ad similitudinem manus humanæ. Centrum
 verò hoc loco accipimus pro scalmo auctoritate Aristote-
 lis Mechanic. quæstione. 4. Nam cum sint remigum tres
 differentiæ tradente Iulio Polluce lib. 1. cap. 9. eorum
 qui in prorana nautant qui προρημοί dicuntur, colloca-
 torum in medio qui μεσσημοί nominantur, Aristoteli με-
 σσημοί, tertiorum qui in puppi existentes ὀπισθημοί
 vocantur, ipse ille Aristot. demonstrat remiges eos qui
 in mediâ naui sunt collocati, maxime eam propellere, ibi
 enim maxime nauem pelli vbi maris plurimum secatur,
 plurimum autem secari vbi plurimum remi à centro, idest
 scalmo intus est, maximam autem remi partem à scalmo

In medio nauis intus esse, cum ipsa in medio amplius sit.
 Remū vectem, scalmum hypomochlion, mare pondus, re-
 migem eum qui vectem mouet, referre vult. Tanto autem
 facilius motorem pondus mouere, quanto ab hypomochlio
 pars vectis magis distabit quam premit, & ante monuerat
 quæstione. 3. & hac repetit, vt iam facile percipiatur,
 quæ sit huiusmodi rerum causa. Remi partes hæ tradun-
 tur à Iulio Polluce lib. 1. Onomast. ἐγχειρίδιον, idest
 manubrium, οὐρῶν pars, media, πῆρᾶ sive τὰ ρ-
 οῦδι κῶπᾶν vltima pars qua veluti in palmam desinit.
**PONDERA CVM FERVNTVR A
 PHALANGARIIS.** Phalangarii sunt baiuli,
 à phalangis teretibus fustibus, quibus onera ponderaq; fe-
 runt transuehunt ue, qui si seni sunt, hexaphori, si quater-
 ni, tetraphori appellantur. Phalanges sive Phalangie Iu-
 lio Polluci lib. 7. sunt fustes quibus suppositis naues ad
 pelagus attrahuntur, aut ad litus subducuntur. Nonio Mar-
 cello dicuntur palangæ, vnde & palangarios ait vocari,
 quos hic Vitruuio esse phalangarios à phalanga interpre-
 tamur, Plato id baiulorū lignum Σκβοφοειον vocat,
 auct. Polluce dicto libro. **PREMVNT EIVS
 COLLVM AD QVEM PROPIVS
 ACCESSERVNT.** Aristot. in Mechanic. hoc
 tradit, quæstione. 29. Phalanga, idest ἐύλον Aristoteli
 vectis vicē obtinet, onus pro hypomochlio est, propinquior
 oneri, fit id quod mouetur, remotior pro motore habetur.
SVBIVGIORVM LORIS. A Catone
 subiugia lora dicuntur cap. 135. lib. de re rustica, qui-
 bus iumentorū colla ad iuga alligantur, Iulio Polluci lib. 1.

Ζυγὸς δὲ σμῶα sunt lora quibus iugum temoni coniungitur,
 ipse autem clauus cui inuoluuntur ἐστὼς dicitur, nam quo
 rotarum axes affirmatur, ἐμ Βολῶς dicitur Eratosthe-
 ni, ἔ ἐπὶ Βολῶς Gorgiæ, si credimus Polluci lib. 1.
 cap. decimo.

CAP NONVM.

T PRIMVM DICAM DE TYM
PANO. Tympanum hoc loco haustorium
 est organon, nam de tympano machina tracto-
 ria dixi supra cap. 4. **AVT CIRCINVM**
FABRICATVR. Deest præpositio ad, aut scri-
 bendum fabricatus. Circinum autem Græci διαβίτην
 dicunt. Aristoph. in nubibus ἡμίψαδ' ὀβέλισκον,
 ἔτα διαβίτην λαβῶν, idest cum obeliscum cur-
 uasset, mox circinum capiens. **IN FVNDENT**
IN CASTELLVM. Castellū hic interpretor
 immissarium siue conceptaculum aquæ tympano organo
 haustivæ, ex quo deriuari possit per canales, aut tubos in
 quæuis loca.

CAP. X.

ADEM RATIONE ETIAM
VERSANTVR HYDRAV-
LÆ. Hydraulas vocat machinas quæ vi a-
 quæ non hominum calcatura versantur. **COLLO-**
CATVM IN CVLTRVM. Alias in cul-
 tro

ero, vt infra cap. 14. **HABENS IN SVMMO CAPITE SVBSCVDEM FERREAM.** *Intelligit quod vulgo appellamus ferrum molendini.* **IMPENDENS INFVNDIBVLVM SVBMINISTRAT MOLIS FRUMENTVM.** *Infundibulum, præterquam quod apud M. Catonem cap. 10. & 11. accipitur pro eo quo in vasa liquores infundimus, & Plin. lib. 24. cap. 5. per quod radice impositæ carbonibus nidor imbibitur, est & in moletrina siue molendino instrumentum, quo machinæ appenso, mobilis & tremulæ lignæ linguæ percussione, ministratur molis frumentum vnde farina fiat. Molæ inferior pars meta, superior catillus dicitur, auctore Paulo Iuriconsulto, Pandect. lib. 33. de fund. instruct. Illud verò non abs re dictum fuerit, molas antiquis fuisse iumentarias aut manuarias, quas Gellius trusatiles lib. 3. vocat vtrasq; Cascelius & Trebatius apud Iabolenum, pandect. dicto capite, esse instrumenti putant, Offilio esse suppellectilis non recte existimante, fuerunt postea etiam aquariæ molæ quarû hic meminit Vitruuius & Palladius lib. 1. cap. 42. qui scribit pistrina, idest moletrinas si aquæ copia est ita debere construi, vt ibi formatiis aquariis molis, sine animalium, vel hominum labore frumenta frangantur.*

CAP. XI.

ST AVTEM ETIAM COCHLEÆ RATIO. *Haustorium organum hoc loco cochlea est. Eiusmodi organum*

vidimus ad specū lacus Trasimeni, qui nunc Perusinus dicitur, acceptæ per Flaminium Consulem ab Hannibale cladis memoria notissimus. Illò verò concesserat Meenas meus allectus recordatione tantæ rei, fuit autem et clades in plantie inter Meuium montem & Gietum iacente, quam Sanguineta riuus ex Meuo monte manans, interfecat, et in Trasimenū cōditur, ille habet ab ortu villam, inſtar oppidi, Tuorum dictam, ab occasu fauces quibus clausus fuerat Flaminius, à meridie Trasimenum, non ita procul locus est vbi castrametatus fuerat Hannibal, quæ valis Romana dicitur, est & Ossaria vicus ab Ossium dicta multitudine, versus Cortonam à Trasimeno tribus passuum millibus distans. Libuit istud nostris lucubrationibus appendicis vice addere, vt vel hinc lumen aliquod & splendor historiæ afferretur. **DIVIDUNTUR CIRCINATIONES EORVM TETRANTIBVS.** In tetrantes & octantes dicuntur diuidi circinationes siue rotundationes cum in partes æquales quatuor, aut octo diuiduntur ductis à centro ad circumferentiam lineis, vt æqualia relinquatur spacia. **AVT DE VITICE SECTA REGVLA.** Id est Amerina salice quæ vulgo agnus castus dicitur. A γυόν autem id est castum à Græcis vocatum esse apud Dioscoridem lib. 1. cap. 120. repperi quod in Thesmophoriis sacris Cereris, castitatem custodientes mulieres, folijs eius sibi cubitus sternebant. Et nos cum in Monte luco Spoletinorum inuenissemus, eius rei periculum facturi nobiscū detulimus. **IYSTAM COCHLEÆ NATVRALEMQVE IMITATIONEM.** Id est tortili & claviculata spirataq;

spirataq; structura cochleæ referunt testam. De torcularis cochleæ dixi lib. 6. cap. 9. TRANSVERSARIA CONFIXA. Quæ tigna ne labentur aut vacillent, retineant. Quæ in significatione vsus est lib. 8. cap. 6. A cardinibus compacta transversaria, cardines enim intelligit imas anconû partes. QVEMADMODVM PYTHAGORICVM TRIGONVM ORTHOGONIVM DESCRIBITVR. De hoc lib. 9. cap. 2. multa Vitruuius scribit. IN EXTREMO LIBRO EIVS FORMA DESCRIPTA EST. Et hæc descriptio cochleæ cum aliis perit. QVA DE MATERIA FIVNT ORGANANA. Scribendum quæ, nam machinæ quæ sequuntur, non ligno solum, sed ære etiam constant. PRÆSTENT VERSATIONIBVS AD INFINITAS UTILITATES. Ad præpositio videtur vacare, quâquâ cuiquam fortasse videbitur positum pro vsq; ad, quasi diceret utilitates ad vsq; infinitas, sed id non placet.

CAP. XII.

RESSIONIBVS COACTÆ.

¶ Lego coactô, ut referatur ad sequentem dictionem, spiritu. VTI MERVLARVM QVÆ MOTV VOCES ÆDVNT AT. QVE ENGIBATA. Merulæ & engibata de genere sunt hydraularum, quorû illis quidem reddebatur voces humanarum imitatrices, & cantus auium efficiunt.

ces, his autem mouebantur icuncule (libenter enim vtor verbo Suetonii) tanquam viuerent. Nostro tempore non spiritu vi aquæ concepto, vt illa, sed fidiculis et neruis occultis sigilla vidimus ambulare, & humana omnia præter sermonem repræsentare. Eas imagunculas Græci vocant neurospasta. IN PRIORE VOLUMINE DE HOROLOGIIS. Lib. 9. qui hunc præcedit cap. 9. fuit de his sermo.

CAP. XIII.

E HYDRAULICIS AVTEM.

¶ Huic organi generi non admodū absimile erat id, quod generis vocabulo organum vocamus, nisi solo spiritu absq; aqua vteremur. Cæterum cum sint organa aut ἢ τὰ τὰ quæ intentione perficiuntur, aut ἐμπνευστὰ quæ spiritu inflantur, in quæ hydraulis referri debeat querit Aristocles apud Athenæum lib. 4. sed in eam sententiam incūbit, vt sit ἐμπνευστὸν quod eius fistulæ flatum ab aqua accipiant, καὶ τετραμμοίαι γὰρ εἰσὶν οἱ αὐλοὶ εἰς τὸ ὕδωρ, καὶ ἀρασομένου τῆ ὕδατος ὑπὸ λυνοσ νεανίσκου, ἐπὶ δὲ δυνουμοίων ἀξινῶν δὲ τῆ ὀργάνου ἐμπνεύονται οἱ αὐλοὶ καὶ ἤχρον ἀπτελοῦσι πρὸ σπῆνῆ. Fistulæ inquit ima parte in aquâ versæ sunt, qua cōmota ab adolescentulo, axinis per organum motis & percurrentibus, spiritu inflantur fistulæ & suauem sonum reddūt.

INFUNDIBVLVM INVERSVM.
Infundibulo in vasa oris angustī liquores infunduntur.

SIN=

SINGVLIS AVTEM CANALIBVS,
 SINGVLA EPISTOMIA SVNT
 INCLVSA MANVBRIIS FER=
 REIS. Quemadmodum salientium siue siphunculo=
 rum ora epistomio coercentur, manubriolorum cum libet
 versatione aqua effluit, ita in musico organo epistomiis
 continetur, aut laxatur spiritus ex arca in canales, vt
 etiam in sine huius capitis. Quo loco qui compressus di=
 citur epistomiorum, & in vetusto codice epitonicorum,
 eum ex alio codice libentius dixerim compressum epito=
 moru, pro manubriis epistomiorum. ALTERIVS
 OBTVRANT FORAMINA. Sequitur
 alterius aperiundo, quare scribendum obturando. Aliqui
 codices habent alternis, idest vicissim, neq; ea scriptura
 caret auctoritate & elegantia.

CAP. XIII.

INT LATÆ PER MEDIAM

s DIAMETRON. Diametros quam
 Latini dimetientem dicunt, est recta linea, si-

guram qua longissime patet ex æquo secans, vnde vñ-
 τὴ διόμετρον apud Basilium ad Athanasium, et apud
 Athanasium lib. de Nicena Synodo pro longissime. AD
 CAPSVM RHEDÆ. Capsum à capiendo di=
 ctæ Rhedæ pars vbi qui vectantur sedent. IN CVL=
 TRO COLLOCATVM. Supra & hoc loco
 significat, in cultro collocari tympanum, quando est in
 latus, siue ad perpendicularum, vt loquitur, & non planum,
 quod loquendi genus retinet Italia. ITA ET SO.

NITV ET NVMERO INDICABIT MILIARIA SPACIA NAVIGATIONIS. Nostri seculi nautæ longe facilius cursus suos dirigunt, & quantum navigationis peractum sit intelligunt, eius beneficio qui non ita multis retro seculis in Campaniæ oppido Amalphis pixidiculam cum calybe et magnete primus fabricatus traditur, cuius indicio ad polos nautæ dirigerentur. Quamquam non desunt qui apud Plautum in Trinummo versoriam pro nō absimili instrumento interpretantur. Illud ante nos monuit Gregorius Gyraldus, & eo prior Blondus Flavius, hoc etiam Hermolaus.

CAP. XV.

IC Vitruuio rursus atrox vulnus inflixit in
 h iuria temporis, aut potius hominum negligentia, vtram enim magis accusem, pendeo animi. Non satis erat præstantissimi auctoris utilissimum opus loco de stellis turpiter diuulsum esse, ac fœdaturum, nisi & ea parte qua de machinis bellicis traditur fœdissime deformatum esset, vt nihil dicam de vitiis quibus totum scatebat. Et ferri quidem poterat illius loci iactura, quod multo melius cœli ratio ex aliis auctoris cognosci possit, eorū vero quæ de machinis traduntur grauis non esse nō potest, quod nulla veterū extent monumenta, vnde quasi via sternatur, & hic nosler auctor adeo maculosus sit & vt ita dicam, carcinomatibus deformis, vt neq; Æsculapius medicus quamlibet a veteribus poetis egregiè laudatus, curare possit. Hæc res me multum torfit, ac diu sollicitum

licitum habuit, omnibus ingenii viribus contendere ex aliquot exemplarium vestigiis emendare, nec quicquam tamen profeci. Sagaciores ingenii alii quod adipisci non potui consequentur. Vt cumque sit, ne quid studiosis quo ad eius fieri posset, deessem, quadam annotavi. **PRI-MVM DE CATAPVLTIS ET SCORPIONIBVS.** Hoc capite & sequentibus duobus, nemo non videt catapultis & Scorpionibus mitti sagittas, Balistis autem iaci lapides. Vegetius de re militari lib. 4. scribit balistis non solum lapides, sed & iacula mitti. Apud Iulium Cæsarem lib. de bello civili. 1. lego catapultis saxa iaci, sicut apud Valerium Maximum lib. 1. filices balistis, & Cicer. lib. 2. Tuscul. quæst. & alios quos refert Nonius. Ammianus Marcellinus scorpionibus quidem lapides, balistis autem mitti sagittas tradit, eius verba ex lib. 23. non pigebit adscribere, ut possit vtriusque descriptio conferri cum Vitruvianis. Prius igitur de balista, deinde de scorpione, Ferrum (inquit de balista loquens) inter axiculos duos compaginatur & vaslum in modum regulæ maioris extantum, cuius ex volumine tereeti, quod in medio ars polita componit, quadratus eminet stylus extensus recto canalis angustissimi meatu cavatus, & hac multiplici chorda nervorum illigatus, eique cochleæ duæ lignæ coniunguntur aptissime, quarum prope unam assidit artifex contemplabilis, & subtiliter apponit in temonis cavamine sagittam ligneam spiculo maiore conglutinatam hocque facto hinc inde validi iuvenes versant agiliter rotabilem flexum. Cum ad extremitatem nervorum acumen venerit summum, percita interno pulsu à balista ex oculis auolat, interdum minio ardore scintilla

lans . Sequitur scorpionis forma . Dolantur axes duo, quernei vel ilicei, curuanturq; mediocriter, vt prominere videantur in gibbas, hiq; in modū ferratoriæ machinæ connectuntur, ex utroq; latere patentius perforati, quas inter cauernas funes colligantur robusti, compagem ne diffiliat continentes . Ab hac medietate restium, ligneus stylus exurgens obliquus & in modū iugalis temonis erectus, ita neruorum modulis implicatur, vt altius tolli possit & inclinari, summitatiq; eius vnci ferrei copulantur, è quibus pendet stupea, vel ferrea funda cui ligno proster nitur ingens cilicium paleis confertum minutis, validis nexibus illigatum & locatum super congestos cespites, vel lateritios aggeres, nam muro saxeo huiusmodi moles imposita, disiectat quicquid inuenerit super, concussionem violenta non pondere . Cum igitur ad concertationem ventum fuerit, lapide rotundo fundæ imposito, quaterni altrinsecus iuuenes repagula quibus incorporati sunt funes explicantes retrorsus stylum penè vncinū inclinant . Itaq; demum sublimis astans magister, claustrum quod totius operis continet vincula, reserat malleo forti perclusum, vnde absolutus icu volucris stylus, & mollitudine offensus cilicii, saxum contorquet quicquid occurrerit collisurum . Et tormentum quidem appellatur ex eo quod omnis explicatio torquetur, Scorpio autem quod aculeum desuper habet erectum, cui etiam Onagri vocabulum indidit ætas nouella, ea re quod asini feri cum venatibus agitantur, ita eminus lapides post terga calcitrando emittunt, vt perforent pectora sequentium, aut perforatis ossibus capita ipsa displodunt . Hactenus Marcellinus nec emendatus satis, nec satis bonus auctor lin-

guæ latinæ, sed libuit ostendere temporum in describendis & componendis rebus discrimen. Sunt apud Ctesibium & Philonem libris de machinis, de his & aliis multa, sed quæ ad emendationem corruptissimi hac potissimum parte nostri Vitruui non admodum iuuerint, ipsis non satis integris & emaculatis auctoribus. SECVRICLAVIS CARDINIBVS. Id est quorum partes extremæ referant securim falcis vinitorie, nostri vocant hirundinis caudam. BRACHII BREUITAS FACIAT PLAGAM VEHEMENTIOREM. Brachiorum in catapultis, scorpionibus, & balistis breuitate missiones iaculationesque multo sunt vehementiores, contra longitudo multam adfert ictui molliem atque remissionem, ut vectium longitudine subleuandæ sarcinæ accedit facilitas, quo sunt breuiore, incommodius tollitur pondus.

CAP. XVI.

LIÆ ENIM VECTIBVS ET
 SVCVLIS, NON NVLLÆ
 POLYSPASTIS, ALIÆ ER-
 GATIS, QVÆDAM ETIAM TYM-
 PANORVM TORQVENTVR RA-
 TIONIBVS. De sicula & traiectis (quibus ve-
 luti manubriis versatur) vectibus, dixi supra cap. 2.
 de polyspastro cap. 3. de ergata & tympano cap. quarto.
 NANQVE FIVNT IN CAPITI-
 BVS FORAMINA, PER QVO-
 RVN SPACIA CONTENDVN.

TVR CAPILLO MAXIME MV-
LIEBRI, VEL NERVO FVNES.

Foraminum in capitulis balistæ magnitudo, per quæ ten-
duntur nerui torti quæ brachia eius continere debent, ex
ponderè lapidis quem mittere debet, sumenda est. In ca-
tapultis autem ex nona sagittæ parte.

CAP. XVII.

VÆ BALISTA DVA PON-
DO SAXVM MITTERE DE-
BENT. Dva & tre pondo nisi iungantur
vitiosa esse scribit Quintilianus lib. 1. sed sine reprehensionem
dici iuncta, idem ex Messala docet. Scribonium ta-
men largum pondo dua dixisse non semel, obseruavi.

QVÆ GRÆCE ΠΕΡΙΤΡΗΤΟΣ
APPELLATUR. ΠΕΡΙΤΡΗΤΟΣ lib. 1. cap. 2.
scripsi esse in balista foramen quod & embater dicatur.
ita enim principio legebamus fauentes Io. Iucundi lectio-
ni, sed postea non displicuit quod in aliquibus codicibus re-
periebamus, embate, pro modulo, mutata interpunctio-
ne. Accessit & auctoritas Claudii Ptolemæi nostri, cuius
ego semper iudicium magnifeci, & sum ingenio mirum in-
modum oblectatu. CAPILLOQVE TOR-
TIS RVDENTIBVS. Capillo maxime mu-
liebri, vt cap. proximo. Non quod ex alia materia fieri
non possint, nam legimus apud Vegetium, Iulium Capito-
linum in vita Maximianorum, Plutarchum lib. de fœno-
re, cum neruorum & funium copia deficeret, vsos fuisse
capillo muliebri.

CAP. XVIII.

SONEC ÆQVALITER SONANT. Non ante præcluduntur in capitulis foramina per quæ tenduntur è neruo capilloq; torti funes, quàm tinnitus reddiderint æquales. Brachiorum enim æquali tensione, fieri & dextra & sinistra parte funium sonitus, necesse est, rectamq; telorum missionem, illa si homotona, idest æqualiter tensa non fuerint, & plagam ipsam, idest missionem non æquã, & funes non æqualiter sonare certum est. Quod & tradidit lib. 1. cap. 1.

CAP. XIX.

ESTAT MIHI DE OPPUGNATORIIIS REBUS. Machinarum aliæ sunt oppugnatoriæ quibus hostes impetimus, de quibus hoc capite, & sequentibus duobus. Aliæ sunt repugnatoriæ, quæ & à defendendo propugnatoriæ dici possunt, his contra aduersariorum machinationes utimur, de quibus capite ultimo. ARIES SIC INVENTVS MEMORATVR ESSE. Plin. lib. 7. cap. 56. Arietis in muralibus machinis inuentionem tribuit Epeo ad Troiam. Quæ ualis attem fuerit intelligi potest ex Iosepho lib. 3. de Iudaico bello. Immensa (inquit) est materia malo nauis assimilis, cuius summa graui ferro solidatum est, Arietis effigie fabricato vnde nomen accepit. Dependet autem fimbrius medius ex trabe alia velut ex trutina palis vndiq;

fula. Retrorsum autem magna virorum multitudine repulsus in fronte prominente ferro mœnia percutit. Vide etiam apud Ammianum lib. vigesimo tertio, & Vegetium lib. 4. Arietis est figura Romæ in arcu Lucii Septimii Seueri in radicibus Capitolii, & cochlide columna Traiani. Eiusmodi scalptam gēma mihi dono dedit Caietana puella & corporis speciosa habitudine, & virginali pudore insignis, Isabella Bonamana, scitula & venustula puella, bellula atque lepidula puella, suauissima & mellitissima puella, subfuscula, sed formosula & delicatula puella, eius sermone & consuetudine dispeream si quid est festiuus, mellitius atque saccaratus. De Ariete scribit Robert. Valturius lib. de re militari decimo. SV-
PRAQVE COMPEGIT ARRE-
CTARIIS ET IUGIS VARAS.

Varæ quantum existimo fiebant solo, idest basi axibus firmissimis compacto, arrectis ab utroque latere applicatis trabibus, & iugis, idest transversis & porrectis tiggillis, aut asseribus supra collocatis, suspensio ad hæc ariete, suppositis tamen rotis, machina tota cratibus creberrime textis corioque crudo & recenti tegebatur, quo essent tutiores, qui ex ea muros pulsarent. Varæ tamen apud Lucanum lib. 4. dicuntur furcæ quibus retia sustinentur. Dispositis (inquit) attollat retia varis.

ID A VTEM QVOD TARDOS CONATVS HABVERAT TESTVDINEM ARIETARIAM APPELLARE COEPIT. Vegetius lib. de re militari quarto, cap. decimo quarto, ad similitudinem varæ testudinis vocabulū sumpsisse scribit, quia sicut illa modo reducit,
modo

modo profert caput, ita machinamentum interdum reducit trabem, interdum exerit, vt fortius cædat. TVRRES AMBVLATORIAS. Turres ambulatoriæ siue mobiles componebantur trabibus & tabulis ædificiis pares quæ non muros solum oppugnatae vrbes sed ipsas turres altitudine superarent, de quibus scribit Vegetius lib. 4. cap. 19. 20. 21. & 22. ET ASCENDENTEM MACHINAM.

Mox vocabitur accessus, græce ἐπιβατήρα. Suspicio fuisse machinam quæ occulto quodam artificio & expeditis machinationibus in sublime cresceret, & in eam altitudinem educeretur, quæ opus erat, tum retinaculis sistebatur. Poterant & tabulata excitari cochleis quo pacto in torculari prælum tollimus atq; deprimimus, nisi interpretari velimus dictum de machina quam Tollenonem Vegetius appellat lib. 4. cap. 23. Ea fit infixa solo altissima trabe, in cuius summitate alia duplo maior transversa constituebatur statera modo, vt capite vno sublato, alterum deprimeretur. In utroq; capite addebatur cratitia machina, aut ex assibus quæ milites aliquot caperet, ita milites alterna capitum sublacione & depressione in muros vrbes immittebantur. ETIAM CORVVM DEMOLITOREM QVEM NON NVLLI GRVEM APPELLANT. Quòd dicat Coruum à nonnullis gruem vocari, venire quis possit in suspicionem, eo vsos esse capiendis aduersariorum machinis transferendisq; in muros, cuiusmodi machina vsum fuisse scribit cap. ultimo Calliam architectum Rhodi, cum accedentem ad mœnia Helepolim correptam translulit in muros, hoc vt credat su-

et quod apud Iulium Pollucem legatur lib. 4. *Ἰγρᾶνον*
 id est gruem in theatro machinam fuisse quæ ex sublimi
 ferebatur ad rapienda corpora, ea usam Auroram cum
 Memnonis rapuit corpus, sed quod demolitorem adiecisset,
 aliud esse suspicatus sum, interea cogitanti se offert
 mihi Polybii locus ex lib. 1. quem ad hunc modum ver-
 tit Nicolaus Perotus (cui nos ex codice Græco Vatica-
 næ Bibliothecæ cum Aldinum mutilum reperissemus,
 versus amplius tres addidimus) Lignea (inquit coruum
 describens) columna proræ inerat longitudinis quatuor
 vlnarum, latitudinis palmorum trium, in eius apice ro-
 tam constituerant, huic præterea tabulæ inhærentes sca-
 las conficiebant, quarum latitudo erat pedes quatuor, lon-
 gitudo sex vlnæ, foramen autem tabulati erat oblongum
 & circumambibat columnam post primas statim scalæ
 duas vlnas, habebat autem veluti septem ad utrumque oblon-
 gum latus genu tenuis altam, in ligni extremo ferrum erat
 instar mallei per acutum, præterea annulus fune alligatus,
 ita ut hæc machina, machinis frumentariis simillima vi-
 deretur. Igitur simul ac nauis hostium aduentabat, la-
 xato fune scalæ demittebantur, ferrum pondere ac vi li-
 gni super hostium nauim delapsum figebatur, si aduer-
 sa proræ erat bini milites per scalas descendebant, duo
 primi præferentes scuta, reliqui latera scutis protecti, si
 verò obliqua erat hostium nauis, in eam ex tota pariter nauis
 defiliebatur. Hactenus Polybius. Quæ verba mire
 faciunt ad rem nostram. Coruorum mentio est apud Quin-
 tum Curtium lib. quarto. CIRCVCITIONEM
 CVBITORVM TERNVM. Hoc est
περὶ Βολῶν, loriculam, septum in circuitu. QVÆ

GRÆCE ΚΡΙΟ ΔΟΚΗ ΔΙCITVR.

Idest arietaria trabs. Δοκῆς enim trabem significat.

CAP. XX.

ARDINIBVS ALIIS IN A-
 LIVM CONCLVSI. Cardines hic
 sunt extremæ capreolorum partes quæ in ca-
 uum induntur, sic cardinatum tignum dicitur capite pro-
 ximo. Idem in postibus, trabibus, transfuersariis, scapis,
 parastratis intelligendum. Ipsum autem cauum, nostri
 mortesium, cardinem autem tenonem dicunt.

CAP. XXI.

VÆ AVTEM TESTVDI-
 NES AD FODIENDVM
 COMPARANTVR ΟΨΥ-
 ΓΕΣ GRÆCE DICVNTVR. Suffos-
 sari turres, aut mœnia vrbis (Cæsar agere cuniculo
 dicit, quos minas vocamus) vtebantur testudine fronte
 triquetra, vt missa tela dum in angulo consistere non pos-
 sunt, per latera laberentur & reuicerentur, in ea machi-
 na comparati erant ad fodiendum homines vnde nomen
 accepit. Nam ὀψύστω fodio significat. EXCI-
 PIAT PLAGAS. Multitudinis numero enun-
 ciandum est excipiant. SINE PERICVLO
 FODIENTES. Addo coniunctionem, vt scriba-
 tur, periculoq;. DE FERRO DVRO RO-

STRVM, ITA VTI NAVES LONGÆ SOLENT HABERE. Rostra nauibus addidit Piseus, auctore Plinio lib. septimo. cap. 56. Ea adpinguntur proræ ferrea aut ex ære. Virg. Æneid. 10. Massicus ærata princeps secat æquora tigrī. Et post. Et campos salis ære secabant. Vnde rostratæ naues quæ Græcis νῆες χαλκίμυβοι δι-
cuntur, rostra enim nauium χαλκίμοιτα ἔμ-
βοι nominantur. HABENTES INTER SE PALMIPEDALIA SPACIA. Palmipedalia dixit pro quinque palmorum à palmo pede quo utitur lib. 5. cap. 6. vnde palmipedalis malleolus Columellæ lib. 3. cap. 19. In cliuosis ubi terra decurrit potest palmipedalis deponi. Varro lib. de re rustica. 2. cap. 4. Limen inferius altum palmipedale, ne porci ex bara cum mater prodit, transilire possint.

Ex totius operis peroratione.

Peroratio erat potius versiculo a fine quinto, ibi. Quas potui, &c. sed maluimus lectori indulgentes receptam Vitruuii sectionem retinere.

VA HELEPOLIM AD MOENIA ACCEDENTEM CORRIPUIT. Helepolis machina ab euertendis urbibus dicta, ἔλπι enim euerto significat. Inter Λιδοβόλωσιν à Diodoro Siculo lib. 20. recensetur. & dicitur

Ædificatur autem hoc modo, vt tradit Ammianus lib. 23. Testudo compaginatur immanis, axibus roborata longissimis ferreisq; clavis aptata, & contegitur coriis bubulis, virgarumq; recenti textura, atq; limo asperguntur eius suprema, vt flammeos detrahet & missiles casus. Conferuntur autem eius frontalibus trifulcæ cuspides præacutæ ponderibus ferreis graues, qualia nobis pectores ostendunt fulmina, vel fictores, vt quicquid petierit aculeis exertis abrumpat. Hanc ita validam molem rotis & funibus regens numerosus intrinsecus miles, languidiori murorum parti viribus admouet concitis, & nisi desuper propugnantium valuerint vires, collisis parietibus additus patefacit ingentes. **INTEREA REX DEMETRIUS QVI PROPTER ANIMI PERTINACIAM POLIORCETES EST APPELLATIVS.** Urbium expugnator, græce πολιορκητής dicitur à πόλις & ὀρκεῖω, idest destruo quo cognomēto est appellatus Demetrius Antigoni Regis filius, vt scribunt Plutarchus in eius vita, & Ammianus lib. 23.

CVIVS ALTITVDO FVERAT PEDVM. CXXV. LATITVDO PEDVM. LX. Hanc Helepolim in vita Demetrii scribit Plutarchus fuisse paribus lateribus quadratam, gradatim ad verticem contractam, eius altitudinem fuisse cubitorum. lxxvi. latitudinem. xlviii. Diodorus autem Siculus Bibliothecæ lib. 20. (quo libro nondum quod sciam in lucem ædito vsi sumus ex Bibliotheca Vaticana) altitudinem ait cubitorum. xc. latitudinem. xlv. vniuersam fuisse tabulatum nouem subrotatam. **ITA EAM**

CILICIIS ET CORIIS CRVDIS CONFIRMAVIT. Præter alios scribit Seruius Georg. 3. ciliciis tegi tabulata turrium, ne iactis facibus ignis possit adhærere. Et Asconius Pedianus libro 3. in actiones Ciceronis in Verrem tradit, Cilicia esse texta de pilis in castrorum usum. PALMARE FACERE. Palmare, foramen à palmo, idest habens diametri palmum vnum. Terebra autem fiunt foramina rotunda, quod intellexit Arnobius lib. 6. aduersus gentes cum ait simulachra terebrarum excavata vertigine. SEMIPEDALE AVTEM, MAIUSNE COGITANDVM QUIDEM. Deest vocula ue, vt scribatur ad hunc modum. Maius ue, ne cogitandum quidem. SAMBV CARVM MACHINAS. Sambucam machinam esse qua vrbes expugnentur, quod vt in organo Sambuca chordæ, sic in machina intenduntur funes, auctor est Sext. Pompeius. Meminit Vegetius lib. 4. cap. 23. Et apud Athenæum Dipnosophiston lib. decimo quarto, pro musico instrumento Euphorion, pro machina autem Biton, Andreas Panormitanus, Polybius lib. 8. et Moschus qui ait Heraclidem Tarentinũ inuenisse. SED IBI MALLEOLIS CONFIXÆ INCENDIO SVNT CONFLAGANTÆ. Malleoli, vt scribit Nonius Marcellus sunt manipuli spartei pice contecti, qui incensi, aut in muros, aut in testudines iaciuntur. Ammianus autem lib. 23. tradit hac specie figurari. Sagitta est caenea inter spiculum et arundinem multifido ferro coagmentata, qua in mulieris coli formam, quoniam nentur lintea stamina, concavatur venter

venter subtiliter & plurifariam patens atq; in alveo ipso
 ignem cum aliquo suscipit alimento, & si emissa lentius
 arcu inualido (ictu enim rapidiore extinguitur) haerit
 vsquam tenaciter cremat quæq; conspersa, acrior excitat
 æstus incendiorum, nec remedio vlllo, quam superiecto pul-
 uere consopitur. Fit eorum mentio apud Vegetium lib. 4.
 cap. 20. Hactenus his nostris æstiuis lucubrationibus
 lucem adferre tenebricoso auctori studuimus, ad cæte-
 ros autem si hinc aliqua perueniat utilitas, non nos impen-
 sæ operæ, collocatarumq; horarum pœnitebit. Multa qui-
 dem consilio prætermisimus non tam ignorata nobis, quam
 contempta aut dilata. Neq; enim hoc tempore sententia
 fuit omnia persequi, sed in aliud, quo liberiore otio per-
 fruemur, reticimus. Alioquin, vt in magna sylua boni ve-
 natoris est indaganter feras (vt inquit Columella) quam
 plurimas capere, nec cuiquam culpæ fuit non omnes cœ-
 pisse, ita nobis satis abundeq; est tam operosi muneris
 quod latinorum primi suscepimus, magnam partem tradi-
 disse, adeoq; non reformidamus argui, vt nobis rem gra-
 tissimam lecturi nostra, (siquis tamen leget) sint factu-
 ri, si qua minus accurate interpretata reprehenderint, vel
 non inuenta monstrauerint. Nos quæ potuimus præstiti-
 mus, ac tam multa castigauimus, vt siquis tantundem fe-
 cerit, pauca admodum defutura videantur, quo minus
 in suum nitorem restituatur hic auctor. Alii fortasse a
 nobis excitati in id incumbent, & nacti quam nos exem-
 plaria castigatiora (nimirum quæ vidimus omnia peruer-
 sionibus & erroribus ad vnum scatent) maculas deter-
 gent, quod sint vitia quæ auxilio veterum librorum tuo

corrigi possint, aut maiore ingenio præditi, eius beneficio,
quod legendum fuit, reponent. Hoc tamen testatum volu-
mus, labores hos nostros, maiores fuisse quam visum
ari speremus.

FINIS.

Hæc Philander commentabatur Romæ. III. Calen.

Augusti. M. D. XLI. Suadente impela-

lenteq; & adiuuante Mecenate suo

GEORGIO ARME-

NIACO Ruthe-

norum Epi-

scopo,

tum regio ad PAV-

LVM. III. PONT.

MAX. Legato.

ERRATA, QVAE VIX

A DILIGENTISSIMIS VI.

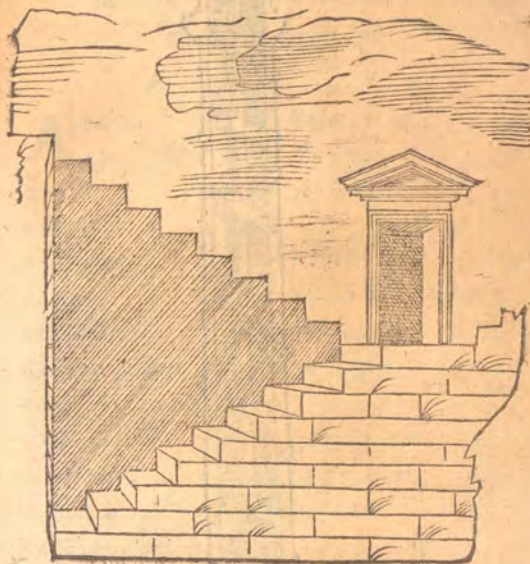
tari possunt in imprimendis auctoriz
ribus, sic corrigito.

Pag.	Lin.	
1	28	appia pro Appia
2	24	. Nam, pro nam
8	19	Exagono pro hexagono
12	10	triglyphi pro triglyphi
16	25	aspientum pro splenium
20	16	Amusium pro Amussium
29	3	tegi pro . Tegi
46	2	tolle subdistinctionem post vocat
55	14	ad vnum pro ad unum
62	26	haec pro hac
72	18	columnationum pro colunationis
74		Coronix Tuscana est inuersa
81	26	Cielus pro Cyclus
105	7	habebunt pro habeant
ibid.	8	habebunt pro certam habeant
115	11	tum vacat
117	1	fixerunt pro finxerunt
ibid.	29	ε Μισοειου pro ε Μισοειου
120	22	vertis pro vertit
137	13	descriminis pro discriminis & existimarit pro existimare
143	18	. Caeli pro, caeli
150		belluas pro beluas
159	7	est pro est
166	13	paras pro parasitus.

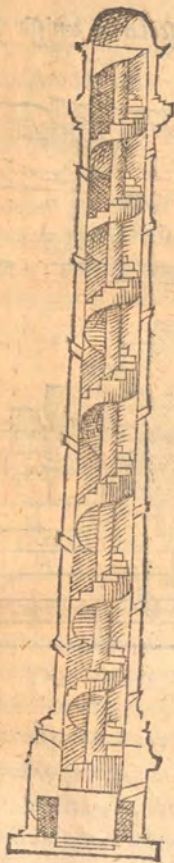
Pag.	Lin.	
176	27	agerum pro aggerum
184	14	nullos pro nonnullos
190	9	etiamsi Platonis pro Platonis tamen
ibid.	10	Idem pro Athen
197	12	Regi pro regis
199	6. &	culeus pro culleus
ibid.	29	præmitur pro premitur
212	13	musuari pro musuarii
ibid.	15	Scutulis pro Scutulis
213	19	περὶ Βολων pro περι Βολων
123	1	περὶ pro πρὸς
249	25	Tectorii pro Tectoriorum
249	19	Cadamusus pro Cadamustus
271	30	ἀναβάσεος pro ἀναβάσεως
275	28	κρηάξιν pro κρηάξιν
276	5	post recte, adde punctum
284	29	ἀγκυδῶν pro ἀγκυῶν
320	14	μονοείδη pro μονοειδή
322	6	septuplici pro sextuplici
324	20	περυγέτης pro περυγετής
326	15	distinctio transferenda ad finem versus
334	8	quotlibet pro quot libet
340	10	χερῶνδον pro χεράων τία)
345	19	post distinctū adde (Aristot. appellat σπῆ)
347	13	mendicum pro mendicum
356	6	pyxidulam pro pyxidulam
357	3	Sagaciores pro Sagacioris
313	5	chernica pro cherniba

Reliqua, si qua erūt, tute ad hūc modū facillime emēdabis.

Ducæ hæ figuræ scalarum omiffæ sunt pagina. 295.
linea. 29.

□ iii

INDEX DICTIONVM

QVÆ IN HIS ANNOTA

tionibus græce leguntur.

Α		Β	
Αγκών	284	Βασιλεῖον	164
Αγκάνθος	284	Βρέπεον	44
ἄγνος	50.352	Βρονταῖον	164
ἄδενθος	264		
ἄιδουσα	201	Γ	
ἄιδρη	11	Γῆσα	52
αἰμώπησις	20	γέρανος	340.364
αἰόλου πύλαι	19	γλήγοι	175
ἄντρο ἀθηναία	145	γέμιμα	236
ἀκροκέραια	347	γερμῆ	55
ἄλβουλα	262	γερμικῆ	1
ἄλμοῦ γο	52	γερμικῆ	1
ἀμείκτες	320	γέρφα	1
ἀνδρίας	44		
ἄξων	114	Δ	
ἀπεσδόνουσα	322	Δειλός	260
ἀρτάω	341	δέλτωτον	324
ἀρτημο.	341	δένω	174
ἄφαιτος	266	δὲ κρίτης	350
αὐλή	186.201	διάστυρα	203
κὺχλι	347	διάτομος	320
		δίχυλον	174
		διχυλόνιζεν	186

I N D E X

διζωθ	49	ἐπίβαθρα	363
διζωθ	50	ἐπίβολος	350
δικαστήριον ἀρῶν-		ἐρμηδὸν	326
τος	166	ἔσωρ	350
δικτυωτά	40	δύδργες	149
δῆμοιρθ	8	δύθεια	344
διοπήδω	284		Z
διχότομος	320	Zόγιοι	348
δοκός	365	ζυγόδεσμα	350
δῶρον	33	ζυγόν	345
	E	ζύλον	349
Εγχειδία	24		H
ἐγχειρίδιον	349	Ημζυγίον	345
ἔδωλιον	349	ἠχῆα	30
εἶδωλον	44	ἠχέπια	60
εἴκωλον	44		
ἐλίωτω	117		Θ
ἔλω	366	Θαλάμιοι	348
ἐμβολοι	366	δεξιόδιον	166.229
ἐμβολθ	350	δεολογιον	164
ἐμπυδισον ὄργα-		δέρω	314
νολς	354	δῆρα	20
ἐμπύρεον	322	θρανῆται	348
οἰτόνασι	325	δύρα	136
οἷτατον ὄργανον	354	δύραε	136
ἐπάρων	340	δυσίδες	136

I N D E X

	I	λιθόβολοι μηχα-	
Ισοκέραια	347	ναί	364
	K	λοχίον	165
Κακιζόπεχνος	114	λοζωγραφίφοι	184
κάνων	222.344	λουτρός	257
κατὰ διάμετρον	355		M
κατακεκωμένη	36	Μέταξα	221
κεραία	347	μύω	329
κερυνοσκοπεῖον	164	μυσοειδής	320
κηρογραφία	121	μυσοπάρητοι νῆες	
κίαν	202.204		313
κλίρω	6	μύλος	196.313
κωλός	314	μονόροσ	49
κωλονόσσον	44	μονόζωσ	50
κονιάτα	216	μούτλα	119
κονίς	174	μοχλία	344
κόραξ	276	μυρεψικός κιάλα-	
κόραξις χόρα	275	μος	271
κορόν	276		N
κόσμος	314	Νέσ	258
κόσμου ὄμμα	317	νῶσ	258
κρησοδίκη	365		π
κυλινδέω	342	Ξανθός	276
	Δ	ξόανον	44
Δειότης	32		O
Διγστικός	278	Οΐαξ	346

INDEX

οἶκος αἴθρου	164	πρόνη	335
οἶκος κρίκλινθ', πεν-		πιτύσματα	217
τάκλιнос, ενεάκλι		πολέω	315
νθ', δεκάκλινθ',		πόλις	367
πεισκαδεκάκλι -		πολιορκητής	367
νθ'	189	πόλι	314, 315
οὐζω	181	προκύλιον	201
οὐρέω	367	πρόδρομος	201
ἱρύστω	365	πρόδρομος οἶνθ'	268
οὐράκος	349	πρὸς ὀρδοίς	329
ὀρχέομαι	163	πρόδροπος οἶνθ'	268
ὄσρακον	245	προτρυγῆτης	324
ὄσρεα	245	πῆδρά	61, 349
ὄσρεια	245	πῆδρύμιον	347
ὀμιόεχθ'	325	πῆδρώματα	61
		πῆύσματα	217
Π		πυλῆσις	201
Παλαίσθ'	60, 214		
πανσέληνθ'	320	Ρ	
πῆραπηνύω	328	ρίζα	347
πῆρασάδες	61, 135	ῥύτι	175
πῆρίακτοι	164	Σ	
πῆριβολθ'	213, 364	σίκομα	297
πῆρικύων	202	σῆκωμα ποιῆν	297
πῆσεροφοφείον	222	σιθοφογίον	349
πῆρισθ'	202	σκιάδια	226
πῆρίτητος	11, 360	σκιαθῆρας	20

INDEX

σκιόδηρα	20	τηξίπεχνος	114
σκήροι	231	τροπαί δευναί	321
σπίλω	338	τροπαί χειμδριναί	321
σπαρΐα	345	τροπώπηρ	348
σπιθαμή	60.214	Υ	
σπιθαμαῖς κων-		Υ' πδρ. θύρον	137
λός	60	υπογίσα	52
σαθμή	222	υπόζωμα	347
σαθμοί	135	υπομόλιον	344
σαθμός	344	Φ	
σελίσματα	175	φάλαγγξ	345
σεφανή	213	φθέρ	347
σήλαι	204	φλόδοι	249
σπά	202	φραγμοί μονόλι-	
σπόδιγος	331	δοι	268
σύλοι	61	Χ	
σύλθ	202.204	χαλκίμβολοι	
σφαίρωμα	345	νίες	366
σχήματα	23	χαλκίματα	366
σχίνθ	272	χειροτόνητον	313
σχίνθ ηδύωσθ	272	χελώνη	336
σχίνου αἶθθ	272	χελώνιον	336
	Τ	τριβάδες	264
Τχρσοί κώπαρ	349	Ω	
τεράξοθ	49	ωδῆ	166
τεράζωθ	50	ωχρα	232

INDEX EO- RVM QVAE HABEN-

TVR IN ANNOTA-

tionibus in Vitruuium

copiosissimus.

A	& Marti	22
A Baci Corinthi quanta	Ædium quinq; species	64
latitudo	115 Ægyptii pictura et sculpt.	
Abacus	225 pro literis utebatur	1
Abietes infernales & super	Æolipylæ	19
nales	53 Æquamentum	345
Acanthus	113 Æquilibrium	345
Acation	347 Æquinoctia	321
Accessus siue ascendens ma-	Æquipondium 297.345	
china	363 Aeris habenda ratio	18
Accumbendi mos	188 Ærugo quò fiat	243.278
Acetabulum	199 Æsculapii templum	62
Aceti natura	278 Æsculini asses quernis non	
Acroteria	107 admiscendi	210
Actus	289 Æstuaria	291
Acumen soni vnde	153 Æther	314
Adorantes ad orientem cõ-	Agnus castus	50.352
uertit	135 Albarium opus	238
Ædis prius forma rotun-	Albula quæ & tybris	262
da	143 Albulae aquæ	252
Ædes extra muros ædifica	Alexandriæ architecti	27
bantur Veneri Vulcano	Alexad. bibliotheca	207

INDEX

Alga	29	A tenna	347
Alnus æterno ad fundamē-		A tepagmenta	135.142
ta	95	A iterides	206
Alnus palationibus vti =		Antithalamus	201
lis	50	Anxuris fons	276
Alueolatus	168	Apodyterium	174
Ambitus Stellarum primæ		Apophygis	69.141
magnitudinis & reliqua		Apophygis vnde ducta ra =	
rum	322	tio	116
Amerina salix	352	Apothecæ	197
Amphiprostylus ædes	62	Apothefis	69.116
Amphithalamus	201	Apotome	153
Amphitheatrum	150	Apoxiomenos	174
Amphora	199	Aqua fontanalis	261
Amusseatum opus	208	Aqua pluua saluberrima	255
Amussis	222	Aqua rerum principii	310
Amussium	20	248.	
Anaglyphicum opus	225	Aquæ utilitates	250
Anatona	6	Aquarum culpa in Troæ	
Ancones	109.284	ne pedes vitiatur	264
Andrones	201.203	Aquam librare	284
Andronis	202	Aquam exprimere	289
Angiportus	21	Aquæ tales quales terræ	
Amatroløgetus	8	per quas fluunt	283
Anima scalarum siue anten-		Aquarum qualitas ex loco =	
na	297	rum natura	261
Annulare	248	Aquæ ductus lateritii Ro =	
Antani siue antarii fu =		mæ. xiiii.	285
nes	338	Aquæ inueniendæ multiplex	
Antæ	62.135		

I N D E X

ratio	252	Armillæ	342
Aquam limosam sale cor-		Arrihimus	8
rigi	291	Arsenici genera tria	215
Aquam esse sphericâ	285	Ar emâ	341
Aque nouæ quomodo pro-		Artemo	340 347
bentur	283	Arundo	271
Arabiam solam thus mitte-		Asarota	194
re	272	Ascia	217
Aræostylos ædes	64	Aspalathon	266
Archefilai proplastica	10	Aspectus aduersus	318
Architectus modulum prius		Aspectuum figura	318
struat e ligno	16	Aspectus planetarum qua-	
Architam duo media pro-		tuor	318
portionalia per hemicy-		Asperitas	68
lindros inuenisse	300	Asphaltites	266
Architecti officium	1	Asplenium	16
Arcturus	324	Asseres	118
Arcus obnitentes	206	Asses	116
Arcus cœlestis, idest Iris		Assis	60
causa	319	Assis vncialis	60
Ardea	263	Assulæ	231
Ardeæ fontes gelidi odore		Astabora	258
sulphureo	263	Astapus	258
Ardoxia lapis	30	Asiasoba	259
Arenæ genera tria	34	Astrologi tribus figuris vti	
Arena fossitæ gña	34	tur	8
Arganum	339	Astrum a stella quid dif-	
Argenti vini genera	236	fert	323
Aries	361	Astusapes	259
Armenius lapis	230	Asiy	264

INDEX

Athletæ	292	Balnei partes quatuor	257
Athos mons in Alexandri effigiem	27	Balthasar Senensis guttas mutilus subiecit	112
Atlas	203.258	Balustrizæ	66
Atramentum librariû	240	Barica ædes	66
Atramentum tectoriû	240	Barycephala ædes	66
Atrium	186	Basis nomine quid signifi= cetur	112
Atrio Græci non vsi	186	Basis Tuscana	65.73
Atticæ columnæ	100	Basis Dorica	77
Atticurges	69.35	Basis Ionica	84
Auripigmētum	234	Basis Corinthia	88
Aurum quomodo ex detri= ta veste et inauratis me= tallis colligi possit	237	Basis cōposita eadem quæ Corinthia	91
Austrina signa	326	Bassamentum	94
Axes	118	Baurach	242
B		Bes	59
B Babylonis muri	19.	Besalterum	59
266.		Bessalis proportio	4
Baccæ cum verticillis filo insulæ	86	Bilances	345
Baleares insulæ	282	Bitumen	267
Balista	357	Bituminis tenacitas	267
Balistarum brachia homo= tona	361	Borax	230
Balistas multifariam tor= queri	5	Brachiorum breuitas, cata= pularum ictus facit ve= hementiores	359
Balneæ	171	Bramates mutilos super tri glyphos collocavit	112
		Brancha Vrsina	113
		Bruma	321

INDEX

C		Capita leonina	110
C Eruleum	241	Capitulum Ionicum pului-	12
Cæcilie Metel. sepul.	1945	natum	79
Cemētitiū parietes	19	Capitulum Tuscanum	77
Cæmentum	282	Capitulum Doricum	80
Calafāstri	114	Capitulum Ionicum	86
Calathi pro capitulis	216	Capitulum Corinthiū	91
Calcem fascia dolari	60	Capitulum cōpositum	Captiuorum senum simula-
Calchus	217	ebra	5
Calcis lacus	35	Capra machina	336
Calcis materia	171. 256	Capreoli	117. 118
Caldaria	286	Capsum	355
Calix	286	Caput aquæ	251
Callimachus artifex i scal-	pendo marmore nobi-	Carbunculus	37. 253
lis	114	Carcerum duo genera	149
Calor motū excitat	182	Carbesium	342. 348
Calx quæ probetur	216	Cardinatum tignum & fi-	365
Camera vnde dictæ	217	milia	339. 353
Camerarum genera	217	Cardines	364
Camerarum cælum	7	Cardines qui tenones	Cardo masculus & femi-
Cameræ curuantur	217	na	331
Canobus	327	Caryatidis figura cum Ca-	4
Canobum in Græcia nō vi-	327	pitulo Dorico	4
deri	251	Caryatidū variæ figuræ	4
Canopi simulachrum	118	Caryatides ad onera susti-	4
Canterii	118	nenda	4
Canterius equus	119	Caryatides vnde dictæ	4
Canteriatæ vites	360	Castellū aquarū	286. 350
Capillus muliebris		Castra	

INDEX

ni & Antonini	296	Conformatio	102
Columnæ medianæ	63	Congius	199
Columnæ Corinthiæ quomodo striantur	133	Conisterium	174
Colūnæ Doricæ minus contrahuntur q̄s Ionicæ	128	Contractura colūnarum	69
Colūnæ quid propriæ	116	Contrafortia	206
118		Conuiuiarum numerus varius	189
Columnæ Ionicæ puluina-tæ	12	Coracinus color, & piscis	276
Columnæ eo minus contrahendæ quo altiores	70	Coriceum	174
Columnarium	289	Corinthii ḡnis partes	89
Columnarum marmorearū a ligneis sūpta ratio	116	Corinthium æs	284
Columnarum altitudinē ex tertia delubri parte constare	141	Corium	33.224
Columnas arborum naturā imitari	71.148	Cornua antennarum	348
Columnationis quinque genera	72	Corollæ triumphales	113
Compactiles trabes	141	Coronæ	45.149
Compluuium	138	Coronarium opus	149.
Compluuiatæ vites	119	231.297	
Cōpositi generis partes	92	Coronix	75
Conchæ	121	Coronix Tuscana	74
Conchylium	243	Coronix Dorica	75
Conductor	7	Coronix Ionica	80
Conferta ædes	65	Coronix Corinthia eadem quæ Ionica	86
		Coronix composita	90
		corpora calore debilitari	14
		Corsa	133
		Corui	45.21
		Coruus demolitor	363
		Cothona	276

INDEX

Cothones	176	Cymatium	237
Couriceum	174	D	
Crassitudo columnæ	100	D Ecastylos	68
Crassitudo spiræ	100	Decuria	211
Crathis	275	Decussare	21
Craticii parietes	46. 225	Degernsæ Bauariæ fontē	
Crepidines	138	oleum habere	265
Creta felinusia	247	Deliciæ	186
Crocodili natura	259	Deliciares tegulæ	186
Crocum horret	Crocodi-	Deliciatum tectum	186
lus	260	Deliquiæ	186
Crocus	260	Delumbata lacunaria	195
Cryptæ	197	Denarium aureum aut argē	
Cryptoporticus	170	teum fuisse	61
Cubilia	41	Denarius numerus	59
Cubus	46	Dentes	80
Cubum duplicare	298	Denticuli in corona dori =	
Culleare vas	199	ca	11
Culleus	199	Denticuli non constituendi	
Culmen	118	sub mutilis	122
Cuniculi	365	Denticulus	80
Cutiliæ aquæ	264	Designatio	1
Cyanos	241	Despumare cote	227
Cyathus	199	Dextra cœli pars	315
Cyclicus	2	Diachysma	153
Cyclus	81	Diaglyphicum opus	225
Cydnus	265	Dichas	32
Cydnus podagris mede =		Diagramma	153
sur	265	Diametros	855
Cylindrus	342	Diastemata	8

INDEX

Diastematica vox	154	statem, artificii auctoritate	
Diastylus ædes	64	præbere	55
Diastylum opus	127	Dolo	347
Diatonos siue diatoros lapidis	47	Domus fœneratorum & pupillariorum quales	12
Diatonus	154	Donicum pro donec	1040
Diaulos	174	177.318.	
Dichalcus	60	Doricæ columnæ. xx. angulos habent, vel. xx. strigibus excavantur	131
Dietyotheton	40	Dorici generis partes	78
Diesis	153	Doron	33
Digitus pectinati àplexi	18	Dorus a quo dores dicti	112
Digitus	27.172	Drachma	60
Dii delicati	123	Druydæ	249
Dii delicatis ædes corinthiæ structuræ dicatae	123	Dua pondo	360
Dii fortes	123	Ductarii funes	338
Dii fortibus doricæ structuræ ædes dicatae	123	Dupondium	172
Dii in scenam ex sublimi veniebant	164	Dyodoron	32
Dii medii	123	Dyris mons	258
Dii mediis dicatae ædes Ionicæ structuræ	123	E	
Dinocrates	28	Echea	159
Dioptra	284	Elegans structura	65
Dipteros ædes	61	Elementa	15
Dispansa ædes	65	Eleodeusium	174
Displuviata tecta	185	Eleobesium	174
Duuitias & officinæ vetustas		Ellychnium	254
		Embater	30
		Embates	11
		Emplastrum	16

INDEX

Emplecton	42	Eurhythmus	8
Emporia	176	Eurhythmia	185
Encarpus	113	Eustylos	64
Encaustice	121	Euthygrammus	2
Encyclios	180	Examen	344
Encyclopædia	180	Exampeus fons	268
Engibata	353	Excernere	351
Ephæbeum	174	Exgruminare	29
Ephesiæ Dianæ templum		Exhedra	194
cedrinis trabibus tectū s	1	Expressiões eminentes	135
Epibatæ	44	F	
Epidromos	347	Falernus ager	270
Episcenos	230	Falernum vinum	270
Epistomia	231	Farnus	210
Epistylium siue trabs	74	Fauis in pavementis	212
Epistylium tuscanum	74	Fauis sex anguli	212
Epistylium Doricum	76	Fauni templum	62, 64
Epistylium Ionicum	79	Fauonii ortus	47
Epistylium Corinthium	86	Femora	74
Epistylium compositū	91	Fenestræ in angulis ædifici-	
Epitonium	232	ciorū non tolerandæ	121
Equilia	200	Ferrū ne rubigo vitiet	220
Eretria creta	247	Festones	113
Ergata	389	Fibula	18, 335
Erismae	205	Fibulata colligatio	18
Erismata	334	Filex	211
Eurhythmus	8	Fistuca	95, 339
Erythrodanus	246	Fistucatio	94, 210
Euerganeæ trabes	149	Fluuiata abies	4
Euripi	229	Fœminæ sedebant non acc-	

INDEX

estimabant	191	Genealogia	128
Folles fabrorum	334	Genealogi	128
Fons circa Tempe	æ s &	Geniculus	289
ferrum rodens	277	Geographia	258
Fores	136	Germanorum comæ	fla-
Forfices	337	ue	181
Formacei parietes	46	Gestatorix scalæ	334
Fornicari	50.204	Ghirlandæ	113
Forpices	337	Gingiber	273
Fortunæ templum	62	Giroilli	20
Fraces	215	Glandulæ	264
Freggia	12	Glarea	252
Frigus torporē inducit	182	Glastum	241
Frontatus lapis	42	Gnoma	20
Fructuaria pars villæ	198	Gnomon	20.223
Fuligo	240	Gnomonice	12
Fulminum figuræ	131	Gradibus interiectæ refra-	
Fundamentum	96	ctiones	96
Fundula	21	Gradus adferre maiestati	
Funes balistarum è capillo		templis	66
muliebri fieri	360	Gradus duos peripterò adē	
Fusi	342	Tuscanam habere	143
Fusterna	49	Gradus ipares in tēplis	93
		Gradus quot continui collo-	
		candi	99
G		Graduum retractio	98
Alieni Imper. porticus	167	Gradus scalarum gestato-	
Gentes eas habere acutiore		riarum dici scādulas	334
vocem quæ breuiorem ha-		graduū crassitudo	96.397
bent poli eleuationē	181	Gramma	235
Genethliaci	328		

INDEX

Grānaria	14.200	Hemitonium maius & mi-	
Graphis	1	nus	153
Graphicotera delecta =		Herpacantha	117
tio	134	Heterorithmus	8
Gravitas soni unde	153	Hexagonus aspectus plane	
Grotescæ picturæ gñs	228	tarij siue sextilis. 9.3	18
Grumosus lapis Romæ qui		Hexedra	173
spromus dicitur	38	Hierapolis fontem habet cu-	
Grumus	29	ius aqua in tophum dura =	
Grus machina	364	tur	267
Guadum	241	Himera	265
Gubernaculum	346	Hippodromus Bassiani	1
Gubernaculi partes	347	Hippopotamus	260
Gula recta	163	Hirundinis cauda	359
Gula inuersa	99.163	Homines fenestrata pectore =	
Guttarum duo genera	127	ra habere oportuisse	54
Gymnosophistæ	249	Homini iusta statura	56
Gynæconitis	202	Homini magnitudo	59
Gynæcium	202	Homotona	6
Gynæciarii	202	Honoris & virtutis ædes a	
Gypsum	222	C. Mutio	63.209
H		Honoris templum nemo in-	
H Armonia in aspecti-		grediebatur, nisi prius per	
bus planetarum	9	virtutis templum transi-	
Helepolis	366	uisset	209
Helices	87	Horam Egyptii quomodo	
Hemicylindri figura	305	significabant	261
Hemina	199	Horizon	181
Hemisphærium	173	Horoscopa	328
Hemisphærii figura	219	Hyalostrotum opus	140

INDEX

Hydrargyrum	236	Incerniculum	36
Hydraulæ	350	In cultro stare	355
Hydraulicæ machinæ ad quid	6	Incumbæ	205
Hydraulicas primus insti- tuit Ctesibius	331	Indiam fontes habere quo- rû aquavt oleû ardet	265
Hypanis	268	Indicum	239, 240
Hypæthrum templum Io- ui	62	Inducere	225
Hypæthria ante vestibula templorum	11	Infantium putorum statu- ra	56
Hyperthyrides	138	Inferis diis in effosa terra sacrificari	135
Hyperthyrum	135	Infundibulum	351, 354
Hypocaustis	171	In re ædificatoria primum iudicare quid deceat	183
Hypocaustum	171	Infilia	334
Hypogea	204	Insula	21
Hypogææ abulationes	170	Insula vrbium	21
Hypothyrum	136	Intercolumnium	126
Hypotrachelium	69	Interpensiva	185
Hysginum	246	Intersealmium	348
I		Interstylobatium	169
I Chneumon	259	Intestinum opus	231
I chnographia	10	Intrita	216
Icunculæ	354	Iocinora animalium illesa salubritatē loci arguūt	15
Imbrices	30, 40	Ion	112
Immissarium	286	Ionici generis partes	85
Impages	139	Ioppe	267
Impluvium	188	Iouis templum sub dio	64
Impostæ	205	Ips vermiculus	179
Incernere	35		

INDEX

Iris	319	Laquearia versatilia	126
Isatis	241	Laqueatae conationes	129
Isodomum	41	Larix non ardet nec carbonem reddit	52
Isthmia	292	Larmerii	49
Italicum genus mixtum	90	Laser	274
Itali foro oblongo vsi	147	Laseratus	274
Iugata vineæ	28	Laserpitium	274
Iugerum	289	Latastris tecta tegi	30
Iugum militare	28	Lateres ad solem sicca-	
Iugumenta	28	ri	32
Iugumentare	28	Lateres quando ducendi	32
Iuncus odoratus	272	Laterna	144
Iupiter Pompeianus	67	Laterum tria genera	32, 39
Ix vermiculus	179	Latomi	38
		Latomiæ	38
L		Lauandi publice hora	171
L Aconicum	239, 257	Lazuli lapis	241
Lacotomus	229	Lazurion	241
Lac cyrenaicum	274	Lecti accubitorii	355
Lac syriacum	274	Lecti triclinares	355
Lacuna aquæ	238	Lectorum in cœnis vsus	190
Lacunaria	217	Lecythus	174
Lacus	223, 287	Leones	287, 275
Læua cœli pars	315	Leucophæus	275
Lama	238	Libella	3, 228
Lamella	238	Libra	223, 345
Lamina	238	Librare aquam	284
Lapicædinæ	38	Lichas	32
Lapides quando eximendi, & inferendi tecto	40	Lienis cura	86

I N D E X

Lienosi	16	Lyncestis	278
Limen	200	Lysis	99.163
Linearum multiplex ratio		M	
tio	2	MAceria	46
Linea pro funiculo	152.	MMachinae oppugnato-	
200.331		riae	361
Lineae rectae ad regulam referuntur	2	Machinae repugnato-	
Lineationem ad architecturam pertinere	1	riae	361
Locator	7	Magi	249
Loci et aeris habenda ratio	13	Magnae Statuae	43
Locum quomodo antiqui probabant si esset salubris nec ne	15	Magudaris	274
Locus cladis Rom. ad Trajimenum lacum	352	Mali partes	348
Locus Virgil. Aeneid. vi.	2	Malleoli	368
Lozeum	165	Malluuium	232
Lorica	46.213	Malta	270
Loricula	213	Malus	348
Lunam a Sole mutuari lumen	320	Mamertini	270
Lunam silere	320	Manacus circulus	329
Lunae ortus	320	Margaritas aceto dissolui	278
Lunulatae camerae	217	Mariana cella	63.209
Lustrum	238	Marmoratum opus	216
Lutea herba	247	Marmorei parietes	46
Lydius lapis	270	Marti aedes extra urbem construenda	26
		Maspetos	274
		Mataxa	221
		Materiatura	119
		Materies quae caedenda	46
		Mathematici	327

INDEX

Matta	221	ptæ	76
Mauros mapalia scirpis te- gere	30	Midas vermiculus	179
Maurusii qui Mauri	258	Milo crotoniates	293
Mausolei frôtes a.iiii. scul- ptoribus cœlatæ	208	Mineruæ tēplum ad acrom- polim	144
Mausolei mensura	208	Miniculator	313
Maximæ flatuæ	43	Minium	235.237.
Maçaca	267	239.313	
Medianæ columnæ	63	Minutiaria	119
Megalographia	227	Mitylene	269
Melas	274	Mixta vox	154
Melinum	234	Modigliones	45.90
Melita	270	Modulationū genera	154
Mello	347	Modulus	129
Mendicum velum	351	Modulus acceptorius	286
Meniana	45.147	Modulus æneus in castello erogatorius	286
Mensæ	290	Molæ aquariæ	351
Mensas toties mutari quo- ties fercula	188	Molæ iumentariæ	351
Merones	178	Molæ m. nuariæ	351
Merulæ	353	Molæ trusatiles	351
Mesolabii figura	113	Molendini ferrum	351
Mesolabium	305	Monopteros	61.143
Meta	29.351	Monotriglyphum	129
Meta molæ	351	Mortarium	177.
Meta solida & caua	331	214.201	
Metaxarii	221	Mortesia	41.365
Metopæ	76	Mosaicum	208
Metopæ aut puræ aut scal- tæ		Mulieres ad pariendum na- tæ	48

INDEX

Mundus	311	Norma	223, 294
Mundum esse animal	314	Norma angulos exigens	
Muri oppidorum sinuosi	17	mus	294
Muscaria	226	Numerus perfectus	59
Muscarii clavi	226	Nucleus	211
Musicas syllabas vt, re, mi, fa, sol, la, quis iuenit	155	O	
Musiuarii	208	Oculus	60
Musium opus	208	Ochra	232
Mutili	90	Octastylus	64, 67
Mutilos in fastigiorum fron- tibus fieri non debere	123	Oculorum sensum saepe fal- li	154
Mylasa	43	Odeum	166
Myrrha	273	Oeci conuiuiorum virilium locus	194
N		Oecos asarotos	194
Nares	226	Officinatus	206
Nationes meridianae imbecilliores sed perspicua- ciores	182	Oleum cedrinum materiam a tineâ defendit	51
Naualia	176	Olympia	292
Nauium prorae minio, aut rubrica pictae	313	Omne quod sub picturâ ca- dit, regulae & circum bene- ficio fieri	184
Nebulae unde creetur	256	Opa	76
Nemea	292	Ophiucus	325
Nerui siue Neurici	264	Oppilare	205
Neurosparia	354	Oppilatio	205
Nichu	7	Optice	3
Nili caput	259	Opus arenatum	216
Nilus primo Dyris, post Ni- gir, demum Nilus	258	Opus albarium	216
		Opus ad loci naturam tem-	

INDEX

perandum	183	Parietum tectura quomodo	
Opus coronarium	149	fortis & nitida	224
Opus iustiniū 50.133	186	Pariles statuae	43
Orbicularū multitudine pō-		Pastellum	241
dera facilius tractari	341	Pauimēta ex scutulis	212
Orchestra	163	Pauimenta lithostrota	212
Ordinaria structura	41	Pauimenta spicata	213
Organum	354	Pauimēta prius picta	212
Oribæ	45	Pauimenta subdialia a græ-	
Orthographia	10	cis inuenta	213
Orthostate	41	Pectinata tecta	186
P		Pectinatim connectere	18
P Alangæ	349	Pedestala	94
Palangariū	349	Pedis qui & as et pondo di-	
Palmare	368	citur mensura	97
Palmares statuae	44	Pedis diuisio	172
Palmipedale	366	Pegmata	328
Palmopes siue palmi-		Pentahli	292
pes	162	Pentathlon	292
Palmula	348	Pentaspastos	338
Palmus	172	Pentastiche porticus	167
Palmus duplex	60	Pergami bibliotheca	207
Pandare	50.204	Periodon vincere	293
Pantheon æreis tegulis te-		Peripteros ædes	61
ctum	30	Peristylia	64
Papilla	287	Perixyomenos	175
Parætonium	233	Perones	178
Parapegmata	328	Perpendicularum	206.227
Pararythmus	8	Pes virilis, sexta altitudi-	
Parietum genera	46	nis corporis pars	111

INDEX

Phænon Saturnus	317	tia	322
Phalangæ	349	Planetariū magnitudo	322
Phalangariū	349	Planta	10
Phalanges	349	Plastes proplastice	cera
Phalangiæ	349	fungit	10
Philologus	180	Plastice	7
Philotechnus	180	Platanones	175
Phlomos	254	Platanus	175
Phrygiones	12	Plateæ	21
Phthongus	154	Pleiades	203
Phthongi tantum septem an		Plexæ colligationes	333
tiquis	155	Plinthus	45.65
Phylitis	16	Pluma acus	196
Pictura imago eius quod vel		Plumarii	196
est vel esse potest	228	Plumbo tecta operta	30
Picturarum prominen-		Plutei	133+149+164
tiæ	184	Pneumatica organa	330
Pilæ	204	Podium	163
Pinacothecæ	187	Poli duo	315
Piper album	273	Poliorcetes demetrius	367
Piper longum	273	Pollex	97
Piræus	164	Polymitarii	196
Pisces natura calidos	16	Polyspastos	338
Pistrina	351	Pomaria ubi contabulan-	
Pix	52	da	14
Plana forma	10	Pomulatus equus	212
Planetarii	327	Porta Camæna quæ et Ca-	
Planetarum aspectus	318	pena	262
Planetarum cursus	316	Porta collina	62
Planetarum a terra distan-		Porta latina	262

I N D E X

Porticus duplices	167	Puluis puteolanus	36. 177
Porticus persica	5	Pumex Pompeianus	36
Porticus stadiatæ	175	Purpura et eius genera	245
Portuum genera	176	Purpureū apud Poetas quid	
Præcincliones	152	dicatur	245
Præfurnium	172	Puteorū effossiones	291
Prætorium	166. 196	Pycnostylos	64
Proæctio	201	Pythagoras cum quid noui	
Præti filicæ	279	inuenisset, Musis bouem	
Progressus aggerum	176	immolabat	295
Protectura bajium	94	Pythia	292
Prophetæ	249	Pyxidatæ cômmissaræ	210
Propladice	10	Pyxidiculae nautarum in-	
Propnigeum	175	uentor	356
Proportiones in figuris	9	Q	
Proscenium	161	Q Væ ad architectum	
Prostylos ædes	62	Q spectent	183
Prothyrales	138	Quadræ	99
Protypus	110	Quadrata saxa	19
Prouindemia	324	Quadrati area	293
Pseudodipteros ædes	61	Quadrati duplicatio	294
Pseudisodomon	42	Quadratus locus	293
Pseudourbana	197	Quadrifluua	49
Pummythium	242	Quartarius	109
Pterna	348	Quinquertum	292
Pteromata	61	Quinquertiones	292
Publicani	287	Quot calendis	343
Pugillares	24	Quot diebus	343
Pulsuum differentie	8	Quot dies	343
Puinus	177	Quot mensibus	343

Redemptor

INDEX

<p>R</p> <p>Edemptor 7</p> <p>Regula 79</p> <p>Regula rectilinea 2</p> <p>Remigum tres differen- tiæ 348</p> <p>Remi partes 348</p> <p>Remi sub aqua fracti vi- dentur 184</p> <p>Replum 140</p> <p>Resina 52</p> <p>Reticulatum opus 40</p> <p>Rhyparographos 227</p> <p>Rythmus 8</p> <p>Riui duo ad Euripidis se- pulchrum 277</p> <p>Roma tecta scandulis an- nis. cccclxx. 29</p> <p>Romæ laus 183</p> <p>Romana ædificia primo vnius contignationis 45</p> <p>Romanos variarum rerum imagines in columnas trās- tulisse 5</p> <p>Romuli casa 29</p> <p>Rostra nauium 366</p> <p>Rotæ haustoriæ 178</p> <p>Rubia 246</p> <p>Rubrica 232</p> <p>Rudus duplex 211</p>	<p>Rustica pars villæ 197</p> <p style="text-align: center;">S</p> <p>Abuli tria genera 31</p> <p>Sabulo masculus 252</p> <p>Sabulo solutus 252</p> <p>Saburra 290</p> <p>Sacoma 297</p> <p>Salæ 195</p> <p>Salmacis fons 44</p> <p>Sambuca 181. 368</p> <p>Sandali lignum 266</p> <p>Sandaracha 243. 268</p> <p>Sanguinis reiectio 20</p> <p>Sapinus 49</p> <p>Sarracum 334</p> <p>Scæa porta Troiæ 17</p> <p>Scæuola 17</p> <p>Scævus 17</p> <p>Scalæ cochlides 296</p> <p>Scalæ gestatoriæ 334</p> <p>Scalæ i vaticai hortis 296</p> <p>Scalarum retractionis ra- tio 297</p> <p>Scalas aut gradibus, aut ac- cliu constare 295</p> <p>Scamilli 99. 169</p> <p>Scandulæ 29. 333</p> <p>Scaphia horologii gñs 330</p> <p>Scapi trietales 342</p> <p>Scapus scalarum 294</p>
---	--

INDEX

Scena	10. 161	Sejtertius	40
Scenarum genera tria	164	Sigilla	43
Scenographia	9	Signa	43
Schola	29. 240	Signifer	314
Sciographia	9	Signum opus	35. 291
Schola	172	Stl	228
Scolopandra	16	Salacei cunei	228
Scolopendria	16	Silis tria genera	22
Scorpio	357	Silicis genera	35
Sculptor cera protypum fin git	10	Siphion	274
Sculptores antiqui gratio ribus modulis delecta ti	57	Simae nō nisi in summis co ronis ponuntur	108
Scutulatus	212	Siparium	333
Scutulæ in paumētis	212	Siparum	347
Scutula	212	Siphunculi	287
Scyphus	232	Siri	197
Scrupulus siue scripu lus	236	Sis vermiculus	179
Securiclæ	142	Smirillum poliendis aptum marmorios	225
Securiclati cardines	359	Sol mundi oculus	317
Semimetopia	127	Sole occidente adoraturi ad austrum spectabant	135
Septē orbis spe facula	209	Soleas cœnaturi depone bant	191
Septentrionales fortiores sed imprudentiores	183	Soltaris cella	297
Serra dentata	38	Solidum	94
Serra nō dentata	38	Solis maxima declina tio	329
Serræ dentes	18	Solis meatus duplex	317
Sessimonium	209	Solum	297

INDEX

Solstitium	321	Stria	109.133
Soluere	343	Striatæ columna	109
Solutio	343	Strigæ	133
Solum fistucatum	277	Striges	133
Specula qua materia fie-		Strigiles	174
bant	225	Strigneta balnearum	174
Specus	288	Strix	109.133
Speroni	206	Strophæ	348
Speronius lapis	38	Structilis aquæ ductus	285
Sphærarum interuallū	322	Structura Dorica, Corin-	
Spira	101	thia, Ionica	11
Splenis figura	16	Strumæ	264
Splenium	16	Struppi	348
Sputismata	27	Stuechum quomodo fiat	7
Squameola gypsi spe-		Stygis aquam non nisi mu-	
cies	222	læ vngula contineri	278
Squinantum	272	Stylobata	94.101
Stactæ	274	Stylobata Tuscanus	73
Stadium	174	Stylobata Doricus	78
Stamen	334	Stylobata Ioncus	85
Statera	345	Stylobata Corinthius	88
Statio	176	Stylobata compositis	92
Statuæ in templis ponen-		Styx apud Nonacrim	277
dæ	155	Subasparso ades	65
Statuarum genera	43	Subconferta ades	65
Statumen	209	Subgrundatio	118
Stellæ sextuplici magnitu-		Subgrundia	52
dinis differentia	322	Subiugia lora	349
Stereobata	94	Sublicæ	95
Stratægeum	166	Sublicius pons	98

INDEX

Subscudes	142.351	rii modi	29
Substructio	96	Tegulae deliciares	186
Subtegmen	334	Tegularu differentia	226
Succernere	35	Telamon	203
Sucula	339	Templa affamenta	142
Suggrunda	118	Templorum frontes in occi-	
Sunias Pallas	145	dentem vergant	134
Sunium	145	Templorum septuplex ra-	
Suo sibi	288	tio	61
Supercilium	101	Templum fortunae viri-	
Superis fiebant sacra in lo-		lis	110
cis a terra exaltatis	135	Temporum mutationes qua-	
Superliminare	135	tuor	321
Supra tholum pyramis, su-		Tenacula	337
pra pyramidem flos	144	Terebra	368
Symmetria	55	Teredo	178
Sympathia concentuum &		Termis	179
planetarum	9	Terra sigillata	233
Synopsis	232	Terra viridis	234
Synopsis lemnia	233	Terrae varia mensura	22
Syrpe	274	Terrestribus diis sacrificia	
Systylos aedes	64	fiebant in terra	135
Systylon opus	128	Tertiarium	143
T		Tetragonus	9
T Ablinum	187	Tetragonus aspectus	118
T Teanu si dicinu	278	Testae	32
Tecta deliciata	186	Testae vitreatae	32
Tecta displuviata	185	Testudo arietaria	162
Tectorium	216.224	Tetrantes	102
Tegendorum tectorum va-		Tetrastiche porticus	167

INDEX

Thalamus	201	Torculum	199
Theatra temporaria	161	Tormentum	358
Theatrum	150	Torus	50
Theatrum Curionis	161	Trabeatio	72
Theatrum in hemicycli se- re formam	162	Trabs	74
Theatrum Marcelli	11	Trachelon	348
Theatrum Pompeii	66	Trama	334
Thesauri	170	Transilla	118
Thesmophoria	352	Transira	118
Tholus	144.230	Transuersaria	253
Thrips vermiculus	179	Trasimenus lacus	352
Thryallis	254	Tre pondo	360
Thur	137	Tribunæ	230
Thurifera arbor	272	Tribunal	148
Thus adulteratum	273	Triclinia pro anni tempore mutanda	156
Thus masculum	273	Triclinium	188.202
Tigna ab antiquis directa collocabantur	119	Triglyphi	11
Tinea	178	Triglyphi in Zophoris do- ricis	112
Tmolites vinum	269	Triglyphi vnde vocati	76
Tmolus	269	Trigonus	9
Tolleno	337.363	Trigonus aspectus	318
Tomica	220	Triplex vocum ratio	154
Tomices	220	Tripoleæ in polituris v- sus	225
Tonsillæ	264	Triticū in sublimibus gra- nariis condendum	200
Tophi genera tria	36	Trachlea	336
Topiaria	229	Trulleum	232
Torcular	199		
Torculare	299		

INDEX

Trullissatio	222	plex differentia	29
Trunci	99	Venti unde fiunt	256
Trutinarum duo gene- ra	344	Ventorum partitio	23
Tuana	267	Vermiculus cornu ro- dens	179
Tubi	285	Vermiculus fabarū	179
Turres rotundæ	18	Vermiculus frumētum ro- dens	179
Turris ambulatrix	363	Vermiculus lignarius	179
Turrium machinarum tabu- lata ciliciis tegi, ad reuicē dos ignis ætus	368	Vermic. vestes rodēs	179
Tuscanici gñis partes	74	Vermiculusvites rodēs	179
Tyburini lapides	39	Vermic. vitrū rodens	179
Tympanum	339.	Vesforia	355
340. 350		Versaræ	152. 166
V		Villæ partes	17
VAluæ	136	Villa pseudourbana siue vr- bana	197
Vaporarium	172	Villosum sericum	276
Varæ	362	Villatum	276
Vasa ænea in theatris	6.	Vinaria cella	14. 200
159		Vinum Albanum	273
Vasa cullearia	199	Vinum campanum	14
Vbera	287	Vinum Catacecaumeni- tes	269
Vberibus	137	Vinum Cecubum	273
Vectuarii	199	Vinum Falernum	270
Vectis rostratus	344	Vinum lixiuum	258
Velorum genera	347	Vinum mamertinum	270
Velorū inductiones in thea- tris & foro	333	Vinum præliganeum	268
Venarum in arboribus tri-		Vinum protropion	268

INDEX

Vinum stagnatum	271	Vox interuallata	154
Vinum sub aëre exponi	14	Vrna	199
Vinū Timoum siue Tmolites	269	Vsus antiquorum ad tectoria parietum	224
Vinum tortiuum	268	X	
Viridia siue viridaria	195	X Anthū oues ruffas esficere	276
Viridarii	195	Xanibus alio nomine Scamander	275
Viri in tectis cubantes cœnabant	191	Xuthus	112
Visitata et inuisitata	315	Xylostrotum opus	140
Vitex	50.352	Xystarches	176
Vitrum cristallinum Muranum	8	Xystrophylax	174
Vitruuius perpetua oratione vsus	5	Xystum	176
Vitruuius in eis quæ ad gramicæ regniæ pertinent esse ignoscendum	142	Xysius	176
Vlua	29	Z	
Vncia	97	Z Ama	288
Vocum ratio triplex	154	Z Zimpiperi	273
Vocum varietas ex ciuitatum diuersitate	181	Zodiacus	319
Volumina	24	Zona	319
Voluta	81.102	Zophori	12
Volutæ, maiores belices	117	Zopporus Tuscanus	74
Volutæ, minores belices	117	Zopporus Doricus triglyphis sculptus	75
Vox continua	154	Zopporus Ionicus	80
		Zopporus Corinthius Ionicis similitis	86
		Zopporus compositus	90
		Zygia	51.
		FINIS.	

Impressam Romæ apud Io. Andream Doffe.
na Thaurinens. Anno Domini.
M. D. XL IIII.

BIBL

1-04

